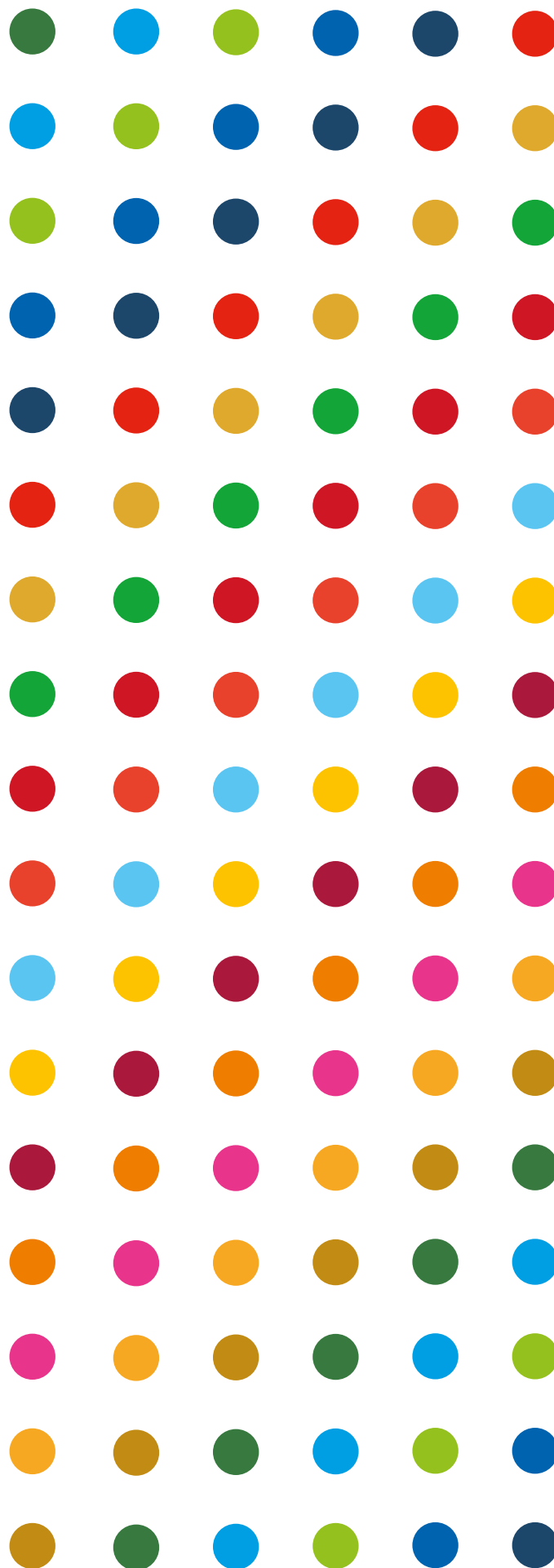

UNITED NATIONS
UZBEKISTAN

.....

BIRLASHGAN MILLATLAR TASHKILOTI YANGILANGAN UMUMIY MAMLAKAT TAHLILI: O'ZBEKISTON

.....

BMTning MAMLAKATDAGI JAMOASI
TOSHKENT, O'ZBEKISTON

Mart, 2021 yil

Mundarija

Qisqartmalar ro'yxati	3
Minnatdorchilik	4
Xujjatning qisqa ta'rifi	5
1. Kirish qismi	7
2. 2030 yilgi Dastur va COVID-19	10
2.1 COVID-19 dan avvalgi tashabbuslar va harakatlar	10
2.2 BRMLarga erishishda COVID-19 ning ta'siri	12
2.3 Tadbirlarni amalga oshirish vositalariga o'zgartirishlar	15
2.4 Rejalarni davom ettirish va amalga oshirilishini kuzatib borish	16
2.5 2030 yil Dasturi: COVID-19 sharoitida imkoniyatlar va muammolar	16
3. Inson Huquqlari va BRMLar	22
4. Hech Kimni Ortda Qoldirmaslik	26
4.1 Iqtisodiyotning tuzilishi	26
4.2 Boshqaruv Institutlari	29
4.3 Ijtimoiy infratuzilma	32
4.4 Iqlim o'zgarishi, atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiiy resurslar	36
4.5 HKOQ: Besh Faktorlik Tizim	40
4.6 Ayollar	41
4.7 Jinsiy Ozchiliklar	45
4.8 Yoshlar	45
4.9 Jismoniy Imkoniyati cheklangan insonlar	48
5. Ko'p o'lchovli xavf tahlili	51
6. O'zbekistonda BRM larni moliyalashtirish	54
7. Salohiyatlarning asosiy muammolari	60
7.1 Davlat Xizmati salohiyatiga oid muammolar	61
7.2 Siyosat izchillikning etishmasligi va tashkiliy cheklovlar	62
7.3 Fuqarolik jamiyati va fuqarolarning faolligi	63
8. Chegaralararo va transchegaraviy istiqbollar	64
9. BMTning qiyosiy ustunliklari	67
10. Xulosa va Tavsiyalar	69
10.1 BMT aralashuvi uchun mavzuli joylar	69
10.2 Hamkorlik va o'zaro faoliyat sohalari	71
Qo'shimcha-A: BMT konvensiyalari va bitimlariga qo'shilish va tasdiqlash bo'yicha O'zbekistondagi holat	72
Qo'shimcha-A. Barqaror rivojlanish maqsadlari va inson huquqlari	101
Qo'shimcha-C. Hech kimni e'tibordan chetda qolmaydi – zaif guruhlarini aniqlash	107
Qo'shimcha-D. Ko'p o'lchovli xatarlar, xavf omillari va sodir bo'lishi mumkin bo'lgan ta'sirni baholash	115

Qisqartmalar ro'yxati

UMT	Umumiy Mamlakat Tahlili
ITIM	Iqtisodiy Tadqiqotlar va Islohotlar Markazi
MOMEM	Markaziy Osiyo Mintaqaviy Ekologik Markazi
ICHHTK	Imkoniyati Cheklangan Insonlar Huquqlari To'g'risidagi Konvensiya
RMYo	Rivojlanishga Moliyaviy Yordam
TOXK	Tabiiy Ofatlar Xavfini Kamaytirish
EBRR	Evropa Tiklanish va Taraqqiyot Banki
GAZ	Genderga Asoslangan Zo'ravonlik
XMI	Xalqaro Moliya Institutlari
MMIA	Milliy Moliyalashtirishning Integrallashgan Asoslari
O'FT	O'zbekiston Fuqarolarini Tinglash
LGBTS	(LGBTI) Lezbiy, Gey, Biseksual, Transseksual, Jinslararo Aloqalar
HKOQ	Hech Kimni Ortda Qoldirmaslik
JQTSQQ	Joriy qilish, tezlashtirish va siyosatni qo'llab-quvvatlash
MMR	Milliy Moslashish Rejasi
ITO'Yo	Ishlamaydigan, ta'lim olmaydigan yoki o'qimaydigan [yoshlar]
YaPM	Yangi Psixoaktiv Moddalar
QKFP	Qiynoqlarga Qarshi Konventsiyaning Fakultativ Protokoli
SOQP	Sotib Olish Qobiliyati Pariteti
IMChTR	Ifloslantiruvchi moddalarni ishlab chiqarish va tarqatish reestri
BRM	Barqaror Rivojlanish Maqsadi
ShHT	Shanxay Hamkorlik Tashkiloti
DK	Davlat Korxonasi
MOIMD	Markaziy Osiyo Iqtisodiyoti uchun Maxsus Dastur
SKTB	Savdoga Ko'maklashish to'g'risidagi Bitim
OS	Odam Savdosi
TKHTO'	Texnik Kasb-hunar ta'lim va o'qitish
UDQCh	Universal Davriy Qo'rib Chiqish
IMSh	Ixtiyoriy Milliy Sharh
JST	Jahon Savdo Tashkiloti

Minnatdorchilik

Ushbu qayta ko'rib chiqilgan "Umumiy Mamlakat Tahlili" BMTning O'zbekistondagi Mamlakat jamoasining birgalikdagi sa'y-harakatlari natijasidir. Ushbu hisobotni tayyorlashda ishtirok etgan BMTning ko'plab xodimlariga va hamkor tashkilotlarning boshqa hamkasblarimga o'z nomimdan minnatdorchilik bildirmoqchiman.

Ushbu Hisobot Simon Haker tomonidan muvofiqlashtirildi va O'zbekistondagi Doimiy Koordinator Idorasidan (O'DKI) Zarif Jumaev tomonidan boshqarildi. Hisobot tayyorlashda Tom Stefens maslahat ko'magi ko'rsatdi va O'DKI jamoasining boshqa a'zolari ham o'z qimmatli hissalarini qo'shishdi.

Ish stolida ko'rib chiqilgan ma'lumotlarni to'ldirish va joylarda paydo bo'lgan haqiqiy vaziyatni aniqlashga yordam berish maqsadida ikkita onlayn so'rov o'tkazildi, ulardan biri BMTning mamlakat jamoasi a'zolari bilan, ikkinchisi milliy va xalqaro sheriklar va manfaatdor tomonlar bilan. Birlashgan Millatlar Tashkilotining mamlakat bo'yicha jamoa so'rovida qatnashgan 60 dan ortiq respondentlarga va hamkorlar so'rovida qatnashgan 120 dan ortiq respondentlarga o'zimning samimiy minnatdorchiligimni bildiraman. Joylardan olingan fikrlar ushbu hisobotga kiritilgan qimmatli tushunchalarni taqdim etdi.

Ushbu qayta ko'rib chiqilgan UMT 2021-2025 yillarda yangi hamkorlik tizimini amalga oshirish uchun BMT Mamlakat Jamoasi dasturlariga dalillarga asoslangan va tahliliy asoslarni taqdim etadi. Ushbu UMT BMT tizimining O'zbekistondagi barqaror rivojlanish kontekstini mustaqil, yaxlit, istiqbolli va ma'lumotlarga asoslangan tahlilini tashkil etadi.

Ishonchim komilki, ushbu UMT BMT oilasining O'zbekiston hukumati va xalqiga doimiy yordamini COVID-19 pandemiyasidan keyin yanada yaxshiroq ko'rsatishda hamda mamlakatning barqaror rivojlanish bo'yicha milliy maqsadlari va inson huquqlari bo'yicha xalqaro majburiyatlariga erishishni jadallashtirish yo'lida xizmat qiladi.

Helena Freyzer

BMTning O'zbekistondagi Doimiy Koordinator

Xujjatning qisqa ta’rifi

O‘zbekiston Umumiy Mamlakat Tahlili (UMT) ning yangi taxriri COVID-19 inqirozining 2020 yildagi ta’sirini va 2021 yildagi davom etayotgan ta’sirini hisobga olib, nafaqat xalq salomatligi va iqtisodiyotni, balki boshqa ko‘plab sohalarni va ko‘plab ijtimoiy-iqtisodiy guruhlarni qamrab oladi. Shu yo‘l bilan, BMT Mamlakat Jamoasi (BMTMJ) 2019 yilda va 2020 yil boshida kelishib olingan asosiy tahlilni qayta ko‘rib chiqishni va COVID-19 yuzaga chiqargan tizimli buzilishlar sharoitida O‘zbekiston oldida turgan rivojlanish muammolari va imkoniyatlarini jamoaviy tushunishni yaxshilashni o‘z oldiga maqsad qilib qo‘ydi.

COVID-19 Epidemiyasi Oldidan Ta’sirchan Taraqqiyot

Pandemiyaga qadar O‘zbekistonda jamiyatning barcha jabhalarini qamrab olgan keng va tarkibiy o‘zgarishlar yuz berdi. O‘zbekiston iqtisodiyoti yillik 4, 1 foizga o‘sib bordi. Boshqaruvga oid qonunchilikdagi o‘zgarishlar va unga nisbatan siyosiy aralashuvlar tez sur’atlarda sodir bo‘la boshladi. O‘zbekiston ijtimoiy sohalarga ham investitsiyalarni ko‘paytirdi. E’tiborga molik iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy o‘zgarishlarga qaramay, O‘zbekiston 2020 yil boshida inson huquqlari, qonun ustuvorligi, korrupsiya, sud mustaqilligi, shuningdek atrof-muhit va ijtimoiy himoya kabi qator sohalarda hali ham muhim muammolarga duch keldi. Ushbu muammolar pandemiyaga qaramay davom etmoqda.

COVID-19 ga javob

Hukumatning pandemiyaga bo‘lgan munosabati, umuman olganda, xalqaro hamjamiyat tomonidan olqishlandi. Amalga oshirilgan chora-tadbirlarning ayrimlariga quyidagilar kiradi:

- 1 milliard AQSh dollari miqdoridagi Inqirozga Qarshi Jamg‘armani yaratish;
- Sog‘liqni saqlashni moliyalashtirishni kengaytirish;
- Ijtimoiy nafaqa oladigan oilalar sonini ko‘paytirish;
- COVIDdan ta’sirlangan biznes va butun tarmoqlarga soliq ta’tillari va boshqa imtiyozlarning keng ko‘lami orqali yordam berish; va
- Mamlakatning BRM ustuvor yo‘nalishlariga e’tiborni qaratish uchun davom etadigan harakatlar.

Ammo yangi muammolar va xatarlar paydo bo‘ldi

Qanday bo‘lmasin, pandemiya jiddiy iqtisodiy va ijtimoiy oqibatlariga olib keldi, jumladan:

- Taxminan 900 ming kishining, ulardan 500 ming nafari bolalar, inqiroz tufayli kambag‘allik darajasi oshdi.
- 475 mingga yaqin kichik biznes vaqtincha yopildi.
- Pandemiya norasmiy sektor xodimlariga tegishli ijtimoiy ta’minotning yetarli mexanizmini ishlab chiqish zarurligini ko‘rsatib berdi.

- Pandemiya eng katta muammo - sog'liqni saqlash sohasida o'zini ko'rsatdi: COVID-19 ga nisbatan javob berishni qo'llab-quvvatlashdan tashqari, shu bilan birgalikda, ayniqsa, aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlami uchun muhim tibbiy xizmatlarni davom ettirish muammosi tug'ildi.
- Boshqa muammolar qatoriga ma'muriy imkoniyatlarning cheklanganligi, ichki muvofiqlashuvning sustligi, fuqarolik jamiyati uchun haddan tashqari cheklavlar va hukumatlararo cheklangan yondashuvlar kiradi. Bularning barchasi BRM ga erishishda muhim to'siq bo'lib qolayapti.

Pragmatik (Dasturiy) Yondashuv

Hozirgi BMTning Barqaror Rivojlanish bo'yicha Hamkorlik Dasturi BMT tizimining 2025 yilgacha mo'ljallangan faoliyatini olib boradigan asosiy dastur bo'lib xizmat qiladi. Ushbu Dastur milliy ustuvorliklarga to'liq mos keladi va quyidagi asosiy tamoyillarni hal qilish uchun kompleks yondashuvga asoslanadi: hech kimni ortda qoldirmaslik, rivojlanish uchun inson huquqlari asosida yondashuv, gender tenglik va ayollarning imkoniyatlarini kengaytirish, chidamlilik, barqarorlik va javobgarlikka asoslangan yondashuv.

Ushbu qayta ko'rib chiqilgan UMT avvalgi UMT-dan olingan uchta xulosalarni tasdiqlaydi:

1. Insonlarni chetlatib qo'yish va tengsizlikka qarshi kurashish milliy rivojlanish ustuvorliklariga erishishda rivojlanishning asosiy muammolari hisoblanadi.
2. 2030 yil Dasturiga erishish uchun milliy BRMlarning olib borilayotgan milliy islohotlar bilan mustahkamroq integratsiyasi talab etiladi.
3. Siyosat izchilligini ta'minlash, ma'lumotlar va statistik bo'shliqlarni to'ldirish va fuqarolik jamiyati imkoniyatlarini qo'llab-quvvatlash hayotiy muhim omil bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, COVID-19 inqirozi "hech kimni ortda qoldirmaslik" tamoyilining tashkilotchilik tamoyili sifatida muhimligini ta'kidladi va bu BMTning barcha sa'y-harakatlarida yanada qat'iy qo'llanilishi kerak.

1. Kirish qismi

2020 yil boshida Birlashgan Millatlar Tashkilotining Mamlakatdagi Jamoasi va BMTning rezident bo'lmagan agentliklari Umumiy Mamlakat Tahlilini (UMT) yakunladilar; ushbu xujjat BMTning tashkilotlar oilasi tomonidan O'zbekiston hukumatini rivojlanishning ustuvor yo'nalishlarida, shu jumladan Barqaror Rivojlanish Maqsadlariga erishishda qo'llab-quvvatlashi mumkin bo'lgan tahliliy asoslarni belgilab berdi (BRM). Ammo shu vaqtdan beri COVID-19 pandemiyasi O'zbekiston jamiyati va iqtisodiyotiga katta ta'sir ko'rsatdi. 2020 yil oxiri va 2021 yil boshlarida iqtisodiy tiklanishning ba'zi bir alomatlariga qaramay, pandemiyaning o'zbek jamiyatiga ta'siri juda kuchli bo'ldi va u hali ham davom etmoqda; COVID-19 oqibatlarini yumshatish uchun hukumat xarajatlarining ustuvor yo'nalishlari qayta taqsimlanganligi haqida gapirmasak ham, pandemiya nafaqat xalq salomatligini, balki biznes va savdoni ham qamrab oladi, iqtisodiy o'sishni pasaytiradi, ta'lim tizimiga og'irlik keltiradi, va kambag'al va marginal (qashshoklikga tushib qolgan) odamlar sonini ko'paytiradi.

Shunday sharoitda BMT Mamlakat Jamoasi (BMTMJ) 2019 yilda va 2020 yil boshida kelishilgan asosiy tahlilni qayta ko'rib chiqishni va COVID-19 tomonidan yuzaga keltirilgan uzilishlarni inobatga olgan holda O'zbekiston oldida turgan rivojlanish muammolarini jamoaviy tushunishni takomillashtirishni zarur deb bildi. Shunday qilib, ushbu UMT hukumatning tezkor ehtiyojlarini qo'llab-quvvatlovchi tahliliy bazani takomillashtirish istagini hamda mamlakatning iqtisodiy va ijtimoiy yo'nalishini tiklash va yaxshilashga yordam berishning uzoq muddatli maqsadini aks ettiradi. Shu munosabat bilan, yangilangan UMT, BMT oilasining qiyosiy ustunliklarini inobatga olgan holda, O'zbekistonni BRMga erishishda yordam beradigan tashabbuslarini qo'llab-quvvatlashga ustuvor ahamiyat berishda davom etmoqda, xususan "hech kimni ortda qoldirmaslik" va inson huquqlari - 2030 yil Dasturidagi ikki ajralmas tamoyilga alohida urg'u berilayapti.

COVID-19 epidemiyasidan oldingi ta'sirchan taraqqiyot

Koronavirusdan oldin O'zbekistonda jamiyatning barcha jabhalarini qamrab olgan keng va tarkibiy o'zgarishlar yuz berdi. Prezident Shavkat Mirziyoev rahbarligida ushbu o'zgarishlar iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy sohalarida sezilib turdi, bu Sovet davridan keyingi davr uchun xos bo'lgan 27 yillik kuchli markazlashgan boshqaruvdan uzoqlashishni anglatadi.

XVF ma'lumotlariga ko'ra, pandemiya qadar O'zbekiston iqtisodiyotida yillik o'sish sur'ati 4,1 foizni tashkil etgan edi. Siyosiy nuqtai nazardan, qonunchilikdagi o'zgarishlar va boshqaruvga siyosiy aralashuvlar tez sur'atlar bilan amalga oshirildi. 2019 yil dekabr oyida bo'lib o'tgan Parlament saylovlari demokratik erkinliklarni oshirishga qaratilgan bir qadam bo'ldi va hukumat harakatlarini tanqid qilingani uchun bunday ochiqlik va ta'qib qilish xavfini kamaytirilishi fuqarolar tomonidan ma'qullandi.¹ O'zbekiston maktabgacha ta'lim tizimi va oliy ma'lumotga ega bo'lish sifatini oshirish uchun ham o'z sarmoyalarini oshirdi. Majburiy tibbiy sug'urtani joriy etish kabi boshqa xizmatlar sifatini oshirish bo'yicha islohotlarni amalga oshirilishi kutilmoqda. Keng jamoatchilik ham, xalqaro hamjamiyat ham islohotlarni mamnuniyat bilan qabul qildi va "The Economist" gazetasi O'zbekistonni 2019 yilda eng yaxshi rivojlangan mamlakat" deb baholadi.² Jahon Bankining "Biznesni yuritish-2020 (Doing Business 2020)" hisoboti O'zbekistonni dunyoning eng yaxshilangan 20 ta biznes-iqlimiga ega davlatlar qatoriga kiritdi.³

1 Qarang: <https://www.osce.org/odihr/elections/uzbekistan/442888?download=true>

2 Qarang: <https://www.economist.com/leaders/2019/12/21/which-nation-improved-the-most-in-2019>

3 Qarang: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2019/10/24/doing-business-2020-reforms-propel-uzbekistan-to-place-among-worlds-top-20-business-climate-improvers>

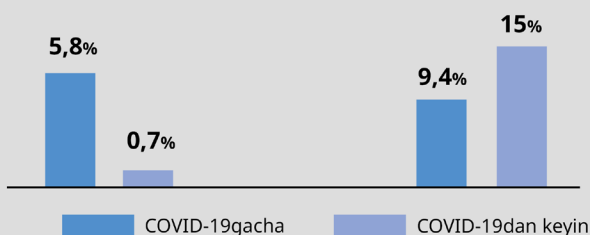
Quti - 1. O'zbekiston: asosiy fakt va raqamlar

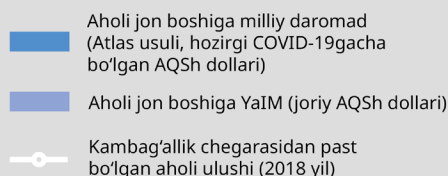
Yalpi ichki mahsulotning o'sish sur'atlari 2020 yil

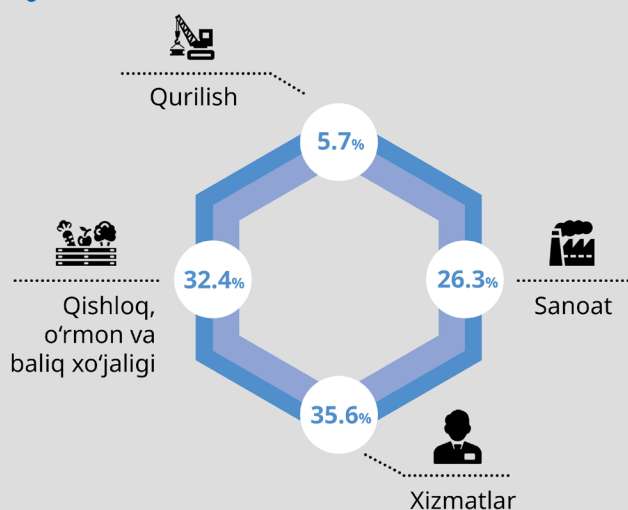
Ishsizlik darajasi

11.40%

Tarmoqlar bo'yicha YaIMning tarkibi

Manba: XVf va Jahon Bankining mamlakatlarga oid ma'lumotlari, rasmiy hukumat statistikasi

Xuddi shunga o'xshash, O'zbekiston va uning qo'shnilari o'rtasidagi diplomatik va iqtisodiy aloqalar yaxshilandi. COVID-19 karantin cheklovlarigacha, bu ishlar chegaralar yanada ochiq bo'lishiga va xavfsiz savdo qilish va odamlar va mollarning tranziti uchun xavfsizlikni ta'minlashga qaratilgan edi.⁴ Ushbu yaxshilanishlar hali ham mintaqaviy hamkorlikni kengaytirish orqali umumiy muammolarni hal qilish va chegaraoldi davlatlar bilan ijobiy aloqalarni yaratishni oshirish imkoniyatiga ega.

Ushbu iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy o'zgarishlarga qaramay, O'zbekiston hali ham bir qator sohalarda muhim muammolarga duch kelmoqda: ularning ichida - tabiiy resurslardan (ya'ni suv, yer va qazilma yoqilg'ilar) samarasiz foydalanish, yerlarning tanazzulga uchrashi va cho'llanish, chiqindilarni boshqarish, biologik xilma-xillikni yo'qolishi va iqlim o'zgarishi bilan namoyon bo'lgan atrof-muhit masalalari. Xuddi shunga o'xshash, COVID-19dan oldin ham ijtimoiy himoya, kam ta'minlangan yoshlar, nogironlar va qariyalar va boshqa cheklangan odamlar kabi sohalarda xizmatlarni kuchaytirish uchun salohiyatni qo'llab-quvvatlash kerak edi.

Pandemiyadan avval ijobiy o'zgarishlar baribir fuqarolik jamiyati va xususiy sektor tomonidan kelgusi islohotlarga bo'lgan talabni kuchaytira boshladi. Bundan tashqari, ushbu islohotlar ijobiy deb ko'rilgan bo'lsa-da, yutuqlarning tengsiz taqsimlanishi, zaifliklarni kuchaytirishi va istalmagan ijtimoiy ziddiyatlarni keltirib chiqarishi mumkin. COVID-19 va uning oqibatida kelib chiqqan yangi zaiflik shakllari tufayli bu xavflar yanada murakkablashdi. Hech kimni ortda qolmasligini ta'minlash O'zbekiston uchun inqirozni yengib o'tish va rivojlanishning ustuvor yo'nalishlari, shu jumladan BRMLar bilan oldinga siljish uchun juda muhimdir.

4 Qarang: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/630344/EPRS_BRI\(2018\)630344_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/630344/EPRS_BRI(2018)630344_EN.pdf) (b. 10-12)

O'zbekistonning yutuqlari va qolgan muammolarini inobatga olgan holda, bu yerda hukumatning COVID epidemiyasiga qarshi kurashga qaratilgan 2020 yil mart oyidan boshlab bosib o'tgan yo'llarini qisqacha ta'kidlab o'tish lozim⁵. Ushbu harakatlar, umuman xalqaro hamjamiyat tomonidan yuqori baholandi.

- 1 milliard AQSh dollari miqdoridagi Inqirozga Qarshi Jamg'armani yaratish;
- Ba'zi milliy soliqlarni vaqtincha kamaytirish, masalan, mol-mulk va yer soliqlarini to'lashni kechiktirish, soliq tekshiruvlariga moratoriyni uzaytirish va 2019 yilgi daromad solig'i bo'yicha soliq deklaratsiyalarini topshirish muddatini uzaytirish;
- Tiklanish va Taraqqiyot Jamg'arasi mablag'lari hisobidan kreditlarning ko'payishi;
- Sog'liqni saqlashni, shu jumladan dori-darmonlarni, karantin xarajatlari va sog'liqni saqlash xodimlari uchun ish haqiga qo'shimchalarni moliyalashtirishni kengaytirish;
- Ijtimoiy nafaqa oladigan bolali oilalar va kam ta'minlangan oilalar sonining ko'payishi;
- Zarar ko'rgan korxonalar va butun sektorga soliq ta'tillari va boshqa imtiyozlar orqali yordam berish; va
- Aholini ish bilan ta'minlashni qo'llab-quvvatlash bo'yicha kengaytirilgan davlat harakatlari dasturlari.

Hisobotning keyingi bo'limlarida COVID-19 ning O'zbek jamiyatiga ta'siri va natijalari haqida qo'shimcha ma'lumotlar keltirilgan.

Hisobotni tayyorlash va uning tarkibi

Ushbu maqsadni hisobga olgan holda, yangilangan UMT avvalgi UMT uchun olib borilgan keng qamrovli ilmiy tadqiqotlar va maslahatlarga asoslanadi, unda 1600 ga yaqin fuqarolik jamiyati, yoshlar, hukumat va parlament bilan maslahatlashuvlar olib borilgan. Amaldagi yangilangan UMT COVID-19 ning turli sohalardagi ta'siri haqidagi yangi ma'lumotlarni hisobga olish uchun o'tkazilgan qo'shimcha tadqiqotlarni ko'rib chiqadi. Ushbu yangilangan UMT qo'shimcha konsultatsiyalardan ham foydalangan. Ushbukonsultatsiyalar, asosan, shaxsiyuchrashuvlarni o'tkazishga cheklovlar qo'yilganligi sababli virtual ravishda o'tkazilgan, ammo baribir hukumatning sa'y-harakatlarini qo'llab-quvvatlash uchun

zarur bo'lgan yangi talablarni baholashga imkon beradi. Ushbu jarayon orqali BMT BRMLarga erishish borasidagi yutuqlar va yangi muammolar, shuningdek boshqa o'lchovli xatarlar va imkoniyatlar, ya'ni ko'p o'lchovli xavflar, mintaqaviy istiqbollarga va asosiy transchegaraviy xatarlarga qo'shimcha inson huquqlari, "ortda qolgan" fuqarolar deb hisoblanadigan odamlar oldida turgan muammolar kabi boshqa muhim qo'shimcha tushunchalarga ega bo'ldi.

Ushbu hisobot BMT oilasi tomonidan yaqin kelajakda O'zbekistonni qo'llab-quvvatlaydigan kelishilgan doiraning turli elementlarini o'rganib chiqadigan 10 bo'lim va bir nechta qo'shimchalarga bo'lingan. 2-bo'limda mamlakat taraqqiyoti, amalga oshirish vositalari va 2030 Dasturiga erishish yo'lidagi muammolar va imkoniyatlar COVID-19 ta'siridan kelib chiqqan holda tahlil qilinadi. 3-bo'limda mamlakatda inson huquqlari bilan bog'liq hozirgi vaziyat, shu jumladan ushbu sohadagi taraqqiyot va muammolar haqida qisqacha ma'lumot berilgan. 4-bo'limda ataylab tuzilgan to'siqlar hamma uchun rivojlanishiga to'sqinlik qilsa, ortda qolishi mumkin bo'lgan guruhlarning chuqur tahlillari keltirilgan. 5-bo'limda COVID-19 inqirozi sharoitida BRM ga erishishga xalaqit berishi mumkin bo'lgan xavotirlari aniq ko'rsatilib, xatarlarning ko'p o'lchovli tahlili keltirilgan.

6-bo'limda BRMni moliyalashtirish imkoniyatlari qisqacha bayon etilgan va Rivojlanishni Moliyalashtirishni Baholash (RMB) xulosalariga asoslanib qo'shimcha daromadlar va tejashlarni yaratish uchun bir necha muhim yo'nalishlar taklif qilingan. 7-bo'limda siyosatning izchilligi, davlat xizmatlari salohiyati, fuqarolik jamiyati va fuqarolarning faolligi masalalari bo'yicha salohiyatning asosiy muammolari umumlashtiriladi. 8-bo'limda chegaralararo va transchegaraviy munosabatlarning muammolari va imkoniyatlari hamda istiqbollari tahlil qilingan. 9-bo'limda BMTning O'zbekistondagi qiyosiy ustunligini yaxshilashga yordam beradigan maslahatlashuvlar bayon etilgan. Va nihoyat, 10-bo'lim COVID-19 ning cheklovlariga qaramay, hukumatni rivojlanish maqsadlariga va BRMLarga erishishda BMT tomonidan qo'llab-quvvatlashga qaratilgan keyingi qadamlar uchun bir qator xulosalar va tavsiyalarni taqdim etadi.

5 XVf tomonidan umumlashtirilgan. Policy Responses to COVID-19. <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19#U>

2. 2030 yilgi Dastur va COVID-19

2.1 COVID-19 dan avvalgi tashabbuslar va harakatlar

Avvalgi UMT da ta'kidlanganidek, COVID-19 pandemiyasidan oldin, O'zbekiston hukumati BRMlarni milliy strategiya va dasturlarga qo'shish orqali, mamlakatni 2030 yil Dasturiga muvofiqlashtirish bo'yicha bir qator tadbirlarni amalga oshirdi. Ushbu majburiyat 2018 yil oktyabr oyida qabul qilingan qarorga kiritildi⁶. Hukumat BRMlarning bajarilishini nazorat qilishni osonlashtirish uchun 16 ta milliy BRM, 125 ta tegishli maqsadlar va 206 ta ko'rsatkichni qabul qildi. Shuningdek, Bosh Vazir O'rinbosari boshchiligida 21 ta davlat idoralaridan milliy BRMlarning bajarilishini nazorat qilish uchun Muvofiqlashtiruvchi Kengash tashkil etildi, bunda Iqtisodiy taraqqiyot va kambag'allikni qisqartirish vazirligi kotibiyat vazifasini bajaradi. Ushbu qaror, shuningdek, milliy BRMlarni amalga oshirishga qaratilgan tezkor tadbirlarning yo'l xaritasini belgilab berdi. Unga quyidagi vazifalar kiradi:

1. Iqtisodiy farovonlik, aholini ijtimoiy muhofaza qilish, sog'liqni saqlash, ta'lim, atrof-muhit va boshqaruv bo'yicha oltita ekspert guruhlarini tashkil etish (ular sektorlararo muvofiqlashtirish va BRMlarning integratsiyasini ta'minlashi kerak).
2. Milliy BRM ko'rsatkichlarini aniqlash uchun milliy statistika idorasi boshchiligidagi idoralararo guruhni yaratish.
3. BRMni amalga oshirish to'g'risidagi milliy hisobotni Iqtisodiy va BMTI va IK (ECOSOC) Ijtimoiy Kengashining Yuqori darajadagi Siyosiy Forumiga (ya'ni Ixtiyoriy Milliy Ma'ruzani ham), shuningdek O'zbekiston Parlamentiga taqdim etish majburiyati.
4. Davlat mablag'lari hisobidan BRMni moliyalashtirish bo'yicha tahlil davlat byudjeti hisoboti va rejalashtirishga kiritila boshlandi.
5. BRMni amalga oshirishning shaffofligini ta'minlash uchun BRMlar to'g'risidagi ma'lumotlar va statistik ma'lumotlarga ega milliy BRM veb-sayti BRMs (<http://nsdg.stat.uz>) tashkil etildi.
6. BRM yondashuvini qo'llab-quvvatlashni ta'minlash uchun jamoatchilik bilan targ'ibot va tushuntirish ishlari olib borildi.

2020 yilgi UMT-da ta'kidlanganidek, 2030 yil Dasturi bo'yicha birgalikda sa'y-harakatlar qilingan bo'lsa-da, hukumat strategiyalari va dasturlari bilan BRM o'rtasidagi aloqalarni kuchaytirish zarurligi hali ham ravshan bo'lib qolmoqda. 2020 yilda faqat bir nechta asosiy siyosat va dasturlarda maqsadlar bilan aniq bog'lanish mavjud edi, aksariyat hollarda ushbu siyosat va dasturlar maqsadlar bilan faqat yashirin bog'langan edi. Pandemiya avj olgani va ushbu siyosat va dasturlarni hukumatning rivojlanish kun tartibidagi ahamiyatini hisobga olgan holda, ushbu zaif aloqalar BRMlarga hissa qo'shishda milliy rivojlanishning parallel yoki nomuvofiq strategik maqsadlariga olib kelishi mumkin. Quyidagi rasm turli xil davlat strategiyalari va dasturiy hujjatlarning 16 BRM bilan bog'liqligini ta'kidlaydi.

BRMlarni joriy qilishda hukumatga yordam berish va o'zgarishlarning tezlashtiruvchi va harakatlantiruvchi omillarini aniqlash uchun 2018 yil aprel oyida mamlakatga BMT-Jahon Bankining siyosatni joriy qilish, tezlashtirish va qo'llab quvvatlash (SJQTQQ) qo'shma missiyasi tashrif buyurdi. O'zbekiston bo'yicha SJQTQQ Hisobotida (2018 yil oktyabr)⁷ BRMlarni milliy rivojlanish siyosatiga muvofiqlashtirish bo'yicha hukumat ko'rsatgan egalik qilish va har tomonlama yondashuv yuqori baholandi va hisobot to'rtta asosiy tavsiyanomalarni berdi: (i) BRMlarni mamlakatning milliy rivojlanish jarayonlariga moslashtirish, (ii) BRMni tezlashtirish imkoniyatlarini aniqlash, (iii) BRMni moliyalashtirish imkoniyatlarini aniqlash va, and (iv) milliy BRM M&B doirasini o'rnatish. Missiya shuningdek islohotlarni tezlashtirishning uchta yo'nalishini belgilab oldi: (i) yanada samarali va hisobotli boshqaruv tizimlari, (ii) inklyuziv rivojlanish bo'yicha ijtimoiy siyosat va (iii) tabiiy resurslarni barqaror va bardoshli boshqarish.⁸

6 Hukumatning 20-oktabrdagi «2030 yilgacha bo'lgan davrda milliy barqaror rivojlanish maqsadlari va rejalarni amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida» gi 841-sonli qaroriga qarang. <https://lex.uz/ru/docs/4013358>

7 http://www.un.org/files/UN%20in%20Uzbekistan/MAPS%20Report%202018/UZB-MAPS%20Report%20-%20Final_Eng.pdf

8 Jahon Banki - Birlashgan Millatlar Tashkiloti. 2018. O'zbekistondagi BRMga erishish uchun siyosatni joriy qilish, tezlashtirish va qo'llab-quvvatlash (SJQTQQ). 2018 yil oktyabr.

Jadval - 1. Hukumat strategiyalari va siyosatlarini va BRMLar o'rtasidagi aniq va yashirin bog'liqliklar

Milliy strategiya yoki siyosat	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish kontsepsiyasi (2030 yil)																	
Kambag'allikni qisqartirish strategiyasi (ishlab chiqilmoqda)																	
Ijtimoiy himoya strategiyasi (tayyorlanmoqda)																	
Bandlik strategiyasi (ishlab chiqilmoqda)																	
Statistikani rivojlantirish milliy strategiyasi (2020-25)																	
Sog'liqni saqlash tizimini rivojlantirish kontsepsiyasi (2019-25)																	
Maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish kontsepsiyasi (2030)																	
Xalq ta'limi tizimini rivojlantirish kontsepsiyasi (2030)																	
Innovatsion rivojlanish strategiyasi (2019-21)																	
Gender tenglikga erishish strategiyasi (2020-30) (Prezident tomonidan ko'rib chiqilishi va tasdiqlanishi kutilyapti)																	
Ma'muriy islohotlar kontsepsiyasi (2017-21)																	
Normativ ishlarni takomillashtirish kontsepsiyasi (2017-21)																	
Qishloq xo'jaligini rivojlantirish strategiyasi (2020-30)																	
Atom energetikasini rivojlantirish kontsepsiyasi (2019-29)																	
Elektr energetikasini yanada rivojlantirish va isloh qilish strategiyasi (2017-21)																	
2030 yilgacha bo'lgan milliy ekologik kontsepsiya																	
2030 yilgacha yashil iqtisodiyotga o'tish bo'yicha milliy strategiya																	
Prezidentning Murojaatnomasi: 2021 yilgi ustuvor vazifalar ⁹																	

Aniq
 Yashirin

Hisobot yana mamlakatda statistik imkoniyatlarni mustahkamlash bo'yicha keng tavsiyalarni o'z ichiga oldi. 2018 yilda tayyorlangan prototip BRM boshqaruv paneli, ayniqsa, 1, 2, 10, 12, 13 va 16-maqsadlar uchun jiddiy bo'shliqlarni aniqladi, shu bilan birga ko'proq kuch va resurslarni talab qiladigan maqsadlar va rejalarga ishora qildi.

2020 yilda Milliy BMM ko'rsatkichlari bo'yicha idoralararo guruhga rahbarlik qiluvchi Davlat Statistika Qo'mitasi (DSK) milliy BRM tizimini global doiraga uyg'unlashtirish va BRMLar uchun ma'lumotlarning mavjudligini oshirishda sezilarli muvaffaqiyatga erishdi. Natijada, I-Darajali milliy BRM ko'rsatkichlari (ya'ni, mavjud ma'lumotlarga ega ko'rsatkichlar) 2019 yil oxiridagi 65 dan 2020 yil oxiriga qadar 115 ko'rsatkichga o'sdi. BMTning tavsiyasiga binoan bir nechta muhim etishmayotgan BRM ko'rsatkichlari (masalan, maishiy va genderga asoslangan zo'ravonlik, ommaviy axborot vositalari va jurnalistlarga nisbatan zo'ravonlik va ekologik barqarorlik to'g'risida) milliy BRM ko'rsatkichlari ro'yxatiga qo'shildi. Bundan tashqari, bir qator mavjud milliy BRM ko'rsatkichlari o'z global ko'rsatkichlari bilan uyg'unlashtirildi, mos keladigan global ko'rsatkichlari bo'lmagan ortiqcha BMM ko'rsatkichlari esa ro'yxatdan chiqarildi.

Bundan tashqari, xalqaro statistik standartlar va yaxshi tajribalarning O'zbekistonda joriy etilishi bo'yicha umumiy ma'lumotlar 2019 yilda yakunlandi va natijada Ma'lumotlar va Statistika bo'yicha konsultativ Milliy Strategiya ishlab chiqildi va qabul qilindi.¹⁰ Aholini va uy-joylarni ro'yxatga olish endi 2023 yilda o'tkazilishi rejalashtirilgan, bu ma'lumotlardan BRM ko'rsatkichlarining 40 foizidan ko'prog'ida foydalanish mumkin. Tajribaviy ro'yxatga olish 2021 yil noyabrda o'tkazilishi rejalashtirilgan.

2.2 BRMLarga erishishda COVID-19 ning ta'siri

2020 yil iyul oyida Hukumat BRMni amalga oshirish borasidagi rivojlanish bo'yicha BMTning IIK yuqori darajadagi siyosiy forumida o'zining birinchi Ixtiyoriy Milliy Sharhini (IMSh) taqdim etdi.¹¹ Hisobotda ishlatilgan ma'lumotlarning aksariyati pandemiyadan avvalgi davr bilan bog'liq bo'lgan bo'lsa-da, Sharhga COVID 19 Pandemiyasining Barqaror rivojlanish maqsadlarini amalga oshirilishiga va ijtimoiy-iqtisodiy yumshatilishiga ta'siri deb nomlangan alohida bob kiritilgan edi. Umumiy strategik darajadagi Sharhda ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni saqlash va inqiroz pasayguncha barcha O'zbekiston fuqarolarining daromadlari va turmush darajasini himoya qilish bo'yicha choralarni ko'rishdagi muammolarni hal qilish muhimligi

ta'kidlandi. Sharhda iqtisodiy o'sish va daromadlarni barqarorlashtirishga urinish va odamlar salomatligi va hayotini himoya qilish o'rtasida harakat qilish qiyin bo'lgan tanlovlar qayd etildi.

Makroiqtisodiy darajada, Sharh pandemiyaning dastlabki bosqichida barcha iqtisodiy faoliyatlarining qariyb yarmi to'xtatilganligini ta'kidladi. Dastlabki hisob-kitoblar yalpi ichki mahsulot yanvar oyida prognoz qilingan 5,7 foizdan 2020 yilda 1,6 foizgacha pasayishini ko'rsatdi. Eksport 2019 yilga nisbatan kamida 10 foizga kamayishi mumkin edi. 2020 yil mart oyining dastlabki hisob-kitoblariga ko'ra, 475 mingga yaqin yoki 85 foiz kichik biznes vaqtincha yopilgan. 2020 yil noyabr oyida Jahon Banki va UNICEFning taxminlariga ko'ra, inqiroz tufayli 900 ming kishi, shundan 500 ming nafari bolalar bo'lib, kambag'allik ko'payishi ehtimoli bor edi. Ushbu choraga ko'ra, kambag'allik darajasi inqirozgacha bo'lgan 7,4 foiz prognozga nisbatan 2020 yilda 8,7 foizgacha o'sishi kutilgan edi. Bundan tashqari, aholining kambag'al va zaif qatlamlarining ahvoli daromadlar buzilishining ta'siri, asosan, kam ta'minlangan uy xo'jaliklariga yuboriladigan pul o'tkazmalarining tez pasayishi tufayli yomonlashdi. Aslida, ayniqsa agar bolalardagi kambag'allik darajasi kattalarnikidan 1,5 baravar yuqori ekanligini inobatga olinganda, bolali oilalar ko'proq ta'sirlanishadi (UNICEF 2019 yil).

Xuddi shu asosda, uy xo'jaliklarida ish bilan ta'minlanish va daromadlar keskin pasayib ketdi. Kamida bitta a'zosi faol ishlagan uy xo'jaliklarining ulushi martdan aprelgacha bo'lgan davrda 40 foizdan ko'proq (85 foizdan 43 foizgacha) kamaydi. Eng katta pasayish o'z-o'zini ish bilan band qiladiganlar orasida kuzatildi. O'zini -o'zi ish bilan taminlab daromad olaman degan odamlarning ulushi o'tgan oyga nisbatan 67 foizga kamaydi. 2019 yilning birinchi yarmida norasmiy iqtisodiyotda bandlikning ulushi umumiy ishchi kuchining 58,2 foizini tashkil etdi. Bu norasmiy sektorda (asosan qurilish, savdo, qishloq xo'jaligi, turizm va xizmat ko'rsatish sohalarida) ishlaydigan 7,8 million kishini anglatadi. Ushbu guruhning eng katta qismi 18 yoshdan 25 yoshgacha bo'lgan yoshlar edi. Guruhga 2019 yilda chet elda ishlagan 2,5 million mehnat muhojirlari kiradi.

10 Qoshma sharh BMT Evropa Iqtisodiy Komissiyasi (UNECE), Evrostat (EI Statistic ofisi) va Evropa Ozod savdo Uyushmasi(EFTA) tomonidan bajarildi
http://www.unece.org/fileadmin/DAM/stats/documents/technical_coop/GA_Uzbekistan_Final_Report_EN.pdf

11 Qarang: <https://mineconomy.uz/en/news/view/3188>

COVID-19 ning ijtimoiy ta'siriga to'xtaladigan bo'lsak, Sharh, boshqa ta'sirlar qatorida, epidemiya –kutilganidek --aholining eng zaif qatlamlariga, shu jumladan nogironlar, qariyalar va ijtimoiy muassasalarda yashovchilarga eng katta ta'sir ko'rsatganligini ta'kidladi, masalan, bolalar uylari va ruhiy salomatlik muassasalari, shuningdek bolalarga (quyida muhokama qilinadi).

Shuningdek, sharhga COVID-19 ning BRMLarga nisbatan atrof-muhitga ta'siri bo'yicha kuzatuvlar kiritilgan. Xabarda aytilishicha, yoqilg'i sarfining pasayishi, xususan avtomobillar, yuk mashinalari va samolyotlarning to'xtatib qo'yilishi sababli O'zbekiston atrof-muhitiga qisqa muddatli foydali ta'sir ko'rsatildi. Natijada atrof-muhit havoning past ifloslanishidan foyda oldi, bu esa yirik shaharlarda havo sifatini yaxshiladi. Shu bilan birga, Sharhda ta'kidlanishicha, ushbu qisqa muddatli yutuqlarni uzoq muddatli majburiyatlarga aylantirish, ugleroddan xolis iqtisodiyotga o'tishni va ko'p tarmoqlar bo'yicha "yashil" ish joylarida bandlikning o'sishini ta'minlaydi. COVID-19 inqirozi O'zbekiston uchun uglevodorod yoqilg'isiga subsidiyalarni kamaytirish va tejalgan mablag'larni qayta tiklanadigan energetikadagi barqaror tashabbuslarga yo'naltirish hamda iqlim o'zgarishi ta'sirini yumshatish va moslashishga ko'maklashish uchun imkoniyat yaratadi.

Hukumat tomonidan tayyorlangan IMSh (Ixtiyoriy Milliy Sharh)dan tashqari, COVID-19 ning O'zbekiston iqtisodiyoti va jamiyatining turli jihatlariga ta'sirini aniqlashga qaratilgan bir qancha tadqiqotlar o'tkazildi. Masalan, BMT Taraqqiyot Dasturi va Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar Markazi (ITIM) tomonidan o'tkazilgan so'rovda ushbu kasallikning ta'siri va barcha sohalarni to'xtatib qo'yilishi O'zbekistonning kichik va o'rta korxonalariga (KO'K) ta'sirlariga e'tibor qaratildi.¹² Ushbu tadqiqot natijalari orasida quyidagilar mavjud:

- So'rov shuni tasdiqladiki, O'zbekistonda pandemiya birinchi navbatda turizm, mehmondo'stlik va umumiy ovqatlanish sohasida faoliyat yurituvchi kompaniyalarga ta'sir ko'rsatgan. Bular talab va daromadlarning keskin pasayishi, operatsiyalarning katta darajada to'xtatilishi, xodimlarning tez-tez majburiy ravishda ishlarini tark etishi (ayniqsa, ish haqi to'lanmagan holda) va ishchilarning ishdan bo'shatilishi, qolgan ishchilarning oylik maoshlari va mukofot pullari kamayishini o'z ichiga oladi.

- Qishloq xo'jaligi, o'rmon va baliq xo'jaligi eng kam zarar ko'rgan sohalarda bo'lib, ularda asosan ishlarning davom etishi, saqlanib qolishi yoki hatto ish haqining oshishi kuzatilgan.
- Hukumat tomonidan biznesni qo'llab-quvvatlash bo'yicha ko'rilgan choralar har xil darajada samara berdi. Respondentlar quyidagi choralarni barcha sohalarda bo'yicha eng foydali deb baholadilar: (i) agar kompaniyalar jiddiy zarar ko'rgan bo'lsa (bankrotlik arafasida) biznesni qo'llab-quvvatlash uchun subsidiyalarni (grantlar); (ii) Kompaniyalarning ishchilari uchun hukumat tomonidan bir martalik ijtimoiy yordam to'lovlari (taxminan 5 million so'm); va (iii) qisqa muddatli va uzoq muddatli kreditlar bo'yicha foiz stavkalarining sezilarli darajada pasayishi (20-50 foizga). Bank kreditlarini to'lash uchun ta'tilni ta'minlash birinchi navbatda sanoat korxonalarini uchun muhim edi.
- Mehnat bozoridagi karantin cheklavlari va pandemiyaning asosiy xavfi shundaki, iqtisodiy faollikning asosiy pasayishi rasmiy sektorda (asosiy stseneriyada 4-7 foiz) kuzatiladi va mamlakatning rasmiy 75 foiz umumiy ish bilan ta'minlaydigan (ta'lim, qayta ishlash sanoati va boshqa xizmatlar) sohalarda to'planadi. Hisob-kitoblarga ko'ra, yangi ishsizlarning aksariyati (taxminan 60 foiz) kichik biznesdan kelib chiqadi. Shuning uchun rasmiy sektorda bandlikni qo'llab-quvvatlash, avvalambor, karantin davrida va inqirozdan keyingi dastlabki oylarda ommaviy bankrotliklarni oldini olish uchun yetarli bo'lgan kichik biznesga yo'naltirilgan bo'lishi kerak.

O'z-o'zini ish bilan taminlaydiganlarning deyarli 60 foizi va yakka tartibdagi tadbirkorlarning 64,2 foizi karantin paytida to'liq yoki katta miqdordagi daromad yo'qotishlarga duch kelishgan. Eng ko'p yordamga muhtoj bo'lgan o'z-o'zini ish bilan taminlaydiganlarning atigi 29 foizigina (karantindan oldin ish joyi bo'lmagan va karantin joriy qilinganidan keyin ishini yo'qotgan o'z-o'zini ish bilan taminlaydiganlar) qandaydir imtiyozlarga ega bo'lishgan.

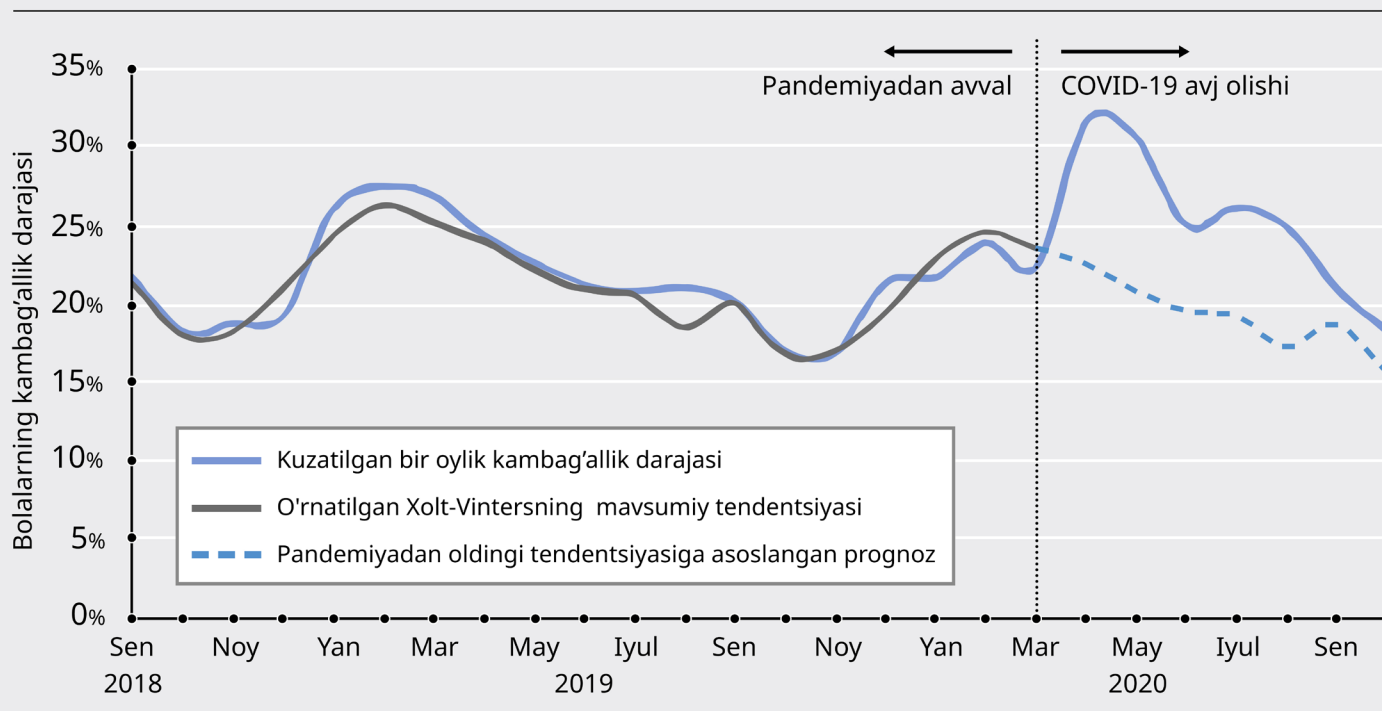
12 ITIM / BMTTD. 2020. Kovid-19 ning 2020 yil ikkinchi choragida kichik va o'rta biznesga ta'sirini o'rganish. Toshkent

- Ijtimoiy himoya to'g'risida, mavjud ijtimoiy ta'minot imkoniyatlaridan xabardor bo'lishlariga qaramay, norasmiy sektor xodimlarining barcha toifalari mavjud ijtimoiy ta'minot imkoniyatlariga ega emasliklari haqida hisobot berishdi (yoshga nisbatan pensiyalar, kasb pensiyalari, nogironlik nafaqalari, ishsizlik nafaqalari, tug'ruq uchun to'lanadigan ta'til, vaqtincha mehnatga layoqatsizligi uchun imtiyozlar va boshqalar). Pandemiya norasmiy sektor xodimlariga tegishli ijtimoiy ta'minotning yetarli mexanizmini ishlab chiqish zarurligini ko'rsatib berdi.
- COVID-19ni qamrab olish va unga qarshi kurashish harakatlarini birgalikda qo'llab-quvvatlashdan tashqari sog'liqni saqlash sohasidagi eng katta muammo, bu butun hukumat va butun jamiyatning, aholi uchun, ayniqsa, ayollar, bolalar, muhojirlar, qochoqlar va fuqaroligi bo'lmagan shaxslar, qariyalar va surunkali kasallar kabi aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlari uchun zarur bo'lgan sog'liqni saqlash xizmatlarini davom ettirishdan iborat.

Kambag'allikdagi bolalarga nisbatan, "O'zbekiston fuqarolarini tinglash" jurnalining oylik telefon suhbatlaridagi hisob-kitoblarga ko'ra, pandemiya natijasida bolalar qashshoqligi 20 foizga oshdi, bu 500 mingdan ortiq bolalar qashshoqlikka tushib qolganligini anglatadi.

Jahon Banki va UNICEF tahlili shuni ko'rsatadiki, agar pandemiya ro'y bermaganda, O'zbekistonda bolalar kambag'alligi 2020 yil mart-oktyabr oylarida 24 foizdan 16 foizgacha pasayishi mumkin edi. Ammo kuzatilgan bolalar kambag'alligi darajasi bu davrda 20 foizga o'sishni anglatadi. Kambag'allik darajasi pasayib boradigan yo'nalishga ega bo'lsa-da, taraqqiyot zaif bo'lib qolmoqda va bu pandemiya bilan bog'liq vaziyatga bog'liq.

Rasm 1. O'zbekistonda bolalar kambag'alligi (Sentyabr 2018 - Oktyabr 2020)

Manba: Jahon Banki

Pandemiya paytidagi boshqa natijalar quyidagilarni ko'rsatadi:

- Bolalarning o'rtacha jon boshiga daromadi 12 foizga kamaydi. Mumkin bo'lgan daromad yo'qotishidan xavotirga tushgan uy xo'jaliklari soni (masalan, ish joyining yo'qolishi sababli) 2020 yilning dastlabki uch choragida 47 foizdan 57 foizgacha o'sdi.
- Mehnatkash migrantlardan pul o'tkazmalari asosiy daromad manbai deb nomlangan uylarda pul o'tkazmalarining o'rtacha darajasi 38 foizga kamaydi va pul o'tkazmalarining kamayib ketganligi to'g'risida hisobot bergan uy xo'jaliklarining umumiy ulushi ikki baravar, ya'ni 8 foizdan 4 foizgacha kamaydi.
- Oila a'zolari uchun yetarlicha oziq-ovqat sotib olo olmayotganligini bildirgan uy xo'jaliklarida yashovchi bolalarning ulushi ikki baravarga - 6 foizdan 12 foizgacha oshdi.

COVID-19 tarqalishining oldini olish bo'yicha hukumat tomonidan qabul qilingan chora-tadbirlar inson huquqlari, fuqarolar erkinliklari va shaffoflikning yo'qligiga turli xil salbiy ta'sir ko'rsatganligini ham ta'kidlash lozim. Bu cheklovlar va karantin orqali yopilishlarni taqiqlovchi qonunlar yoki qonunosti hujjatlarining etishmasligida aks etdi. Masalan:

- Minglab milliy davlat xizmatchilari shikoyat qilish yoki ularni ko'rib chiqish imkoniyati bo'lmagan holda, haq to'lanmagan ta'tilga chiqishga majbur bo'ldilar.
- Pandemiya davrida sud tizimining samarali yoki oshkora ishlash qobiliyatini cheklaydigan huquqiy va sud to'siqlari boshlandi.
- COVID-19 cheklovlari bo'yicha maxsus komissiya hech qachon o'z qarorlarini rasmiy ravishda e'lon qilmadi va yoki faqat o'zbek tilida e'lon qildi.
- COVID-19 karantin inshootlarida shaffoflikning yo'qligi, boshpanalar va oziq-ovqat mahsulotlarining sifatsizligi, karantindagi odamlar ustidan shikoyat qilishni samarali mexanizmining yo'qligi va ijtimoiy tarmoqlarda tanqidiy izohlarni nashr etgan shaxslarga nisbatan jazo choralari haqida xavotirlar qayd etildi.

2.3 Tadbirlarni amalga oshirish vositalariga o'zgartirishlar

COVID-19dan keyin ham, umuman, 2030 Dasturi bilan mos keladigan 2017-2021 yillarda mo'ljallangan Milliy Harakatlar Strategiyasi O'zbekistonni rivojlantirish bo'yicha doimiy kun tartibini boshqarishda muhim vosita bo'lib qolmoqda.¹³ Strategiyada beshta asosiy yo'nalishga ustuvor ahamiyat berilgan:

1. Davlat va jamoat boshqaruvi tizimini takomillashtirish;
2. Qonun ustuvorligini ta'minlash va sud tizimini isloh qilish;
3. Iqtisodiy rivojlanish va erkinlashtirish;
4. Ijtimoiy rivojlanish; va
5. Xavfsizlik, millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglik, muvozanatli, o'zaro manfaatli va konstruktiv tashqi siyosatni amalga oshirish.

Yuqorida keltirilgan SJQTQQ hisobotida BRMLarni moliyalashtirish uchun ichki byudjetning ustuvorligi tan olingan va BRMni amalga oshirishning institutsional salohiyati va vositalarini, shu jumladan rivojlanishni rejalashtirish, amalga oshirish va monitoring qilish va baholash uchun milliy va submilliy imkoniyatlarni kuchaytirish tavsiya etilgan. Shuningdek, hisobot qonunlarni amalga oshirish va inson huquqlari bo'yicha majburiyatlarni bajarish salohiyatini talab qiladi. Hukumatning milliy BRMLarni joriy etish to'g'risidagi qarorida (2018 yil 20-oktabrdagi № 841) taklif qilingan institutsional tadbirlar BRMLarning milliy, tarmoq va mahalliy darajalarda amaliy tatbiq etilishini ilgarilash bo'yicha qo'shma SJQTQQ hisobot tavsiyalariga muvofiq keladi.

Ta'kidlash joizki, Bosh Vazirning o'rinbosari, BRM Kengashi Raisi, bir vaqqtning o'zida mamlakatdagi tarkibiy islohotlarga mas'ul bo'lgan Iqtisodiy Kengashga rahbarlik qilmoqda.¹⁴ Bosh Prokuraturaning BRM Kengashi tarkibiga kiritilishi tanqidiy milliy sherikni jalb qilishda, inson huquqlari va boshqaruv bilan bog'liq BRMLarni rivojlantirishga yordam berdi. Iqtisodiy taraqqiyot va kambag'allikni qisqartirish vazirligi BRM Kengashi kotibiyati vazifasini bajaradi va imkoniyatlari va resurslari cheklanganligiga qaramay, davlat idoralari o'rtasida zarur muvofiqlashtirishni amalga oshirish orqali BRM Dasturini ilgari surishga sodiqligini ko'rsatdi.

13 Qarang: strategy.gov.uz

14 Yoritildi: <https://lex.uz/docs/4147303#414975>

COVID-19 tomonidan yetkazilgan talablar va pandemiyani bartaraf etish uchun Strategik Tayyorgarlik va Javob Choralari Rejasini (STJChR) tayyorlash bilan bir qatorda amalga oshirilayotgan ushbu aniq harakatlarga qaramay, hukumat hozirda 2017-2021 yillarda Milliy Harakatlar Strategiyasini amalga oshirishda yuzaga keladigan raqobat talablarini tan olishi muhimdir.¹⁵ Moliyaviy cheklolar, byudjet ustuvorligi va daromadlarni qayta taqsimlash bo'yicha raqobatdosh talablari eng muhim tadbirlardir. Davom etayotgan byudjet cheklolari xalqaro hamjamiyat tomonidan 2020 yil bahorida birgalikda tayyorlangan va sentyabr oyida yangilangan Umumlashtirilgan ko'p tomonlama COVID-19 ga ijtimoiy-iqtisodiy javob va tiklanish taklifida ta'kidlangan.¹⁶ Ushbu moliyaviy masalalar kelgusida BRMni moliyalashtirish bo'yicha 6-bo'limda muhokama qilinadi.

2.4 Rejalarni davom ettirish va amalga oshirilishini kuzatib borish

Oldingi UMT 2020 yil boshida yakunlangandan beri, BMTning mamlakat jamoasi O'zbekiston Hukumati bilan 2020 yil sentyabr oyida erishilgan BMTning Barqaror Rivojlanish bo'yicha Hamkorlik Dasturini (BRHD-BRHD) muhokama qildi. Hamkorlik Dasturi hukumat vakillari va BMTning jamoasi idoralari va tashkilotlari tomonidan imzolandi. Ushbu ramka BMT Dasturining O'zbekistonda 2025 yilgacha ishlashi uchun kelishilgan qo'llanma bo'lib xizmat qiladi. Dastur COVID-19 ta'sirini hisobga oladi va hukumatni milliy BRMLarga erishishda qo'llab-quvvatlash maqsadida uchta strategik ustuvorlikni va milliy ustuvorliklarga to'liq mos keladigan beshta natijani belgilaydi. Dastur quyidagi tamoyillarni hal qilish uchun 2030 Dasturidagi beshta ustivorliklarga (Xalq, Farovonlik, Sayyora, Tinchlik va Sheriklik) muvofiq integratsiyalashgan va ko'p o'lchovli dasturiy yondashuvni qabul qiladi: hech kimni ortda qoldirmaslik, inson huquqlariga asoslangan taraqqiyot yondashuvi, gender tenglik va ayollarning imkoniyatlarini kengaytirish, chidamlilik, barqarorlik va hisobot. Ushbu tamoyillar hayotda amal qiladi va doimiy ravishda COVID-19 dan mustaqildir. Ushbu yangilangan UMT yangi hamkorlik doirasiga muvofiqligi va BRHD natijalari guruhlarini tomonidan Qo'shma ish rejalarni ishlab chiqishda yordam berishi uchun yozilgan. Shunday qilib, UMT yangi Dasturga muvofiqligini kafolatlash uchun qayta ko'rib chiqiladi va kerak bo'lganda yangilanadi.

2.5 2030 yil Dasturi: COVID-19 sharoitida imkoniyatlar va muammolar

Imkoniyatlar

COVID-19 inqiroziga qaramay, 2030 Dasturini amalga oshirishni rag'batlantirish uchun ko'plab imkoniyatlar mavjud. Eng muhim imkoniyatlardan biri bu fuqarolik jamiyati, shu jumladan ayollar va yoshlar so'z erkinligi va fuqarolik makonining cheklangan kengayishidan bahramand bo'lishidir.¹⁷ Bunga hukumat tizimli muammolarni huquqiy va institutsional islohotlar, shu jumladan 259 ta yangi qonunlarni ishlab chiqish va qabul qilish yo'li bilan hal qilishga ko'proq tayyorligi ko'rsatdi.¹⁸ Qonunlarni yanada ochiq va maslahat asosida ishlab chiqishga qaratilgan so'nggi islohotlar ushbu qonunlarning xalqaro me'yorlar va standartlarga muvofiqligini ta'minlash bo'yicha sa'y-harakatlarni qo'llab-quvvatlash uchun yanada mustahkam asos yaratmoqda.

BMTMJ hukumat, inson huquqlari organlari va fuqarolik jamiyati o'rtasidagi konstruktiv aloqalarni va yaxshilangan hamkorlikni kuzatishda davom etmoqda va shu bilan 2030 Dasturi (BRM 16.a) uchun qulay sharoitlar yaratmoqda.¹⁹ Bozor bilan bog'liq islohotlar boshqaruvning boshqa sohalarida yaxshilanishlarni keltirib chiqarishi mumkinligi ehtimoli ham mavjud. Masalan, kontraktni takomillashtirish qonunchilik va odil sudlovga umumiy kirish imkoniyatini o'zgartirishi mumkin (BRM 16).

15 Topiladi: <https://projects.worldbank.org/en/projects-operations/project-detail/P173789>

16 Jahon Banki, BMT Taraqqiyot dasturi va boshqalar. 2020 yil. Konsolidatsiyalangan ko'p tomonlama COVID-19 ijtimoiy-iqtisodiy javob va taklifi. 2020. Qarang: <https://unsdg.un.org/resources/uzbekistan-consolidated-multilateral-covid-19-socio-economic-response-recovery-offer>

17 Qarang: <https://www.hrw.org/world-report/2019/country-chapters/uzbekistan#69f291>

18 2016 yil sentyabr oyida yangi hukumat ishga tushgandan beri kamida 259 qonun qabul qilingan yoki o'zgartirilgan. Ularning ko'plari sud tizimini, jinoiy, fuqarolik va iqtisodiy protseduralarni, sog'liqni saqlash tizimini, davlat xaridlarini, huquqiy ma'lumotlarni tarqatishni, korrupsiyaga qarshi kurashni isloh qilishga qaratilgan, shu qatori ular ichida ayollarni tazyiq va zo'rvonlikdan himoya qilish, boshqalar qatori ayollar va erkaklar huquqlari va imkoniyatlarini kafolatlash to'g'risidagi qonunlar ham bor. Ko'pchilik qonunlar kuchga kirishni kutish bosqichida (proyekt), masalan, jamoat yig'ilishlari, majburiy tibbiy sug'urta va odam savdosi to'g'risidagi qonunlar va boshqalar.

19 2017 yilda Din va E'tiqod erkinligi bo'yicha Maxsus Ma'ruzachi va 2019 yilda sudyalalar va advokatlar mustaqilligi bo'yicha Maxsus Ma'ruzachi.

So'nggi siyosiy voqealarning eng muhim natijalaridan biri - qo'shni davlatlar bilan munosabatlar yaxshilanishidir.²⁰ Savdo va odamlarning transchegaraviy harakatida COVID-19 sabab bo'lgan sekinlashuvga qaramay, yaxshilangan hamkorlik chegaralarni qonuniy savdo va tranzit uchun yanada ochiq va xavfsiz qilishga olib keladi va suv va energiya almashinuvi, atrof-muhitni baholash va tabiiy ofat xavfini kamaytirish kabi sohalarida hamkorlik qilish imkoniyatlarini yaratadi; (BRM 17.1, 17.3 va 17.6). Yaxshilangan munosabatlar, shuningdek, millatlararo ziddiyatlarni kamaytirish va rivojlangan ijtimoiy birdamlikni yaratish imkoniyatini beradi.

Avvalgi UMT da ta'kidlanganidek, O'zbekiston katta «demografik oyna» dan o'tmoqda, bunda potentsial yosh ishchilarning ulushi yuqori va qaramlik darajasi pastroq bo'ladi. Ushbu tendensiya 2044 yilgacha davom etishi taxmin qilinmoqda va «mamlakat keksaymasdan boyib ketish» uchun muhim, ammo baribir bajarilmagan imkoniyatni anglatadi.²¹ Pandemiya oldin ko'plab yoshlar, ayniqsa qishloq joylaridan, yaxshi iqtisodiy imkoniyatlarni izlash uchun chet ellarga chiqib ketishgan²² va bu pul o'tkazmalarini yalpi milliy daromadning (YAIM) muhim tarkibiy qismiga aylantirgan. Pandemiya pasayib ketganligi sababli, migratsiya (ko'chib ketishga qaytish) ijtimoiy-iqtisodiy muammolar va xavflarni keltirib chiqarishi mumkin (BRM 10.7), bu ushbu muammoga ko'proq e'tiborni talab qiladi.²³

Ichki iqtisodiy o'sish COVIDdan oldingi normal darajaga qaytganligi va amalga oshirilayotgan islohotlar to'liq amalga oshirilayotganligi sababli, O'zbekiston yangi va kengaytirilgan tarmoqlarda ish o'rinlari yaratish va iqtisodiyotni an'anaviy eksport tovarlariga, masalan, gaz, oltin, mis, uran va paxta xom ashyosi kabi tabiiy eksport tovarlariga bo'lgan qaramligidan uzoqlashtirish imkoniyatiga ega. COVID-19dan qutqarilish hukumatga yashil iqtisodiyot va raqamli iqtisodiyotga o'tish rejalarini ishlab chiqishga hamda barqaror turizmni rivojlantirishga imkoniyat yaratadi (BRM 7, 9 va 13).²⁴ Shunga o'xshash e'tibor qayta ishlash sohalarini kuchaytirishga, shuningdek, yangi innovatsiyalar, texnologiyalarni uzatish (transfer) va iqtisodiy transformatsiyalarga (BRM 9) qaratilishi mumkin.²⁵

Umumlashtirilgan ko'p qirrali COVID-19 javob va tiklanish taklifidan oldin ham xalqaro moliya institutlari (XMI) Hukumat tomonidan olib borilayotgan islohotlarni, shu jumladan, qarz olish imkoniyatlarini ko'paytirishni qo'llab-quvvatlagan. Masalan, 2019 yilda Jahon Banki O'zbekistonga islohotlarni qo'llab-quvvatlash, ish o'rinlarini yaratishni kuchaytirish

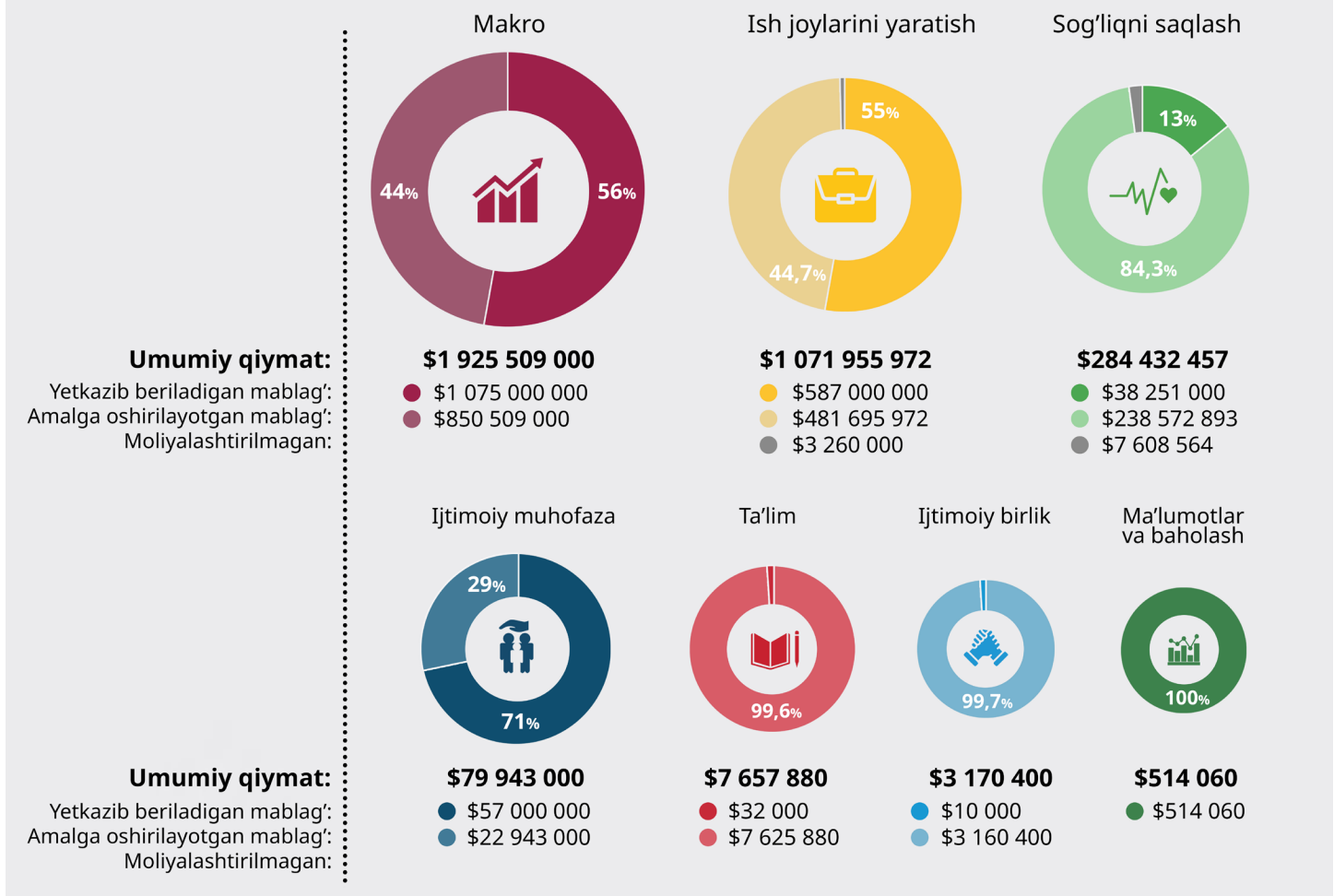
va xususiy sektor uchun islohotlarni ilgari surish uchun 500 million AQSh dollari miqdorida moliyaviy yordamni ma'qulladi.²⁶ Xuddi shu tarzda, YTTB energetika, kommunal va uy-joy sohalarini uchun 246 million AQSh dollarilik kredit shartnomalarini imzoladi va umumiy kreditlarini 1,3 milliard AQSh dollariga yetkazdi.²⁷ Umumlashtirilgan taklif pandemiya natijasida yuzaga kelgan eng dolzarb ehtiyojlarni qoplash uchun 3,373 milliard AQSh dollar miqdoridagi qo'shimcha resurslarni taqdim etishga olib keldi. Quyidagi rasmda ustuvor sektor bo'yicha majburiyatlarning taqsimoti ko'rsatilgan.

Umumlashtirilgan ko'p tomonlama javob va tiklash bo'yicha taklif

Va nihoyat, valyuta kurslarini birlashtirish, savdoni erkinlashtirish, soliqlarni pasaytirish, "Doing Business Index" reytingini yaxshilash (2014 yildagi 103-o'ringandan 2019 yilda 69-o'ringa) kabi ko'plab islohot choralari ta'minot siyosatiga qaratilgan.²⁸ 2019 yildan boshlab islohotlarning talab tomonlariga e'tibor kuchaytirila boshlandi, buning uchun iqtisodiyot va davlat

-
- 20 Masalan, qarang: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/630344/EPRS_BRI\(2018\)630344_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/630344/EPRS_BRI(2018)630344_EN.pdf) (b. 10-12)
 - 21 Jahon Banki. 2018. O'zbekistonda o'sish va ish o'rinlarini yaratish: chuqur diagnostika (inglizcha). <http://documents.worldbank.org/curated/en/130581560953053964/Growth-and-Job-Creation-in-Uzbekistan-A-In-depth-Diagnostic> (b. V)
 - 22 Seitz, William Hutchins. 2019. 2019. Xalqaro migratsiya va uy farovonligi: O'zbekistondan dalillar (inglizcha). Jahon banki. Siyosiy tadqiqotlar bo'yicha ishchi hujjat; no. WPS 8910. Washington, D.C. <http://documents.worldbank.org/curated/en/615721561125387061/International-Migration-and-Household-Well-Being-Evidence-from-Uzbekistan> (b. 9-10)
 - 23 ILO. 2019. Ish bilan ta'minlangan makroiqtisodiy siyosat asoslari tomon: O'zbekiston misolida qisqacha bayon. Moskva.
 - 24 2019-2030 yillarda yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasini qabul qilish to'g'risida hukumat qarori. Qarang: <https://lex.uz/ru/docs/4539506>
 - 25 Hukumatning 2030 yilgi strategiyasi (loyiha, Iqtisodiy Rivojlanish va Qashshoqlikni kamaytirish Vazirligi tomonidan ishlab chiqilgan, 2019 yil)
 - 26 Qarang: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2019/06/14/uzbekistans-economic-transformation-gets-further-boost>
 - 27 Qarang: <https://kun.uz/en/news/2019/11/21/ebrd-to-provide-nearly-250-million-loan-to-uzbekistan>
 - 28 Qarang: <https://www.doingbusiness.org/en/data/exploreconomies/uzbekistan>

Rasm 2. COVID-19 ga nisbatan BMT va XFI tomonidan O'zbekistonga moliyalashtirish bo'yicha majburiyatlari

Manba: Birlashgan Millatlar Tashkiloti, Jahon Banki, BMT Taraqqiyot Dasturi va boshqalar.

korxonalarini qayta qurish natijasida zarar ko'rgan ishchilarga o'tish davridagi xarajatlarni yengillashtirish uchun ish o'rinlari yaratish va daromadlarni qo'llab-quvvatlash talab etiladi. Pandemiya ushbu islohotlarni susaytirgan bo'lsa-da, COVID-19 inqirozi tugagandan so'ng, ular qayta boshlanadi deb ishonish uchun asos bor.

Muammolar

Koronavirus tarqalishidan oldin ham, mamlakatning BRM maqsadlariga erishishi uchun bir nechta qiyinchiliklar va xatarlar borligi tan olingan. Siyosatning zaif izchilligi va yetarli darajada integrasiyalashtirilmaganligi - 2030 yil dasturining ham, inson huquqlari bo'yicha xalqaro majburiyatlarning²⁹ BRMga erishishda muhim to'siqlar bo'lib qolmoqda (BRM 17.14). Agar islohotlar fuqarolarning jalb etilishini va COVID-19-ning qiyinchiliklaridan keyin xalqning

qo'llab-quvvatlashini o'z ichiga olmasa, Pandemiya oldidan boshlangan murakkab va tezkor islohotlar bekor qilinishi mumkin. Islohotlar jarayonini yakunlamaslik butun iqtisodiyotga ta'sir ko'rsatishi va BRM yo'nalishi bo'yicha keyingi rivojlanish xavfini keltirib chiqarishi mumkin.

Boshqa muammolar qatoriga ma'muriy salohiyatning cheklanganligining davom etishi, vazirliklar va idoralarning tez-tez qayta tashkil etilishi, kadrlar almashinuvining yuqori darajasi, ichki muvofiqlashtirishning sustligi va BRMga erishishda muhim to'siq bo'lgan hukumatlararo cheklangan yondashuvlar kiradi. SJQTQQ hisoboti loyihalash, amalga oshirish va M&B bosqichlarida milliy siyosat va dasturlarda murakkab va

²⁹ Qarang: Inson huquqlari borasidagi taraqqiyot va muammolarni batafsil ko'rib chiqish uchun keyingi bo'lim.

o'zaro bog'liq bo'lgan rivojlanish ustuvorliklarini (shu jumladan BRM maqsadlarini) samarali ravishda mustahkamlash uchun idoralararo va idoralar ichida koordinatsiyani kuchaytirish zarurligiga ishora qiladi.³⁰

COVID-19-dan so'ng, islohotlar yuqori qarshilikli tanaffusda qolmoqda, bu yerda, shu jumladan yer va mehnat bozori, moliya va kapital bozorlari, suv-energetika, sog'liqni saqlash va ta'lim sohalari va davlat korxonalarini xususiyashtirish sohaslarida ichki qarshilik va tangliklar ko'payishi mumkin (Davlat Korxonalarida). Bundan tashqari, qulay ishbilarmonlik muhitini yaratishga yo'naltirilgan boshqaruv islohotlari ish o'rinlarini yaratishni (BRM 8) va qashshoqlikni yo'q qilish (BRM 1) oldini oluvchi chuqur tarkibiy to'siqlarni bartaraf etish uchun yetarli bo'lmasligi mumkin.³¹ Agar kutilayotgan biznesga qulay islohotlar keng qamrovli ish bilan ta'minlanmasa va ijtimoiy foydalarni (dividendlarni) keltirib chiqarmasa, bu kutilmagan natijalarga, tengsizlikning kuchayishiga va jamoatchilikning noroziligiga olib kelishi mumkin.

Islohotlarning belgilangan maqsadiga erishmasligi - farovonlik va imkoniyat – marginallashtirilgan (imkoniyati cheklangan) guruhlariga nomutanosib ta'sir qiladi va ijtimoiy himoyaga bo'lgan talabni oshiradi (BRM 1.3 va 1.a). Ushbu xatarlarni boshqarish uchun hukumat islohotlarni doimiy ravishda kuzatib boradigan tizimlarni joriy etmoqda va xalq bilan islohotlarning umumiy kun tartibi hamda COVID-19 ga qarshi choralar to'g'risida ko'proq faollashmoqda. BMT hukumatga islohotlar istiqbollari va ularning BRM bilan aloqalarini oshirishda yordam berish orqali qo'llab quvvatlamoqda. Bundan tashqari, BMTning "hech kimni ortda qoldirmaslik" tamoyili va aholini ijtimoiy muhofaza qilish bo'yicha kuchli tajribasi amalga oshirilayotgan islohotlarga nisbatan insonparvarlik yuzini ko'tarishi mumkin.

Xuddi shu tamoyilga ko'ra, islohotlar nisbatan shaffof bo'lmagan muhitda amalga oshirilmoqda degan xavotir hali ham mavjud. Bunda davlat hisoboti - asta-sekin yaxshilanayotgan bo'lsa ham – hali ham yetarli emas. Avvalgi UMTda ta'kidlanganidek, katta xususiy investitsiyalarga imkoniyat yaratish uchun odamlarning huquqlari buzilgan.³² Xavf, shubhasizki, islohotlar ko'pchilik tomonidan farovonlik aslida yomonlashishga olib kelayapti deb qabul qilinishi mumkin, chunki faqat bir nechta odamlar islohotlardan foyda oilshmoqda. Ushbu masalalar davlat va xususiy sektorda davom etayotgan va tizimli korrupsiya muammosi va ijara izlash xatti-

harakatlari bilan chambarchas bog'liqdir, bularning barchasi barqaror o'sishni oldini oladi.

Bundan tashqari, mamlakat uchun umumiy moliyaviy manzara hali ham zaif bo'lib ko'rinadi, chunki bank sektori, fond bozori va milliy valyutaga korxonalar va umuman aholi tomonidan ishonch past (BRM 9.3).³³ Agar mavjud fiskal imkoniyatdan samarali foydalanilmasa, mamlakat COVID-19 dan chiqayotgan paytda, bu eng orqada turgan guruhlarning, shu jumladan COVIDning iqtisodiy ta'siridan qutulganlarning ahvolini yomonlashtirishi mumkin.

Bu ahvol atrof-muhitga, iqlim o'zgarishiga, tabiiy resurslarga bosim, ish joylariga ta'sir, migratsiya, sog'liqni saqlash, ta'lim, infratuzilma va qishloq xo'jaligiga ta'sir qilish bilan bog'liq bo'lib, o'z navbatida 2030 Dasturiga ham ta'sir ko'rsatadigan muammodir. Yuqorida ta'kidlab o'tilganidek, pandemiyaning barcha sohalarni yopib qoyishi va sayohatlarga cheklovlar inqiroz boshlanishida bir ekologik foyda keltirdi, ya'ni issiqxona gazlari chiqindilarini kamaytirish va havo ifloslanishining kamayishiga olib keldi. Biroq, sohalarni yopib qoyish olib tashlanganligi sababli, emissiyalar yana boshlanyapti.

Umuman olganda, O'zbekiston iqlim o'zgarishiga juda zaif bo'lib qolmoqda va prognoz qilinayotgan harorat ko'tarilishi, o'zgaruvchan yog'ingarchilik va suv tanqisligi (BRM 13, 2 va 6) muammolari bilan to'qnashmoqda.³⁴ O'rta va uzoq muddatli ta'sirlar qishloq aholisining kambag'allariga, ayniqsa, qishloq xo'jaligiga bog'liqligi, moslashish qobiliyatining pastligi va iste'mol savatidagi oziq-ovqat ulushining yuqoriligi sababli og'ir bo'ladi.

30 Qarang: http://www.un.uz/files/UN%20in%20Uzbekistan/MAPS%20Report%202018/UZB-MAPS%20Report%20-%20Final_Eng.pdf

31 Qarang: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:R204

32 Masalan, uylar buzilishda davom etmoqda: yangi qurilish loyihalarini joylashtirish uchun ogohlantirishsiz yoki tegishli kompensatsiyasiz yoki hatto jabrlangan uy egalari qanday qonuniy murojaat qilmasdan. Qarang: <https://spcommreports.ohchr.org/TMResultsBase/DownloadPublicCommunicationFile?gId=24767>

33

XVF. 2019. IV modda bo'yicha konsultatsiyalar to'g'risida

34 hisobot (2019 yil may)

<https://mfa.uz/ru/press/news/2017/08/12255/> (Rus tilida)

Xuddi shunday, iqlim o'zgarishi suv bilan yuqadigan kasalliklar yukini, shuningdek chang bo'ronlari va cho'llanish natijasida kelib chiqqan sog'liq muammolarini ko'paytirishi kutilmoqda (BRM 3).³⁵ Suv toshqini, jazirama, toshqinlar, qor ko'chkisi va havo haroratining ko'tarilishi kabi gidrometeorologik hodisalar natijasida hayotni yo'qotish va iqtisodiy zarar ham oshishi mumkin. Masalan, dalillarga ko'ra, ishsizlikka javoban Orol Dengizi hududidan sezilarli migratsiya qishloq xo'jaligi sektorining iqlim va suv tanqisligiga moslasha olmasligi bilan bog'liq.³⁶ Ushbu iqlim o'zgarishi hodisalari mamlakatga moslashish yukini og'ir yuklamoqda. Atrof-muhit resurslari va iqlim o'zgarishini boshqarish jihatlari odamlarni ajratib qo'yishning asosiy omillari sifatida aniqlangan va 4.4-bo'limda batafsil bayon etilgan.

Vanihojat, amaldagi madaniy me'yorlar, patriarxlik, stereotiplar va xurofotlar BRMga erishishga bevosita bog'liqdir. Ushbu me'yorlar ayollar va qizlarga o'z salohiyatlarini to'liq ishga solishga va o'z huquqlarini amalga oshirishga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Ular boshqa zaif guruhlarning, shu jumladan irqiy, madaniy, lingvistik va jinsiy ozchiliklarning huquqlariga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Agar ularga e'tibor berilmasa, ular inklyuziv va barqaror o'sishga erishishga sezilarli darajada halaqit qiladi (BRM 5, 8, 10 va 16).

Malumotlardagi yetishmasliklar

O'zbekiston oldida turgan muammolar turli xil tarmoqlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni aniqlash va rivojlantirish hamda milliy rivojlanishning yaxlit ko'rinishini to'liq amalga oshirish uchun ishonchli ma'lumotlar va dalillarning yetishmasligi bilan kuchaytirilmoqda (BRM 17.18). Avvalgi UMT ta'kidlaganidek, statistik imkoniyatlarning yetarli emasligi BRMlarni kuzatib borish va hisobot berishga xalaqit beradi va hozirda ma'lumotlar 200 ga yaqin ko'rsatkichlardan 115tasida mavjud. Bu mamlakat erishgan taraqqiyotni aniq va bo'linib tahlil qilishga xalaqit beradi va dalillarga asoslangan qaror qabul qilishni cheklaydi. Umumlashtirilgan COVID-19 ga javob taklifi pandemiyani bartaraf etish bo'yicha dasturlar va tashabbuslar monitoringini cheklaydigan ba'zi aniq ma'lumotlar va baholash kamchiliklarini aniq ko'rsatdi. Ushbu kamchiliklarning aksariyati oldingi UMT-da aytib o'tilgan ma'lumotlarning kengroq muammolari bilan qoplanadi. Umumlashtirilgan COVID-19 ga javob taklifining bir qismi sifatida BMT va XMI COVID-19 ning ta'sirini (ya'ni kambag'allik,

ish joylari, daromadlar, bandlik, migratsiya, pul o'tkazmalari, masofaviy ta'lim olish imkoniyati, maktablarda gigiyena va xavfsizlik, va hokazo) yoki olib borilayotgan tadqiqotlar (masalan, O'zbekiston fuqarolarini tinglash) ni yechish hamda maxsus tezkor baholashni boshlashni uddaladi. Shunga qaramay, ma'lumotlarning quyidagi bo'shliqlari hanuzgacha kuzatilmoqda:

- Xizmat ko'rsatuvchi tarmoqlarning imkoniyatlarini kengaytirish va ishonchli, aniq ma'lumotlar va keng qamrovli tahlillar zarurligi to'g'risida davlat organlari, diniy rahbarlar va fuqarolik jamiyatlarini sezgirlashtirishga ehtiyoj katta.
- Baholash va uning xulosalarini barcha rivojlanish dasturlariga joriy etish zarurati mavjud.
- Hukumatni ma'lumotlarni yig'ish va tarqatish, monitoring (MYT), ochiq ma'lumotlarni joriy etish va ijtimoiy xizmatlarni raqamlashtirish bilan qo'llab-quvvatlash.
- COVID pandemiyasi davrida hisoblab chiquvchilar va so'rovlar va ma'lumotlar yig'ish faoliyati bilan shug'ullanadiganlarning xavfsizligini ta'minlash uchun resurslarni jalb qilish tadbirlarini qo'llab-quvvatlash.
- Hukumat ma'lumotlarining ochiqligi va mavjudligini kuchaytirish, shu jumladan ommaviy axborot vositalari bilan ishlash va nozik mavzular atrofida aloqa amaliyotini takomillashtirish.
- COVID-19 ning ijtimoiy hayotning barcha sohalarida ayollarga ta'siri haqida ma'lumot beradigan keng qamrovli gender bahosiga ehtiyoj tobora ortib bormoqda.

Shuni ta'kidlash joizki, BMT va XMIning umumlashtirilgan ko'p qirrali COVID-19 ga ijtimoiy-iqtisodiy reaksiyasi va tiklanishi bo'yicha taklif, natijada statistika va ma'lumotlar bilan bog'liq qo'llab-quvvatlash uchun \$ 1 million miqdorida qo'shimcha mablag ajratish majburiyatlarini oldi.

COVID inqirozi genderga oid muammolarni hal qilishda katta bo'shliqlarni namoyish etdi. BMT Taraqqiyot Dasturi va BMTning "Ayollar" tomonidan 2020 yil noyabr-dekabr oylarida o'tkazilgan gender ma'lumotlarini baholash shuni ko'rsatdiki, asosiy ko'rsatkichlar to'g'risida hisobot berish uchun aniq gender ma'lumotlari mavjud

emas. Birlamchi COVID-19 ko'rsatkichlariga taalluqli bo'lganidek, pandemiyadan keyin ko'rsatkichlarning atigi 33 foizi mavjud edi. Ijtimoiy himoya va xavfsizlik tarmoqlari ko'rsatkichlari (73 foiz), bandlik va iqtisodiy farovonlik ko'rsatkichlari (68 foiz) va ta'lim (64 foiz) bo'yicha ma'lumotlarga ega bo'lish imkoniyati ko'proq bo'lgan. Pandemiya qadar ijtimoiy himoya va xavfsizlik tarmoqlari ko'rsatkichlarining atigi 18 foizi mavjud edi, ammo ish bilan bandlik va iqtisodiy farovonlik va ta'lim bilan bog'liq ko'rsatkichlarning 73 foizi bor edi. Aholining bandligi va iqtisodiy farovonlik ko'rsatkichlarining nisbatan kattaroq bo'lishi BMT va Jahon Bankining COVID-19 ning O'zbekistondagi ijtimoiy-iqtisodiy vaziyatga ta'sirini baholashga bag'ishlangan tadqiqotlari bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Biroq, ushbu ko'rsatkichlarning aksariyati bo'yicha ma'lumotlar mavjud bo'lsa-da, ko'phollarda ma'lumotlar gender bo'yicha taqsimlanmagan. Ma'lumotlar orasidagi bo'shliqlar pandemiyadan oldin sog'liqni saqlash ko'rsatkichlarining atigi 31 foizida mavjud bo'lgan ma'lumotlarga qaraganda, sog'liqni saqlash ko'rsatkichlari (13 foiz) bilan bog'liq bo'lganligi sababli yanada aniqroq edi. Ayollarga nisbatan zo'ravonlik bilan bog'liq holda, faqat uchta ko'rsatkich mavjud edi va pandemiyadan avval va undan keyin ko'rsatkichlarning 67 foizi bo'yicha ma'lumotlar mavjud edi.³⁷ Ma'lumotlar, gender tengligi oqibatlarini va COVID-19 bo'yicha milliy maslahatlashuvlar ma'lumotlarning yetishmasligini to'ldirish va gender nuqsonlarini bartaraf etish uchun resurslarni, shu jumladan

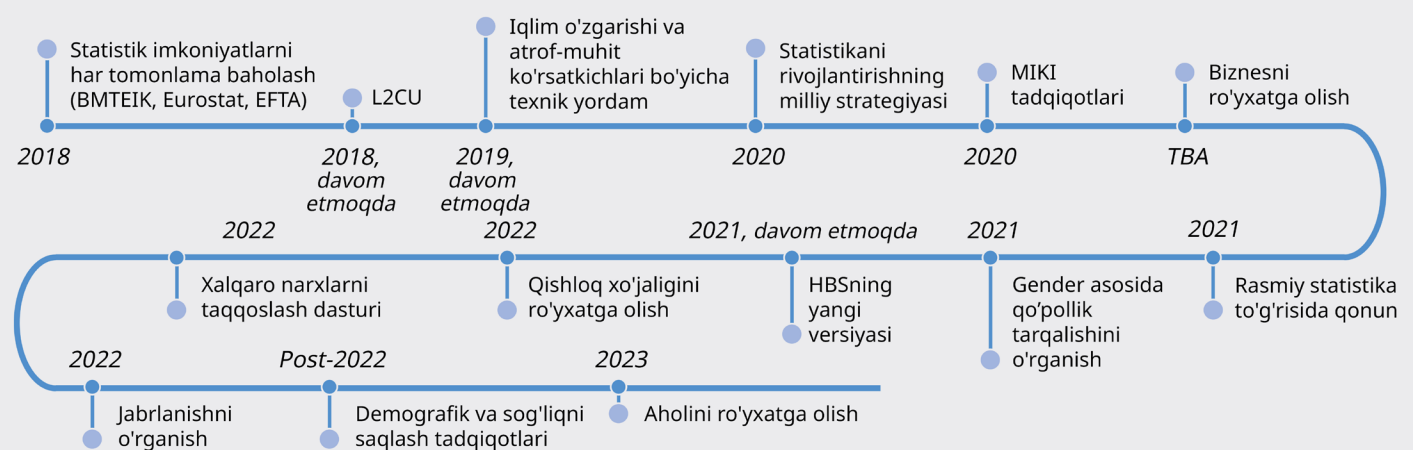
pandemiya ta'sirini o'lchash uchun ma'lumotlarni ajratish uchun harakatlarni rag'batlantirish uchun zarur.

COVID-19 pandemiyasining ta'sirchan aholisiga, shu jumladan ayollarga ta'sirini kuzatish va ushbu populyatsiyalarni yumshatish va tiklash choralarida yordam berish bo'yicha davlat muassasalarining imkoniyatlari, asosan, aniq hisobot va monitoring tizimlariga, shu jumladan jinsni ajratish masalalariga bog'liq. Bunday ma'lumotlar pul o'tkazmalari va boshqa ijtimoiy yordam dasturlari bilan zaif aholini samarali ravishda ta'minlash uchun talab qilinadi. Ushbu dasturlar pandemiyaning eng og'ir oqibatlarini yumshatish uchun asosiy hukumat vositalarini namoyish etganligi sababli, hukumatning pandemiyaga genderni inobatga olib obyektiv javob berishning asosiy imkoniyatlari sifatida muhim ahamiyatga ega.

Nihoyat, pastda berilgan 2- Jadval kelgusi yillarda turli xil so'rovnomalar va statistik baholashlar qachon amalga oshirilganligini yoki kutilayotganligini ko'rsatadi, bu umumiy yig'ilganda BRM amalga oshirilishini nazorat qilish uchun ko'plab ma'lumotlar bo'shliqlarini to'ldirishi mumkin.

37 BMTTD / BMT Ayollar. 2020. O'zbekistonda COVID-19 ning gender ta'sirini tahlil qilish uchun ma'lumotlarning mavjudligini baholash.

Rasm 3. Ma'lumotlardagi bo'shliqlarni to'ldirish uchun harakat grafigi

3. Inson Huquqlari va BRMLar

COVID-19ga tushunarli e'tibor berilishiga qaramay, O'zbekistonning yuqori daromadli iqtisodiyotga aylanish harakatlaridagi inson huquqlarining ahamiyatini kamaytirmaslik kerak.³⁸ BRM va maqsadlarning taxminan 90 foizi inson huquqlari va mehnat huquqlari majburiyatlariga to'g'ri keladi.³⁹ Shuning uchun BRM-lardagi taraqqiyot va inson huquqlari va mehnat huquqlarini amalga oshirish bir-biri bilan chambarchas bog'liqdir. B-ilova har bir BRM va ularning inson huquqlari rivojlanishidagi asosiy ahamiyatini namoyish etish uchun tegishli huquqlar bilan bog'lanishiga umumiy nuqtai nazarni taqdim etadi.⁴⁰

COVID-19 paydo bo'lishidan oldin, so'z erkinligi va ommaviy axborot vositalarining cheklovlarini yumshatish kabi sohalarida bir qancha yutuqlarga erishilayotgandi, garchi qonunchilik bazasi inson huquqlari bo'yicha xalqaro standartlarga to'liq mos kelmagan bo'lsa-da, bloggerlarni ta'qib qilish hollari davom etmoqda degan xabarlar bor (BRM 16.10). Muhim qadam sifatida O'zbekiston fuqarolari uchun chet elga chiqish vizalari bekor qilindi va propiska (ya'ni yashash joyini ro'yxatdan o'tkazish) qoidalari sezilarli darajada yengillashtirildi. Majburiy mehnatni jinoiy javobgarlikka tortish bo'yicha choralar qabul qilindi (BRM 8.7), garchi ularni qo'llash qiyin bo'lsa ham. Shu qatorda gender tengligi va jinsga asoslangan zo'ravonlik to'g'risidagi qonunlar (BRM 5) qabul qilindi. Bundan tashqari, Hukumat korrupsiyaga qarshi kurashni tezlashtirish (16.5-BRM) va davlat va shahar hokimligi huzurida jamoat kengashlarini tashkil etish orqali davlat muassasalarining hisobdorligi va ularning shaffofligiga e'tiborini kuchaytirmoqda (BRM 16.6).

Avvalgi UMT ta'kidlaganidek, Parlament Ombudsmanining byudjeti va mustaqilligi mustahkamlandi va uning idoralari kamsitilish, chetlatish va tengsizlik masalalarini to'g'ridan-to'g'ri hal qilishga urinib ko'rdi - shubhasiz bular pandemiya tufayli kuchaygan muammolardir. 2017 va 2019 yillarda Ombudsman to'g'risidagi qonunga kiritilgan o'zgartirishlardan so'ng muassasa endi ozodlikdan mahrum qilingan shaxslardan shikoyatlarni qabul qilishi mumkin va u milliy profilaktika mexanizmi sifatida xizmat qilishkerak.⁴¹ Ombudsman fuqarolik jamiyati va davlat o'rtasidagi hayotiy ko'prik sifatida tan

olingan, shuning uchun mamlakat xalqaro standartlarga, Parij printsiplariga va BRMning 16.a.1 milliy maqsadlariga mos keladigan kuchli va mustaqil Ombudsmanga ega bo'lishi mumkin. Agar 2019 yilgi salohiyatni baholash to'g'risidagi hisobotda keltirilgan tavsiyalar to'liq bajarilishi mumkin bo'lsa, Ombudsman idorasi xalqaro standartlarga juda yaqinlashgan bo'lar edi.

Shuningdek, O'zbekiston inson huquqlari bo'yicha xalqaro standartlarga rioya qilgan holda so'z erkinligi, tinch yig'ilishlar, uyushmalar va din yoki e'tiqod erkinliklari to'g'risidagi qonunlarni muvofiqlashtirish bo'yicha choralarni ko'rishda davom etmoqda. Agar bunday qonunlar yaxshi ishlab chiqilgan va qabul qilingan bo'lsa, asosiy erkinliklardan foydalanish uchun yanada qulay muhit yaratadi va fuqarolarning faolligi va jamoatchilik ishtiroki uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'ladi. Ammo, 2021 yil boshida bo'lgani kabi, ushbu loyihalarning aksariyati sezilarli darajada kechiktirildi va hali ham ko'rib chiqilmoqda.

2020 yilda O'zbekiston BMTIHBQ (OHCHR) inson huquqlari mexanizmlari tavsiyalarini, ya'ni inson huquqlari bo'yicha milliy Strategiyani (2020 yil) va Umumjahon davriy sharh bo'yicha Milliy harakatlar rejasini (2020 yil) ishlab chiqishga qaratilgan turli xil milliy strategiyalar, siyosat va harakatlar rejalarini qabul qildi. Milliy gender tenglik strategiyasining loyihasi ishlab chiqildi va Prezident ma'muriyatiga ko'rib chiqish uchun taqdim etildi. Ushbu bosqichda O'zbekiston ushbu muhim rejalar va strategiyalarni amalga oshirishda ulkan yutuqlarga erishadimi yoki yo'qligini aytish hali erta.

38 Ushbu hujjatda «Inson huquqlari» atamasidan foydalanish inson huquqlari bo'yicha barcha xalqaro me'yorlar va standartlarga, ya'ni nafaqat BMTning inson huquqlari to'g'risidagi hujjatlarida, balki XMT Konvensiyalari kabi boshqa inson huquqlari to'g'risidagi hujjatlarda ham keltirilgan.

39 <https://www.undp.org/content/undp/en/home/blog/2019/human-rights-and-the-sdgs--two-sides-of-the-same-coin.html>

40 Shuningdek, Daniya inson huquqlari institutining interaktiv sayti mavjud. <https://www.humanrights.dk/our-work/sustainable-development/human-rights-sdgs>

41 Qarang: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CCPR%2fC%2fUZB%2fCO%2f5&Lang=en

2020 yilgi UMTda muhokama qilinganidek, O'zbekiston inson huquqlari bo'yicha 70 ga yaqin xalqaro va mintaqaviy shartnomalar va bitimlarning ishtirokchisi hisoblanadi (A ilovaga qarang) va BMTning inson huquqlari bo'yicha 18 ta asosiy shartnomalari va ixtiyoriy protokollaridan 10 tasini ratifikatsiya qilgan yoki ularga qo'shilgan (individual shikoyatlarni qabul qilish paytida),⁴² (MPGPP (ICCPR)ning birinchi fakultativ protokoli bo'yicha faqat bitta instansiyadagi protseduralar), shuningdek XMTning sakkizta asosiy inson konvensiyalariga ham qo'shilgan. Pandemiya qaramay, hukumat BMT Ustavi va shartnomalarga asoslangan organlari, shuningdek, Xalqaro Mehnat Tashkilotining nazorat organlari, shu jumladan Umumjahon davriy sharh bilan muntazam muloqotni davom ettirmoqda. 2017 yildan buyon BMTning Inson Huquqlari bo'yicha kengashining ikkita maxsus protsedurasi amalga oshirildi. Xuddi shunday, Hukumat BMTning Inson Huquqlari bo'yicha ratifikatsiya qilingan asosiy shartnomalari va bitimlari bo'yicha davriy hisobotlarni yuborishni davom ettirmoqda. 2020 yilda O'zbekiston o'zining birinchi davriy universal sharhini tayyorladi va ommaviy ravishda muhokama qildi. Loyihani ko'rib chiqish va uning tavsiyalarini berish uchun fuqarolik jamiyati taklif qilindi.

Qolgan shartnomalarga qo'shilmaslik yoki ratifikatsiya qilmaslik sabablari tegishli shartnomaga qarab farq qiladi.⁴³ Mustaqillikdan so'ng dastlab bir nechta asosiy shartnomalarni imzolaganidan so'ng, hukumat bu jarayonga ehtiyotkorlik bilan yondashdi, chunki hisobot yuki yuqori va inson huquqlari bo'yicha xalqaro shartnomalarni nazorat qilish vakolatiga ega bo'lgan Inson Huquqlari bo'yicha Milliy Markaz (Inson Huquqlari bo'yicha milliy markaz) ning imkoniyatlari cheklangan edi.⁴⁴ Biroq so'nggi yillarda O'zbekiston Xalqaro Mehnat Tashkilotining bir qator hujjatlarini, shu jumladan, Ish bilan ta'minlash siyosati to'g'risidagi 1964 yilgi konvensiyani (№ 122) va uch tomonlama maslahatlashuvlar (Xalqaro Mehnat Standartlari) 1976 yilgi konvensiyasini (144-son) ratifikatsiya qildi – u 13 avgust 2020 yilda kuchga kirdi. Xuddi shu tarzda, hukumat 1952 yilgi Onalikni himoya qilish konvensiyasini (103-son) ratifikatsiya qilish niyatini bildirdi.

2020 yil oktyabr oyida Inson huquqlari bo'yicha milliy markaz davlat organlari tomonidan BMTning Inson huquqlari mexanizmlarining tavsiyalarini bajarish, hisobot berish va ularga rioya qilish bo'yicha salohiyatini kuchaytirishga qaratilgan milliy tavsiyalarni kuzatish bazasini ishga tushirdi.

Yana bir tashvishga ishora qilib, 2018 yil dekabr oyida har qanday yangi shartnomani imzolashdan oldin moliyaviy ta'sirni oldindan baholashni talab qiladigan «O'zbekistonning xalqaro shartnomalari to'g'risida» gi yangi qonun qabul qilindi.⁴⁵ Shunga qaramay, Inson huquqlari bo'yicha milliy strategiya Qiynoqlarga qarshi konvensiyaning (QQK-OPCAT) va Nogironlar huquqlari to'g'risidagi konvensiyaning (NHTK-CRPD) Fakultativ protokolini hukumat uchun ustuvor vazifa sifatida ratifikatsiya qilishni o'z ichiga oladi, garchi OPCATni ratifikatsiya qilishning kechikishi hukumatning hibsga olingan joylarni xalqaro tekshiruvga ochishni istamasligi bilan bog'liq bo'lishi mumkin.⁴⁶

Rivojlanish sezilarli darajada bo'lsa-da, inson huquqlari bilan bog'liq muammolar mavjud. Yaqinda BMTning Inson huquqlari mexanizmlari tavsiyalari va XMT nazorat qiluvchi organlari sharhlarida ko'tarilgan alohida muammolar quyidagilardan iborat:⁴⁷

-
- 42 Qarang: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Treaty.aspx?CountryID=189&Lang=EN
 - 43 Protokollarga qo'shilmaslikdagi farqlar quyidagi shartnomalarda bo'g'liq bo'lishi mumkin: Barcha Mehnat muhojirlari va ularning oila a'zolari Huquqlarini himoya qilish to'g'risidagi xalqaro konvensiya (CMW); nogironlar huquqlari to'g'risidagi konvensiya (CRPD); himoya qilish bo'yicha xalqaro konvensiya. Yo'qotilgan majburiy yo'qolgan shaxslarning va Qiynoqlarga qarshi konvensiyaning (OPCAT) ixtiyoriy protokoli.
 - 44 Prezidentning farmoni bilan 2018 yil dekabr oyida tashkil etilgan O'zbekiston Inson Huquqlari Milliy Markazi (UHMM) milliy davriy hisobotlarni tayyorlash va BMT Shartnoma organlarining yakuniy kuzatuvlari va tavsiyalarining bajarilishini nazorat qilish uchun mas'ul bo'lgan davlat tashkilotidir.
 - 45 Qarang: <https://lex.uz/docs/4193763>
 - 46 Din va e'tiqod erkinligi bo'yicha Mahsus Dokladchining 2017 yilda Jasliq qamoqxonasiga tashrifi va keyinchalik qamoqxonaning yopilishi bu borada ijobiy qadamlar bo'ldi.
 - 47 Quyidagi ro'yxatda Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt va O'zbekistonning beshinchi davriy hisoboti bo'yicha Inson huquqlari qo'mitasining yakuniy kuzatuvlarining ustuvor tavsiyalari ta'kidlangan: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CCP/R%2fC%2fUZB%2fCO%2f5&Lang=en; fQiynoqlarga qarshi qo'mitaning O'zbekistonning Qiynoqlarga va boshqa shafqatsiz, g'ayriinsoniy yoki qadr-qimmatni kamsitadigan muomala yoki jazoga qarshi konvensiya to'g'risidagi beshinchi davriy hisoboti bo'yicha yakuniy kuzatuvlaridan: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CAT%2fC%2fUZB%2fCO%2f5&Lang=en; Irqiy kamsitishlarni yakunlovchi kuzatuvlarni yo'q qilish bo'yicha qo'mitadan O'zbekistonning o'ndan o'n ikkinchi ma'lumotlariga qo'shilgan: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CERD%2fC%2fUZB%2fCO%2f10-12&Lang=en

Ehtiyojlar quyidagicha:

- Favqulodda vaziyatni tartibga soluvchi qonunchilikni inson huquqlari bo'yicha xalqaro standartlarga muvofiq qayta ko'rib chiqish;
- Xalqaro standartlarga muvofiqligini ta'minlash uchun yaqinda qabul qilingan korrupsiyaga qarshi qonunchilikni qayta ko'rib chiqish;
- Davlat va xususiy sektorda barcha sohalarda kamsitishni taqiqlovchi to'liq qonunchilikni ishlab chiqish;
- Ayollarni zo'ravonlikdan himoya qilishning qonuniy asoslarini, shu jumladan, oilaviy zo'rlash va oiladagi zo'ravonlikni aniq jinoiy javobgarlikka tortish yo'li bilan mustahkamlash;
- Uyushish erkinligi, xususan, nodavlat notijorat tashkilotlarini ro'yxatdan o'tkazish, ularning faoliyatini tartibga solish va chet el grantlarini olishni engillashtirish bo'yicha mavjud cheklovlarni hal qilish;
- Din va e'tiqod erkinligini ta'minlash, bunday erkinliklarga nisbatan keng cheklovlarni bekor qilish;
- Etnik ozchilik guruhlariga mansub shaxslarning huquqlari to'g'risidagi qonunlarni barcha etnik guruhlar bilan maslahatlashgan holda qabul qilish, shu jumladan, lo'li / lo'lilar duch kelgan tarkibiy kamsitishlarga qarshi keng qamrovli siyosat;
- Ekstremizmga qarshi milliy qonunchilikni qayta ko'rib chiqish va uni inson huquqlari bo'yicha xalqaro standartlarga to'liq muvofiqlashtirish;
- Ozodlikdan mahrum qilingan barcha shaxslarning asosiy huquqiy kafolatlarini ta'minlash bo'yicha qo'shimcha choralar ko'rish;
- Qiynoqlar va yomon munosabatlarni taqiqlash to'g'risidagi milliy qonunchilikni qayta ko'rib chiqish va uni inson huquqlari bo'yicha xalqaro standartlarga to'liq muvofiqlashtirish;
- So'z erkinligini asossiz ravishda cheklaydigan ommaviy kommunikatsiya, axborot texnologiyalari va internetdan foydalanish bo'yicha amaldagi qoidalarni qayta ko'rib chiqish;
- Saylanish huquqi bo'yicha milliy qonunchilik tomonidan belgilangan ortiqcha cheklovlarni hal qilish;
- Qamoqdan ozod qilingan siyosiy sabablarga ko'ra sudlangan shaxslar uchun samarali vositalarni (BRM 16.10) ta'minlash;
- Birlashgan Millatlar Tashkilotining shartnoma organlari tomonidan qabul qilingan barcha kutilayotgan qarashlarning amalga oshirilishini tegishli va samarali mexanizmlar orqali ta'minlash;
- O'zbekistondagi tegishli organlarni inson huquqlari to'g'risidagi shartnomalarni qaytarib olish maqsadida ular tomonidan ilgari surilgan barcha eslatmalarni qayta ko'rib chiqishga undash;
- O'zbekistondagi tegishli idoralarni hali O'zbekistonga tashrif buyurishga taklif qilinmagan maxsus ma'ruzachilarni kutib olish va konstruktiv muloqotni boshlash uchun qo'llab-quvvatlash;
- Paxtachilikda majburiy mehnatdan foydalanishni butunlay yo'q qilishni ta'minlash bo'yicha harakatlarni davom ettirish;
- 18 yoshga to'lmagan bolalarning majburiy mehnat va xavfli ishlarni paxta etishtirishda yo'q qilinishini ta'minlash bo'yicha sa'y-harakatlarni davom ettirish;
- Jamoaviy bitimlar to'g'risidagi qoidalarni Xalqaro Mehnat Tashkiloti 98-sonli konvensiyasi talablariga muvofiqligini ta'minlash uchun qonunchilikka o'zgartirishlar kiritish;
- Qonunchilik bazasida erkaklar va ishchi ayollarga teng qiymatli ish uchun teng haq to'lash kontseptsiyasi to'liq kiritilganligini ta'minlash; va
- Quid pro-quo (pul to'lamaslik) va dushmanlik muhitidagi jinsiy zo'ravonlikni belgilaydigan va taqiqlovchi qoidalarni uning qonunchilik bazasiga kiritish.

Shuningdek, quyidagilarning ahamiyatini ta'kidlash lozim:

- Sud hokimiyatining mustaqilligini va Advokatlar palatasining mustaqilligini, shuningdek advokatlar mustaqilligining protsessual kafolatlarini mustahkamlash;
- To'laqonli milliy profilaktika mexanizmini yaratish;

- Jinoyat kodeksining 120-moddasini bekor qilish, zo'rvonlik va jinsiy orientatsiya va kamsitilishning oldini olish bo'yicha choralar ko'rish;
- Tuhmat qilish to'g'risidagi qoidalarni dekriminallashtirish; va
- Xalqaro standartlarga javob beradigan keng qamrovli milliy boshpana tizimini yaratish.

Va nihoyat, mamlakat Birlashgan Millatlar Tashkilotining shartnoma organlari va maxsus protseduralarining ko'pgina tavsiyalarini qabul qilgan va XMT nazorat qiluvchi organlarining ba'zi sharhlarini amalga oshirishda sezilarli yutuqlarga erishgan bo'lsa-da, bir qator omillar tufayli ularni amalga oshirish sustligicha qolmoqda. Bunga institutsional va salohiyat cheklovlari kiradi, masalan, aniq vaqt jadvallarining yo'qligi, SMART((O'HO'ARM)⁴⁸ majburiyatlarni belgilash va tegishli milliy harakat rejalarida byudjetdan ajratmalar. Shunga qaramay, hatto pandemiya va inqirozdan keyingi davrda ham BMT hukumatni amalga oshirish, hisobot berish va kuzatib borish salohiyatini kuchaytirishda hamda qolgan islohotlarni boshqarishga asoslangan holda qolgan shartnomalar va protokollarga qo'shilish yoki ratifikatsiya qilishni rag'batlantirishda hukumatni qo'llab-quvvatlashni davom ettiradi.

.....

48 SMART= O'ziga xos, o'lchovli, aniqlanadigan, realistik, maqsadli

4. Hech Kimni Ortda Qoldirmaslik

COVID-19 inqirozi BMTning hech kimni ortda qoldirmaslik tashvishining ahamiyati va muhimligini ta'kidladi. Pandemiya tufayli yuzaga kelgan kambag'allik darajasini ko'tarish va inson xavfsizligi va farovonligiga tahdidlarni kamaytirish hukumat institutlariga, davlat byudjetlariga va ijtimoiy kurash mexanizmlariga talablarni kuchaytirishni talab qiladi. Hech kimni ortda qoldirmaslik yondashuvi barqaror rivojlanish kun tartibining asosiy maqsadi bo'lib, odamlarning rivojlanish harakatlarida uning ustunligini tan olishdir. Tengsizlikni kamaytirish yoki yo'q qilish insonlarning shaxsiy va oilaviy darajasida hamda makro darajada barqaror rivojlanishga qo'shadigan hissasi uchun muhimdir.

Masalan, daromadlar xavfsizligini saqlashga va zarbalarni yengishga katta ta'sir ko'rsatadigan himoya va profilaktika vazifalariga ega bo'lgan ijtimoiy himoya dasturlariga kirish, daromadlar xavfsizligini saqlashga va zarbalarni yengishga katta ta'sir ko'rsatadi va shu bilan odamlarga ish joylarini erkin tanlashga va yalpi talabni saqlashga imkon beradi. Gender tenglik - bu o'zbek jamiyatida tengsizlikni kamaytirishga katta hissa qo'shishi mumkin bo'lgan yana bir muhim jihatdir. Xuddi shunday, parlamentdagi ayollarning yuqori vakolatlilik ham o'z-o'zidan, shuningdek, ayollarning rivojlanish siyosati, dasturlari va natijalarini genderni nisbatan sezgir va shu bilan samaraliroq qilishdagi hissasi uchun ham maqsadga muvofiqdir.

Siyosat va dastur nuqtai nazaridan, ortda qolgan yoki qolish xavfi ostida bo'lganlarni aniqlash O'zbekistonda qiyin vazifa bo'lib qolmoqda. Bu ishonchli va bo'linmagan ma'lumotlarning yetishmasligi va ayrim guruhlarining milliy huquqiy himoyadan tashqarida yashashi yoki stigmaga uchrashi (uyalish) va shu bilan hisoblanmay qolishi bilan bog'liq. Bundan tashqari, pandemiya tufayli endi ortda qolib ketayotganlar ham bor - yangi kambag'allar, yangi marginallashtirilganlar - ular ham samarali choralar ko'rish uchun har qanday yangi doirada hisobga olinishi kerak. Shuning uchun ushbu bo'lim "uzoq muddatli" marginallashtirilgan guruhlar deb nomlanishi mumkin bo'lgan guruhlarini va "to'satdan paydo bo'lgan" marginal guruhlarini ko'rib chiqadi.

Ortda qolgan yoki qolish xavfi ostida bo'lgan

guruhlarini aniqlash uchun yaxshi boshlang'ich nuqta - bu BMTning inson huquqlari mexanizmlari va XMT Nazorat organlari tomonidan ko'tarilgan inson huquqlariga oid asosiy masalalar va fuqarolik jamiyati subyektlari tomonidan taqdim etilgan ma'lumotlardir. Birlashgan Millatlar Tashkilotining UMT uchun bajarilgan va asosiy manfaatdor tomonlar bilan olib borilgan keng qamrovli tahlillar va maslahatlashuvlar, shuningdek, pandemiya natijasida o'tkazilgan so'nggi tahlillar va so'rovnomalarda asosida ushbu yangilangan UMT istisno qilishning bir-biriga bog'liq to'rt omilini aniqladi: (1) iqtisodiyotning tuzilishi, (2) boshqaruv institutlari, (3) ijtimoiy infratuzilma va (4) iqlim o'zgarishi va tabiiy resurslarni boshqarish. Ular 2020 UMTdan beri o'zgarmagan.

4.1 Iqtisodiyotning tuzilishi

O'zbekiston iqtisodiyoti pandemiya sababli iqtisodiy tanazzulga uchrab, 2020 yilda yomonlashgan ikkilamchi manzarani namoyish etadi. Bir tomondan, qazib olish sanoatiga, shuningdek, paxta va bug'doy ustidan davlat nazoratiga asoslangan dominant, davlat tomonidan boshqariladigan, yuqori darajada tartibga solingan, kapitalni talab qiladigan rasmiy sanoat va qishloq xo'jaligi sektori mavjud. Boshqa tomondan, ortiqcha mehnatni o'zlashtiradigan kichik, kam maoshli, oilaviy korxonalarining yirik norasmiy sektori mavjud. Shubhasiz, pandemiya natijasida va undan keyin ortda qolish xavfi eng ko'p bo'lgan guruh-norasmiy iqtisodiyotdagi ishchilardir.

Makro nuqtai nazaridan COVID pandemiyasi O'zbekistonning iqtisodiy o'sishiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Shubhasiz, O'zbekiston pandemiyasi ta'siridan xalos bo'la olmadi, bu ta'sir iqtisodiy o'sishni qisqartirish va iqtisodiyotni qo'llab-quvvatlash uchun xarajatlar ko'paygani sababli moliya defitsitini oshirish shaklini oldi.⁴⁹

49 O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 19 martdagi «Koronavirus pandemiyasi va global inqirozning iqtisodiyot tarmoqlariga salbiy ta'sirini cheklash bo'yicha tezkor chora-tadbirlar to'g'risida» gi 5969-sonli Farmoni. Ushbu chora-tadbirlar sanoat tarmoqlarida va iqtisodiy barqarorlikni qo'llab-quvvatlaydi. Inqirozga qarshi jamg'arma (10 trillion so'm yoki taxminan 1 milliard AQSh dollari) tashkil etildi va O'zbekiston Respublikasi Bosh Vaziri huzuridagi Inqirozga qarshi Komissiya zudlik bilan qo'shimcha inqirozga qarshi choralarni ishlab chiqishga chaqirildi.

COVID 19 O'zbekistonning gullab-yashnashiga makroiqtisodiy ta'sirining ko'lamini va kattaligini quyidagi ko'rsatkichlardan bilish mumkin:

(a) Tashqi savdo balansining yomonlashuvi: inqiroz tashqi iqtisodiy faoliyatga salbiy ta'sir ko'rsatdi, chunki boshqa mamlakatlarda ijtimoiy va iqtisodiy oqimlarga cheklovlar ilgariroq qo'llanilgan. Bu shuni anglatadiki, 2020 yilning birinchi choragida O'zbekiston tashqi savdo balansi deyarli 1,4 milliard AQSh dollariga kamomadga tushdi.⁵⁰

(b) Asosiy savdo sheriklari o'sishining yomon istiqbollari tufayli O'zbekistondan eksportga talabning pasayishi: Uch mamlakat (Xitoy, Rossiya Federatsiyasi va Qozog'iston) O'zbekiston eksportining qariyb 42 foizini tashkil etadi.⁵¹ 2020 yilda ushbu mamlakatlarda o'sish istiqbollari zaif va ba'zi hollarda salbiy bo'lgan. Rossiyaning o'sishi 5,5 foizga va Qozog'istonning 2,5 foizga pasayishi kutilgan edi.⁵²

(c) O'zbekistonga importni qisqartirish: importning qariyb 40 foizini investitsiya tashabbuslarining muhim tarkibiy qismi bo'lgan korxonalar uchun yangi quvvatni oshirish, rekonstruksiya qilish va texnik jihozlashda foydalaniladigan uskunalar, mashinalar va aksessuarlar tashkil etadi. Importni yetkazib berishning kechikishi, ehtimol quyidagilar tomonidan iqtisodiy zararga olib kelishi mumkin: (i) loyihalarni keyinga qoldirish; va (ii) xorijiy kreditlar bo'yicha to'lovlarni to'lash va foizlarni to'lashni restrukturizatsiya qilish.

(d) xorijiy investitsiyalar va kreditlarning qisqarishi: 2019 yilda O'zbekistonga kiritilgan investitsiyalar 220,7 trillion so'mni (yoki YaIMning 43,1 foizini) tashkil etdi.⁵³ Investitsiyalar umumiy hajmining uchdan bir qismi (32 foiz atrofida) xorijiy investitsiyalar va kreditlar hisobiga amalga oshirildi. Ushbu sarmoyaning asosiy manbalaridagi (Xitoy, Rossiya va Germaniya) moliyaviy cheklovlar tufayli O'zbekistondagi investitsiyalar miqdori pasayishi mumkin.

BRM-larga erishish barqaror iqtisodiy o'sishni talab qiladi degan umumiy tushuncha mavjud bo'lib, unda bozor munosabatlari orqali resurslarni taqsimlash samaradorligini oshirish mumkin. Hozirgi davlat tomonidan boshqariladigan iqtisodiyot sharoitida bu qiyin bo'lsa-da, davom etayotgan tarkibiy va bozor islohotlari iqtisodiyot ustidan nazoratni yumshatmoqda va xususiy lashtirish va bozorga asoslangan javoblar

uchun katta rol o'ynashga zamin yaratmoqda. Muhimi, bunga qishloq xo'jaligi sohasi ham kiradi, ushbu sektor liberallashtirish, yerga egalik huquqlarini aniqlashtirish va fermerlarning ishlab chiqarish va savdo to'g'risida qaror qabul qilish erkinligini ta'minlash yo'lida bormoqda.⁵⁴

Amalga oshirilgan yutuqlarga qaramay, hozirgi islohotlar oshkorlik, hisobdorlik va adolatni oshirishdan foyda ko'radi. Bunga yirik qurilish shartnomalarini tuzish va yirik iqtisodiy aktivlarni sotish to'g'risida ko'proq ochiq ma'lumotlar berish va oshkorlik kiradi, ular ichiga binolar va ishlab chiqarish va kommunal korxonalariga oid kontraktlar shaffof raqobatlashuvsiz ko'pincha xususiy kompaniyalarga beriladi,⁵⁵ davlat xaridlarida ham ahvol shunday. Bu Yer kodeksi va shaharsozlik kodeksining yangi nashrlarida o'z aksini topdi. Ushbu huquqiy hujjatlar yuqori tartibda bo'lganligi sababli, strategiyaga qo'shilish eskirgan (hech bo'lmaganda yerni egallashga qarshi choralar).

COVID-19 ning savdo-sotiq iqtisodiyotdagi ta'siriga kelsak, O'zbekiston hali ham JSTning savdo-sotiqni osonlashtirish to'g'risidagi bitimini (SSOB-TFA) amalga oshirishga tayyorligini baholamoqda. Hukumat kengaytirilgan savdo-sotiqning muhimligini iqtisodiyotdagi inqirozdan keyingi uzoq muddatli o'sishning bir qismi sifatida tan oladi. SSOB endi O'zbekistonning JSTga a'zo bo'lishi uchun muzokara qilishi kerak bo'lgan majburiyatlar to'plamining bir qismidir. Maqsadlar SSOBni amalga oshirish uchun milliy yo'l xaritasini tayyorlash; har bir SSOB tadbirini amalga oshirish darajasini yaxshiroq tushunish; ushbu bilimlardan O'zbekistonni JST doirasida xalqaro qoidalarga asoslangan savdo tizimiga qo'shilishi to'g'risida

50 Manba: Davlat Statistika Qo'mitasi.

51 Manba: O'zbekiston investitsiyalar va tashqi savdo vazirligi. Onlayn mavjud: <https://nuz.uz/ekonomika-i-finansy/46076-minvneshtorg-uzbekistana-obnarodoval-itogi-vneshney-torgovli-za-2019-god.html>.

52 Manba: XVJ-Jahon banki. 2020 yil. Iqtisodiy istiqbol. Mavjud: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/04/14/weo-april-2020>.

53 Manba: O'zbekiston Investitsiyalar va Tashqi savdo Vazirligi. Mavjud: <https://invest.gov.uz/ru/mediacenter/news/results-of-investment-activity-of-the-republic-of-uzbekistan-for-2019/>.

54 Qarang: <https://uzdaily.uz/en/post/51827>

55 See: <https://centralasia.media/news:1469998>, <http://uza.uz/ru/society/kak-sdelat-protsess-privatizatsii-zemli-bolee-effektivnym-26-02-2019>

2 - Jadval: So'nggi iqtisodiy o'zgarishlar surati

- 2020 yilning birinchi yarmida YaIM o'sishi 2019 yilning birinchi yarmidagi 5,8 foiz o'sishiga nisbatan deyarli nolga teng bo'ldi. Ishsizlik darajasi 2020 yil birinchi choragidagi 9,4 foizdan ikkinchi chorakda 15 foizgacha keskin o'sdi va uchinchi chorak oxirida 11,1 foizgacha biroz pasaydi.
- Oltin ishlab chiqarishning yuqori darajasi va qishloq xo'jaligining o'sishi sanoat va xizmatlarning keskin pasayishini qoplashga yordam berdi. Fevral oyidan beri ijtimoiy to'lovlarning 17 foizga o'sishi va eng kam ish haqining 10 foizga ko'payishi pul o'tkazmalarining 2019 yilga nisbatan 6-8 foizga pasayishiga qaramay xususiy iste'molni saqlab qolishga yordam berdi.
- Pul o'tkazmalarining pasayishi va savdo defitsitining kengayishi joriy hisobot defitsitini 2020 yilning birinchi yarmida YaIMning 7,7 foiziga yetkazdi. Shu davrda eksport 22,6 foizga kamaydi, uning sababi ta'minot zanjiridagi uzilishlar va asosiy tovar narxlarining pasayishi (tabiiy gaz, metallar) bo'ldi. Mashina va kapital importining keskin pasayishi tufayli import 15 foizga kamaydi.
- Moliyaviy kamomad YaIMning 5 foizigacha o'sdi. Yalpi ichki mahsulotning 2,5 foizi sog'liqni saqlash, kam ta'minlangan nafaqalar, jamoat ishlari va korxonalarni qo'llab-quvvatlashga yo'naltirildi.
- 2020 yilda YaIMning yillik o'sishi 0,4 dan 0,8 foizgacha bo'lishi rejalashtirilgan edi. Keyingi cheklangan cheklovlarni hisobga olsak, 2021 yilda YaIM o'sishi 4,8 dan 5,0 foizgacha bo'lishi kutilmoqda.

Manba: Jahon Banki: <https://www.worldbank.org/en/country/uzbekistan/overview#economy>

muzokaralar olib borishda foydalanish; ba'zi choralarni amalga oshirishni keyinga qoldirishni talab qilish; va hali amalga oshirilmagan choralarni qo'llash uchun chet eldan yordam so'rashdan iborat. Baho mamlakatning SSOB o'lchovini amalga oshirishga tayyorligini ko'rsatadi va hukumatga muzokaralar holatini shakllantirishga yordam beradi.

Qishloq sohasidagi xalqaro dalillar shuni ko'rsatadiki, yer islohotlari va qishloq xo'jaligiga tegishli bo'lmagan yerlarni xususiy lashtirish, xususiy sarmoyalarni jozibador qilish bilan birga, yerlarni tortib olish xavfini ham oshiradi.⁵⁶ Bunga qarshi kurashish va madaniy merosni asrab-avaylash bilan birga iqtisodiy jihatdan faol va barqaror shaharlarning maqsadini amalga oshirish uchun (BRM 11.4), yer islohotlari va yirik shahar loyihalari bo'yicha qarorlar hamjihatlikda, oshkora va hisobdor bo'lishi kerak. BMT tomonidan 2030-yilgi milliy shaharsozlik strategiyasi loyihasida ushbu tamoyillarni tatbiq etishga yordam berish va uni 2030 Dasturi bilan bog'lash imkoniyati mavjud.

Pandemiya ijara haqi xatti-harakatlarini va davlat subyektlaridan norasmiy to'lovlarga bo'lgan talabni va korxonalar va aholidan mablag' olishni talabini kamaytirmadi - bu keng tarqalgan tashvishlardan biridir.⁵⁷ Bunga parallel ravishda, import cheklovlari, yuqori tariflar va keng ko'lamli subsidiyalar ko'pincha ayrim tarmoqlarni qo'llab-quvvatlash uchun ishlatiladi (masalan, ishlab chiqarish, elektronika, avtomobilsozlik, og'ir sanoat va boshqalar); narxlarning ko'tarilishi, cheklangan ta'minot va mahsulotlar va xizmatlarning sifatsizligi imkoniyati cheklangan (marginal) odamlarga bevosita zarar yetkazadi. Hukumatning eng yuqori darajadagi mas'ul hodimlar ushbu muammolarni hal qilish uchun muhim va ommaviy majburiyatlarni qabul qildi.

Boshqa nuqtai nazardan qaraganda, iqtisodiyot uchun xalaqit beradigan boshqa tarkibiy omillar mavjud. 1995-2016 yillarda hukumat siyosati kapitalni ko'p talab qiladigan tarmoqlarni qo'llab-quvvatladi, asosan import qilinadigan texnologiyalarni joylashtirdi va ushbu tarmoqlarga imtiyozli kredit, resurslar va valyuta mablag'laridan yaxshiroq foydalanish imkoniyatini yaratdi. Natijada, ishchi kuchidan ko'ra kapitalni afzal ko'rgan siyosat rejimi paydo bo'ldi. Vaqt o'tishi bilan barcha mehnat talab qiladigan kichik tarmoqlarda mehnat zichligi (intensivligi) pasayib bormoqda.⁵⁸ Natijada, norasmiy sektor (norasmiy ish bilan band bo'lganlarning ulushi bilan o'lchanadigan sektor)

56 Manba: <https://www.globalagriculture.org/report-topics/land-grabbing.html>

57 Qarang: <https://www.oecd.org/corruption/acn/OECD-ACN-Uzbekistan-4th-Round-Monitoring-Report-2019-ENG.pdf>, including summary on page 36. Also: <https://www.ganintegrity.com/portal/country-profiles/uzbekistan/>

58 Jahon Banki. 2018. op.cit. para 2.

tez o'sib bordi va hozirgi kunda iqtisodiyotning 50 foizidan ortig'ini tashkil etadi (agar migratsiya hisobga olinsa 60 foiz).⁵⁹

Pandemiyaning norasmiy sektor va boshqa guruhlardagi odamlar uchun ahamiyatini inobatga olish juda qiyin. Pandemiya qadar Markaziy Osiyoda o'z-o'zini ish bilan ta'minlashning eng yuqori darajasi O'zbekistonda (32,5 foiz) va Tojikistonda (37,8 foiz) bo'lgan.⁶⁰ Boshlang'ich prognozlariga ko'ra, aholi jon boshiga daromad o'sishi bir xil bo'lishi va inqiroz natijasida 900 ming kishi qashshoqlikka tushib qolishi mumkin edi. Kambag'allik chegarasidan foydalangan holda, o'rtacha daromad darajasi past bo'lgan davlatlar uchun (SOQP - PPP bo'yicha kuniga 3,2 AQSh dollari), qashshoqlik 2020 yilda oshgan bo'lishi mumkin. Jahon Bankining taxmin qilishicha, inqirozgacha bo'lgan 7,4 foiz prognoz bilan solishtirganda, qashshoqlikda yashovchi odamlarning ulushi avj olganidan keyin 8,7 foizni tashkil etadi. Iqtisodiy faoliyatga to'sqinlik qiladigan cheklovlar qayta qo'llanilsa yoki uzaytirilsa, bu raqam tezda ko'payishi mumkin.⁶¹

Bundan tashqari, maishiy buzilishlarning kambag'al va zaif qatlamlarning daromadlariga ta'siri pul o'tkazmalarining pasayishi bilan kuchayishi mumkin. Ular asosan avvalgi uy xo'jaliklari daromadlariga to'g'ri keladi. Pandemiya qadar O'zbekistonning 3,5 millionga yaqin fuqarosi boshqa mamlakatlarga, asosan Rossiya va Qozog'istonga chiqib ketgan.⁶² Ushbu migrantlar karantin va harakatlanish cheklovlari qo'yilgan holda, uylariga (Yalpi ichki mahsulotning 5-12 foizigacha) pul o'tkazmalarini yuborgan bo'lsalarda, migratsiya bo'yicha taxminlar 2020 yil aprelga qadar deyarli barham topgan. Pul o'tkazmalari oladigan uy xo'jaliklarining ulushi o'tgan yilning shu davriga nisbatan 54 foizga kamaydi. Keyinchalik uzoq muddatli istiqbolda qonuniy migratsiya variantlarining qisqarishi tartibsiz migratsiya va odam savdosi xavfini oshirishi mumkin, bu esa ijtimoiy-iqtisodiy zaifliklarni yanada kuchaytiradi.⁶³

Biroq 2020 yil oxiriga kelib mamlakatda pandemiya kamayib, cheklovlar yumshatilgach, pul o'tkazmalari kuchayib ketdi. Prognozlariga qaraganda, O'zbekistonga pul o'tkazmalari 0,3 foizga o'sib, 2020 yilda 6,03 mlrd. AQSh dollarini tashkil etdi. Shu bilan birga, davlatdan chiqib ketadigan pul o'tkazmalari hajmi 15 foizga oshdi va 1,2 milliard AQSh dollarini tashkil etdi, natijada sof pul o'tkazmalari 4,83 AQSh dollarini tashkil etdi, bu 2019 yilga nisbatan 140 million AQSh dollariga kamayganlikni anglatadi.⁶⁴ Iqtisodiy

rivojlanish va qashshoqlikni kamaytirish Vazirligi rasmiylarining ma'lumotlariga ko'ra, 2021 yil 1 yanvar holatiga ko'ra O'zbekistondan jami 1 678 400 ishchi migrantlar 2020 yil boshiga nisbatan 782 000 kishiga (32 foiz) kamaygan. Ularning 481,100 yoki 28,7 foizi ayollar, 993,700 nafari yoki 59,2 foizi yoshlardir.

Qizig'i shundaki, chet elda ishlayotgan o'zbekistonlik migrantlar sonining 32 foizga qisqarishiga qaramay, 2020 yilda O'zbekistonga pul o'tkazmalari 2019 yil darajasida bo'lib qoldi. (BRM10.7)

Pandemiya aholining hayot darajasi va daromadiga ta'sir ko'rsatdi. Inqirozdan oldin, daromadlarni taqsimlash yillar davomida adolatli bo'lib, rasmiy Gini koeffitsienti 2001 yildagi 0,39 dan 2013 yildagi 0,29 gacha pasaygan. Shunga qaramay, pandemiya oldidan ham tengsizlik 2021 yilda 0,33 ga ko'tarilishi taxmin qilingan edi (BRM 10.1 and 10.2).⁶⁵ COVID-19 dan qutulish tezlashar ekan, ushbu sohadagi keyingi tahlillar aholi guruhlari va geografik hududlarning yanada aniq ko'rinishini talab qiladi. Xususan, bunday tahlilga hali ham qashshoqlik darajasidan past yoki yaqinroq bo'lganlar va daromadlari va farovonligi mamlakat daromadlarini taqsimlashning yuqori kvintillariga qaraganda sekinroq o'sadigan odamlar kiradi. Aytish joizki, O'zbekistonda qashshoqlikni o'lchash hanuzgacha cheklovli kaloriya usuliga asoslangan bo'lib, hozirgi vaqtda iqtisodiy jihatdan oqilona yashash bahosi iqtisodiy rivojlanish va qashshoqlikni kamaytirish Vazirligi tomonidan baholanmoqda va sinovdan o'tkazilmoqda (BRM 1.2).⁶⁶

.....

59 XMT. 2019. Aholini ish bilan ta'minlashga mos makroiqtisodiy siyosat doirasiga: O'zbekiston misolida, XMT (Moskva), iyun 2019

60 HMT. 2019. ILOSTAT. Accessed 12 noyabr kiritilgan, 2019. <https://ilostat.ilo.org/>.

61 Jahon Banki / BMTTD. 2020 yil.

62 Rasmiy hukumat statistikasi muhojirlar sonini 2,5 million atrofida deb taxmin qilmoqda (2018).

63 Jahon Banki / BMTTD. 2020. op. cit.

64 <https://t.me/centralbankuzbekistan/3091>

65 Jahon Banki / BMTTD, 2019. Yangi iqtisodiyot sari: mamlakat iqtisodiy yangilanishi (O'zbekiston)

66 Qarang: <https://www.gazeta.uz/ru/2020/01/28/living-wage/>

4.2 Boshqaruv Institutlari

2020yilgi UMT damuhokama qilinganidek, amaldagi ma'muriyat o'zaro bog'liq bo'lgan boshqaruv muammolari to'plamini meros qilib oldi. Sobiq iqtisodiyot kuchli davlat nazorati modeli asosida qurilgan bo'lib, demokratik boshqaruv institutlarini kuchaytirishga imkoniyati kam edi. Siyosiy nuqtai nazardan kuchsiz nazorat va muvozanat bilan hokimiyatni aniq ajratish yo'q bo'lib, pluralizmning yo'qligi, oppozitsiya va nazorat nuqtai nazaridan zaif parlament, noto'g'ri saylovlar va bo'ysunuvchi sud tizimi mavjud emas edi. Ijtimoiy jihatdan kapital va mehnat o'rtasidagi haqiqiy ijtimoiy muloqot bo'lmaganligi, boylik, kuch va imkoniyatlarning teng taqsimlanmaganligi, huquqni muhofaza qilish idoralari tomonidan norozilikni bostirilganligi va iqrar bo'lish uchun qiynoqlardan foydalanilgan mavjud edi. Bu fuqarolarning ovozi etishmaydigan muhitni yaratdi, natijada davlat va uning fuqarolari o'rtasida ishonch yo'qligi, ommaviy axborot vositalari va fuqarolik jamiyati siqib chiqarilishi va ishchi harakatlarning cheklanishi kuzatildi.

Hukumat ushbu iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy tuzilmalarni tarqatib yuborishni o'z zimmasiga oldi. Bu allaqachon fuqarolik jamiyatini, shu jumladan mustaqil ommaviy axborot vositalarini markaziy va mahalliy hukumat qarorlarini muhokama qilish va ularga ta'sir o'tkazish uchun ko'proq erkinlikdan foydalanishga olib keldi (BRM 16.10). Hokimiyatni taqsimlash sohasida bir qator boshqaruv islohotlari boshlandi, jumladan ijroiya, sud islohoti, hokimiyatning xalq oldida hisobdorligi ustidan parlament nazoratini kuchaytirish va inson huquqlarini yaxshilash bo'yicha yuqori darajadagi majburiyatlardir (yuqorida muhokama qilingan). Bundan tashqari, parlamentda hanuzgacha haqiqiy oppozitsiya partiyasi bo'lmasligi mumkin bo'lsa-da, 2019 yil dekabrda bo'lib o'tgan parlament saylovlari mamlakatda o'tkazilgan eng demokratik saylovlar bo'ldi.

Boshqatmondan, mahalliy hukumat muxtoriyatga (avtonomiya) ega emas va ko'p jihatdan markaziy hukumatga bog'liqdir.⁶⁷ Viloyat hokimlari amalda Prezident tomonidan tayinlanadi, shu bilan birga mintaqaviy kengashlarga (Kengash) raislik qiladi, natijada manfaatlar to'qnashuvi yuzaga keladi va mahalliy aholi oldida ularning javobgarligini pasaytiradi. Shunday qilib, mahalliy hukumat o'zini fuqarolarga xizmat ko'rsatuvchi ta'minotchi (provayder) emas, balki hudud ma'muri deb biladi.⁶⁸ Shuningdek, byudjetni shakllantirish juda markazlashgan bo'lib, mintaqaviy hukumatlar mahalliy byudjet xarajatlari va daromadlari

bo'yicha vakolatlari cheklangan.⁶⁹ "Mahalliy davlat hokimiyati to'g'risida" va "Mintaqaviy rivojlanish to'g'risida" muhokamada bo'lgan amaldagi qonunlar mahalliy hokimiyatning rolini kuchaytiradi, shu jumladan ularga ustuvorliklarni belgilash, byudjetni tuzish va ularni mablag 'bilan jihozlashda ko'proq avtonomiyalar beradi. Ushbu qonunlar, shuningdek, rivojlanishdagi mintaqaviy nomutanosibliklarni yumshatishga yordam beradi.

Sud tizimi yanada mustahkamlanib borishni va islohotlarni davom ettirishni talab qilmoqda. Masalan, yuridik faoliyatni amalga oshirish uchun mavjud litsenziyalash protseduralari odamlarni yuridik kasbdan qaytaradi.⁷⁰ Prokurorlar, aksincha, sudylar va himoyachilarni noqulay ahvolga solib, tortishuv tizimiga putur yetkazadigan jinoyat protsessida keng vakolatlarga ega. Shu bilan birga, 2019 yilda BMTning Sudylar va advokatlar mustaqilligi bo'yicha Maxsus Ma'ruzachisi ba'zi ijobiy qadamlarni aniqladi, bular ichida shaffoflikni oshirish va odil sudlovga kirishni osonlashtirishga qaratilgan elektron protseduralarni bosqichma-bosqich joriy etish bilan bir qatorda so'nggi yillarda oqlovlar sonining ko'payishi, Sudylar Oliy Kengashi va Sudylar uchun Oliy maktabning tashkil etilishi (masalan, BMT ko'magi bilan kiritilgan E-sud tizimi).⁷¹ Masalan, 2016 yilda, hukumat yozuvlariga

67 Qoraqalpog'iston Respublikasi va Toshkent shahridan tashqari yana 12 ta viloyat mavjud. Ularning har birini Prezident tayinlagan «Hokim» (Qoraqalpog'iston Respublikasidan tashqari) boshqaradi. Hududlar quyi darajadagi 200 ta ma'muriy bo'linmalarga (169 ta tumanlar va 31 ta shaharlarga) bo'lingan va ularning har biri ustidan viloyat hokimi tomonidan tayinlangan o'z hokimi (shahar hokimi / tuman raisi) tomonidan boshqariladi. Mahalliy qonun chiqaruvchi organlar «Kengash» nomi bilan tanilgan, ular saylangan vakillardan iborat va ularga hokimi raislik qiladi. Hokim ham ijro etuvchi, ham vakillik mas'uliyatiga ega bo'lgani uchun, Kengashning ijro etuvchi hokimiyat ustidan nazorat funksiyasini amalga oshirish doirasi cheklangan. Mahalliy hokimiyatning asosini tashkil etuvchi uchta asosiy sub'ektlar mavjud: ijro etuvchi rahbar (tayinlangan hokim), vakillik organi (Kengashlarda saylanadigan deputatlar) va boshqaruv / ma'muriy / texnik xodimlar (davlat xizmatchilari) (hokim va markaziy vazirliklarga hisobot berish). [Loyihani yakuniy baholash: Mahalliy boshqaruvni qo'llab-quvvatlash dasturi (LGSP), 2-bosqich, BMTTD, 2017 yil oktyabr].

68 Shu yerda

69 <https://www.pefa.org/node/196> (Qarang, b. 29, 47-48)

70 Sudylar va advokatlar mustaqilligi bo'yicha BMTning maxsus ma'ruzachisi 2019 yil sentyabr oyida O'zbekistonga tashrifi chog'ida ularning soni kamligini ta'kidladi

71 <https://www.uz.undp.org/content/uzbekistan/en/home/media/infographics/infographic---e-sud-national-case-management-system.html>

ko'ra, faqat oltita oqlov hukmlari qayd etilgan bo'lsa, 2017 yilda bu raqam 263 ga, 2018 yilda 867 ga, 2019 yilda 859 ga ko'tarildi.⁷²

Garchi odil sudlov tizimida bolalarga do'stona munosabatda bo'lish va muomalaga oid ba'zi qonunchilik kafolatlari mavjud bo'lsa-da, O'zbekistonda hanuzgacha voyaga yetmaganlar uchun odil sudlov tizimi mavjud emas. Voyaga yetmaganlar ishlari bo'yicha sudlar va bolalar bilan bog'liq ishlarni ko'rib chiqadigan ixtisoslashgan sudyalar yo'q.⁷³ Jabrlanuvchiga yetkazilgan zararni qoplashni nazarda tutadigan ayblovlarni jabrlanuvchi bilan yarashtirish yo'li bilan olib tashlash imkoniyatidan tashqari, qayta tiklanadigan odil sudlovni qo'llash amaldagi milliy qonunchilikda nazarda tutilmagan. Jinoyat sodir etilishining oldini olish uchun ularning bolalarga reabilitatsion ta'siriga ko'proq e'tibor qaratish orqali suddan keyin qamoqqa olishning mavjud bo'lgan muqobil variantlarini kengaytirish zarur.⁷⁴ Yopiq ta'lim muassasalarida ozodlikdan mahrum qilish - bu ijtimoiy bo'lmagan xatti-harakatlarga aloqador bolalar va sudga tortilish uchun yoshligida ijtimoiy xavfli huquqbuzarliklarni sodir etgan bolalar uchun qo'llaniladigan odatiy yondashuvdir.⁷⁵ Jinoiy javobgarlikning minimal yoshidan kichik bo'lgan bolalar uchun yilgacha maxsus ta'lim muassasasiga joylashtirish shaklida sanksiyani olishlari mumkin. Natijada, O'zbekistonda qizlar va o'g'il bolalar xalqaro me'yorlarni buzgan huquqbuzarliklar uchun ozodlikdan mahrum etilmoqda. Adliya sohasidagi islohotlar doirasida qonun bilan aloqada bo'lgan bolalar uchun qulay bo'lgan odil sudlovga kirish huquqini kuchaytirish va hibsga olish alternativlari, masalan, ularni qaytarish va sinov muddati, shuningdek, sud-huquqni tiklash bo'yicha yondashuvlarni joriy etish uchun ko'proq harakatlarni amalga oshirish kerak.

COVID-19 pandemiyasi nuqtai nazaridan, qamoqqa olinganlarni, shu jumladan qariyalar, nogironlar, bolalar va boshqa zaif guruhlarni, shu jumladan kasallikka chalinganlarni favqulodda ozod qilishga ko'proq e'tibor qaratish lozim. Bundan tashqari, sudlar jazoni ijro etish muassasalarida odam sonini kamaytirish va COVID-19 tarqalish xavfini kamaytirish uchun ozodlikdan mahrum qilish bo'yicha muqobil sanksiyalarni qo'llashni ko'rib chiqishlari kerak.

Prezidentning 2018 va 2019 yildagi farmonlariga muvofiq Advokatlar assotsiatsiyasiga nisbatan qo'shimcha islohotlar amalga oshirildi va «Advokatlar to'g'risida» gi yangi qonun ishlab

chiqildi. Yangi tizim Adliya Vazirligidan to'liq mustaqil bo'lmagan Advokatlar palatasining mustaqilligini ta'minlaydi. Bundan tashqari, o'z tanlagan advokatiga va advokatlarning jinoyat protsessida kengroq vakolatlarga ega bo'lishining kafolati ishlab chiqilayotgan yangi Jinoyat-protsessual kodeksida bu ishlar o'z aksini topishi kerak. Bundan tashqari, Hukumat portalida bepul yuridik yordam to'g'risida yangi qonun loyihasi jamoatchilik muhokamasi uchun joylashtirildi (BRM 16.3).

Korrupsiya asosiy muammo ekanligiga qaramay (yuqorida aytib o'tilganidek), O'zbekiston 2008 yilda BMTning Korrupsiyaga qarshi Konvensiyasiga qo'shildi, uni amalga oshirishni ko'rib chiqish mexanizmidan qatnashdi va birinchi kriminalizatsiya va xalqaro hamkorlikka bag'ishlangan ko'rib chiqish tsiklini yakunladi. Profilaktika va aktivlarni tiklashga qaratilgan ikkinchi tsikl 2021 yilda yakunlanadi. Bundan tashqari, Prezident tomonidan 2019 yil may oyida qabul qilingan Farmon 2019-2020 yillarga mo'ljallangan korrupsiyaga qarshi kurash bo'yicha davlat dasturlari sud mustaqilligini mustahkamlash, davlat xizmati to'g'risidagi qonunlarni qabul qilish, davlat xizmatlarida daromadlarni deklaratsiya qilish tizimini joriy etish, korrupsiyaga nisbatan nol tolerantlikni targ'ib qilish, tashkilotlarda korrupsiya xavfini baholashni va «muvofiqlikni nazorat qilish» tizimini joriy etish va fuqarolik jamiyati rolini oshirish vazifalarini o'z ichiga olgan (BRM 16.5). Ushbu harakatlar pandemiya va karantin cheklolariga qaramay davom etdi. Masalan, korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashish bo'yicha hukumat qarorlarining 80 foizi karantin cheklolari va davlat idoralarning masofadan turib ishlashi davrida ishlab chiqilgan va qabul qilingan. Bundan tashqari, ma'lum bir milliy rivojlanish yoki investitsiya dasturini qabul qiladigan har bir hukumat qaroriga korrupsiyaga qarshi va profilaktik vazifalar va qoidalarni kiritish 2020 yil ikkinchi yarmida odatiy amaliyotga aylandi.

72 <http://www.un.uz/eng/news/display/346>

73 UNICEF. 2015. Milliy qonunchilikning «Bolalar uchun xalqaro adolat» standartlariga muvofiqligini tahlil qilish.

74 UNICEF. 2016. O'zbekistonda bolalar uchun adolat: Birlashtirilgan hisobot. Toshkent. Nashr qilinmagan hisobot

75 UNICEF. 2018. O'zbekistondagi yopiq muassasalardagi qizlarni o'z oilalari va jamoalariga qaytadan qaytarish va baholash. Toshkent.

2020 yilda Hukumat korrupsiyaga qarshi kurashni jadallashtirdi va korrupsiya xavfini kamaytiradigan institutsional muhitni mustahkamlash, korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarni aniqlash va ta'qib qilish, odamlarning korrupsiya belgilari va unga qarshi turish, fuqarolik jamiyatini korrupsiyaga qarshi kurashga jalb qilish va korrupsiyaga nisbatan toqat qilmaslik darajasini oshirish uchun zarur bo'lgan harakatlar to'g'risida xabardorligini oshirish maqsadida bir qator qarorlar qabul qildi. Shu munosabat bilan, 2020 yilda korrupsiyaga qarshi profilaktika choralari va vositalarini aniqlashtirish, korrupsiya xavfini kamaytirish, shaffoflik va javobgarlikni ta'minlash uchun Prezidentning 22 ta farmoni, Vazirlar Mahkamasining ikkita qarori va Adliya vazirligining ikkita qarori qabul qilindi. Ular orasiga korrupsiyaga qarshi kurashning tarmoq yo'llarini qabul qilish, qonun hujjatlarini korrupsiyani isbotlash talablari va korrupsiyaga qarshi maqsadli harakat rejalari ishlab chiqish kiradi.

Korrupsiyaga qarshi choralar va siyosatni kuchsiz muvofiqlashtirish masalalarini hal qilish va uni har tomonlama profilaktika qilish va korrupsiyaga qarshi mexanizmlarni ishlab chiqish, korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashish maqsadida davlat siyosatini ishlab chiqish va amalga oshirish majburiyatini olgan O'zbekiston Respublikasining korrupsiyaga qarshi agentligi tashkil etildi.

Tushunarliki, 2020 yilda qabul qilingan ushbu qarorlarning ta'siri va Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligining tashkil etilishi hali to'liq amalga oshirilmagan yoki korrupsiyaning turli xalqaro taqqoslashlarida o'z aksini topmagan. Masalan, 2019 yilgi korrupsiyani idrok etish indeksi (BRM 16.5) bo'yicha O'zbekiston hali ham 180 mamlakat orasida 158-o'rinni egallab turibdi.⁷⁶

Ommaviy axborot vositalariga kelsak, so'nggi to'rt yil ichida ommaviy axborot vositalarining mustaqilligini cheklashlar susaygan va Prezident so'z erkinligini isloh qilishdan orqaga qaytish kerak emasligini ochiq aytgan (BRM 16.10).⁷⁷ Oldin bloklangan ko'plab veb-saytlar blokdan chiqarildi;⁷⁸ ammo, hukumatni tanqid qiluvchi ba'zi veb-saytlar yopilgan va bloggerlarni tanqidiy tarkibni kiritganliklari diqqat bilan kuzatib boriladi.⁷⁹ Bundan tashqari, ro'yxatdan o'tishni ta'minlash bo'yicha davlat va'dalariga qaramay, xorijiy ommaviy axborot vositalarining ishtirok etishi cheklangan va Jahon Matbuot Erkinligi Indeksi bo'yicha O'zbekiston dunyo miqyosidagi 180 ta mamlakat ichida 156-o'rinda turadi.⁸⁰

4.3 Ijtimoiy infratuzilma

Pandemiyadan oldin ham O'zbekiston sog'liqni saqlash, ta'lim va aholini ijtimoiy muhofaza qilish uchun xalqaro xarajatlar bo'yicha davlat xarajatlarini oqilona taqsimlashni ta'minlagan edi. Shunday qilib, ijtimoiy sohadagi xizmatlarni ko'rsatish asosiy ustuvor vazifa bo'lib qolmoqda. Jahon Bankining hisob-kitoblariga ko'ra, hukumat YaIMning 6,3 foizini sog'liqni saqlashga sarflagan (2016), 6,0 foizi ta'limga (2107) va 5,9 foizi ijtimoiy himoyaga sarflangan (2018 yil).⁸¹

Sog'liqni saqlash holatiga kelsak, COVID-19gacha bo'lgan ko'rsatkichlar umr ko'rish davomiyligi va bolalar o'limining pasayishi jihatidan yaxshi edi (BRM 3.2); ammo, onalar o'limi (BRM 3.2) sohasida o'sish 2010 yildan beri kuzatilmadi va u pandemiya davrida kuchaydi va bu davrda kontratseptiv vositalarni o'z ichiga olgan muhim dorilar zaxirasining pastligi kuzatildi. Shu bilan birga, yuqumli bo'lmagan kasalliklarning keskin o'sishi (BRM 3.4), bu mamlakatdagi barcha o'limlarning 79 foizini tashkil qiladi, o'z navbatida sog'liq va rivojlanish uchun jiddiy muammolarni keltirib chiqaradi.⁸² Bu ko'rsatkichlar iqtisodiy taraqqiyotga va nomutanosib resurslarga ega mamlakat taraqqiyotiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda, asosiy xarajatlar turmush tarzi kasalliklari bilan kurashishga yo'naltirilgan, birlamchi tibbiy yordam esa yetarli darajada moliyalashtirilmagan. Sog'liqni saqlash modeli, shuningdek, birlamchi tibbiy-sanitariya markazlari bo'yicha ixtisoslashtirilgan shifoxonalarga, ko'nikmalarga ega uskunalar va profilaktika sog'liqni saqlashga qarshi davolanishga qaratilgan.⁸³ Bu samarali va adolatli emas

76 Manba: <https://www.transparency.org/country/UZB>

77 Qarang: <https://www.gazeta.uz/ru/2019/08/27/blogers/>

78 Manba: <https://iwpr.net/global-voices/uzbekistan-small-dose-media-freedom>

79 Qarang: <https://eurasianet.org/uzbekistan-unblocks-websites-taking-muzzle-off-critical-reporting>

80 Qarang: <https://rsf.org/en/uzbekistan>

81 Manba: <https://data.worldbank.org/country/uzbekistan>

82 JSST hisobi bo'yicha yuqumli bo'lmagan kasalliklarning iqtisodiy yuki YaIMning 4,7 foizini tashkil etadi. Qarang JSST-BMTTD. 2018. O'zbekistonda yuqumli bo'lmagan kasalliklarning oldini olish va ularga qarshi kurash - Investitsiya masalasi Holati.

83 Hukumat birlamchi tibbiyot markazlarining deyarli uchdan bir qismini yopib, ularni poliklinikalarga aylantirdi. [JSSTning shaxsiy aloqasi]

va sog'liqni saqlash xarajatlarini, shu jumladan yuqori cho'ntak xarajatlarini oshirishi mumkin, bu esa ko'proq odamlarni ortda qoldirishga olib keladi (BRM 3.8).

Pandemiya epidemiyasi sog'liqni saqlash tizimi va ushbu tizimda xizmat ko'rsatishga sarflanadigan xarajatlarni sezilarli darajada oshirdi, shuningdek, sog'liqni saqlash markazlari va xodimlarini qiynab qo'ydi. XMI va BMT tomonidan Umumlashtirilgan ko'p qirrali javob va taklifga moliya ajratish natijasida jami 337 million AQSh dollaridan ziyod sog'liqni saqlash sohasiga 6ta yangi va qayta majburiyatlar qabul qilindi. Ushbu fondning maqsadi sog'liqni saqlash sektori uchun quyi oqimdagi qoldiq imtiyozlar bilan kasallik ta'sirini yumshatishdan iborat.

Mamlakat erkaklar va ayollar uchun umumiy savodxonlikka erishgan bo'lsa-da (BRM 4.2), ta'lim sifati muammo bo'lib qolmoqda, chunki tizim yoshlarni bilimli iqtisodiyotga tayyorlamaydi (BRM 4.1, 4.3, 4.4, and 4.7). Maktabgacha yoshdagi bolalar qamrab olinishi, islohotlar boshlanganidan beri yaxshilangan bo'lsa-da, qishloq va shahar va ijtimoiy-iqtisodiy sinflarning farqlari bilan pastligicha qolmoqda, bu hayotning keyingi yillaridagi ta'lim natijalariga ta'sir qiladi.⁸⁴ Shuningdek, BMT tomonidan maktabdan tashqari deb taxmin qilingan 100,000 ga yaqin bolalar bor⁸⁵ (BRM 4.5). Bundan tashqari, ayollarga qaraganda ko'proq erkaklar oliy o'quv yurtlarida qatnashishi mumkin, bu ayollarning ish bilan ta'minlanishiga salbiy ta'sir qiladi va mamlakatda gender tengsizlikni yanada kuchaytiradi. Zamonaviy texnik va kasb-hunar ta'limi (TKHT-TVET) rivojlanish bosqichida qolmoqda va malaka oshirish mehnat bozori va sanoat ehtiyojlariga mos kelmaydi. Va nihoyat, nogiron bolalarning maktabdan tashqarida qolish ehtimoli ko'proq.⁸⁶

2020 yil mart oyining o'rtalarida joriy qilingan umummilliy karantin cheklovlar natijasida 1,4 millionga yaqin maktabgacha yoshdagi bolalar, 5,85 million umumiy o'rta ta'lim maktablaridagi o'quvchilar, 728 ming o'rta maxsus va kasb-hunar ta'limi muassasalaridagi o'quvchilar va 360 ming oliy o'quv yurtlaridagi talabalar qatnab ta'lim olish imkoniyatlarini yo'qotishdi. Uzluksiz ta'limni ta'minlash uchun rasmiylar XMI va BMT ko'magi bilan masofadan o'qitishni (MO') televidenie orqali tezkorlik bilan joriy etishdi. Pandemiya paytida hukumatning on-layn va televidenie orqali o'qitishni joriy etishga qaratilgan sa'y-harakatlari, maqtovgga sazovor bo'lsa-da, odatda internetga teng bo'lmagan egalik va uy sharoitida

kompyuterlarning ayniqsa qishloq joylarida mavjud bo'lmasligi, ushbu muvaffaqiyatga aralash erishilgan deb hisoblanadi.

Ijtimoiy himoyaga to'xtaladigan bo'lsak, O'zbekistonni ijtimoiy himoya qilish tizimi xalqaro ijtimoiy ta'minot standartlari bilan bog'liq ko'plab asosiy xususiyatlarni o'z ichiga oladi: ijtimoiy yordam va ijtimoiy sug'urta elementlari, ijtimoiy va ish bilan ta'minlash xizmatlari rivojlanishning embrional bosqichida bo'lsa ham. Ijtimoiy himoya tizimi (shu jumladan, ijtimoiy yordam, ijtimoiy sug'urta va mehnat bozori dasturlari) aholining 55 foizini qo'llab-quvvatlaydi, va asosan aholining 44 foizini qamrab olgan ijtimoiy sug'urta orqali bajariladi. Keksalik nafaqalari aholining 38 foizga yaqini va 65 yoshdan oshgan qariyalarning 85 foizini qamrab oladi, bu dasturning eng katta qamrovi hisoblanadi (ishchilar keksa yoshdagi holatlarda ijtimoiy sug'urtaga o'z hissalarini qo'shganliklari sababli), shu jumladan kambag'allarni qamrab olish bo'yicha ham (29 foiz). Aksincha, ijtimoiy yordam dasturlari aholining atigi 16 foizini qamrab oladi va asosan oilaviy nafaqalar orqali ko'rsatiladi (aholining 12 foizini qamrab oladi). Hisob-kitoblarga ko'ra uchta kambag'al kishidan faqat bittasi har qanday ijtimoiy yordam oladi va kambag'al oilalarning atigi 37 foizi oilaviy nafaqa oladi.

Pandemiya holatida, O'zbekistonda COVID-19 tasiridan sodir bo'lgan qashshoqlik, ishsizlik va moddiy ta'minotning yo'qolishi bilan kurashish uchun ba'zi ijtimoiy himoya choralari qamrab olindi. Avvalroq muhokama qilinganidek, hukumat sog'liqni saqlashga qo'shimcha xarajatlarni qoplash va ishsizlikning o'sishiga qarshi kurashish uchun resurslar bilan birgalikda aholini ijtimoiy himoya qilish bo'yicha qator tadbirlarni kengaytirdi, ayniqsa kichik va mikrofirmalar va norasmiy sektorda (Qarang: 3-quti) COVID-19 tarqalishi natijasida O'zbekiston iqtisodiyoti va aholisiga uch turdaqi zarba berildi: o'z-o'zini ajratib qo'yganligi sababli ish bilan ta'minlanadigan daromadlarning yo'qolishi; migrantlar mehnatidan pul o'tkazmalari

84 2019 yil iyun oyida maktabgacha ta'limni qamrab olish darajasi 40,5 foizni tashkil etdi. 2017 yilda 27 foizni tashkil etdi. Manba: <https://www.gazeta.uz/ru/2019/08/05/preschool/>

85 Qarang: <http://uis.unesco.org/en/country/uz>

86 Manba: http://www.un.org/files/UN%20Brief%20Report%20Disabilities/Snapshot_UN_en_UNColor.pdf

3-Jadval. Ijtimoiy himoyani kengaytirish va ish o'rinlarini himoya qilish bo'yicha aniq chora-tadbirlar

Ijtimoiy himoya choralari:

- Ta'lim, sport va madaniyat muassasalarida karantin cheklovlariga uchragan 1,04 million xodim uchun karantin paytida ish haqi to'langan.
- 2020 yil 1 apreldan boshlab 14 yoshgacha bolalari bo'lgan oilalar, 2 yoshga to'lmagan bolani boqish uchun ta'tilda va homiladorlik va tug'ruq ta'tilida nafaqa oluvchilar soni 10 foizga, 595,400 dan 655,000 gacha oshdi. 2020 yil may oyida chora-tadbirlar yana 70 ming oilani qamrab oldi, bu esa yana 10 foizga o'sdi.
- Farzandlari bo'lgan oilalarga bolalarni parvarish qilish uchun nafaqalar 2020 yil martidan iyunigacha tugagan moddiy yordam avtomatik ravishda uzaytirildi (qo'shimcha murojaat qilish talab qilinmasdan).
- COVID-19 ga qarshi kurashda ishtirok etgan 5482 tibbiyot, sog'liqni saqlash va boshqa xodimlar uchun kunlik ish haqiga qo'shimcha oylik ish haqi (oylik ish haqining 6 foizidan) berildi.
- Karantin paytida muhim oziq-ovqat mahsulotlari (18 ta buyum, shaxsiy gigiyena vositalari, bir marta ishlatiladigan niqoblar va antiseptik tozalash vositalari) keksalar va nogironlarga karantin paytida bepul berildi.
- 2020 yil 1 apreldan 2020 yil 1 oktyabrgacha «Mahalla», «Mehribonlik va qo'llab-quvvatlash» va «O'zbekiston» fondlariga («Mexr-shavkat va salomatlik»), shuningdek, ijtimoiy qo'llab-quvvatlashga muhtoj sifatida ro'yxatdan o'tgan jismoniy shaxslarga pul, tovar va xizmatlarning xayriya mablag'lari barcha soliqlardan ozod qilindi.

Ish joylarini himoya qilish choralari quyidagilarni o'z ichiga oldi:

- Iqtisodiyotning davlat sektorida kafolatlangan ish joylarini saqlab qolish.
- Koronavirus yuqtirgan yoki karantin ostiga olingan bolalari bo'lgan ota-onalarni ishdan bo'shatish to'g'risidagi taqiq.
- Bolalar bog'chasida yoki boshlang'ich maktabda farzandlari bo'lgan ota-onalarga karantin paytida ta'til berish.
- Karantin ostida bo'lgan ota-onalar va ularning farzandlariga g'amxo'rlik qilayotgan shaxslar uchun o'rtacha ish haqining 100 foizi miqdorida vaqtincha mehnatga layoqatsizlik (kasallik ta'tillari) uchun imtiyozlar.
- Kasallik ta'tilining soddalashtirilgan tizimi.
- Ishchilar uchun, ayniqsa homilador ayollar, qariyalar va nogironlar uchun masofadan ishlashga va moslashuvchan ish vaqtiga o'tish.
- 2020 yilda shaxsiy daromad solig'iga tortilmaydigan ishchilar daromadlari miqdori eng kam ish haqining 4,22 dan 7,5 baravarigacha oshdi.
- Ishsizlik bo'yicha bir martalik nafaqalarni kengaytirish.

oqimining kamayishi;⁸⁷ va eksportga bo'lgan talabning pasayishi. Umuman olganda, pandemiya oqibatlariga qarshi kurashish uchun Prezidentning o'n ikki farmoni qabul qilindi va aholi turmush darajasi va iqtisodiyotiga qariyb 30 trillion so'm yoki 2019 Yalpi ichki mahsulotning 5,9 foizi miqdorida

87 Mehnat migratsiyasining qisqarganligi oqibatida pul o'tkazmalari kamaydi va o'rtacha daromadning pasayishiga olib keldi, bu holat daromadlar kamayganligi va valyutalarning qadrsizlanishi mos keladigan mamlakatlarda - birinchi navbatda Rossiya (77 foiz) va Qozog'iston (7 foiz), AQSh (4 kishi uchun) tsent), Turkiya (4 foiz), Koreya Respublikasi (2 foiz) va Isroil (1 foiz) sodir bo'ldi- va kamroq mehnat muhojirlari oqibatida, chunki ular qabul qilayotgan mamlakatlarda kirish va chiqish taqiqlari tufayl(Rossiya, Qozog'iston va boshqalar) vatanlariga qaytolmaydilar yoki ish topolmaydilar.

mablag' ajratildi.⁸⁸

Pandemiya paytida ushbu ta'sirchan sa'y-harakatlarga qaramay, pandemiya oldidan mamlakat ijtimoiy himoya tizimi ijro etishdagi samarasizliklarga va uni ishlab chiqishdagi muammolargaduchkeldi. Tizimdagi samarasizliklar uzoq muddatli muammolarni yanada kuchaytiradi va hozirgi paytda zaif natijalarni beradigan tizim uchun yangi muammolarni keltirib chiqaradi.⁸⁹ Aniq belgilangan va aholiga yetkazilgan yashash bahosining yo'qligi ijtimoiy yordam to'lovlarning yetarililigi tushunishni cheklaydi.⁹⁰ So'nggi paytgacha ijtimoiy himoya tizimi asosan ijtimoiy sug'urta, pensiya va ma'lum darajada kam ta'minlangan oilalarga nafaqalar berishga yo'naltirilgan edi. Shunday qilib, mehnat bozoridagi aralashuvlarga, shu jumladan ishsizlik nafaqasi, malaka va vaqtinchalik ish bilan ta'minlashga e'tibor berilmadi. Amalga oshirilayotgan tarkibiy islohotlar, xususan, Davlat korxonalarini (DKlarini) qayta qurish, ushbu yangi ishsizlar uchun malaka oshirish va ularni o'qitish uchun qo'shimcha manbalarni talab qiladi. Shuningdek, aholini qamrovida katta kamchiliklar mavjud, xususan, nogironlar, shu jumladan bolalarni qamrovida ham.⁹¹ Aksariyat bolalarning milliy ijtimoiy himoya tizimidan chetlashtirilishi ular rivojlanishining orqada qolishini anglatadi va kelajakdagi ishchi kuchining sifatiga salbiy ta'sir qiladi.⁹² Mahalliy darajadagi ijtimoiy himoya resurslarini taqsimlash ham istisnolarga olib keladi. Ko'rinib turibdiki, ijtimoiy chetga qolishning asosiy sabablari resurslarning yetishmasligi, yomon loyihalash va amalga oshirishda samarasizliklardir; ko'pincha bir-birini takrorlaydigan zaifliklarga tushib qoladigan eng munosib guruhlar ijtimoiy xizmatlardan foydalanish borasida jiddiy muammolarga duch kelmoqdalar.

Ijtimoiy ta'minot aholining aksariyat qismi uchun imkonsiz bo'lib qolishi katta tashvish uyg'otmoqda. Mehnatga layoqatli odamlarning taxminan 50 foizi norasmiy sektorda bo'lib, ular ijtimoiy sug'urta tizimlarida qatnashmaydilar. Ijtimoiy himoya bo'yicha «qavat» yondashuviga muvofiq, mehnatga layoqatli aholining ijtimoiy ta'minotini (shu jumladan, ijtimoiy sug'urta, onalikni muhofaza qilish, munosib mehnat sharoitlari va eng kam ish haqini) kengaytirish tavsiya etiladi. Bunga norasmiy iqtisodiyotdagi ishchilarga, ularning mavqeidan qat'iy nazar, ijtimoiy sug'urta dasturlarini kengaytirish va shu bilan birga bandlikni rasmiylashtirish bo'yicha parallel va kelishilgan siyosiy harakatlar qilish orqali erishish mumkin. Barcha muhtoj uy xo'jaliklarini himoya

qilish uchun barcha kutilmagan holatlar va aholi guruhlari bo'yicha qamrovni yaxshilash kerak. Bu moliylashtirishni oshirish, obyektiv va shaffof tanlov qoidalarini joriy etish, ishsizlik nafaqalarini rasmiylashtirish mexanizmlarini joriy etish, kam daromadli nafaqalarning maqsadli mexanizmlarini takomillashtirish va ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilishni kuchaytirish orqali amalga oshirilishi mumkin.

Pandemiya susayganidan so'ng, O'zbekistondagi ijtimoiy himoya haqidagi munozaralar maqsadli yoki universal bo'lishi kerakmi degan mavzularda davom etadi. Maqsadli yondashuvni afzal ko'rish hali ham O'zbekistonda hukmron bo'lib kelayotgan bo'lsa-da, ayniqsa, qashshoqlik va zaiflik muhim bo'lgan joylarda ijtimoiy himoya tizimining merosini himoya qilish uchun imkoniyatlar mavjud. Umumjahon, ushbu yondashuvga ijtimoiy himoyani inson taraqqiyotiga sarmoya sifatida va biznes tsikllari va chuqur islohotlar ta'sirini yumshatish kafolati sifatida qaraydi (BRM 1.a).

Hukumat, eng yuqori darajalarda, iqtisodiy islohotlarni to'ldirish va maqsadli guruhlarni qo'llab-quvvatlash uchun islohotlar zarurligini biladi, shu bilan birga qashshoqlik va zaiflikni kamaytirish bo'yicha harakatlarni kuchaytiradi. Biroq, O'zbekistonda ijtimoiy himoyaning rasmiy ta'rifi ham, mavjud bo'lgan turli xil dasturlarni ishlab chiqish, muvofiqlashtirish va boshqarish uchun maxsus muassasa ham mavjud emas. Hozirgi vaqtda ijtimoiy himoya turli xil muassasalarga bo'linib ketgan, aralashuvlarni muvofiqlashtirish yoki birlashtirish uchun hech kim javobgar emas. Umuman olganda, o'xshash mamlakatlar bilan taqqoslaganda, O'zbekistonda aholini ijtimoiy

88 XMT / Moliya Vazirligi. 2020. Ijtimoiy himoya bo'yicha milliy strategiya (IHMS): Kontseptsiya eslatmasi. Qarang, shuningdek, 2020 yil 19 mayda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti raisligida biznes va aholini qo'llab-quvvatlashga oid qo'shimcha chora-tO'BIrlarga bag'ishlangan videokonferentsiya.

89 <https://www.jointsdgfund.org/where-we-work/uzbekistan>

90 UNICEF. 2019. Yaxshi kelajakni qurish: O'zbekiston uchun bolalarni sezgir ijtimoiy himoya qilish tizimi https://www.unicef.org/uzbekistan/media/1406/file/Building%20a%20better%20future_02.pdf

91 Manba: https://www.unicef.org/uzbekistan/media/1406/file/Building%20a%20better%20future_02.pdf

92 UN. 2019. Qo'shma BRM jamg'armasini ijtimoiy himoya qilish bo'yicha loyiha taklifi. Qarang: <https://www.jointsdgfund.org/where-we-work/uzbekistan>

himoya bilan qamrab olishni yaxshilash uchun imkoniyatlar mavjud. Korxonalarini qayta qurish natijalari, raqamlashtirishni kengaytirish va toshqinlar, zilzilalar, iqlim o'zgarishi va COVID-19 pandemiyasining uy xo'jaliklari va turmush sharoitlariga ta'siri ijtimoiy himoyani qamrab olish ijtimoiy barqarorlik, inson kapitalini rivojlantirish va davlatning moliyaviy va byudjet ishlarida katta rol uynashini ko'rsatadi. Shunday qilib, samaraliroq ijtimoiy himoya tizimi kambag'allikni qisqartirish, turmush darajasini saqlab qolish, iqtisodiy o'sishga erishish va samarali mehnat bozorini yaratish uchun ajralmas tizim deb hisoblanadi.

4.4 Iqlim o'zgarishi, atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiiy resurslar

O'zbekiston atrof-muhit salomatligi va ekotizimning hayotiylikini qamrab oluvchi o'nta toifadagi 24 ko'rsatkichga nisbatan ko'rsatkichlarni baholaydigan 2020 yilgi atrof-muhit samaradorligi indeksiga (AMSI) muvofiq 180 mamlakat ichida 88-o'rinni egallaydi.⁹³ Biroq, toifalar bo'yicha natijalar har hil. Masalan, mamlakat "suv va sanitariya" (BRM 6) va "o'rmonlar" va daraxtlarning qoplanishini yo'qotish (BRM 15.1, 15.2, 15.3) bo'yicha yaxshiroq ko'rsatkichlarga ega, ammo havo sifati (BRM 11.6), suv resurslari va chiqindi suvlarni tozalashda va atrof-muhit salomatligi va biologik xilma-xillik (BRM 15) yomon ko'rsatkichlarga ega (BRM 6).

Uchinchi Atrof-muhit Samaradorligi Sharhi (AMSI)⁹⁴ hukumatga ekologik vaziyatni yaxshilash va aholi farovonligini oshirish, shu bilan birga energetika, qishloq xo'jaligi, transport, uy-joy, sanoat va sog'liqni saqlash sohalarini ko'kalamzorashtirish bo'yicha 99 ta tavsiyalar berdi. 2020 yil oktyabr oyida AMSI ishga tushirilgandan so'ng, Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo'mitasi BMTEIK ko'magida AMSI tavsiyalarini amalga oshirish uchun yo'l xaritasini ishlab chiqdi. Yo'l xaritasida tavsiyalarni amalga oshirish bo'yicha chora-tadbirlar va aniq tadbirlar batafsil yoritilgan, muvofiqlashtirilgan amalga oshirish uchun tegishli manfaatdor tomonlar aniqlangan va talab qilinadigan mablag 'hisob-kitoblari keltirilgan.

Tabiiy resurslardan barqaror foydalanilsa, u o'sishga va kambag'allikni qisqartirishga hissa qo'shishi mumkin, chunki O'zbekistonda tabiiy gaz, neft, oltin, mis, qo'rg'oshin, tsink, volfram va uran kabi boy tabiiy resurslar bazasi mavjud. Biroq, ushbu resurslardan barqaror foydalanmaslik mamlakatni jiddiy ekologik muammolarga duchor qildi.

Masalan, ilgari dunyodagi to'rtinchi katta ko'l bo'lgan Orol Dengizi, uni oziqlantiruvchi daryolar sug'orish uchun yo'naltirilgandan so'ng, hajmi 10 foizigacha qisqartirildi.⁹³

Sug'orish asosan paxta etishtirish uchun ishlatilgan (ilgari oq oltin deb yuritilgan) - bu kuchli va ulkan ulushga ega bo'lganlarga katta foyda keltiradigan hosildir. Sug'orish tizimi isrofgarchilikka uchrashda davom etmoqda, natijada bu suvning katta miqdordagi kamayib ketishiga va bir paytlar unumdor bo'lgan tuproqlarning sho'rlanishiga olib kelmoqda (BRM 15). Bundan tashqari, paxta va bug'doyga ishonish o'g'itlar va zararkunandalarga qarshi vositalardan ko'proq foydalanishni talab qildi va bu dalalardan oqib chiqadigan kimyoviy moddalar tobora kamayib borayotgan dengizga kirib, jiddiy ifloslanish va aholi salomatligi muammolarini keltirib chiqardi. Orol Dengizi atrofida yashovchi odamlar o'zlarining tirikchiliklarini ta'minlaydigan tabiiy resurslar ustidan nazoratni yo'qotmoqdalar va bu cheklangan aholi, ayniqsa, ayollar va bolalarning sog'lig'i, shu jumladan o'rtacha anemiya, saraton va sil kasalligidan yuqori darajada zarar ko'rmoqda. Iqlim o'zgarishi, tabiiy resurslarning tanazzulga uchrashi va tog'-kon sanoati va qishloq xo'jaligidagi zaharli chiqindilarning ta'siri mamlakatning kelajakdagi rivojlanish istiqbollari hamda inson salohiyatini jiddiy ravishda cheklaydi.

Kengroq nuqtai nazardan qaraganda, O'zbekiston suvga bo'lgan ehtiyojining 80 foizini suv oqimining yuqori qismidagi mamlakatlarga qaram bo'lib, qisman iqlim o'zgarishi sababli suvni boshqarishda muhim muammolarga duch kelmoqda. 2009-2017 yillar davomida qishloq xo'jaligida suvdan foydalanish umumiy suvdan 89-92 foiz atrofida bo'lib qoldi, shu bilan birga ushbu sektorda ishlatilgan suvning uchdan bir qismi yo'qoldi. Suvning samarasizligi YaIMning 8 foizini tashkil etishi taxmin qilinmoqda. Mamlakatdagi yo'qotishlarni kamaytirish yoki yo'q qilish suv tanqisligini hal qiladi va o'zgaruvchan yog'ingarchilik natijasida yuzaga keladigan yillik suvning o'zgarishini yumshatish uchun yetarli suvni tejaydi (BRM 6.4).⁹⁶ Biroq,

93 Manba: <https://epi.envirocenter.yale.edu/epi-country-report/UZB>

94 UNECE. 2020. op. cit.

95 Qarang: https://www.nasa.gov/mission_pages/landsat/news/40th-top10-aralsea.html

96 OTB. 2019. Mamlakatlar bilan hamkorlik strategiyasi - O'zbekiston 2019-2023 - Iqtisodiy transformatsiyani qo'llab-quvvatlash, 13-izoh, 4-bet

ushbu sohada amalga oshirilayotgan institutsional islohotlarga qaramay, suvni tejash texnikasi qoniqarli darajada kengaymayapti.⁹⁷ 2019 yilda suvni tejash texnikasining umumiy maydoni sug'oriladigan yerlarning atigi 9,6 foizini tashkil etdi va yaqinda qabul qilingan 2020–2030 yillarda Qishloq xo'jaligini rivojlantirish strategiyasida ushbu ko'rsatkich 2030 yilga kelib 32 foizga yetishi maqsad qilingan. COVID-19 inqirozi hukumatning boshqa ekinlarga qaraganda suv iste'moli nisbatan yuqori bo'lganligi sababli ekinlarni paxtadan ozod qilish bo'yicha harakatlariga qanchalik ta'sir qilishi noma'lum (BRM 2).

O'rmonlar, ayniqsa, Orol Dengizi atrofidagi mo'rt ekotizimlarni muhofaza qilishga qo'shgan hissasi bilan O'zbekistonda juda qadrlidir. O'rmonlarni yo'qolib ketishi masalasini hal qilish uchun O'zbekiston 2030 yilgacha 350 million gektar o'rmonlarni qayta tiklash uchun global harakat bo'lgan «Bonn Challenge»-ga qo'shildi. 2018 yilda Kavkaz va Markaziy Osiyoda o'rmon landshaftini tiklash va Bonn chaqirig'iga bag'ishlangan vazirlarning davra suhbatida mintaqa mamlakatlari 2,5 million gektar o'rmonlarni tiklash va sheriklik va mintaqaviy hamkorlikni mustahkamlash majburiyatlarini oldilar.⁹⁸ Biroq ko'plab muammolar mavjud bo'lib, ular orasida mavjud o'rmonlarni tanazzuldan himoya qilish, o'tlash bosimidan va yoqilg'i uchun o'tinni ortiqcha yig'ib olishdan iborat. Binobarin, o'rmonga qaram bo'lgan odamlarning turmushini yaxshilash va o'rmonlarning roli to'g'risida milliy konsensusni rivojlantirish bo'yicha chora-tadbirlar zudlik bilan zarurdir (BRM 15.1 va 15.2). Ushbu qiyinchiliklar pandemiya oldida aktual bo'lib qolmoqda.

Energetika sohasiga to'xtaladigan bo'lsak, O'zbekiston energiyaning aniq eksportchisi (asosan tabiiy gaz) bo'lsa-da, energiyadan foydalanish samarasizligi yuqori va qayta tiklanadigan energetikaning ulushi past (BRM 7). COVID blokirovkasidan oldin, O'zbekistonda YaIMning har bir AQSh dollari uchun 0,45 kg CO₂ chiqindilari qayd etilgan, dunyo bo'yicha o'rtacha 0,27 kg (BRM 7.3).⁹⁹ Energiya quvvatlarining 40 foizidan ko'prog'i 40-50 yoshda bo'lgan va zudlik bilan almashtirishga muhtoj bo'lgan elektr energiyasini ishlab chiqaradigan stansiyalarga to'g'ri keladi. Energiya yetkazib berishdagi yo'qotish 20 foizni tashkil etadi (global o'rtacha 8 foizga nisbatan).¹⁰⁰ 2018-2019 yillarda energiya tariflarining ko'tarilishi investorlar uchun ba'zi bir rag'batlarni yaratdi, ammo yetkazib berish va xizmat ko'rsatishda hali ham yaxshilanishga olib kelmadi (BRM 7.2 va 7.b). Energiya tanqisligi va inshootlarni ishlaymay qolishi,

ayniqsa qish paytida, chekka hududlarda tez-tez uchraydi va bu qurbonlar va inson xavfsizligiga tahdidlarga olib keladi. Mamlakatning eskirgan sug'orish infratuzilmasi mamlakatdagi elektr energiyasining 20 foizini iste'mol qiladi, qurilish materiallari ishlab chiqarish uchun ishlatiladigan tog'-kon sanoati, kimyoviy mahsulotlar, neft va gaz va elektr energiyasi mamlakatning energiya talab qiladigan tarmoqlaridan biridir.¹⁰¹ Xuddi shunday, mavjud uy-joy fondi ham energiya jihatidan samarasiz.¹⁰² Bu, ayniqsa, BRM-larni moliyalashtirishda energiya samaradorligidan mumkin bo'lgan yutuqlar uchun behuda rivojlanish imkoniyatini anglatadi.

O'zbekiston iqtisodiyoti asosan gaz sektori, tog'-kon sanoati va qishloq xo'jaligiga bog'liq bo'lib, bu ishlarda xavfli kimyoviy moddalar keng qo'llaniladi (BRM 12). Iqlimiy va geografik sharoitlar tufayli O'zbekiston tabiiy xatarlarga moyil bo'lib, bu o'z navbatida "NaTech" hodisalari deb nomlanadigan texnologik baxtsiz hodisalarni keltirib chiqarishi mumkin. Bu holat O'zbekistondagi ko'plab xavfli sanoat obyektlari, masalan, qazib olish ishlari natijasida konlarda saqlanadigan chiqindilarni boshqarish (masalan, uran qazib olish) obyektlari uchun avariya xavfini oshiradi. Sanoatdagi baxtsiz hodisalarning transchegaraviy ta'siri to'g'risidagi konvensiya, va yordam va hamkorlik dasturi asosida BMT sanoat xavfsizligini yaxshilash orqali O'zbekistonni qo'llab-quvvatlatadi.¹⁰³

Urbanizatsiya iqtisodiy rivojlanishning asosiy omili bo'lishi mumkin (BRM 11), ammo shahar markazlari iqlim o'zgarishi va tabiiy ofatlar bilan bog'liq xatarlarga (BRM 11.6) moyildir. Hozirgi vaqtda 50 foizni tashkil etadigan shahar

97 Qarang: http://www.cawater-info.net/yearbook/pdf/yearbook2017_en.pdf

98 Qarang: <https://www.bonnchallenge.org/about-the-goal#commitments>

99 Manba: <http://hdr.undp.org/en/data>

100 OTB. 2019. op cit.

101 OTB. 2019. op. cit.

102 Qarang "Sanoat avariylarining transchegaraviy ta'siri to'g'risidagi konvensiyani amalga oshirish va unga qo'shilish orqali Markaziy Osiyoda sanoat xavfsizligini kuchaytirish bo'yicha loyiha».

103 Qarang "Sanoat avariylarining transchegaraviy ta'siri to'g'risidagi konvensiyani amalga oshirish va unga qo'shilish orqali Markaziy Osiyoda sanoat xavfsizligini kuchaytirish bo'yicha loyiha». <http://www.unece.org/env/teia>

aholisi 2030 yilga kelib 60 foizgacha ko'tarilishi kutilmoqda. Shu munosabat bilan shaharlarni rivojlantirish siyosatini ishlab chiqish va amalga oshirish uchun Iqtisodiy taraqqiyot va kambag'allikni qisartirish vazirligi tarkibida shaharsozlik bo'yicha maxsus bo'lim tashkil etildi.¹⁰⁴ Urbanizatsiyaning asosiy vazifasi toza, samarali, inklyuziv, bardoshli va iqtisodiy jihatdan faol shaharlarni yaratishdir. Bunga erishish uchun tabiiy ofatlar xavfini kamaytirish va iqlim o'zgarishiga moslashish, dalillarga asoslangan yerdan foydalanishni rejalashtirish, mahalliy xatarlarni baholash va xatarlarni hisobga olgan holda shaharlarning barqarorligini oshirish uchun investitsiyalar juda muhimdir. Shuningdek, shaharlar barqaror kommunal infratuzilmani loyihalashtirish va ta'minlashda ayollar, bolalar va nogiron kishilarning turli xil ehtiyojlarini hisobga olishlari kerak.

Iqlim o'zgarishi bo'yicha harakatlarga kelsak, O'zbekiston 2018 yil sentyabr oyida Iqlim o'zgarishi to'g'risidagi Parij Bitimini ratifikatsiya qildi va CO2 chiqindilarini 10 foizga kamaytirish hamda 2030 yilgacha iqlim o'zgarishiga chidamlilikni kuchaytirish majburiyatini oldi (BRM 13).¹⁰⁵ Shu maqsadda hukumat tomonidan yashil iqtisodiyotga o'tish bo'yicha milliy strategiya ishlab chiqildi. Milliy strategiya energiya samaradorligini oshirish, shu bilan qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanish, resurslarning samaradorligini oshirish va ekinlarning hosildorligini oshirish bilan birga chiqindilarni kamaytirishga qaratilgan bir qator maqsadlar va tashabbuslarni belgilaydi.¹⁰⁶ BMTning fikriga ko'ra va islohotlar trayektoriyasini hisobga olgan holda, 2030 yilgacha CO2 emissiyasini kamida 10 foizga kamaytirish maqsadiga osonlikcha erishish mumkin. Pandemiya paytida CO2 chiqindilari kamaygan taqdirda ham, iqtisodiy pasayish orqaga qaytgach, umid qilamizki ushbu trayektoriyani 2021 yildan keyin ham saqlab qolish mumkin.

O'zbekiston transchegaraviy kontekstda atrof-muhitga ta'sirni baholash to'g'risidagi konvensiya (Espoo Konvensiyasi) va uning strategik atrof-muhitni baholash to'g'risidagi protokoli (SEB to'g'risidagi protokoli) ga muvofiq zamonaviy atrof-muhitni baholash tizimlarini ishlab chiqishga harakat qilmoqda. Bugungi kunga kelib, O'zbekiston yuqorida ko'rsatilgan hujjatlarning ishtirokchisi emas, lekin uning qonunchiligini Espoo konvensiyasi va SEB to'g'risidagi protokol qoidalariga muvofiq lashtirish maqsadida atrof-muhitni baholash tizimida qonunchilik islohotini boshlash to'g'risida qaror qabul qildi.

O'zbekistonning iltimosiga binoan, 2020 yilda BMTEIK SEB to'g'risidagi qonunni va amaldagi ekologik ekspertiza to'g'risidagi qonunga o'zgartirish kiritish to'g'risidagi qonunni ishlab chiqishda yordam berdi. SEB to'g'risidagi qonun loyihasi hukumat tomonidan yakunlanayotgan Ekologik Kodeksning ajralmas qismiga aylandi. Shu bilan birga, Kodeks loyihasi atrof-muhitni baholash to'g'risidagi qonunchilikdagi Espoo Konvensiyasi nuqtai nazaridan mavjud bo'lgan kamchiliklarni qanday bartaraf etishi noma'lum bo'lib qolmoqda.

Atmosferaning ifloslanishiga kelsak, BMTEIK ning Uzoq muddatli Transchegaraviy Havoning Ifloslanishi to'g'risidagi konvensiyasi va uning asosiy protokollari havoning ifloslanishini kamaytirish uchun samarali vosita bo'lib, uning salbiy ta'siri salomatlik va atrof-muhitga va shu bilan bog'liq iqtisodiy yo'qotishlarga olib keladi. Shunday qilib, O'zbekiston Konvensiyani va uning protokollarini ratifikatsiya qilish va amalga oshirishga da'vat etiladi, bu mamlakat uchun bir nechta afzalliklarni keltirib chiqaradi (A ilovaga qarang). Konvensiyaga rioya qilish, shuningdek, havoning ifloslanishini kamaytirish yo'lidagi muhim qadam bo'ladi, shuning uchun bir nechta BRM-larga erishishga o'z hissasini qo'shadi, jumladan, sog'liqni saqlash va farovonlik bo'yicha 3-BRM, barqaror shaharlar va jamoalar bo'yicha 11-BRM va barqaror iste'mol va ishlab chiqarish bo'yicha 12-BRM.

Ko'plab ilmiy tadqiqotlar natijalariga ko'ra, havo ifloslanishidan uzoq muddatli ta'sir o'lish sog'liqni saqlashning muhim muammosi hisoblanadi, chunki u COVID-19 ning sog'liqqa ta'sirining og'irligini oshiradi. Uzoq muddatli mayda zarrachalar (PM2.5) ta'sirida nafas olish va yurak-qon tomir tizimlariga salbiy ta'sir ko'rsatiladi va bunda o'lim xavfini oshishi taxmin qilingan. Shuning uchun u COVID-19 belgilarining tasirini kuchaytirishi va kasallikning prognozini yomonlashtirishi mumkin.

Sog'liqni saqlash bo'yicha Ishchi guruhning havoni ifloslantirish bo'yicha mutaxassisleri, BMTEIK Havo konvensiyasining doirasida 2020 yilga kelib

104 Urbanizatsiya strategiyasining loyihasi, Prognozlash va makroiqtisodiy tadqiqotlar instituti, O'zbekiston Respublikasining sobiq shaharsozlik agentligi tomonidan tayyorlangan (nashr etilmagan), 2019).

105 Manba: https://www4.unfccc.int/sites/ndcstaging/PublishedDocuments/Uzbekistan%20First/INDC%20Uzbekistan%2018-04-2017_Eng.pdf

106 Qarang: <https://lex.uz/ru/docs/4539506>

chiqadigan chiqindilar prognozlariga karantin cheklovlari ta'sirini muhokama qildilar. Ularning tahlillari shuni ko'rsatadiki, transport bilan bog'liq bo'lgan NOx ifloslanishi COVID karantin cheklovlari natijasida kamaygan bo'lsa-da, transport oqimining kamayishi shaharlardagi mayda zarrachalar (PM2.5) darajasiga o'xshash ta'sir ko'rsatmaydi. Karantin cheklovlari paytida zarrachalarni ifloslanishining asosiy, asosan ta'sirlanmaydigan manbalari - bu turar joy va boshqa binolarni isitish va qishloq xo'jaligiga o'g'itlarni kiritishdir.

Shaharlarda atmosfera ifloslanishiga ta'sirni samarali ravishda kamaytirish uchun faqat transport sektoridan tashqarida bo'lgan tarmoqlararo kamaytirish strategiyasini ko'rib chiqish muhimdir. Gyoteborg protokoli deyarli barcha asosiy ifloslantiruvchi moddalar, barcha iqtisodiy tarmoqlar va emissiya manbalari uchun emissiyani kamaytirish bo'yicha qonuniy majburiyatlarni belgilaydi.

O'zbekiston va Markaziy Osiyoning aksariyat qismi zilzila, sel toshqini, muzli ko'llarning toshqinlari, daryo toshqinlar, issiq to'lqinlar, qurg'oqchilik va chang bo'ronlari kabi tabiiy xavflarga moyil. Bundan tashqari, bunday ofatlar tez-tez va kuchayib bormoqda, natijada kasallik va o'lim ko'paymoqda. O'zbekistonda iqlim o'zgarishi yurak-qon tomir va nafas yo'llari kasalliklari va o'lim darajasi va o'tkir ichak infeksiyalarini keltirib chiqarmoqda. O'zbekistonning eng zaif joylari mamlakat sharqidadir (shu jumladan Toshkent, Farg'ona vodiysi). Ushbu hududlarda aholi zichligi yuqori bo'lganligi sababli, xavfga duchor bo'lish ayniqsa yuqori. Ayollar, bolalar va qariyalar ushbu tabiiy ofatlarning nomutanosis yukini ko'taradilar. Ob-havoning o'zgarishi sababli birgina O'zbekistonda toshqinning iqtisodiy ta'siri 236 million AQSh dollarini tashkil qiladi, ob-havoning keskin o'zgarishi natijasida YaIMning yo'qotilishi 2-3 foizga baholanmoqda.¹⁰⁷

Shunga ko'ra, tabiiy ofatlar xavfini kamaytirish va profilaktika choralariga sarmoya ajratish barqaror kelajakka qaratilgan asosiy qadamdir, chunki bu nafaqat zaifliklarni kamaytirish va jamoalarning barqarorligini oshirishga, balki iqtisodiy o'sish va rivojlanish yutuqlarini himoya qilishga yordam beradi. O'zbekiston Favqulodda Vaziyatlar Vazirligi va mahalliy va milliy darajadagi tegishli tashkilotlar bilan muvofiqlashtirish orqali, BMT havfga asoslangan qarorlar qabul qilishni qo'llab-quvvatlash uchun tabiiy ofatlarning yo'qolishi to'g'risidagi ma'lumotlarni to'plashning milliy tizimlarini kuchaytirish bo'yicha texnik ko'mak

beradi. BMT, shuningdek, yangi paydo bo'layotgan tahdidlarga, shu jumladan biologik xavf-xatarlarga milliy TOXX strategiyasida e'tiborni kuchaytirish uchun yordam beradi.¹⁰⁸ Faoliyat doirasiga mahalliy darajadagi TOXX strategiyasini ishlab chiqish va Toshkent shahri uchun harakatlar rejasi kiradi.

Va nihoyat, shuni unutmaslik kerakki, boshqaruv, qonun ustuvorligi va atrof-muhit masalalari shaffofligi atrof-muhitni muhofaza qilishda va atrof-muhit xavfining ortishiga qarshi turg'unlikni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Mamlakat atrof muhitni muhofaza qilish to'g'risidagi ma'lumotlarga, shu jumladan, ifloslantiruvchi moddalarni ishlab chiqarish va tarqatish to'g'risidagi ochiq reestruga (IMICHT-PRTR) kirish huquqini faol ravishda targ'ib qilish majburiyatini olgan. Pandemiya qaramay, atrof-muhit bilan bog'liq loyihalar, rejalar, dasturlar, siyosat va qonunchilik uchun jamoatchilik ishtirokining samarali va inklyuziv tartib-qoidalarini amalga oshirish va hokimiyatning imkoniyatlarini kuchaytirish kerak. Shuningdek, sud tizimi, nazorat organlari va huquqni muhofaza qilish idoralari atrof-muhitni muhofaza qilish masalalari bilan shug'ullanishi va ekologik adolatni izlayotgan jamoat vakillarini ko'proq qo'llab-quvvatlash uchun ularning salohiyatni oshirish zarur.¹⁰⁹ Mamlakatning Orhus Konvensiyasiga va uning IMICHT to'g'risidagi protokoliga qo'shilish bo'yicha sa'y-harakatlari ushbu muammolarni hal qilishga sezilarli yordam beradi.¹¹⁰

4.5 HKOQ: Besh Faktorlik Tizim

"Hech kimni ortda qoldirmaslik" - bu BMT dasturlashning asosiy printsiplari bo'lib, ushbu UMT, avvalgisiga o'xshab, rasmiy ma'lumotlar to'plamlari, inson huquqlari to'g'risidagi hisobotlar, so'rovnomalar va so'rovlar va shaxsiy intervyular asosida mamlakatdagi zaif guruhlarni aniqlaydi.

-
- 107 Qarang: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/958801481798204368/europe-and-central-asia-country-risk-profiles-for-floods-and-earthquakes>
- 108 Manba: <https://www.undrr.org/about-undrr-where-we-work/europe#CentralAsiaDRRInitiative>
- 109 Qarang: http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/a.to.jAnalyticalStudies/EECCA_study_AJ/EECCA_study_EN_Final.pdf
- 110 Qarang: http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/a.to.jAnalyticalStudies/EECCA_study_AJ/EECCA_study_EN_Final.pdf

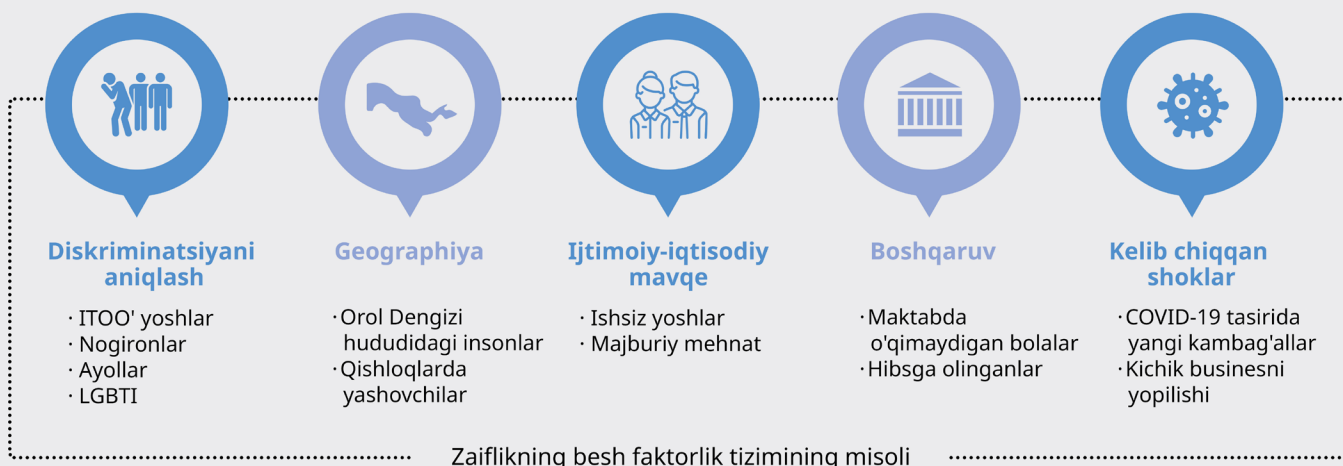
Dasturlash tamoyili sifatida, aniq guruhlarini to'liq belgilamasdan, ba'zi guruhlar rivojlanish harakatlaridan ortda qolishi mumkin, shu jumladan:

- kim ekanligi, shaxsi yoki maqomi, yoshi, jinsi, millati, diniy e'tiqodi, sog'lig'i yoki nogironligi bo'yicha kamsitiladi. Xalqaro inson huquqlari mexanizmlari kamsitilgan guruhlariga oid dalillarni taqdim etadi.
- jo'g'rofiy jihatdan izolyatsiya qilingan va transport, aloqa (shu jumladan internet) etishmasligi va ma'muriy texnika eng uzoq joylarga etib borish qiyin bo'lganligi va ko'pincha chekka hududlarda yashovchilarni chetlab o'tishiga olib keladigan guruhlar.
- zarbalar (shock) qarshi himoyasiz. Ushbu zarbalar tufayli ba'zi hududlar yoki odamlar boshqalarga qaraganda ko'proq muvaffaqiyatsizlikka duch kelishi mumkin. Ushbu zarbalar tabiiy ofatlar, ijtimoiy ziddiyatlar, transchegaraviy ziddiyatlar, zo'ravonlik yoki iqtisodiy shoklar bo'lishi mumkin.
- qarorlar qabul qilish imkoniyatlarini cheklaydigan boshqaruv tuzilmalari, qonunlar, siyosatlar, muassasalar, byudjetlar, soliqlar va an'anaviy amaliyotlardan salbiy ta'sir ko'rayotganlar. Ular, shuningdek, toraygan demokratik makonga duch kelishlari mumkin.
- ko'p o'lchovli qashshoqlik, o'ta qashshoqlik yoki tengsizlik, yashash va mehnat bozorlariga kirish imkoniyati yo'qligiga duch keladigan ma'lum bir ijtimoiy-iqtisodiy guruh a'zolari.

Yuqoridagi tavsifga asoslanib, C Ilova zudlik bilan kelib chiqadigan sabablar, asosiy sabablar va oddiy sabablarning ildizlari bilan bir qatorda ortda qolish xavfi bo'lgan zaif guruhlarini aniqlaydi. Shuningdek, ularga yordam berish uchun nima qilish mumkinligi to'g'risida har bir guruhni BRM klasterlari va tegishli maqsadlar bilan bog'lab qo'yish mumkin bo'lgan yechimlar taqdim etiladi. Milliy statistika tizimida ularning kimligini, farovonligi darajasi yoki nega ortda qolganligini aniqlash uchun ko'proq batafsil ma'lumotlar mavjud emas. Shunday qilib, faqat yordam so'ragan, yordamga muhtojligini isbotlagan va uni olishga urinishda harakatini davom etadigan odamlargina hukumatga ko'rinishi mumkin. Oldingi UMT, ayniqsa, ayollar, jinsiy ozchiliklar va yoshlar kabi katta guruhlarini tashkil qilganligi sababli qo'shimcha tahlilga loyiq bo'lgan alohida ortda qolgan guruhlar aniqlandi.

COVID-19 ning iqtisodiy va ijtimoiy farovonlikka ta'siriga kelsak, eng ko'p zarar ko'rgan O'zbeklar HKOQ "zarbalar qarshi zaif" toifasiga kiradi (ayniqsa qashshoqlikka tushib qolgan odamlar sonining ko'payishi sababli), ammo boshqa guruhlar ham umumiy iqtisodiy va ijtimoiy sabablar ta'sirida COVID-19 asoratlaridan zarar ko'rdilar. Shu nuqtai nazardan, HKOQ aholisining ushbu toifasi yangi, to'satdan ta'sirlangan odamlarni anglatadi, ular endi boshqa tarixiy va institutsional HKOQ guruhlariga qo'shilishadi.

Rasm 4. Zaiflikning besh faktorlik tizimining misoli

4.6 Ayollar

Gender tengligi va ayollarning imkoniyatlarini kengaytirishga e'tibor berish ichki va vositaviy ahamiyatga ega, chunki shu bilan BRMga erishishni tezlashtirish uchun gender tenglikni yaxshilaydi. Bu ayollarga nisbatan kamsitishni to'xtatish va ularning ishchi kuchida ishtirokini yaxshilash orqali amalga oshirilishi mumkin. Masalan, XMT ma'lumotlariga ko'ra, agar ishchi kuchi ishtirokidagi gender farqi atigi 25 foizga kamaytirilsa, YaIM qo'shimcha besh foizga o'sishi mumkin. Jinslar orasidagi farqni kamaytirish, shuningdek, BMT Bosh Kotibi tomonidan belgilangan barqaror rivojlanish uchun uchta omillardan biriga kiradi.¹¹¹ Jinslar orasidagi farqni kamaytirish, shuningdek, BMT Bosh Kotibi tomonidan belgilangan barqaror rivojlanish uchun uchta omillardan biriga kiradi.¹¹² Shunga o'xshab, genderda ish haqi bo'yicha farqni kamaytirish uchun norasmiy iqtisodiyotdagi ayollar va ish haqi to'lanmaydigan ayollarni etiborga olinsa, ayniqsa to'g'ri yo'lda qo'shimcha qadam bo'lar edi.

Jinsiy va reproduktiv salomatlik va ayollarning huquqlari ham asosiy inson huquqlari hisoblanadi (BRM 5.6), ular hali ham mavjud ijtimoiy me'yorlar va sog'liqni saqlash tizimining cheklangan imkoniyatlari tufayli cheklanib kelinmoqda. Oila rejalashtirish (kutilmagan homiladorlikdan saqlanish uchun kontratseptsiya vositalaridan foydalanish) ayollarning yagona vazifasi sifatida qaraladi. Hukumat majburiy nikohlarni to'xtatish choralarini ko'rdi, shu jumladan ayollar va erkaklar uchun ruxsat etilgan minimal nikoh yoshini tenglashtirish orqali (BRM 5.3).¹¹³ Pandemiya yumshatilgandan so'ng, xavfsiz onalikni ta'minlash uchun sog'liqni saqlash tizimiga qo'shimcha sarmoyalar kerak bo'ladi. Bachadon bo'yni va ko'krak bezi saratoniga qarshi samarali skrining va davolash dasturlari sog'liqni saqlashning uzoq muddatli oqibatlarini va o'limining oldini olish, shuningdek, ayollarning sog'lig'i yaxshi bo'lishini va jamiyatdagi o'z imkoniyatlarini to'liq anglab etish huquqini ta'minlash uchun amalga oshirilishi kerak (BRM 5.6). Bundan tashqari, nogiron ayol, yolg'iz ayol, OIV bilan kasallangan, ishsiz, keksaygan, ilgari sudlangan, odam savdosi qurboni bo'lgan, mojaro zonasidan qaytib kelgan yoki tabiiy ofatlar xavfi bor qishloq aholisi bo'lgan ayollar erkaklarga qaraganda bir necha marotaba zaifroqdirlar.

2020 yilda O'zbekistonda birinchi marta Mahalla va Oilani Qo'llab-Quvvatlash Vazirligi, Sog'liqni Saqlash Vazirligi, Ichki ishlar Vazirligi va Respublika Reabilitatsiya markazi vakillaridan iborat BMTAF (UNFPA) va Senatdagi Gender Komissiyasi bilan hamkorlikda ekspert guruhi tuzildi. Guruh oilaviy zo'ravonlikdan omon qolganlarning ehtiyojlarini xavfsiz va maxfiy usulda qondirish va ularga javob berish uchun muvofiqlashtirilgan javob mexanizmini sinovdan o'tkazdi (ya'ni "Gender asosida zo'ravonlikka qarshi ko'p tarmoqli javob berishning standart amaliyoti"). 2020 yilda jami 14,774 ta ta'qib va zo'ravonlik qurbonlari himoya buyruqlari bilan ta'minlandi. Shuningdek, Ichki ishlar vazirligining ishonch telefoniga ayollarga nisbatan zo'ravonlik va ta'qiblar bilan bog'liq masalalar bo'yicha ma'lumot olish uchun 2746 ta qo'ng'iroqlar amalga oshirildi.

Ayollar uchun demografik ko'rsatkichlar

2019 yilda ayollarning umr ko'rish davomiyligi 77 yoshni tashkil etdi, erkaklar uchun 72,3. Onalar o'limi koeffitsienti 100000 tirik tug'ilgan chaqaloqqa nisbatan 21,6 (2010) dan 19,3 (2018) gacha rasmiy statistik ma'lumotlarga ko'ra pasaygan. Xuddi shunday, go'daklar o'limi (1 yoshgacha / 1000 tirik tug'ilganga) shu davrda 31,6 dan 10,3 gacha kamaydi (BRM 3.2).¹¹⁴

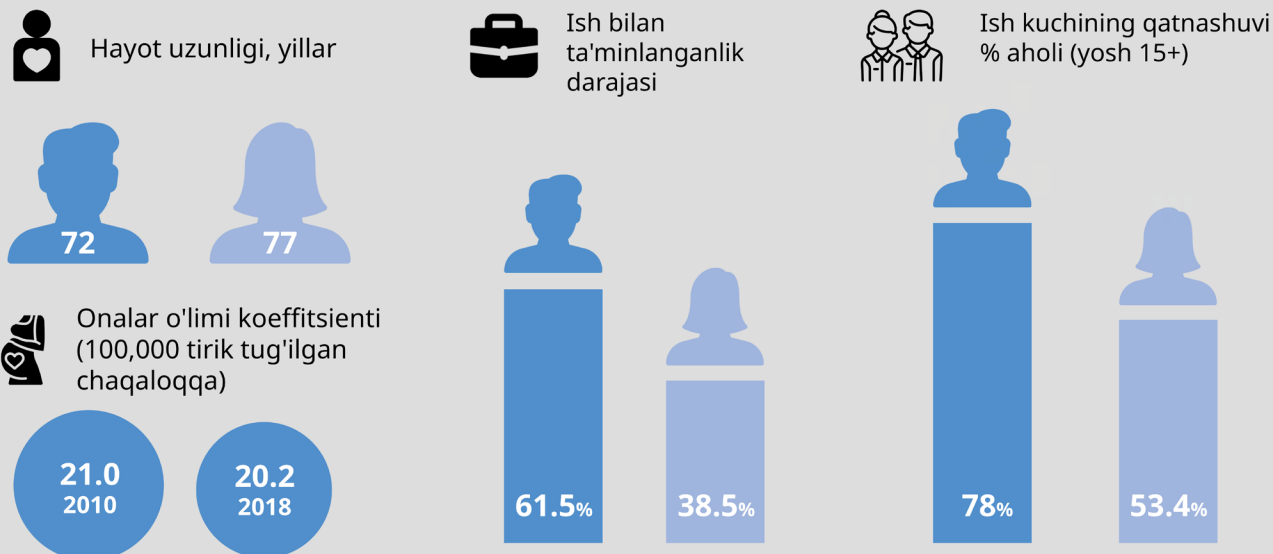
111 Qarang: https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/multimedia/maps-and-charts/enhanced/WCMS_556526/lang-en/index.htm

112 Manba: <https://news.un.org/en/story/2019/09/1046712?>

113 Topish mumkin: <https://uz.sputniknews.ru/society/20190422/11321429/Brachnoe-ravenstvo-v-Uzbekistane-podnyali-minimalnyy-voznost-dlya-nevest.html>

114 UNFPA 2018 yilda MMRni 20.2 darajasida baholagan bo'lsa-da.

Rasm 5. Gender demografiyasining surati

Manba: Turli manbalar, shu jumladan Bandlik va Mehnat munosabatlari Vazirligi va <https://gender.stat.uz/en/>

Ta'lim va ish bilan ta'minlash: qiyinchiliklar va imkoniyatlar

O'zbekistonning yutuqlari sifatida, mamlakat 99,6 foiz savodxonlikka ega bo'lib, gender jihatidan hech qanday sezilarli bo'shliqqa ega emas (BRM 4.2).¹¹⁵ Biroq, akademik litseylar, oliy o'quv yurtlari va ilmiy-tadqiqot lavozimlarida ayollar ulushi keskin pasayib bormoqda (BRM 4.3). Jamiyatdagi gender rollari to'g'risida chuqur singib ketgan stereotiplar tufayli o'quv dasturlarini tanlashda gender (nomuvofiqligi) assimetriyasi ham mavjud.¹¹⁶ Sirtqi dasturlarning oliy ta'lim darajasida joriy etilishi ayollarning ro'yxatga olinishini sezilarli darajada yaxshiladi va ayollarning ish qobiliyatini oshirishi kerak.¹¹⁷ Bolalarni parvarish qilishning arzon va subsidiyalangan o'sishi (BRM 4.2), shuningdek, ayollarning ta'lim olish va ish bilan ta'minlash imkoniyatlarini kengaytirish uchun rag'batlantirishi mumkin (BRM 8.5).

Ko'plab to'siqlar ayollarning mehnat bozoridagi to'liq ishtirokini cheklaydi. Ular orasida xususiy va davlat tomonidan moliyalashtiriladigan fondlardan bolalarni parvarish qilishni qo'llab-quvvatlash uchun cheklangan foydalanish; oiladagi gender kamsitish majburiyatlari, patriarxal normalar va ayollarning jamiyatdagi o'rni to'g'risida stereotiplar; rasmiy sektorda ish joylarining yo'qligi; shuningdek, ko'pincha ayollarning mehnat bozorida to'liq ishtirok etishiga to'sqinlik qiladigan texnik ko'nikmalarning yetishmasligi. Natijada, 2018 yilda ayollarning ishchi kuchida qatnashish darajasi

erkaklar uchun 78 foizga nisbatan 53,4 foizni tashkil etdi. Shuningdek, ishchi kuchidagi ayollarning atigi 44 foizi erkaklarning 69 foiziga nisbatan ish bilan ta'minlangan.¹¹⁸ Ushbu tendentsiyalar mehnat bozorlari jinsga moyil ekanligi va mehnatning gender stereotipli bo'linmalariga amal qilishini aks ettiradi. Bundan tashqari, ayollar ko'pincha ijtimoiy sohalarida ishlaydilar, ularning ish haqi erkaklar rasmiy sektoridagi ish haqidan 50-60 foizga pastroq (BRM 5.4). Xuddi shu tarzda, qishloq ayollarining qishloq xo'jaligidan tashqarida ishlash uchun imkoniyatlari cheklangan.¹¹⁹ Qishloq xo'jaligida ishchi kuchining katta qismini tashkil etadigan ayollar (44,3 foiz), shuningdek, past malakali qo'l ishchilariga aylanishadi. Ular dehqon

115 Qarang 2019-2023 yillarda ta'lim sohasi rejasi: <https://resources.norrag.org/resource/576/education-sector-plan-esp-of-uzbekistan-2019-2023>

116 Gumanitar fanlarning 62 foizidan ortig'ida qizlar o'qishadi.

117 Yarim kunlik dasturlarda ayollar 67 foizni, erkaklar esa 33 foizni tashkil qiladi.

118 Qarang: <https://stat.uz/ru/164-ofytsyalnaia-statystyka-ru/6580-rynok-truda2>

119 Erkaklar qurilish sohasida rasmiy ish bilan ta'minlangan ishchilarning 94,2 foizini, transport, axborot va aloqa sohasida 92,8 foizini tashkil etadi. Sog'liqni saqlash, ijtimoiy ta'minot va sport sohalaridagi ishchilar sonining 76,6 foizini ayollar tashkil etadi; 75,6 foiz ta'lim sohasida; va 44,3 foiz qishloq, o'rmon va baliq xo'jaligida. Qarang O'zbekiston bo'yicha gender statistikasi: <https://gender.stat.uz/ru/>

(xususiy kichik uchastka) fermer xo'jaliklariga katta hissa qo'shgan bo'lsalar-da, ularning atigi 5,4 foizini ayollar boshqaradi (BRM 5.a).¹²⁰

2019 yildagi Jahon Bankining Ayollar, Biznes va Qonunlar Indeksi O'zbekistonga 70,63 ball beradi, bu Markaziy Osiyo mamlakatlari orasida eng past ko'rsatkichdir.¹²¹ Ishbilarmon ayollarni qo'llab-quvvatlashni kuchaytirish to'g'risidagi Prezident farmonida mehnat qonunchiligini shartnomalar va ayollar huquqlari sohasida mustahkamlash ko'zda tutilgan.¹²² Bundan tashqari, u Ayollar tengligini himoya qilish bo'yicha Komissiya tashkil etishni va kuchli va izchil davlat gender mexanizmlarini yaratishni talab qiladi (bu vazifani O'zbekiston Xotin-qizlar qo'mitasi oldida qoldirish o'rniga) (BRM 5.a). Umid qilamizki, pandemiya tugagandan so'ng, ushbu sohadagi harakatlar tezlashishi mumkin.

Siyosat va davlat boshqaruvidagi ayollar (BRM 5.5)

2019 yil dekabr oyida bo'lib o'tgan saylovlardan so'ng, milliy parlamentdagi (Oliy Majlis) ayollar vakillari ikki baravarga ko'payib, 16 foizdan 32 foizgacha ko'tarildi - bu Markaziy Osiyo mintaqasidagi eng yuqori ko'rsatkich va global o'rtacha 24 foizdan yuqori. Shu bilan birga, vazirlik lavozimlarining atigi 2,9 foizini ayollar egallaydi, 14 viloyat va Toshkentdagi barcha hokimlar (erkaklar) dan tashkil topgan.¹²³ Xuddi shu tarzda, sudyalarning atigi 12 foizini ayollar tashkil etadi va davlat boshqaruvidagi ayollar ko'proq ma'muriy va texnik lavozimlarda ishlashadi.

Gender asosida zo'rvonlik (BRM 5.2)

2015 yilda O'zbekistonda o'tkazilgan so'rov natijalariga ko'ra, respondent ayollarning atigi 5,8 foizi jismoniy zo'rvonlikka duchor bo'lganligi haqida xabar bergan. Ushbu past javob darajasi mintaqaviy o'rtacha ko'rsatkichlar bilan taqqoslaganda qo'pol baho sifatida qabul qilinadi.¹²⁴ Masalan, JSST hisob-kitoblariga ko'ra Markaziy Osiyodagi ayollarning 23 foizi yaqin sherik tomonidan jismoniy va / yoki jinsiy zo'rvonlik yoki sherik bo'lmagan kishi tomonidan jinsiy zo'rvonlikni boshdan kechirgan.¹²⁵ Xuddi shunday, BMTAF SHEMA mintaqasidagi tadqiqotga ko'ra, Markaziy Osiyodagi ayollarning 30 foizdan ortig'i (O'zbekiston va Turkmaniston bundan mustasno) jismoniy zo'rvonlik haqida xabar berishgan.¹²⁶ Zo'rvonlik haqida kam ma'lumot berish bosim yoki ta'sir qilish qo'rquvi yoki ijtimoiy shart-sharoitlar natijasi deb ishoniladi. 2019 yil sentyabr oyida ayollar va qizlarga nisbatan zo'rvonlik va

ta'qiblar to'g'risida qonun qabul qilinmaguncha, bu masala kamdan-kam hollarda jamoatchilik muhokamasida bo'lgan va uni huquqbuzarlik deb tan olgan qonunchilik bazasi bo'lmagan. Ayollarga nisbatan zo'rvonlikni madaniy jihatdan qabul qilish darajasi shunchalik yuqori bo'lib qoladiki, ayollarning taxminan 65 foizi va erkaklarning 60 foizi ularning o'z xotinlarini kaltaklashlarini oqlaydilar.¹²⁷

Keng ma'noda, hozirda ushbu masala to'g'risida gaplashish va uni hal qilish uchun, shu jumladan milliy BRM doirasida ochiqlik mavjud. Ayollarga nisbatan zo'rvonlik muammosini hal qilish uchun 2019 yil sentyabr oyida O'zbekistonda ayollarni tazyiq va zo'rvonlikdan himoya qilish to'g'risidagi qonun qabul qilindi. Bundan tashqari, Hukumat tomonidan barcha tumanlarni qamrab oluvchi 197 ta filiali bo'lgan reabilitatsiya markazlari,

120 FAO. 2019. O'zbekistonda gender, qishloq xo'jaligi va qishloq taraqqiyoti: Mamlakatlarni jinsini baholash turkumi.

121 Jahon Banki. 2019. Ayollar, biznes va qonun, 2019 - islohotlarning o'n yilligi. O'zbekiston uchun eng past ko'rsatkichning sababi erkaklar (60 yosh) va ayollar (55 yosh) uchun teng bo'lmagan majburiy pensiya yoshlarini belgilash deb ko'rsatildi. Bu yaqinda bekor qilindi va endi erkaklar ham, ayollar ham majburiy pensiya yoshiga ega. Markaziy Osiyoning boshqa mamlakatlaridan olingan ballar Tojikiston (81,88), Qirg'iziston (76,88), Qozog'iston (75,63). Turkmaniston haqida ma'lumot mavjud emas.

122 Prezidentning 07.03.2019 yildagi 4235-sonli, mehnat huquqlari kafolatlarini yanada kuchaytirish va ayollar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash haqida Farmoni

123 Manba: UNDP. Women's Participation in Public Administration 2,9 foiz ko'rsatkich UNFPA tomonidan UMT jamoasiga taqdim qilingan taqdimotdan olingan (16 oktyabr 2019 yil). Vazirlarning lavozimlari soni dastlab 5.3 foizni tashkil etdi, bu ba'zi bir ayol vazirlarning iste'folari tufayli kamaydi. Senat raisi ayol bo'lsa-da, uni bevosita Prezident tayinlagan. Manba: BMTTD. Ayollarning davlat boshqaruvidagi ishtiroki

124 2015 yilda Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Ijtimoiy tadqiqotlar instituti va UNFPA tomonidan organish.

125 JSSV. 2013. Ayollarga nisbatan zo'rvonlik bo'yicha global va mintaqaviy taxminlar: yaqin zo'rvonlik va sherik bo'lmagan jinsiy zo'rvonlikning tarqalishi va sog'liqqa ta'siri, 2-ilova, 47-bet. Bu erda mavjud: <http://who.int/reproductivehealth/publications/violence/9789241564625/en>

126 BMTAF. 2014. SHEMA mintaqasida yaqin sherkilarning zo'rvonligi va oiladagi zo'rvonlik tarqalishi bo'yicha tadqiqotlar. Sharqiy Evropa va Markaziy Osiyoda jinsiy zo'rvonlikka qarshi sog'liqni saqlash tizimining ta'sirini kuchaytirish; 24-28 betlar. 24-28 <http://eeca.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/WAVE-UNFPA-Report-EN.pdf>

127 UNICEF. 2012. Statistika va Monitoring: http://www.unicef.org/statistics/index_step1.php.

shuningdek, ayollarga psixologik yordam, huquqiy maslahat olish, jinoyatchilardan boshpana topishda yordam berish uchun milliy ishonch telefoni tashkil etildi. Biroq, cheklangan moliyaviy ko'mak tufayli, COVID-19 boshlanishida atigi 14 ta operativ boshpana mavjud edi, qolganlari esa xodimlar va resurslar yetishmovchiligiga duch keldi. Ushbu boshpanalar politsiya, sog'liqni saqlash va mahallalar (mahalliy jamoatchilik boshqaruv organlari) ishtirokida etarli mablag', salohiyatni oshirish va ko'p tarmoqli muvofiqlashtirishga muhtoj. COVID-19 karantin cheklovlari paytida, jinsga asoslangan zo'rvonlik ko'tarilganligini ko'rsatadigan antidotal dalillar mavjud, ammo uning qanchalik aniqligi noma'lum. Pandemiyaning Genderga asoslangan zo'rvonlik (GAZ)ga ta'siri nuqtai nazaridan, umumiy raqamlar mavjud bo'lmasa-da, uyda yashash buyurtmalarining birinchi haftasida GAZ ishonch telefonlari xizmatlariga talab darajasi besh baravar oshdi. 2 oktyabrdan 15 dekabrgacha ishonch telefoniga 6000 dan ortiq qo'ng'iroqlar kelib tushdi, ulardan 4800 ta qo'ng'iroq ayollar va qizlardan, shu jumladan oilaviy mojarolar, zo'rvonlik yoki ish joyidagi ta'qiblar bilan bog'liq 806 ish bo'ldi.

2020 yilda karantin cheklovlari ijtimoiy qo'llab-quvvatlash xizmatlariga to'siqlarni keltirib chiqardi, bu esa zaif oilalarning haddan tashqari stress yoki suiiste'mol bo'lish potentsialini oshirdi. GAZ-dan tirik qolganlar karantin cheklovlari paytida yordam so'rab chiqq olmadilar - telefonlar va internet-resurslar ularni qo'llab-quvvatlash manbai bo'ldi va gender asosidagi zo'rvonlikdan omon qolganlarni rehabilitatsiya qilish markazlari o'z faoliyatini davom ettirdi. Boshpana joylari, tirik qolganlar sonini ko'paytiradigan mablag 'etishmovchiligiga duch kelmoqdalar - asosan bu toifaga ayollar va bolalarga kiradi.

GAZ-dan boshpana berish tizimi to'liq ishga tushirilgandan so'ng, GAZdan omon qolganlarning ehtiyojlarini qondirish uchun kuchli potentsial mavjud, ammo u endi rivojlanib bormoqda va pandemiya paytida va undan keyingi davrda qo'llab-quvvatlashga muhtoj. Mavjud boshpanalarda qo'llab-quvvatlash uchun tirik qolganlar soni ko'paygan. COVID-19 ning iqtisodiy ta'siridan kelib chiqib, hatto operatsion boshpanalarda ham mahalliy hokimiyat, jamoalar va xususiy shaxslardan olinayotgan resurslar keskin pasayib ketdi. NNT boshpanalari o'zlarining binolarini haddan tashqari tirik qolganlar bilan ko'payib ketishidan tirik qolganlarni qabul qilishdan bosh tortishga majbur bo'lishgan, chunki ular joy,

oziq-ovqat va etarli ijtimoiy masofani ta'minlay olmaganlar.

Ayollarning huquqlari

O'zbekiston konstitutsiyasi ayollar va erkaklar uchun teng huquqlarni kafolatlaydi. Bu 2019 yilda Teng huquqlar va imkoniyatlar to'g'risidagi qonun va Xotin-qizlarni tazyiq va zo'rvonlikdan himoya qilish to'g'risidagi qonunlarni qabul qilish bilan yanada mustahkamlandi (BRM 5.1, 5.2, 5.5, 5.c). Qonuniy huquqlarni amalga oshirishning institutsional mexanizmlari quyidagilardan iborat:

- Yangi tashkil etilgan Mahalla va oila ishlari vazirligi bilan birlashtirilgan O'zbekiston xotin-qizlar qo'mitasi,
- O'zbekiston Respublikasining gender tenglik bo'yicha komissiyasi (2019 yilda tashkil etilgan)
- Senatning ayollar va gender masalalari qo'mitasi
- Qonunchilik palatasi huzuridagi ayollar va oila masalalari bo'yicha komissiya

Xotin-qizlar huquqlari bo'yicha umumiy huquqiy muhit yaxshilangan bo'lsa-da, bir nechta qonunlarning qabul qilinishi yoki o'zgartirilishi tufayli, joylarda amaliyot juda ko'p o'zgarmagan bo'lishi mumkin. Masalan, qizlar uchun qonuniy nikoh yoshi 18 yoshga (o'g'il bolalarnikiga teng) ko'tarilgan bo'lsa, voyaga yetmagan qizlarning nikohlari hali ham ro'yxatdan o'tmagan diniy marosim (nikoh) orqali amalga oshiriladi. Shuningdek, xotin-qizlarning ajrashish to'g'risidagi arizalari mahalla yarashtirish qo'mitalari orqali o'tishi kerak, u yerda ayollar doimo yomon tomondan ko'rsatiladi va ko'pincha oila institutini buzishda ayblanadi. Bu ko'pincha ayollarni ruhiy va jismoniy salomatligi, hatto hayoti hisobiga o'z oilalariga qaytishga majbur bo'lishiga olib keladi. Va nihoyat, mamlakatda qabul qilingan qonunlar ayollarga nisbatan zo'rvonlikning oldini olishga qaratilgan bo'lsa-da, ular bir vaqtning o'zida oilaning muqaddasligi va birligini saqlashga harakat qilmoqdalar, bu ba'zan qarama-qarshi bo'lgan va ayollarning huquqlariga zid bo'lgan ikki tomonlama maqsaddir.

Global miqyosda, O'zbekiston ayollar huquqlari bo'yicha ham past o'rinni egallab turibdi. Masalan, National Geographic-ning Ayollar, tinchlik va xavfsizlik ko'rsatkichi (National Geographic's Women, Peace and Security Index) reytingida

O'zbekiston 167 mamlakat ichida 89-o'rinda turadi.¹²⁸ 2020 yilda BMT Taraqqiyot Dasturining Inson taraqqiyoti to'g'risidagi hisobotida O'zbekiston Gender rivojlanish indeksida ham, Gender tengsizlik indeksida ham 189 mamlakat ichida 106-o'rinni egalladi.¹²⁹ Ayollarning, shu jumladan bir nechta zaifliklarga ega bo'lganlarning (masalan, yoshi, nogironligi, OIV holati) chetlatib qo'yilishining asosiy sabablari, ayollarga nisbatan ijtimoiy munosabatdan kelib chiqishi aniq, ular ayollarning jamiyatdagi o'rni, oilaviy kamsituvchi majburiyatlar va patriarxal normalar haqidagi gender stereotiplarida aks etadi.

4.7 Jinsiy Ozchiliklar

Jinsi, jinsiy orientatsiyasi yoki o'ziga xosligi bo'yicha kamsitishlarga duch keladigan yana bir aholi guruhi - LGBTI (Lezbiyen, gomoseksual, biseksual, transeksual, sekslararo guruh) hamjamiyati¹³⁰ Ular mamlakatdagi eng zaif va kamsitilgan guruhlar qatoriga kiradi. Ular huquqni muhofaza qilish idoralari va jamiyat tomonidan ta'qiblarga duch kelmoqdalar va ish joylarida jismoniy tajovuzlar, haqorat va kamsitishlarga duch kelishmoqda. Shuningdek, ular xizmatlardan voz kechish, shu jumladan yetarli tibbiy yordam, mol-mulkiga zarar yetkazish va jinsiy orientatsiyasiga asoslangan holda zo'rlash urinishlariga duch kelishadi. Markaziy Osiyo Gender va Jinsiy Targ'ibot Tarmog'ining (GJTT-CAGSAN) ma'lumotlariga ko'ra, huquqni muhofaza qilish idoralari zo'rvonlik qurbonlarini jinsiy orientatsiya va gender identifikatsiyasiga asoslangan holda etarli darajada himoya qilmaydilar (BRM 10.3).¹³¹ 2018 yil 9-may kuni O'zbekiston Umumjahon davriy ko'rib chiqishning (UDKCH) uchinchi tsiklini o'tkazdi, qabul qilingan 212 ta tavsiyanomadan 198 tasini qabul qildi va 14 tasidan 12 tasini LGBTI bilan bog'liqligini hisobga oldi. Inson huquqlari bo'yicha Kengash oldida so'nggi davlat hisobotlari paytida, O'zbekiston ushbu 12 tavsiyani rad etish bo'yicha hukumat pozitsiyasini takrorladi.¹³²

2020 yil mart oyida Inson Huquqlari bo'yicha Qo'mita O'zbekistonning beshinchi davriy hisobotini ko'rib chiqdi va hukumat amaldorlari va xususiy shaxslar tomonidan LGBTI shaxslariga qarshi davom etayotgan kamsitish, ta'qib va zo'rvonlik, shu jumladan tovlamachilik, o'zboshimchalik bilan hibsga olish, qiynoqqa solish va jinsiy zo'rvonlik, shu jumladan ozodlikdan mahrum qilish joylarida va shaxsiy tibbiy ma'lumotlarni majburiy ravishda oshkor qilish to'g'risidagi hisobotlardan o'z xavotirligini bildirdi.¹³³ LGBTI shaxslariga

qarshi jinoyatlar uchun jazosizlikning yuqori darajasi, shuningdek Jinoyat kodeksining 120-moddasi bo'yicha voyaga yetgan erkaklar o'rtasidagi bir jinsli munosabatlarning jinoiy javobgarligi LGBTI shaxslarining javobgarlikka tortilishidan qo'rqib, ularga nisbatan sodir etilgan zo'rvonlik va kamsitishlar to'g'risida xabar berish qobiliyatiga putur yetkazadi. Shuningdek, jinsni o'zgartirishni qonuniy ravishda tan olishning tezkor, oshkora va qulay tartibining yo'qligi va kamida bir oy davomida majburiy psixiatrik kasalxonaga yotqizish talablari tashvish uyg'otmoqda.¹³⁴

4.8 Yoshlar

Yoshlar va ularning iqtisodagi ishtiroki

Mamlakat yoshlar demografik bo'g'inidan foydalanish davridan o'tmoqda, bu esa ushbu demografik salohiyatdan foydalanish imkoniyatini beradi. Biroq, yoshlarning katta qismi ta'lim, ish yoki o'qitish (ITOO'-ITOBESHY) bilan shug'ullanmaydi. ITOO'bo'lish istisno qilishning bir shakli bo'lib, agar bu holat uzoq vaqt davom etsa, bu uzoq muddatli sog'liq va farovonlikka ta'sir qiladi. Yosh ayollar ushbu toifaga kirishi ehtimoli ko'proq, shuning uchun gender tengsizligini qoplash va davom ettirish zarur. Nogiron yoshlar ham bundan chetda qolishi mumkin. Sog'liqni saqlash, ta'lim va munosib ish bilan ta'minlash imkoniyatlariga to'g'ri va o'z vaqtida sarmoya kiritgan holda, yoshlar barcha odamlar hayoti va mamlakat sog'lig'ini yaxshilash uchun harakatlantiruvchi kuch bo'lishi mumkin.

128 Qarang: <https://www.nationalgeographic.com/culture/2019/10/peril-progress-prosperity-womens-well-being-around-the-world-feature/>

129 BMTD. 2020. 2020 yil Inson taraqqiyoti to'g'risidagi hisobot. <http://hdr.undp.org/en/2020-report>

130 Lezbiyen, gomoseksual, biseksual, transeksual, sekslararo qisqartma

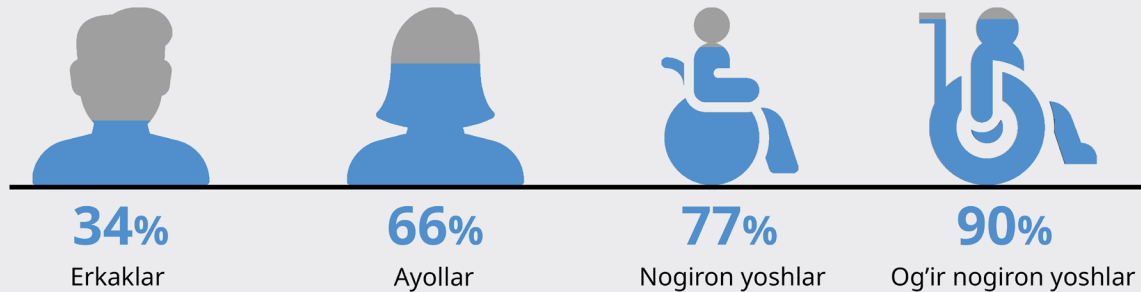
131 Markaziy Osiyo Gender va Jinsiy targ'ibot tarmog'i (CAGSAN) Inson huquqlari bo'yicha Kengash, UPR bo'yicha ishchi guruhga taqdimot 2018 yil, moy oyi

132 Manba: <https://ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=23602&LangID=E>

133 Manba: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CCPR/C/UZB/CO/5

134 Manba: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CCPR/C/UZB/CO/5

Rasm 6. Ish, Ta'lim yoki o'qish bilan shugullanmaydigan yoshlar (ITOBSHY)

Manba: UNICEF, 2018 yil

Hozirgi kunda, oliy ta'limdagi cheklangan joylar va past sifatli kasb-hunar ta'limi va ko'nikmalari (BRM 4) bilan bir qatorda, iqtisodiyot har yili mehnat bozoriga kiradigan 600000 dan ortiq yoshlarni foydali ish bilan ta'minlash uchun kurashmoqda (BRM 8).¹³⁵ 2019 yilda ishsizlikning umumiy darajasiga nisbatan 9,1 foiz bilan, yoshlar orasida ishsizlik 14,9 foizni tashkil etdi (BRM 8.5).¹³⁶ Pandemiya natijasida yoshlar ishsizligi taxminan 17,1 foizga o'sgan deb taxmin qilinmoqda,¹³⁷ bu esa hatto ko'proq yoshlarning ITOBSHY bo'lishiga olib keladi. COVID-19 (2018) dan oldin o'tkazilgan UNICEF tadqiqotiga ko'ra, ITOBSHY yoshlar 18-30 yoshdagi barcha yoshlarning 42 foizini, ITOBSHY ayollar esa 66 foizni (BRM 8.6).¹³⁸ Yaqinda o'tkazilgan UNICEF / Yoshlar ishchi guruhining 2020 yildagi tadqiqotida ITOBSHY yoshlar soni 54,6 foizga o'sdi.¹³⁹

Uzoq muddatli ishsizlik muddatlari jamiyatdan chetlab qolinishni belgilovchi omil bo'lib, ijtimoiy norozilikni qo'zg'atishi yoki shiddatli ekstremizmga sabab bo'lishi mumkin. 2020-2030 yillarda ishchi kuchining 3,5 millionga ko'payishi rejalashtirilganligini inobatga olsak, bozor islohotlari va tarixiy mehnat bozorlari orqali barcha 23,5 million kishiga erishish demografik tendentsiyalari, ayniqsa pandemiyadan keyingi sharoitida qiyin bo'ladi.¹⁴⁰ Bundan tashqari, uyda ishlash imkoniyati bo'lmagan taqdirda, ko'plab yoshlar, pandemiyaning iqtisodiy ta'siri susayganidan so'ng, boshqa mamlakatlarga ish izlash uchun ketib kolishda davom etishadi. Mehnat Vazirligining (2019 yil) so'roviga ko'ra, migrantlarning 87,4 foizini erkaklar tashkil etgan va 52 foiz migrantlar 16 yoshdan 30 yoshgacha bo'lgan guruhga to'g'ri keladi, ammo COVID-19, avval aytib o'tganimizdek, migrantlarning umumiy sonini sezilarli darajada qisqartirgan.¹⁴¹

2020 yil UMT doirasida 2019 yilda Toshkent shahri va mintaqalarida yoshlar bilan o'tkazilgan maslahatlashuvlar shuni ko'rsatdiki, yoshlar ta'limdan mehnat bozoriga o'tishda ko'plab to'siqlarga duch kelishmoqda. Ushbu muammolar qatoriga ish tajribasining yetishmasligi, ustozlik ko'rsatish, maktablarda kasbga yo'naltirish, oliy ma'lumotda xilma-xillikning yetishmasligi, tegishli ko'nikmalar, shu jumladan IKT va chet tillari kiradi. Ta'lim tizimidagi korrupsiya, shuningdek, ta'limdan ish joyiga o'tishda to'siq sifatida ko'rsatildi. So'rovda qatnashgan yoshlarning 60 foizdan ko'prog'i ishchi sifatida ishlashdan ko'ra o'z biznesini boshlashni afzal ko'rishlarini aytdilar.

- 135 Jahon Banki. 2018. op. COVID-19 ga qadar, O'zbekiston har yili o'rtacha demografik sabablarga ko'ra zarur bo'lgan 600 ming ish o'rniga o'rtacha 280 ming ish o'rnini yaratgan. Shunday qilib, mamlakat mehnat bozoriga yangi qatnashuvchilarni jalb qilish uchun yaratgan ish o'rinlarini kamida ikki baravar ko'paytirishi kerak.
- 136 Xuddi shu erda. Bandlik va Mehnat munosabatlari Vazirligi tomonidan e'lon qilingan so'nggi hisob-kitoblarga ko'ra, 2019 yil yanvar-sentyabr oylarida ishsizlik umumiy darajasi 8,9 foizni, yoshlar ishsizligi 14,9 foizni va ayollar ishsizligi 12,5 foizni tashkil etdi.
- 137 <https://www.gazeta.uz/ru/2020/11/14/unemployment/>
- 138 Ushbu hisob-kitoblar UNICEF 2018 yildagi tadqiqotiga asoslangan. Ijtimoiy himoya tizimini yaratish O'zbekistonning bolalari va yoshlariga mos keladi. Ammo hukumatning ITOBSHY yoshlari bo'yicha hisob-kitoblari ancha past bo'lib, 22,6 foizni tashkil etadi Manba: <http://nsdg.stat.uz/goal/11>
- 139 UNICEF/ Yoshlar uchun maxsus guruh. 2020 yil. O'zbekiston yoshlari: muammolar va istiqbollar. <https://www.unicef.org/uzbekistan/en/node/1431>
- 140 Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligining ma'lumotlariga ko'ra, Farg'ona vodiysidagi Yoshlar bo'yicha PBF loyihasida keltirilgan, 2019 yil
- 141 Manba: <https://mehnat.uz/ru/news/informacionnoe-soobschenie-ministerstva-zanyatosti-i-trudovoyh-otnosheniy>

4-Jadval. Yoshlar fokus-guruhlari bilan muhokamalar

Yoshlar fokus-guruhi muhokamalari davomida eng zaif qatlamlar qatorida quyidagi guruhlar muhokama qilindi: ishsiz yoshlar, yosh ayollar, nogiron yoshlar va xavf ostida bo'lgan yoshlar. Xavfli yoshlarga OIV yuqtirgan va undan ta'sirlangan yoshlar, giyohvandlik va alkogol ichimliklarni iste'mol qiladigan yoshlar, jinsiy aloqa bilan shug'ullanadiganlar, odam savdosi qurbonlari, bolalar uylari yoki axloq tuzatish uylaridagi yoshlar, maktabdan tashqari yoshlar, maktabni tark etganlar, ziddiyatli yoshlar, qonun, mehnat uchun ekspluatatsiya qilingan yoshlar, zo'ravonlik yoki zo'ravonlik qurbonlari, migrantlar, LGBTI yoshlari va etnik o'ziga xosliklari uchun kamsitilgan yoshlar kiradi.

Manba: UNICEF/ Yoshlar uchun maxsus guruh. 2020 yil.
O'zbekiston yoshlari: muammolar va istiqbollari. <https://www.unicef.org/uzbekistan/en/node/1431>

Yoshlarning jamiyatdan ajralib qolishining asosiy sabablarini ularga nisbatan ijtimoiy munosabat, xususan, zaifliklari bir-biri bilan to'qnashishlari (masalan, yoshlar ITOBY, xavf ostida bo'lgan yoshlar, qonunchilikka zid bo'lgan va nogironlar) bilan izlash mumkin. Buning asosiy sabablari orasida yoshlarni qo'llab-quvvatlash uchun etarli bo'lmagan va samarasiz siyosat, huquqiy va institutsional asoslar va ishchi kuchini jalb qilish uchun iqtisodiy o'sishning yetarli emasligi mavjud. Ta'lim tizimi, islohot qilinayotgan bo'lsa-da, yoshlarni bozorda paydo bo'layotgan ko'nikmalar talablariga tayyorlash uchun hali ham ko'proq moslashuvchanlik va modernizatsiyaga muhtojlik bor. Qaror qabul qilishda yoshlar ovozi eshitilmaydi va ITOBY yoshlari ko'pincha hukumat nashrlarida "uyushmagan yoshlar" deb nomlanadi.

Yoshlar farovonligi va xavfsizligi

Ma'lumot, malaka va ish bilan ta'minlash orqali yoshlarning iqtisodiy imkoniyatlarini oshirishga ko'maklashish muhim bo'lsa-da, yoshlar mehnat bozorida ishtirok etishdan tashqari boshqa muhim muammolarga duch kelishmoqda. Yoshlar salomatligi muhim muammo bo'lib, sog'lom turmush tarzi, reproduktiv salomatlik, OIV va boshqa jinsiy yo'l bilan yuqadigan yuqumli kasalliklar to'g'risida xabardorlik past. Sharqiy Evropa va Markaziy Osiyo mintaqasi OIV bilan kasallanishning o'sish sur'atlari bo'yicha ikkinchi o'rinda turadi. Yoshlarning katta qismi mavsumiy

mehnat migratsiyasi bilan shug'ullanganligi sababli, ularning soni ko'payishi mumkin degan xavotir mavjud. Rossiya hukumati tomonidan 2017 yilda o'tkazilgan 2,5 million muhojir uchun o'tkazilgan test natijalari shuni ko'rsatdiki, O'zbekistondagi migrantlar OIV bilan kasallanganlar soni bo'yicha eng ko'p ro'yxatga olingan mamlakatlar uchligiga kiradi.¹⁴² Shu bilan birga, yoshlar o'rtasida sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish bir xil ahamiyatga ega va bolalarning yoshligidan sog'liqni saqlash muammolarini hal qilish yuqumli bo'lmagan kasalliklarni sezilarli darajada kamaytiradi (BRM 3.4 and 3.5).

Yoshlarni radikallashtirib ketishlari ham jiddiy tashvish tug'dirmoqda, ayniqsa uzoq vaqt ishsiz qolganlar uchun.¹⁴³ O'zbekistondagi yoshlar, ayniqsa Farg'ona vodiysida ko'p millatli jamoalari va yuqori migratsiya darajasi bilan radikal mafkura va xabar almashish ta'siriga uchragan.¹⁴⁴ Muhojirlarni psixologik va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash orqali zo'ravonlik ekstremizmining oldini olish bo'yicha ishlash BMTning ko'plab aralashuvlarining asosiy xususiyati bo'ldi.

Eng muhimi, yoshlarga ovoz berishlari va qaror qabul qilishda ishtirok etishlari uchun imkoniyat yaratish kerak. Bu 2019 yilgi konsultatsiyalar davomida yoshlar bilan o'tkazilgan fokus-guruh muhokamalarida takrorlanadigan mavzu edi. Ta'lim olish, o'qish yoki ish bilan band bo'lmagan yoshlarning ko'pligi ularning umidlari, ijodi va kuchlari ijobiy yo'naltirilganligini yanada dolzarb qiladi.

Yoshlik va o'zgaruvchan qaramlik darajasi

Hozirgi kunda O'zbekistonda 18 yoshgacha bo'lgan aholining 33 foizdan ko'prog'i va 18-30 yosh oralig'ida 24 foiz (ya'ni 30 yoshdan 57 foizgacha).¹⁴⁵ bo'lgan yosh aholi mavjud. Quyidagi grafik shuni ko'rsatadiki, hozirgi qaramlik koeffitsientlari ijobiydir, ya'ni jalb qilingan va yoshroq ishchi kuchi keksayib qolgan aholini qo'llab-quvvatlashi mumkin. Biroq, bu demografik imkoniyat oynasi

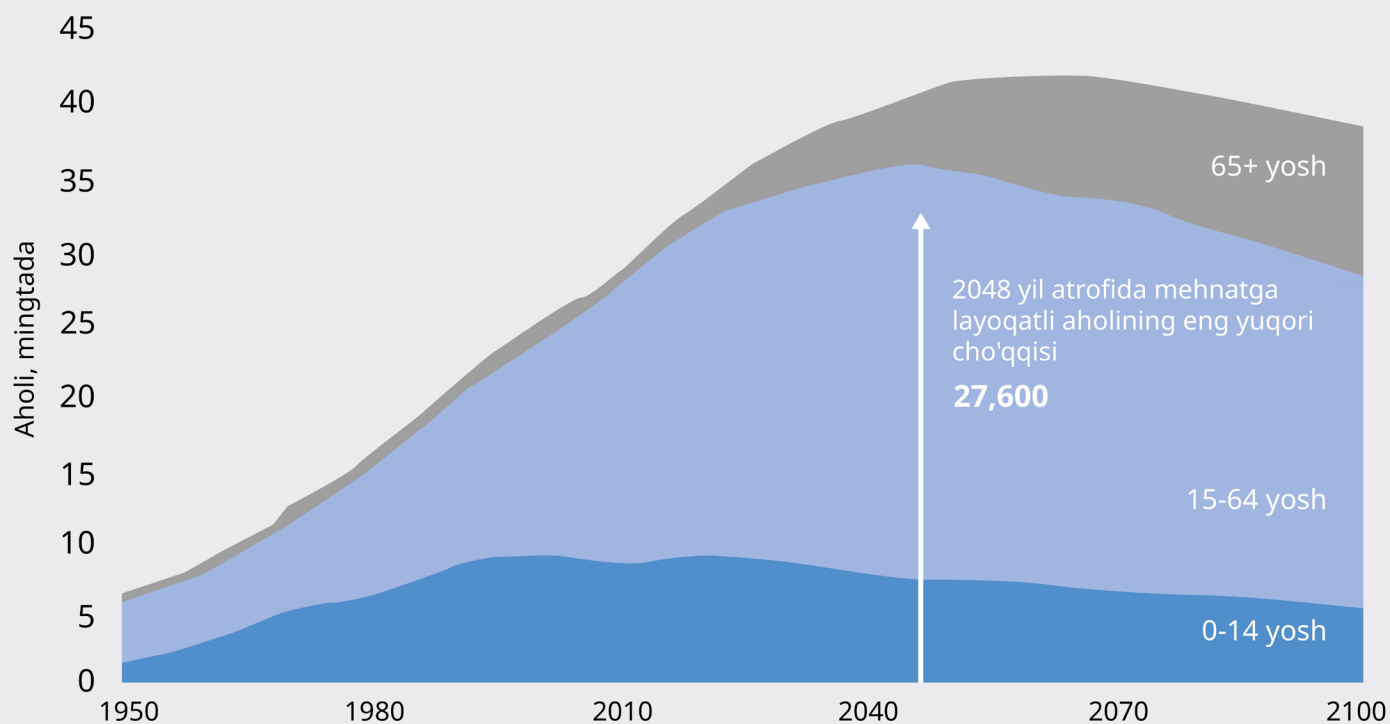
142 Qarang: <http://afew.org/interesting-to-know/hiv-and-migration-in-central-asia-and-the-russian-federation/>

143 BMTTD. 2019. Farg'ona vodiysidagi yoshlar ijtimoiy totuvlik uchun, PBF loyihasi kontseptsiyasi

144 Masalan, qarang: <https://www.csis.org/analysis/ferghana-valley-syria-and-beyond-brief-history-central-asian-foreign-fighters>

145 UNICEF. 2018. 2030 avlod O'zbekiston. Demografik dividendni yig'ish uchun bolalar va yoshlarga sarmoya kiritish. Toshkent

Rasm 7. 1950-2100 yillarda yosh guruhlari bo'yicha umumiy aholining tarkibi

Manba: UNICEF / Yoshlar uchun maxsus guruh. 2020 yil. O'zbekiston yoshlari: muammolar va istiqbollar. <https://www.unicef.org/uzbekistan/en/node/1431>

uzoq vaqt ochiq qolmaydi. Yosh aholi qariyb boshlaydi va ularning nisbati taxminan 2048 yilda nomaqbul bo'ladi. Shuning uchun bolalar va yoshlarga sarmoyalar hozirda yosh guruhlari yaqin 15-20 yil ichida o'zgarishni boshlagani uchun juda muhimdir.

4.9 Jismoniy Imkoniyati cheklangan insonlar

BMT va Jahon Banki tadqiqotlariga ko'ra, O'zbekistonda 780 ming jismoniy imkoniyati cheklangan insonlar bor. Shunga qaramay, hukumat ma'lumotlariga ko'ra, faqat 670,800 kishi nogiron sifatida ro'yxatga olingan, bu nafaqat nogironlikni baholashning zaif tizimiga, balki nogironlarni milliy ijtimoiy ta'minot tizimiga qamrab olishda muhim ahamiyatga ega (BRM 1.3).¹⁴⁶ Boshqa hisob-kitoblarga ko'ra, bolalarning 2,7 foizida nogironlikning bir turi va 1,3 foizida og'ir nogironlik bor.¹⁴⁷ Nogiron yoshlarning qariyb uchdan bir qismi diplom berish dasturini (BRM 4.5) yakunlay olmayapti, og'ir nogiron yoshlarning taxminan 77 foizi va og'ir nogironligi bo'lgan yoshlarning 91 foizi ishsiz bo'lishlari mumkin (BRM 8.5).¹⁴⁸ Umuman olganda, nogironlarga nisbatan kam ma'lumot berish katta muammo bo'lib qolmoqda va teng ishtirok etish uchun tegishli siyosat va dasturlarni ishlab chiqishga to'sqinlik qilmoqda.

Jismoniy imkoniyati cheklangan bolalar va nogironlar o'zlarining nogiron bo'lmagan tengdoshlariga qaraganda ko'proq umumiy ta'lim, sog'liqni saqlash, ish bilan ta'minlash va ijtimoiy hayotdan chetlashtirilish ehtimoli ko'proq. Aqliy nogironlarning ahvoli yomonroq va ular ijtimoiy tamg'aga duch kelmoqdalar.¹⁴⁹ Masalan, nogiron bolalar ijtimoiy aloqada bo'lish uchun o'z uylarini tark etish ehtimoli kamroq, faqat ularning yarmi teatr yoki kinoteatrga borishi mumkin, va faqat uchdan bir qismi imkoniyati cheklanmagan bolalar kabi tashqarida ovqatlanish yoki kafelarga borishlari mumkin.¹⁵⁰

146 BRM qo'shma maqsadli jamg'armasi uchun ijtimoiy himoya loyihasi, BMT, O'zbekiston, 2019

147 UNICEF. 2019. op.cit.

148 Shu hujjatda.

149 So'rovda respondentlar jismoniy imkoniyati cheklanganlarga qaraganda intellektual nogironlarni qabul qilishga tayyor emasliklarini aytishgan [O'zbekistondagi nogiron bolalar va kattalardagi vaziyat tahlili, BMTning O'zbekistondagi Vakili, 2019 yil may 2019]

150 O'zbekistonda nogiron bolalar va kattalar (SITAN), BMTning O'zbekistondagi holati tahlili, 2019 yil may

Bundan tashqari, ta'lim tizimi nogiron bolalarni ajratib turadi, bu esa ularni ajralib qolishlarini kuchaytiradi. Nogironlarni ish bilan ta'minlashni istamaydigan ish beruvchilar tomonidan xolisona munosabat mavjud bo'lib, bu nogironlarni ish va malakalarni oshirishni yanada cheklaydi.¹⁵¹ Bolalarni va nogironlarni ijtimoiy muhofaza qilish sxemalari bilan qamrab olish ham etarli emas va qisqarib bormoqda va nogironlarga tegishli bo'lgan yuqori xarajatlar har qanday ijtimoiy himoya sxemasida tan olinmagan.¹⁵² Masalan, Bolalar nogironligi bo'yicha Nafaqa og'ir nogiron bolalarning atigi yarmidan ko'prog'iga to'g'ri keladi (BRM 1.3).¹⁵³

Jismoniy imkoniyati cheklanganlarni baholash bo'yicha tibbiy yondashuvlar kasallik va nogironlik o'rtasidagi farqni ajratib bera olmaydi va institutsionalizatsiyaga katta bog'liqlik bu nogironlarni ajratib qo'yishga olib keladigan asosiy sabablardir. Rasmiy ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, 2016 yilda har xil turdagi turar-joy muassasalarida 26500 bola (shundan 63 foizi nogiron) yashagan. Ushbu bolalarning aksariyati kambag'al uy xo'jaliklariga tegishli va O'zbekiston qonunchiligi nogironlarning mustaqil yashash huquqini tan olmaydi.

Pandemiya, shubhasiz, ushbu tendentsiyalarni yanada kuchaytirdi. Bu 2020 yil 3-noyabrdan 3-dekabrgacha nogironlar huquqlari bo'yicha oylik marafonida OHHR, nogironlar uyushmasi, UzReport milliy media kompaniyasi va EXHT tomonidan aniqlandi. Nogiron bolalarning otalarining so'zlariga ko'ra, ularning farzandlari martablar yopiqligi sababli, ayniqsa, ko'zi ojiz bo'lganlar, ixtisoslashgan maktablarda o'qishlari kerak bo'lganligi sababli, maktabdan tashqarida qolgan. Internet yoki televizorga ulanish imkoniyati bo'lmagan oilalar uchun vaziyat yomonlashdi. Maktablar qayta ochilgach, nogiron bolalarga qarshi bir qator zo'rvonlik hodisalari haqida xabarlar paydo bo'ldi.¹⁵⁴

Jismoniy imkoniyati cheklangan insonlar bo'yicha samarali choralar erta aralashuvni va ijtimoiy xizmatlarni baholash va ko'rsatishda yaxlit va distsiplinalararo yondashuvni talab qiladi. O'zbekistonda shifokorlar rehabilitatsiya qilishning individual rejalarini tuzish uchun o'qitilmagan va BMTning yaqinda o'tkazilgan so'rovi natijasida nogironlarga zarur bo'lgan ko'plab moslamalar mavjud emasligi aniqlandi. Shaxsiy qurilmalar va mahsulotlarga muhtoj bo'lgan nogironlarning umumiy sonidan faqat kichik bir qismi ularni davlat tashkilotlaridan olgan. Bundan tashqari,

nogiron bolalarning harakatlanish va o'z-o'ziga xizmat ko'rsatuvchi yordam vositalariga, eshitish va muloqotni yaxshilashga yordam beradigan vositalarga, shuningdek, gigiena va sanitariya-texnik vositalarga bo'lgan ehtiyojlari sezilarli darajada oshib bormoqda va bu ehtiyojlar qondirilmay qolmoqda.¹⁵⁵

Jismoniy imkoniyati cheklanganlarning 42 foizdan bir qismini tashkil etadigan nogiron ayollar ikki baravar kam ta'minlangan.¹⁵⁶ Do'stlari va hattoki yaqin qarindoshlari tomonidan nogiron ayollar duch keladigan jinsiy zo'rvonlik nogiron ayollarga qaraganda ancha yuqori. Nogiron ayollar, shuningdek, ta'lim, ish, sog'liqni saqlash va odil sudlovdan foydalanish huquqiga ega bo'lgan kamsitilishning ko'plab shakllariga duch kelmoqdalar (BRM 1.4, 5.1).

Jismoniy imkoniyati cheklanganlarning ko'p qismi jismoniy imkoniyati yo'qligi va nogironlar uchun mos formatda ma'lumotlarning yetishmasligi tufayli huquqsiz qolmoqda. Ovoz berish imkoniyatini yaxshilash bo'yicha bir muncha yutuqlarga erishildi va 2016 yilgi prezident saylovlari davomida saylov uchastkalariga zinalarsiz kirish o'tkazildi, byulletenlar brayl yozuvida berildi va harakatlanish imkoniyati cheklangan shaxslar uchun uydan ovoz berishga ruxsat berildi.¹⁵⁷ Bundan tashqari, nogironlar saylovlarda, siyosiy tayinlashlarda va siyosat ishlab chiqishda ham vakilliklari kam.

Jismoniy imkoniyati cheklanganlarning o'z vaqtida va samarali ravishda rehabilitatsiya qilish va mustaqil hayotni qo'llab-quvvatlash uchun asosiy muammo - bu ijtimoiy xizmatlarning

151 «Nogironlarni ijtimoiy himoya qilish to'g'risida» gi qonun nogironlarni ish bilan ta'minlashni tartibga soladi. Qonunda belgilangan ijobiy harakatlar, masalan, kvotalar joriy qilish, yarim kunlik ish vaqtida to'liq ish haqi olish, yillik ta'tilni uzaytirish va boshqalar ish beruvchilarni qo'shimcha moliyaviy yukni oldini olish uchun nogironligi bo'lgan ishchilarni jalb qilishga undadi. Qarang BMT O'zbekistonda. 2019 yil. O'zbekistonda nogiron bolalar va kattalar bo'yicha vaziyatni tahlil qilish (2019 yil may).

152 SDG qo'shma jamg'armasi, BMTning O'zbekiston bo'yicha ijtimoiy himoyasi bo'yicha loyiha taklifi, 2019 yil

153 Shu hujjatda.

154 Ixtisoslashgan maktablarda autizmli bolalarga nisbatan zo'rvonlik misollar, Qarang: <https://www.facebook.com/100008522645555/posts/2499509090343155/?d=n>.

155 O'zbekistondagi BMT. 2019. op.cit. 9

156 Ushbu hujjatda.

157 Ushbu hujjatda.

etishmasligi, shu jumladan nogironlarni parvarish qilish va ularga xizmat ko'rsatish uchun professional ijtimoiy ishchilarning yo'qligidir. Ushbu shaxsiylashtirilgan xizmatlar nazariy jihatdan tibbiy, huquqiy, ijtimoiy, psixologik, ma'rifiy va boshqa tadbirlar majmuini nogironlarni hayot sifatini yaxshilash, jamiyatning faol qismi bo'lish imkoniyatlarini yaratish va mustaqil hayot kechirishlari uchun ko'rsatilishlari kerak. Bunday xizmatlarning qamrovi mutaxassislarining yetishmasligi va xizmatlar to'g'risida xabardorligi yo'qligi sababli, shuningdek, ijtimoiy ish va rehabilitatsiya hali ham jamoatchilik asosida emas, balki tibbiy yondashuvdan kelib chiqishi oqibatidadir.¹⁵⁸

Va nihoyat, hukumat jismoniy imkoniyati cheklanganlarning huquqlari to'g'risidagi konvensiyaga qo'shilgan bo'lsada, ushbu konvensiya hali ham ratifikatsiya qilinmagan. Tasdiqlanmaslikning mumkin bo'lgan sababi, konvensiya shartlariga rioya qilish uchun talab qilinadigan yuqori byudjet mablag'lari bo'lishi mumkin, xususan, foydalanish imkoniyatlarini yaxshilash, mobillik yordami, infratuzilmani modernizatsiya qilish va boshqalar. Jismoniy imkoniyati cheklanganlar uchun milliy qonunchilik bazasi mavjudligiga qaramay, bu hujjat amaldagi qonunlarni aks ettiradi va shuning uchun nogironlarni kamsitish va

chetlashishdan yetarlicha himoya qilmaydi. "Nogironlarning huquqlari to'g'risida" gi yangi qonun(2020yil oktyabr)kamsitilmaslik tamoyillarini joriy etish, teng imkoniyatlar va jismoniy, ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy muhitga kirishni rag'batlantirish hamda nogironlarni siyosiy ishlar faoliyatiga jalb qilishni rag'batlantirish bilan ajralib turadi. Hujjat nogironlar bo'yicha hukumatning siyosati va harakatlarini muvofiqlashtirish uchun nogironlik bo'yicha idoralararo organ-nogironlarga bag'ishlangan maxsus kengash tuzishni o'z ichiga olgan. Xuddi shunday, nogironlar tashkilotlari ham uning sessiyalarida qonun bo'yicha qatnashishlari mumkin.

Nogironlarning uy-joy olish huquqini rag'batlantirish masalasi hukumat tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan rivojlanish dasturlarida birinchi o'ringa qo'yilgan. Ularning ta'lim olish, ishga joylashish va axborot olish huquqlari va atrof-muhitga oid ma'lumotlar batafsil bayon etilgan. Yangi qonunning bir kamchiligi shundan iboratki, nogironlik ta'rifi nogironlarning o'z huquqlaridan foydalanishlari uchun qulay sharoitlar yaratilishini ta'minlashga qaratilgan ijtimoiy modelga emas, balki shaxsning tibbiy holatiga qaratilgan. Qonunda, shuningdek, odil sudlovga erishish, oila huquqi va munosib turmush darajasida kamchiliklar mavjud.

.....
158 Ushbu hujjatda.

5. Ko'p o'lchovli xavf tahlili

Ushbu bo'lim COVID-19 va natijada yuzaga kelgan cheklovlar va qiyinchiliklarni hisobga olgan holda avvalgi UMTda o'tkazilgan ko'p o'lchovli xavf tahlilini yangilaydi. Pandemiya oldidan ham, undan keyin ham O'zbekistonning rivojlanishiga ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan ko'plab xavf-xatarlar mavjud bo'lib, ular BRMga erishish bo'yicha milliy sa'y-harakatlarga to'sqinlik qilishi, tengsizlik va istisno holatini kuchaytirishi va mamlakat inson huquqlari to'g'risidagi xalqaro qonunlarga muvofiq o'z majburiyatlarini bajarishiga xalaqit berishi mumkin. Amaldagi UMT COVID-19 uchun yangilanishlar bilan BMT tomonidan belgilangan 12-faktorli ko'p o'lchovli xavf tahliliga amal qiladi (D-ilova).

COVID-19 dan oldin ham iqtisodiy, ekologik va boshqaruv sohasidagi islohotlarning o'zaro bog'liqligi va tezligi mamlakat taraqqiyotini izdan chiqarish xavfini keltirib chiqardi. Keng miqyosli qonunchilikdagi tuzatishlar va yangi siyosat aralashuvlari, ayniqsa, ushbu islohotlarni boshqarish bo'yicha milliy salohiyatga e'tibor berilmasa, manfaatdorlarning ichki qarshiligi boshqarilmasa yoki oddiy odamlarning intilishlari amalga oshirilmasa, katta qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Shu sababli, islohotlarni inklyuziv va shaffof tarzda amalga oshirishda davom etish muhimdir. Bu borada ijobiy belgilar mavjud, jumladan 2019 yil dekabrda bo'lib o'tgan parlament saylovlari; 2020 yil fevral oyida BRMLar bo'yicha ikki kamerali parlament komissiyasini tuzish; ommaviy axborot vositalari va fuqarolik jamiyati uchun katta erkinliklar; boshqaruv institutlari, parlament, sud tizimi va inson huquqlarini kuchaytirish; mintaqaviy va xalqaro hamkorlik uchun kengroq ochiqlik.

Hukumat ichki xavfsizlikka tahdidlarni boshqarish uchun ham harakat qildi va mamlakat ichida so'nggi paytlarda ko'zga tashlanadigan teraktlar sodir bo'lmagan. Biroq, O'zbekiston fuqarolari Suriya va Iroqda jang qilish uchun terroristik tashkilotlarga qo'shilishgan va O'zbekiston fuqarolari xorijiy davlatlarda bir nechta shov-shuvli xudkushlik hujumlarida qatnashgan. Xorijiy jangarilar bilan bog'liq bo'lgan ayollar va bolalarni vataniga qaytarish va rehabilitatsiyalashga ko'maklashish orqali O'zbekiston global etakchilikni namoyish etdi va shu paytgacha BMT bilan hamkorlikda

Iroq va Suriyadan 220 nafar fuqaro (asosan ayollar va bolalar) qaytarildi va ularga tibbiy, psixologik va moddiy yordam ko'rsatildi.¹⁵⁹ I2020 yilda BMT Mahalla va oilani qo'llab-quvvatlash vazirligini 95 ta repatriatsiya qilingan bolalarning integratsiyasini va yopiq muassasalardan chiqib ketayotgan 356 nafar qiz va o'g'il bolalar uchun reintegratsiya xizmatlarini ta'minlashni qo'llab-quvvatladi. Yopiq muassasalardagi bolalar bilan ishlaydigan 350 ta jamoatchilik mutaxassislari ustidan nazorat olib borildi va viloyat va tuman vazirliklari bo'linmalarining 57 nafar mutaxassisi individual reintegratsiya rejalarini ishlab chiqish va reintegratsiya xizmatlarining ish boshqaruvchisi bo'lish uchun o'qitildi. 14 mintaqadagi viloyat va tuman darajasidagi mutaxassislar jamoat mutaxassislari va boshqa mahalliy manfaatdor tomonlar tomonidan taqdim etilgan reintegratsiya xizmatlarini nazorat qilish va boshqarish uchun o'qitildi.

Iqlim o'zgarishi bilan bog'liq tabiiy ofatlar xavfi iqtisodiy o'sish va inson hayotiga ham salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. 1951 yildan boshlab, O'zbekiston ichida isish tendentsiyasi kuzatildi va so'nggi 10 yil ichida har yillik o'rtacha harorat 0.29oC ga oshdi, eng past harorat maksimal haroratdan oshdi.¹⁶⁰ Bundan tashqari, qurg'oqchilik, toshqinlar, qumli bo'ronlar va boshqa hodisalar kabi hodisalar intensivligi va tezligining bosqichma-bosqich o'sishi statistik ahamiyatga ega bo'lmoqda.¹⁶¹ Ularning aksariyati iqtisodiyotning asosiy omillari uchun muhim xatarlarni keltirib chiqaradi va inson farovonligidagi so'nggi yutuqlarni qaytarish bilan tahdid qiladi. O'z navbatida, bu COVID-19 ta'sirlari bilan bir qatorda, bu odamlarni uy-joy (BRM11), suv (BRM 6) va oziq-ovqat ta'minoti (BRM 2) dan mahrum qilish, ifloslanish darajasi, sog'liq muammolari (BRM 3) va ish joylarini yo'qotishga (BRM 8) oilb kelishi mumkin.

159 Manba: https://central.asia-news.com/en_GB/articles/cnmi_ca/features/2019/10/15/feature-02

160 O'zbekiston hukumati. 2008. O'zbekiston Respublikasining RKIK BMT ga ikkinchi milliy munosabati. 205.

161 Qarang: https://unfccc.int/sites/default/files/resource/TNC%20of%20Uzbekistan%20under%20UNFCCC_english_n.pdf

Iqlim o'zgarishiga qarshi milliy barqarorlikni oshirish uchun turli darajalarda ko'p tarmoqli moslashishni rejalashtirish va amalga oshirish bo'yicha mavjud muvofiqlashtirish mexanizmlari hali ham kuchaytirishga muhtoj. Bunga iqlim o'zgarishi to'g'risidagi ma'lumotlarning texnik salohiyatini oshirish, integratsiya uchun vositalarni joylashtirish va loyihalarni ishlab chiqish, jinslarni birlashtirish va ko'pgina vazirliklar va mahalliy hokimiyat organlari bo'ylab monitoring va baholashni takomillashtirish orqali erishish mumkin. Xususiyl sektor, nodavlat notijorat tashkilotlari, mahalliy jamoalar, BMT, XMI va boshqa donorlar ham muhim rol o'ynaydi.

Iqlim o'zgarishiga moslashishni O'zbekistondagi rivojlantirishni rejalashtirish va jarayonlariga integratsiyalashtirishni BMT tomonidan Milliy Moslashuv Rejasini (MMR) ishlab chiqish va amalga oshirish orqali iqlim va energiyaga sezgir bo'lgan ustuvor tarmoqlarga (qishloq xo'jaligi, suv, sog'liqni saqlash, favqulodda vaziyat va binolar) va mintaqalarga e'tibor berish (Orol Dengizi mintaqasi) orqali qollab quvvatlanishi mumkin. Odatda, MMR tarmoqlar tomonidan iqlim o'zgarishiga ta'siriga moslashishga qaratilgan va ular uchun eng zaif bo'lgan va iqlimga chidamliligini oshirish uchun shoshilinch moslashuv choralari muhtoj bo'lgan tarmoqlarga qaratilgan. MMR maqsadi moslashuvni rejalashtirish jarayoniga samarali hissa qo'shish va mamlakatni iqlim o'zgarishi ta'siriga va iqlim xatarlariga chidamli qilish uchun mavjud ramkalar va tizimlarni mustahkamlash, asosiy manfaatdor tomonlarning imkoniyatlarini oshirish va dalillar bazasini kengaytirishdan iborat.

Suv, yer va energiya manbalaridan samarali foydalanish hisobiga xavflar ta'sirini kamaytirish va seysmik xatarlarni kamaytirish masalalari (ayniqsa, Toshkent shahridagi ustuvor binolar uchun) hukumatning ustuvor vazifasi bo'lishi kerak.¹⁶² Shahar joylari, ayniqsa, tabiiy ofatlarga juda moyil bo'lib, shaharlar ushbu zarbalarni yumshatish uchun mo'ljallangan bo'lishi kerak. Xuddi shu asosda, Sendai 2015-2030 yillarga mo'ljallangan Tabiiy Ofatlar Xavfini Kamaytirish bo'yicha asoslarga muvofiq hukumat ushbu ramkani amalga oshirishni o'z zimmasiga olgani kabi, tabiiy ofatlar xavfini kamaytirish va barqarorlikni oshirish uchun mahalliy strategiyalar zarur. Shaharlarni Bardoshli Qilish kampaniyasiga qo'shilish mahalliy darajada barqarorlikni oshirish yo'lidagi yana bir muhim qadam bo'lishi mumkin.

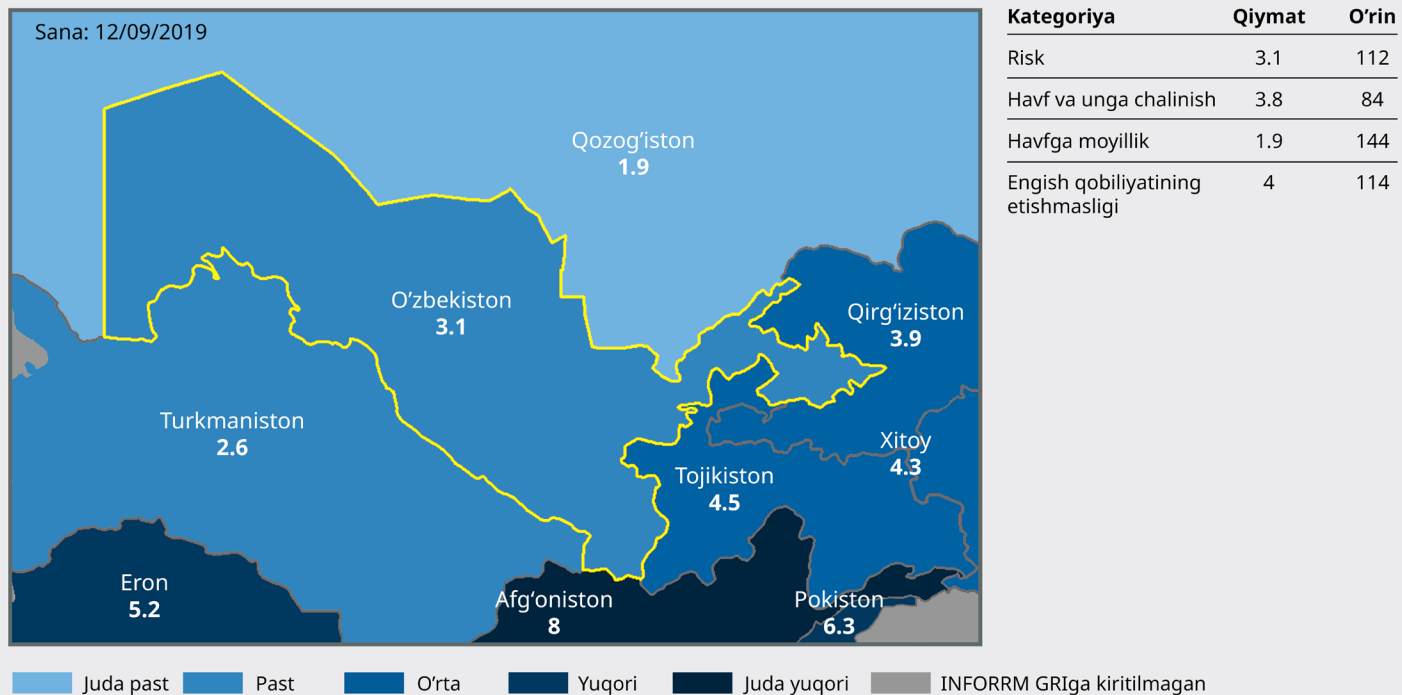
Quyidagi rasm va jadvalda Evropa Komissiyasining Tabiiy ofatlar xavfini boshqarish bo'yicha bilimlar markazi (TOXBBBM-DRMKC) tomonidan hisob-kitoblarga asoslanib, O'zbekistonning havf (risk) holati ko'rsatilgan. Rasm 9 Markaziy Osiyo mamlakatlari uchun risk profilini ko'rsatadi, unga binoa O'zbekiston Qozog'iston va Turkmanistonni ortda qoldiradi (raqam qancha past bo'lsa, shunchalik xavfli profil yahshirok bo'ladi)¹⁶³ va turli xil xavf-xatar qiymatlari va global reyting asosida 192 mamlakat ichida O'zbekistonning risk profilini sarhisob qiladi.

.....

162 Manba: <https://www.gfdr.org/en/uzbekistan>

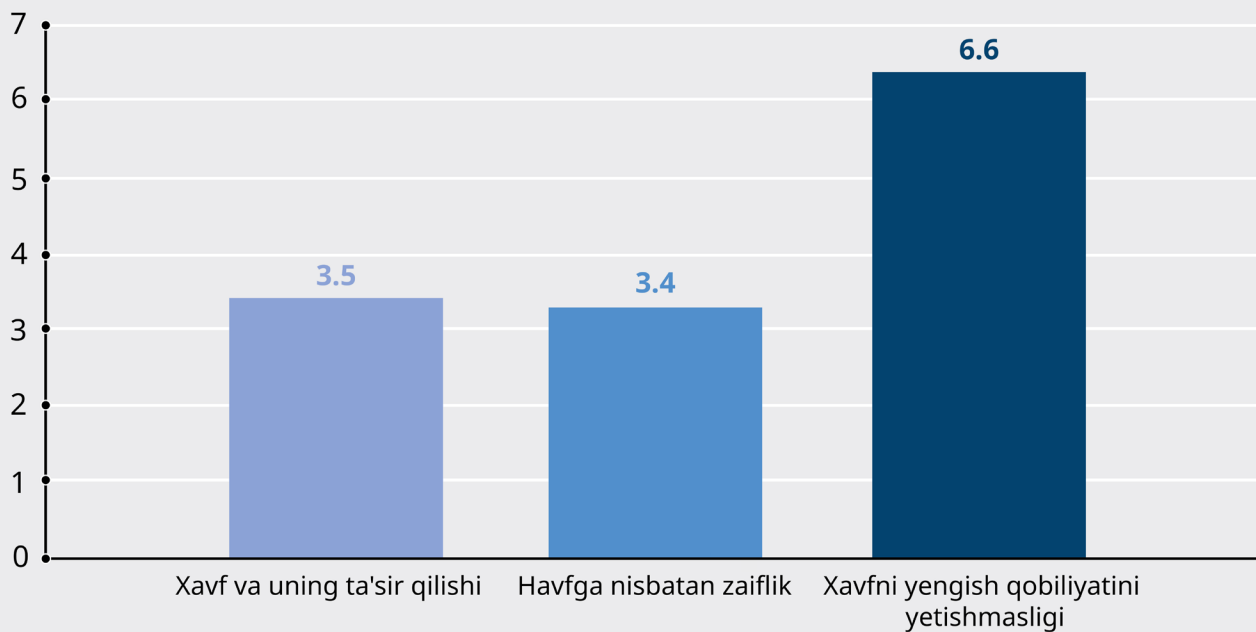
163 Qarang: <https://drmhc.jrc.ec.europa.eu/inform-index/INFORM-Risk/Country-Profile/moduleId/1767/id/386/controller/Admin/action/CountryProfile>

Rasm 8. Global Risk Indeksi, 2020 yil

9-Rasmda ko'rsatilgandek, yaqinda Komissiyaning TOXBBBM, O'zbekiston uchun COVID-19 xavfini baholashni tayyorladi.

Rasm 9. O'zbekiston uchun COVID-19 xavfini baholash

6. O'zbekistonda BRM larni moliyalashtirish

Ushbu bo'lim yaqinda yakunlangan Rivojlanishni Moliyalashtirishni Baholash (RMB) asosida BRM larni moliyalashtirishning so'nggi tendentsiyalarini ko'rib chiqadi. Dastlab, BRM ni moliyalashtirishni potentsial moliyalash manbalari kontekstida joylashtirish foydalidir. Quyidagi jadvalda (4-Jadval) BRM larni moliyalashtirish uchun potentsial mavjud bo'lgan bir nechta moliyalashtirish manbalari ko'rsatilgan.

2 Jadval. BRMlar uchun moliyaviy oqimlarning potentsial manba'lari

	Davlat	Hususiy
Mahalliy	<ul style="list-style-type: none"> • Soliq tushumlari • Soliqdan tashqari tushumlar • Davlat qarzlari 	<ul style="list-style-type: none"> • Ichki tejash / investitsiyalar • Ichki kredit • Milliy nodavlat notijorat tashkilotlari
Tashqi	<ul style="list-style-type: none"> • Rivojlanish uchun rasmiy yordam grantlari va kreditlari • Boshqa rasmiy oqimlar 	<ul style="list-style-type: none"> • Xalqaro moliya bozorlari • Xalqaro nodavlat tashkilotlar • To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar • Pul o'tkazmalari

Umumiy jihatdan milliy BRMga erishish dasturlari va siyosati asosan ichki manbalardan, davlat va hususiy manbalardan moliyalashtirilishi kerak va shu munosabat bilan davlat ichki daromadlarini safarbar qilish ko'lami mintaqadagi boshqa mamlakatlarga qaraganda ancha yuqori. Byudjet daromadlarining YaIMga nisbati 25 foiz atrofida bo'lib, yuqori daromadli mamlakatlarning o'rtacha ko'rsatkichi bilan taqqoslanadi va o'rtacha daromadli mamlakatlarning o'rtacha daromadidan sezilarli darajada yuqori (taxminan 20 foiz).¹⁶⁴

Biroq, COVID-19 dan oldin ham, siyosat tuzishda noto'g'ri kelishuvlar va bir-birining takrorlashlar keng tarqalgan edi. Masalan, strategiyalar odatda moliyaviy rejalarda bilantaminlanmaydi, tegishli AICHI (KPI) va M & B doiralari mavjud emas va BRM larga past darajada mos kelmaydi. Bir yillik muddatdan keyingi xarajatlar smetasi kamdan-kam uchraydi va byudjet jarayonlari markazlashtirilgan, bo'linib ketgan va rejalashtirish hujjatlari bilan bevosita bog'liq emas. Bu siyosat ta'sirini baholashda, shuningdek byudjetni rejalashtirishning ustuvor yo'nalishlarini aniqlashda qiyinchiliklarga olib keladi. Yaqinda amalga oshirilgan davlat moliyasini isloh qilish rejalashtirishning ustuvor yo'nalishlari bilan bog'liq bo'lgan byudjet jarayonini yanada shaffoflashtirishga qaratilgan bo'lsa-da, davlat xarajatlarini yanada samarali va ta'sirli sarflash uchun hali ham davlat moliyasini / byudjet tizimini takomillashtirish zarur.

Shaffoflikni oshirish uchun Hukumat BMTning ko'magi bilan har yili Fuqarolar Byudjeti nashrida BRM xarajatlari to'g'risida hisobot berishni boshladi.¹⁶⁵ Fuqarolar Byudjeti 2019 uchun o'tkazilgan xarajatlarning dastlabki baholashida BRM larni moliyalashtirish bilan bog'liq davlat byudjeti xarajatlarining 72 foizi ko'rsatilgan. 2019 yilgi Fuqarolar Byudjetida yillik byudjetning 26,6 foizi 4-maqсад (ta'lim), 11 foizi 3-maqсад (sog'liqni saqlash) va 8,6 foizi 1-maqсад (qashshoqlikni yo'q qilish) uchun moliyalashtirishga sarflandi.

2019-2020 yillarda BMT tomonidan o'tkazilgan RMB xulosalariga to'xtaladigan bo'lsak, tahlil ham istiqbolli tendentsiyalarni, ham davom etayotgan muammolarni aniqladi. RMBning ba'zi topilmalari quyidagicha:

164 <https://openbudget.uz/#/>

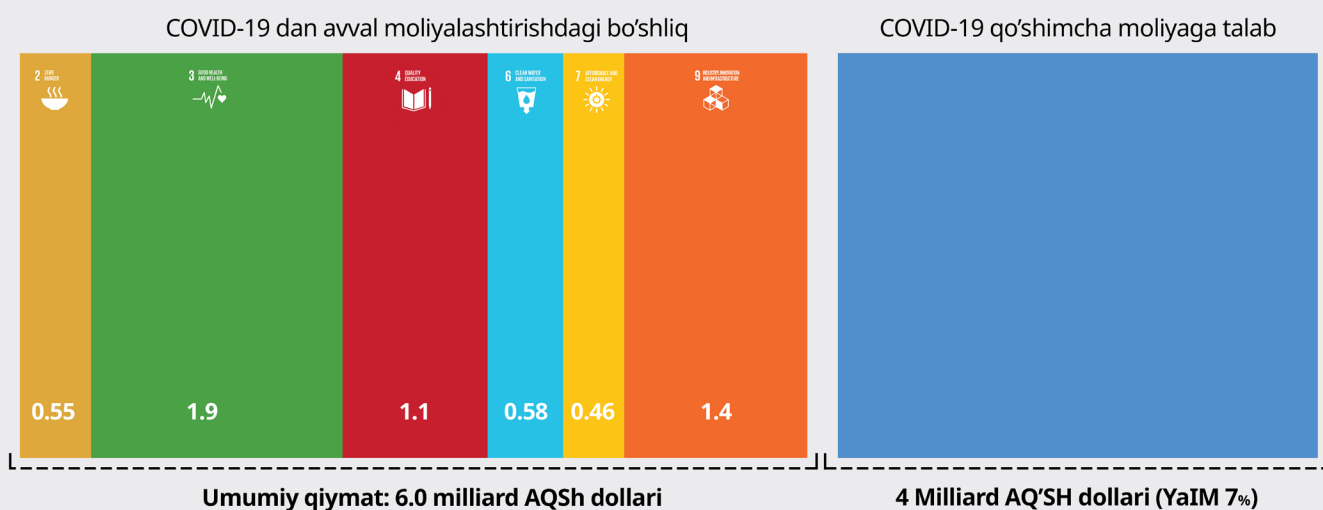
165 <https://openbudget.uz/#/>

- Hukumat BRM-larga erishishga qat'iy sodiq qolsa-da, COVID-19 inqirozi O'zbekistonning ta'sirchan BRM taraqqiyotini sekinlashtirishi mumkin. Mamlakatning sezilarli norasmiy sektori odamlarni katta qismini zaiflashuvga olib keladi, qashshoqlik va tengsizlikni kuchaytiradi. Ushbu ijtimoiy-iqtisodiy zaifliklarni ekologik tahdidlar yanada kuchaytiradi. Ushbu pandemiyaga javoban O'zbekiston hukumati biznes va ish bilan ta'minlashni qo'llab-quvvatlash hamda aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamiga ijtimoiy yordamni kengaytirish uchun 1 milliard AQSh dollari miqdoridagi mablag 'bilan Inqirozga qarshi choralar dasturini qabul qildi.
- COVID-19 ga qadar, O'zbekistonda mavjud bo'lgan BRMni moliyalashtirish mamlakatning moliyaviy ehtiyojlarini qondirish uchun juda sekin o'sib borar edi. 2019 yilgi hisob-

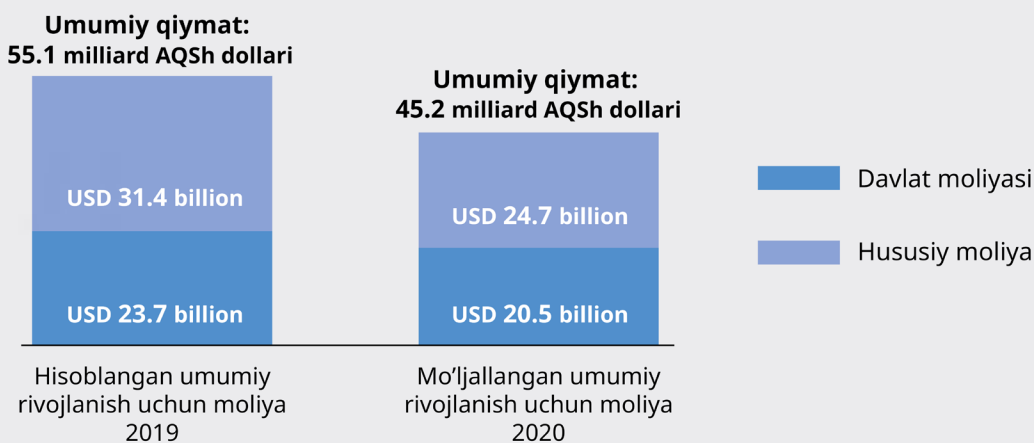
kitoblarga ko'ra, O'zbekiston milliy lashtirilgan BRM-larni qondirish uchun kamida 6 milliard AQSh dollari miqdorida yillik qo'shimcha sarmoyaga muhtoj bo'lgan. 2020 yilga kelib, XVF tashqi zarbalarni va COVID-19 ning ichki ta'sirini bartaraf etish uchun qo'shimcha tashqi moliyalashtirishni taxminan 4 milliard AQSh dollarini yoki YaIMning 7 foizini talab qiladi deb taxmin qilmoqda.

- Mamlakatning BRM-ni moliyalashtirishdagi farqi yaqin kelajakda yanada kengayishi prognoz qilinmoqda. RMB rivojlanishni moliyalashtirish oqimlari 2019 yilda 55,1 milliard AQSh dollaridan (YaIMning 94 foizi) 2020 yilda 45,1 milliard AQSh dollarigacha (YaIMning 74 foizi) kamayadi. 2021 yildan boshlab rivojlanish uchun mavjud umumiy moliyalashtirish YaIMning 77 foizini tashkil etadi.

Rasm 10. O'zbekistondagi BRMni taxminiy moliyalashtirish ehtiyojlari

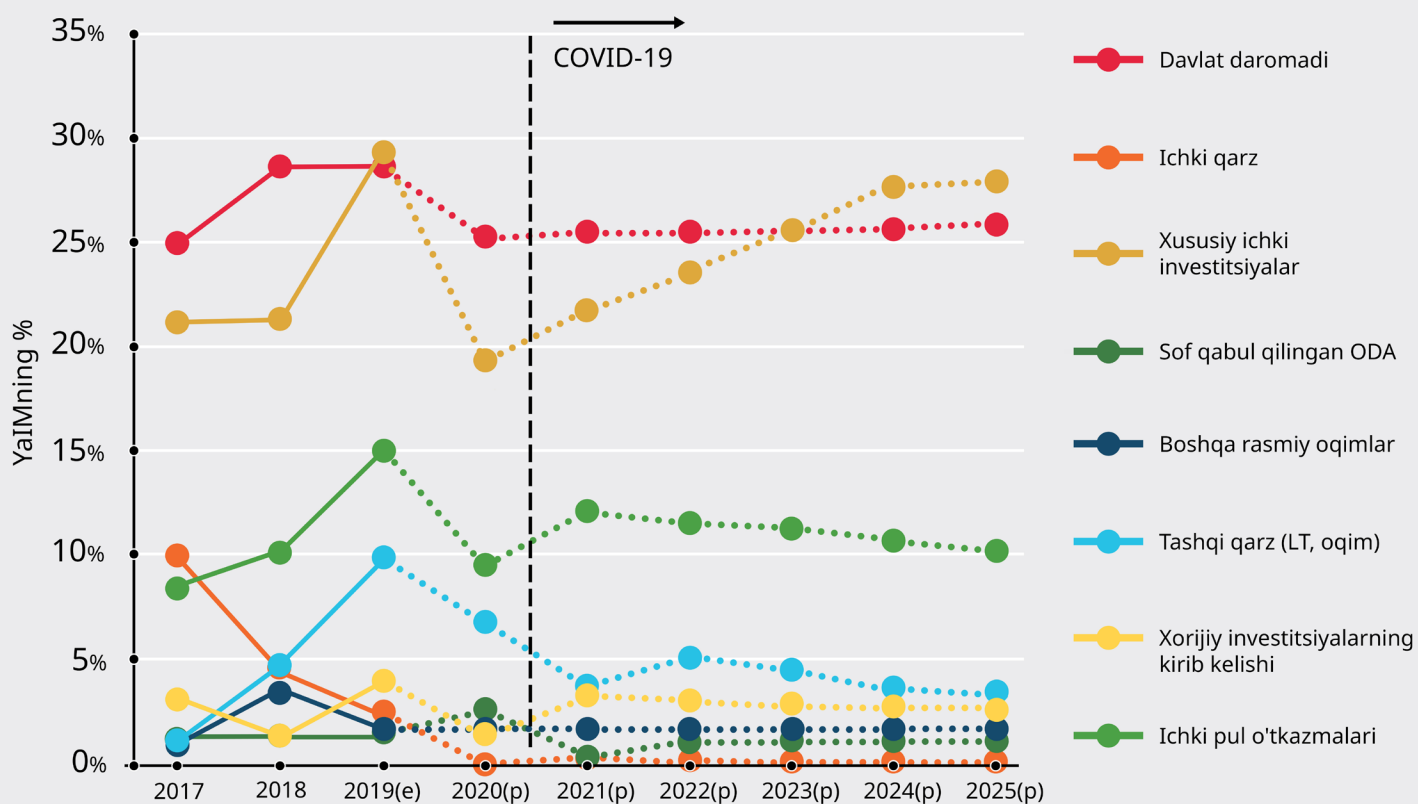

Rasm 11. Rivojlanish uchun hisoblangan mavjud moliya

- 2017 yildan beri O'zbekistonda rivojlanishni moliyalashtirishning tarkibi o'zgardi. COVID-19 inqirozidan oldin davlatning daromadlari va xarajatlari rivojlanishni moliyalashtirish oqimlarida ustunlik qilgan, ammo ularning umumiy rivojlanish moliyalashtirishdagi ulushi to'xtab qolmoqda. O'zbekistonda barqaror rivojlanishni moliyalashtirish uchun xususiy sektorni yanada samarali jalb qilish muhimligini ko'rsatib, xususiy ichki investitsiyalar yaqin kelajakda eng katta oqimga aylanishi taxmin qilinmoqda. Pul o'tkazmalari o'sishda davom etdi va tashqi investitsiyalarni moliyalashtirishning tobora muhim manbaiga aylandi, bu to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar va Rivojlanish uchun rasmiy yordam (RURY-ODA) ko'rsatkichlaridan ancha kattaroqdir.
- Muhim islohot harakatlariga qaramay, O'zbekistonning davlat moliyalashtirish va rejalashtirish tizimi murakkab va samarasiz bo'lib qolmoqda. Bu barqaror va doimiy tiklanishni samarali moliyalashtirishga putur etkazadi. Yangilangan PFMni isloh qilish strategiyasini o'z vaqtida amalga oshirish natijalarga asoslangan byudjetni shakllantirish va asosiy byudjet hujjatlari va rejalashtirish jarayonlari bo'yicha o'rta muddatli istiqbolni samarali joriy etish uchun juda muhimdir. COVID-19 pandemiyasi ta'siriga qarshi kurashish uchun ijtimoiy xarajatlar orqali fiskal maydonlarni ko'paytirish, shu jumladan soliq imtiyozlari va undan ozod qilishni soddalashtirish va jamoatchilik samaradorligini oshirish zarur.

Rasm 12. O'zbekistonda rivojlanish moliyasini o'zgartirish tarkibi

Manba: XVf, IHRT, O'zbekiston Moliya Vazirligi va Jahon Banki ma'lumotlari asosida hisob-kitoblar. Eslatma: 2020 yil may oyida XVfning so'nggi ma'lumotlariga ko'ra, taxminlar va prognozlar COVID-19 ta'sirini hisobga oladi.

3-jadval RMBning davlat BRM mablag'laridan foydalanish bo'yicha asosiy tavsiyalarini qayta ko'rib chiqadi.

Jadval 3. RMBning asosiy tavsiyalari

Davlat moliyasini oshirish	• O'rta muddatli daromad strategiyasini qabul qilish.
	• Soliq imtiyozlarining yuqori sifatli monitoringini tashkil etish • Noqonuniy moliyaviy oqimlarni engish uchun imkoniyatlarni yaratish.
	• Milliy sog'liqni saqlash tizimini moliyalashtirishni kuchaytirish.
Yashil iqtisodiyot maydonini tiklash bo'yicha choralarni targ'ib qilish	• O'zbekiston uchun davlat va xususiy sektorlarda iqlimiy moliyalashtirishni aniqlash va monitoring qilish.
	• Qazilma yoqilg'iga subsidiyalarni isloh qilishni ko'rib chiqish.
	• Iqlimiy xatarlar ta'siriga chidamlilikni kuchaytirish.
	• Ob-havoning yoki falokatning sug'urta sxemalarini ishlab chiqish, iqlimiy xatarlarni kamaytirish.
	• Siyosat, rejalar va dasturlar bo'yicha strategik atrof-muhit baholarini birlashtirish.
Davlat moliyasini boshqarish samaradorligini oshirish	• Vazirliklararo muvofiqlashtirish va hamkorlikni rag'batlantirish.
	• Davlat boshqaruvini takomillashtirish.
	• Mavjud bo'lgan barcha byudjet ma'lumotlarini hamma uchun ochiq qilish.
	• Korrupsiyaga qarshi kurash bo'yicha mavjud choralarning samarali bajarilishini kuchaytirish.
	• Hukumatlararo fiskal transfertlarning yanada shaffof tizimini joriy etish.
Byudjet platformalarida keng tarqalgan BRM-lar	• O'rta muddatli investitsiya siyosati strategiyasi bo'yicha BRMlarni birlashtirish.
	• BRM mulohazalarini Oliy Audit Institutining strategik faoliyatiga birlashtirish.
Yordam samaradorligini oshirish	• Hukumat rahbarligidagi rivojlanish bo'yicha sheriklarni muvofiqlashtirish mexanizmini yaratish.
	• Yordamni tarqatish va muvofiqlashtirishni yaxshilash uchun (tarmoq) maqsadli jamg'armada beriladigan grantlarni jalb qilish.

• Ichki xususiy investitsiyalar O'zbekistonda rivojlanishni moliyalashtirish manbai sifatida o'sib bormoqda. Haqiqiy tijorat sarmoyalariga nisbatan davlat tomonidan qancha mablag' ajratilganligini aniqlash qiyinligicha qolmoqda. Ko'plab davlat korxonalari va banklari teng sharoitlarni buzmoqda, bu esa yaratilayotgan xususiy sektorni rivojlantirish uchun juda muhimdir. Rivojlanmagan bank-moliya sektori, yuqori foiz stavkalari bilan sayoz va likvidsiz kapital bozorlari bilan birlashganda, KO'BNing kredit olish imkoniyatini va ichki tejashni ichki investitsiyalarni moliyalashtirishga yo'naltirishni cheklaydi.

• Ularning imkoniyatlaridan pastroq bo'lsa ham, davom etayotgan siyosiy o'tish va iqtisodiy liberallashtirish to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar va texnik yordamning rivojlanishini qo'llab quvvatlashda yordam beradi. Katta infratuzilma tanqisligi va yuqori darajadagi korrupsiyani doimiy idrok etish, nizolarni hal qilishning samarasiz mexanizmlari bilan bir qatorda, xorijiy investitsiyalarning kirib kelishini cheklaydi. Tijoratga yo'naltirilmagan xususiy oqimlarni, shu jumladan pul o'tkazmalari, xayriya va e'tiqodga asoslangan moliyani o'z ichiga olgan BRM yo'nalishlariga oid bilim kamchiliklari mavjud. COVID-19

inqirozi ushbu muhim xalqaro moliyaviy oqimlarning O'zbekistondagi o'rta muddatli istiqbollariga sezilarli ta'sir ko'rsatdi.

Quyidagi 4-jadvalda RMBning xususiy BRM mablag'laridan foydalanish bo'yicha asosiy tavsiyalari keltirilgan.

Jadval 4. Xususiy BRM mablag'laridan foydalanish bo'yicha RMB tavsiyalari

Ish o'rinlarini yaratishni qo'llab-quvvatlash choralari	<ul style="list-style-type: none"> • COVID-19 bo'yicha kichik va o'rta korxonalarni qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlarini KO'Kning moliyaviy siyosati takomillashtirilganligi bilan muvofiqlashtirish.
Infrastrukturaga xususiy sektor investitsiyalarini oshirish	<ul style="list-style-type: none"> • Mavjud obligatsiyalarni diversifikatsiya qilish: yashil obligatsiyalar va sukuk. • Kreditlarni kafolatlash sxemalari kabi risklarni taqsimlashning innovatsion vositalarini ishlab chiqish.
Investitsiyalarni targ'ib qilish bo'yicha asosiy BRM-larni yolg'a qo'yish	<ul style="list-style-type: none"> • BRM-larni yaqinda qabul qilingan DSHS doirasi bo'ylab tarqatish. Odamlarga BRMLarda birinchi e'tibor berilishi. • BRM muvofiqligi va ITISH (ikki tomonlama investitsion shartnomalarning) muvofiqligi va erkin savdo bitimlarini ko'rib chiqish. • Investitsiyalarni rivojlantirish agentligi bo'ylab barqaror rivojlanish mezonlarini birlashtirish. • BMTning global kompakt mahalliy tarmog'ini tashkil etish.
Xususiy moliyaning yangi manbalaridan foydalanish	<ul style="list-style-type: none"> • Pul o'tkazmalari va chet eldagi diasporadan foydalanish uchun tashabbuslarni yaratish yoki kengaytirish. • Inson taraqqiyoti bilan bog'liq BRM maqsadlarini moliyalashtirish uchun xayriya imkoniyatlarini o'rganish. • Imonga asoslangan moliyalashtirishning foydalanilmagan manbalariga kirish: zakot.

- Bir nechta o'zaro faoliyatdagi institutsional muammolar O'zbekistonning BRM moliyalashtirish arhitekturasini kuchaytirishni cheklaydi. Milliy rivojlanish nuqtai nazariga va BRMLarga erishish uchun moliyalashtirish talablarining mohiyati va ko'lami to'g'risida strategik ma'lumotlarning etishmasligi mavjud bo'lib, rivojlanish moliyalashtirish tendentsiyalarini tizimli monitoringini olib borish bilan tavsiflanmaydi. O'zbekistonning zaif ma'lumotlar ekotizimi turli xil moliyalashtirish siyosatining mamlakat

taraqqiyoti natijalariga ta'sirini nazorat qilishni susaytiradi. Pandemiya va iqtisodiy islohotlarning tez sur'atlari institutsional va ma'muriy salohiyatni kengaytirdi, natijada ichki va tashqi javobgarlikning samarali mexanizmlarini ishlab chiqishda sekin o'sish kuzatildi. Ushbu bilimdagi bo'shliqlar va institutsional cheklovlar birgalikda mamlakatning kam rivojlangan resurslarini rivojlantirishga ta'sirini maksimal darajada oshirish uchun yanada muvofiqlashtirilgan va strategik yondashuvni buzadi.

5-jadvalda RMBning BRMni moliyalashtirish uchun qulay muhitni mustahkamlash bo'yicha asosiy tavsiyalari keltirilgan.

Jadval 5. BRMni moliyalashtirish muhitini mustahkamlash bo'yicha RMB tavsiyalari

Bilimdagi bo'shliqlarni bartaraf etish	• Milliy rivojlanish strategiyasi va Barqaror rivojlanishning ustuvor maqsadlari va vazifalari bo'yicha xarajatlarni baholashni o'tkazish.
	• BRM maqsadlari darajasida davlat xarajatlarining hissasini kuzatib borish, masalan, tezkor integral baholash.
	• RMBni yillik byudjet jarayoniga qo'shib qo'yish.
Ma'muriy salohiyatni oshirish	• Hukumatning milliy statistikasini va BRM taraqqiyotini va tegishli moliyalashtirish strategiyalarini samarali monitoring qilish imkoniyatlarini kuchaytirish.
	• BRMni moliyalashtirishning gender va ekologik jihatlari to'g'risida salohiyatni oshirish va parlament a'zolarining xabardorligini oshirish.

- RMB pandemiyadan uzoq muddatli va bardoshli tiklanishni moliyalashtirish uchun o'rta muddatli COVID-19 tiklash dasturini ishlab chiqish zarur deb ta'kidlamoqda. Bunday dastur bir vaqtning o'zida ushbu muammolarni hal qilishni va zarur investitsiyalarni jalb qilish uchun davlat, xususiy, ichki va xalqaro moliyalashtirishning ko'plab jihatlari bo'yicha islohotlarni amalga oshirishni qo'llab-quvvatlaydi.

- Va nihoyat, RMB, Integrallashgan Milliy Moliyalashtirishning Tizimini (IMMT-INFF) yo'lga qo'yish, mamlakatni yaxshiroq qayta qurish bo'yicha sa'y-harakatlarini kuchaytirishi mumkinligini ta'kidlamoqda. IMMT O'zbekistonda amalga oshirilayotgan ko'plab moliyalashtirish islohotlarini, shu jumladan COVID-19 inqirozga qarshi choralarini izchil, umumiy doirada birlashtirishi mumkin. IMMT turli xil moliyaviy oqimlarga va manfaatdor tomonlarning qiyosiy afzalliklariga muvofiq milliyashtirilgan BRM maqsadlariga erishish uchun safarbar qilinadigan turli xil davlat va xususiy moliyaviy oqimlar to'g'risida strategik ko'rsatma beradi.

7. Salohiyatlarning asosiy muammolari

Pandemiyaga qaramay, doimiy institutsional islohotlarni amalga oshirish uchun institutsional va salohiyatni rivojlantirish zarur. Yuqoridan pastga, davlat tomonidan boshqariladigan, asosan davlat sektori tomonidan boshqariladigan avvalgi tizimni boshqargan davlat boshqaruvi eskirgan va maqsadga muvofiq emas. Hukumatning COVID-19 ga ko'rsatgan munosabati tahsinga loyiq bo'lsa-da, davlatning o'rnini ko'proq siyosat ishlab chiquvchi va tartibga soluvchi rolga o'tadi, bu esa yangi ko'nikmalar va malakalarni talab qiladi. Nafaqat individual imkoniyatlar o'zgarishi, balki tashkiliy tuzilish, madaniyat va xatti-harakatlar yangi talablarga mos kelishi kerak.¹⁶⁶

Boshqa davlatlar bilan taqqoslaganda, O'zbekiston boshqaruvning asosiy ko'rsatkichlari bo'yicha past o'rinda turadi. Qizig'i shundaki, mamlakat biznes ko'rsatkichlari va elektron boshqaruv indekslari bo'yicha yaxshiroq natijalarga erishmoqda, ammo qonun ustuvorligi, demokratiya va erkinlik ko'rsatkichlari bo'yicha O'zbekiston hali ham yomon o'rinlarni egallab turibdi. 14- rasm quyida keltirilgan ko'rsatkichlar bo'yicha mamlakatning 23 indeksga nisbatan reytingini taqdim etadi. Ushbu reytinglar hukumat, fuqarolik jamiyati va xususiy sektor tomonidan doimiy ravishda kuzatib boriladi. Ular O'zbekiston oldida turgan keng imkoniyatlar muammolarini namoyish etadi.

166 Jahon Banki-BMT. 2018.

Rasm 13. Ustuvor xalqaro reyting va indekslar

7.1 Davlat Xizmati salohiyatiga oid muammolar

Vakolatli davlat xizmati - xizmatlarni ko'rsatish va BRMga erishish uchun kalit bo'lib xizmat qiladi. O'zbekistondagi davlat xizmati tahlillari shuni ko'rsatadiki, hisobotning yetishmasligi milliy davlat boshqaruvi tizimining salohiyatining past bo'lishiga yordam beradigan asosiy omil hisoblanadi. Shu munosabat bilan qarindoshlik va tanish bilishlikni yoqlaydigan davlat xizmatchilarini ishga qabul qilish jarayoni davlat xizmatchilarining sodiqligini konstitutsiyaviy majburiyatlarini bajarishdan uzoqlashtirmoqda. Xuddi shunday, davlat xizmatidagi korrupsiya hamon davom etmoqda va madaniy jihatdan unga toqat qilinmoqda, bu esa aybdorlarni topish va jazolash uchun kuchsiz tizimlar tomonidan kuchaymoqda. Ichki hisobot tizimini kuchaytirish, shu jumladan raqamli va elektron boshqaruvni adolatli, soddalashtirilgan davlat xaridlari, jamoatchilikning ma'lumotlarga ega bo'lishi va qarorlar qabul qilish bilan joriy etish - bu muammoni hal qilish yo'lidagi muhim qadamdir.

Avval aytib o'tganimizdek, Korrupsiyaga Qarshi kurashish Agentligi 2020 yilda asosan profilaktika ishlariga yo'naltirilgan vakolat bilan tashkil etilgan. Agentlik yakka tartibdagi shikoyatlarni ko'rib chiqish, korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar bo'yicha ma'muriy tekshiruvlarni o'tkazish, jinoyat ishi bo'yicha qaror qabul qilish uchun hujjatlarni huquqni muhofaza qilish organlariga topshirish va korrupsiyaga oid tendentsiyalar va qonuniyatlarni aniqlash maqsadida jinoyat ishlariga oid materiallarni o'rganish huquqiga ega. Dastlabki bosqichda Agentlik o'zining institutsional rivojlanishi va huquqni muhofaza qilish organlari salohiyatini oshirishni qo'llab-quvvatlashni, shuningdek, qonun loyihalarini ishlab chiqishda, korrupsiyaga qarshi siyosat va strategiyani ishlab chiqishda, KQBMTR (UNCAC) amalga oshirilishini qayta ko'rib chiqish mexanizmidan foydalangan holda va boshqa muhim funktsiyalarni qo'llab-quvvatlashni talab qiladi.

Yordamchi xodimlarning professional xodimlarga nisbatan nomutanosib ravishda qo'llab-quvvatlanishi mavjud bo'lib, ular davlat xizmatini juda zarur bo'lgan texnik ko'nikmalarni zaif qoldiradi va davlat xizmatlarini ko'rsatishni yaxshilashga to'sqinlik qiladi. Bundan tashqari, jazolash madaniyati tizimda hanuzgacha mavjud bo'lib, bu xodimlarni xavf-xatarga olib keladi, aniqrog'i yangilik zarur bo'lgan paytda. Davlat xizmatchilarining faoliyatini baholash faqat ularning bevosita rahbarlari tomonidan nazoratni

baholash mexanizmisiz, shu jumladan xizmat ko'rsatishning mijozi bo'lgan fuqarolardan amalga oshiriladi.¹⁶⁷ Ushbu omillarni markaziy xodimlar yoki inson resurslari bilan bog'liq agentlik yo'qligi murakkablashtiradi; agentlik mavjud bo'lsa u ishga yollashni mustaqil ravishda boshqarishi, ish faoliyatini baholashi, martaba o'sishini kuzatishi, xizmatdan chetlatilishini amalga oshirishi, davlat xizmatining odob-axloq qoidalarini rivojlantirishi yoki davlat xizmati tizimlarini tubdan qayta qurishi mumkin bo'lar edi.

Markaziy vazirliklar va siyosatni ishlab chiqish funktsiyasi odatda eng yaxshi professional xodimlarni jalb qiladi, biroq ma'muriy darajalardagi mahalliy xizmatlarni ko'rsatish uchun zarur bo'lgan texnik va ma'muriy ko'nikmalaridan mahrum bo'lib qoladi. Natijada, mahalliy rejalashtirish, byudjetni tuzish va ijro etish imkoniyatlari yomonlashadi. Va nihoyat, O'zbekiston XMTning Uyushmalar erkinligi va jamoaviy bitimlar to'g'risidagi konvensiyalari ishtirokchisi bo'lishiga qaramay, mehnat qonunchiligi sustligicha qolmoqda va bu davlat xizmatchilarining o'z mehnat huquqlaridan foydalanish qobiliyatiga ta'sir qilmoqda.¹⁶⁸ Buning natijasida davlat xizmatchilari uchun uzoq muddatli ish soatlari va haftalab ishlash, ta'qibga uchrash va o'z vakolatlarini suiiste'mol qilish kabi sub-optimal ish sharoitlari paydo bo'ladi. Bu omillar, o'z navbatida, past ko'rsatkichlarga, ishdan qoniqishning pastligiga va davlat xizmatlari samaradorligining pasayishiga olib keladi.

NNT darajasida imkoniyatlarni cheklash odatiy holdir. BMTAF (UNFPA) tomonidan o'tkazilgan (35 ta NNT ishtirok etgan) ayollar nodavlat notijorat tashkilotlarining tezkor ehtiyojlari va salohiyatini baholash ushbu nodavlat tashkilotlarning salohiyatlari va moliyaviy qiyinchiliklarini sezilarli darajada pastligini aniqladi. Ularning deyarli yarmi o'zlarining tegishli dasturlarini amalga oshirish uchun bilim va ko'nikmalarga ega emaslar va kerakli kasbiy ko'nikmalar bilan mavjud xodimlar o'rtasida bo'shliqlar mavjud. Xuddi shunga o'xshash, ushbu nodavlat tashkilotlarning deyarli yarmining mablag' manbalari doimiy emas.

167 BMTTD. 2019. O'zbekistonda davlat xizmatini isloh qilish to'g'risidagi hisobot (nashr qilinmagan). Qarang, shuningdek, BMT Taraqqiyot dasturining davlat xizmatlarini isloh qilish va raqamli transformatsiyani qo'llab-quvvatlash to'g'risidagi loyiha hujjati.

168 Qarang: XMT C87 Uyushma erkinligi va tashkilot huquqini himoya qilish to'g'risidagi konvensiya; va C98 huquqi va jamoaviy bitimlar tashkil etish to'g'risida.

7.2 Siyosat izchillikning etishmasligi va tashkiliy cheklovlar

O'zbekiston milliy darajadagi barqaror rivojlanish masalalari bo'yicha gorizontaal muvofiqlashtirishning ba'zi institutsional mexanizmlarini joriy etdi, masalan, BRM bo'yicha vazirliklararo kengashni. Muvofiqlashtiruvchi kengash 2018 yil oktyabr oyida tashkil etilganidan buyon yig'ilmagan, garchi rais BRMlarning bajarilishini qo'llab-quvvatlovchi bir nechta hujjatlarni, masalan, BRM milliy ko'rsatkichlari ro'yxatini tasdiqlash va qayta ko'rib chiqish to'g'risidagi qarorlarni va IMKCH tayyorlash bo'yicha yo'l xaritasini tasdiqlagan bo'lsa ham. Xuddi shu asosda, BRM kun tartibiga egalik huquqi barcha davlat vazirliklari va idoralarida bir xil emas, buni BRMlarning sektor siyosati va strategiyasiga turli darajadagi integratsiyasi ham tasdiqlaydi.

BRMlarning bajarilishi ustidan monitoring va hisobotni kuchaytirish zarur. Masalan, O'zbekiston siyosatdagi muvofiqlikni oshirish va mavjud ekologik majburiyatlarni va yashil iqtisodiyot ustuvorliklarini tarmoq siyosatiga qo'shish uchun yuqorida muhokama qilingan strategik ekologik baholash vositasini (SEB) qo'llamaydi.¹⁶⁹ Barqaror taraqqiyotda siyosat izchillik yo'qligining yana bir jihati - bu ijtimoiy, iqtisodiy va ekologik ustuvorliklarning uchligiga notekis e'tibor, natijada siyosat qarorlari na mustahkamlovchi va na bog'lovchi (sinergetik) bo'lib qolmoqda.¹⁷⁰

Xuddi shu tarzda, O'zbekistonda ishlaydigan xalqaro rivojlanish agentliklari o'rtasida muvofiqlashtirish salohiyatini mustahkamlash, donorlik loyihalaridagi takrorlanishni kamaytirish, ko'p qirrali muloqot uchun platformalarni kuchaytirish va donorlar uchun ochiq onlayn yordamni boshqarish tizimini (OYBT) ta'minlash uchun imkoniyatlarni kuchaytirish talab qilinadi. Ushbu muammolarga e'tibor izchil rivojlanish natijalarini yaxshilaydi.¹⁷¹ 2020 yilda boshlangan Orol Dengizi maslahat kengashi bu borada muhim qadam bo'lishi mumkin.

Mamlakatdagi xaridlar va moliyaviy hisobot tizimlari xalqaro standartlarga javob bermaydi.¹⁷² Shunday qilib, donorlar parallel protseduralar va hisobot tizimlari bilan birga loyihani amalga oshirish bo'linmalarini yaratishlari kerak. Bu ko'proq ma'muriy va muvofiqlashtirish harakatlarini talab qilib tranzaksiya xarajatlarini ko'paytiradi.

Vazirliklarda tez-tez kadrlar almashinuvi va ma'muriy qayta tashkil etilishlar institutsional xotirani yo'qotishiga olib keladi, shu bilan davlat xizmati salohiyatini pasaytiradi. Hujjatlarsiz va bilimlarni boshqarishsiz, tashkilotlardan ko'ra shaxslar, qaysi siyosat yahshi ishlashini va qaysi biri ishlamaganligini bilib olishadi. Qaror qabul qilish jarayonlari ham shaffof emas va biznes qoidalari jamoatchilikka ma'lum qilinmaydi. Shu sababli, ko'p qatlamli qarorlarni qabul qilish ko'pincha bir vazirlik tarkibidagi bir nechta bo'limlarni shu kabi masalalar bo'yicha ko'plab sheriklar bilan ishlashni o'z ichiga oladi.

Siyosatning tannarxi (qiymati) hali siyosat ishlab chiqarish jarayoniga xos emas. Bir nechta tarmoq siyosati tegishli operatsion xarajatlar to'g'risida kam ma'lumotga ega yoki ishlab chiqarilmagan. Bu o'zaro mustahkamlovchi siyosatni yanada yaxlit usullarda ko'rish orqali iqtisodiy samaradorlikka erishish imkoniyatlarini yo'qotishiga olib keladi.

Va nihoyat, samaradorlikka asoslangan byudjet xarajatlari mavjud emas va byudjet xarajatlari va dastur maqsadlariga erishish o'rtasidagi aloqalarning yetarli emasligi ham muammoni tashkil qiladi. Davlat moliyaviy boshqaruvining imkoniyatlari rejalashtirish va byudjetni yaxlit va to'liq holda tekshirish imkoniyatiga ega emas. Qisqa qilib aytganda, byudjetni ijro etish qobiliyati shubhali bo'lib, bu donorlarning mahalliy tizimlarga bo'lgan ishonchini xavf ostiga qo'yadi va odamlarning umidlarini qondira olmaydi.¹⁷³

7.3 Fuqarolik jamiyati va fuqarolarning faolligi

Hukumatning islohot kun tartibini muvaffaqiyatli amalga oshirish va BRMni mahalliyashtirishni amalga oshirish va xalq tomondan ko'mag yaratish uchun fuqarolarning keng ko'lamli maslahatlari va ishtiroki talab qilinadi. Ushbu qayta aloqa tizimisiz bozorga yo'naltirilgan islohotlar aholi guruhlariga notekis ta'sir ko'rsatishi mumkin (BRM 16.7).

169 Ushbu hujjatda.

170 Jahon Banki-BMT. 2018.

171 Manba: https://www.uz.undp.org/content/dam/uzbekistan/docs/projectdocuments/egu/Uzb_UN_pdf_Aid%20Effectiveness%20Project%20Document_Eng.pdf

172 Qarang: <https://www.pefa.org/node/196>

173 Ushbu hujjatda.

Fuqarolik jamiyati faoliyatini keskin cheklaydigan eski qonunlar asta-sekin almashtirilib, davlat va fuqarolik jamiyati o'rtasida ijobiy va hamkorlik aloqalarini yaratmoqda. Bundan tashqari, Milliy Harakatlar Strategiyasida «fuqarolik jamiyati institutlarini yanada rivojlantirish va ularning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish zarurati» alohida e'tirof etilgan va Prezidentning fuqarolik jamiyati to'g'risidagi farmoni hukumatga islohotlar bo'yicha fuqarolar bilan ochiq muloqotga yo'l ochib berdi.¹⁷⁴

Shunga qaramay, barqaror taraqqiyotda sherik rolini o'ynaydigan O'zbekistonda mustahkam va jonli fuqarolik jamiyati ravnaq topishi uchun O'zbekiston boshqaruv ekotizimida nodavlat notijorat tashkilotlarining roli to'g'risidagi amaldagi qonunchilikni liberallashtirish bo'yicha keyingi qadamlar zarur. Nodavlat notijorat tashkilotlarini ro'yxatdan o'tkazish, moliyalashtirish, sayohat va tadbirlarni tartibga soluvchi amaldagi qonunlar haddan tashqari cheklovlidir va xalqaro standartlarga mos kelmaydi.

Bu shuni anglatadiki, fuqarolik jamiyatining hukumat islohotlarini kuzatish qobiliyati, yoki davlat harakatlarining o'zboshimchalik bilan amalga oshirilishiga qarshi qiluvchi kuch sifatida amal qilish imkoniyatlari zaif bo'lib qolmoqda. Ma'lumotlarga ko'ra, mamlakatda 9200 ta ro'yxatdan o'tgan nodavlat notijorat tashkilotlari mavjud, ammo ularning aksariyati kvazi (yarom) davlat, ishlaymaydigan va/yoki juda cheklangan masalalar bilan shug'ullanadigan tashkilotlardir.¹⁷⁵ Bundan tashqari, tanqidiy yoki sezgir masalalar bilan shug'ullanadigan mustaqil nodavlat notijorat tashkilotlari (masalan, jinsiy ozchiliklar, sobiq mahbuslar, inson huquqlari buzilishi) ro'yxatdan o'tishga qodir emaslar va ushbu masalalarni yoritishga urinayotgan guruhlar ta'qib va qo'rqitishga duch kelishgani takidlangan.¹⁷⁶

Prezident devoni tomonidan olib borilayotgan aholini habardorligini oshirish ishlarining ko'payishi fuqarolar bilan muloqotni, shu jumladan amalga oshirilayotgan siyosat bo'yicha ochiq muloqotni bosqichma-bosqich ko'payishiga olib keldi. Fuqarolarning faolligini kengaytirish uchun Prezident odamlar bilan Muloqotlar yili doirasida turli xil jamoat joylarida Virtual qabullarni boshladi.¹⁷⁷ Qabulxonalar ochilishi jamoatchilik tomonidan yaxshi qabul qilindi va ularga har oyda 100 mingga yaqin murojaatnoma kelib tushmoqda.¹⁷⁸ Biroq, xodimlarning shikoyatlarga yetarli darajada javob berish imkoniyatlari cheklangan.

Shuningdek, mustaqil jurnalistlar va bloggerlar, shu jumladan ommaviy axborot vositalari uchun imkoniyatlarni erkinlashtirish borasida bir qancha yutuqlarga erishildi va hukumat va parlamentning yuqori darajasi matbuot erkinligi muhimligini ta'kidladilar. Biroq, o'z-o'zini senzuralash ba'zi nozik masalalar atrofida va jurnalistlarni qo'rqitish haqidagi ba'zi xabarlarda davom etmoqda.¹⁷⁹

Fuqarolik jamiyati salohiyatini mustahkamlaydigan omillardan biri bu ma'lumot olish huquqi to'g'risidagi qonunni samarali ijro etishdir. Bu fuqarolarga qarorlar qanday qabul qilinganligi, davlat mablag'lari qanday sarf etilayotgani va shartnomalar qanday tuzilganligi to'g'risidagi ma'lumotlarni talab qilish orqali to'g'ridan-to'g'ri davlatning xatti-harakatlari uchun javobgar bo'lishiga imkon yaratadi. O'z navbatida, bu rasmiy hokimiyatni o'zboshimchalik bilan amalga oshirilishining oldini olish, korrupsiya va samarasizlikni oldini olish vositasi sifatida harakat qilish orqali yanada oshkoralikni ta'minlaydi. Biroq, 1997 va 2002 yillarda tegishli qonunlar qabul qilinganiga qaramay, yuqorida keltirilgan muammolar tufayli ularning ijrosi sust bo'lib kelgan.¹⁸⁰ Mitinglar, yig'ilishlar va namoyishlar to'g'risidagi yangi qonun loyihasi fuqarolik jamiyati uchun imkoniyatlarni yanada cheklashi mumkin. Qonun xalqaro normalarni buzadi va yig'ilish huquqining konstitutsiyaviy kafolatiga ziddir.¹⁸¹

174 Mamlakatni demokratik yangilash jarayonida fuqarolik jamiyati institutlarining rolini tubdan oshirish chora-tadbirlari to'g'risidagi Qaror 2018 yil 4 may, 2018 yil

175 Manba: <https://silkroadstudies.org/resources/pdf/SilkRoadPapers/1803-Bowyer-Uzbekistan.pdf> (p. 54)

176 <https://cabar.asia/en/why-is-it-difficult-to-open-an-ngo-in-uzbekistan/>

177 2018 yilda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining virtual qabul qilish tizimining yangi versiyasi ishga tushirildi. Qarang: http://ombudsman.uz/en/press_center/news/uzbekistan/a-new-version-of-the-virtual-reception-system-of-the-president-of-the-republic-of-uzbekistan-has-bee/

178 O'zbekiston Prezidentining virtual qabulxonasi. URL: <https://pm.gov.uz/>

179 O'zbekiston: Jurnalistlar ta'qib qilindi, tazyiq ostida. (2018, Mart 28). URL: <https://www.hrw.org/news/2018/03/27/uzbekistan-journalists-prosecuted-harassed>

180 Qarang: <https://thediplomat.com/2019/07/a-new-era-for-press-freedom-in-a-changing-uzbekistan/>, and <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25056&LangID=E>

181 Ushbu qonunni tanqid qilish uchun Qarang: Xalqaro notijorat huquqi markazi. 2019. O'zbekiston Respublikasining Mitinglar, yig'ilishlar va namoyishlar to'g'risidagi qonun loyihasiga sharh.

8. Chegaralararo va transchegaraviy istiqbollar

O'zbekiston mintaqada noyob davlatdir, chunki u Markaziy Osiyoning boshqa barcha mamlakatlari va Afg'oniston bilan chegaradosh va dunyodagi dengizga chiqishga imkoni bo'lmagan ikki mamlakatdan biridir. Prezident Mirziyoyev davrida mamlakat qo'shni davlatlar bilan munosabatlarni yaxshilashga ustuvor ahamiyat berildi, bu esa chegaralarni xavfsiz va ochiq saqlash uchun sharoit yaratadi. Ushbu ustuvor yo'nalish qo'shni davlatlar bilan savdo aloqalarini yaxshilash, tovar va odamlarning qonuniy tranzitini rivojlantirish uchun yangi imkoniyatlar yaratdi. Aytish kerakki, COVID-19 cheklovlari transchegaraviy munosabatlarni 2020 yilga qadar cheklab qo'ydi, ammo transport koridorlarini tashkil etish va ushbu koridorlar atrofida mahalliy iqtisodiy rivojlanishini boshlash orqali munosabatlar yaxshilanishi chegara hududlarida eksportni osonlashtirish uchun turtki bo'lishi mumkin degan umumiy tushunchadir. COVID-19 jismoniy o'zaro ta'sirni minimallashtirish vositasi sifatida savdo va transportni raqamlashtirishni tezlashtirish va axborot va tovarlarning transchegaraviy oqimini osonlashtirish imkoniyatini taqdim etgan bo'lishi mumkin.

O'tmishdagi mojaroning manbai bo'lgan suv va energiyani taqsimlash endi o'zaro manfaatdorlik evaziga osonroq hal qilinishi mumkin. Xuddi shunday, hozirda tabiiy ofatlarga nisbatan konstruktiv yondashuvlar va javob choralari amalga oshirish ehtimoli ko'proq. Masalan, qishloq xo'jaligi, sog'liqni saqlash, baliq ovlash va atrof-muhitga dahshatli ta'sir ko'rsatgan Orol Dengizidagi falokat transchegaraviy hamkorlikni talab qiladi, endi bu ishlarni har qachongidan ham ko'proq bajarish mumkin, chunki hozir O'zbekiston va Markaziy Osiyodagi qo'shnilar o'rtasidagi munosabatlar yaxshilandi.¹⁸²

COVID-19 cheklovlari susayganligi sababli, odam savdosi (OS) transchegaraviy mintaqaviy va xalqaro hamkorlikni davom ettirish zarur bo'lgan yana bir masaladir. Hukumat OSning oldini olishda sezilarli yutuqlarga erishganligi haqida xabar beradi. Prezidentning 2019 yil 30 iyuldagi «Odam Savdosiga va majburiy mehnatga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida» gi farmoniga binoan, O'zbekiston ushbu muammolarni hal qilish bo'yicha bir qator tadbirlarni amalga oshirdi,

masalan, Idoralararo Odam Savdosiga Qarshi Komissiyasini milliy sifatida qayta tashkil etish kabi. Odam savdosi va majburiy mehnatga qarshi kurashish bo'yicha komissiya va Milliy Ma'ruzachi Institutini joriy qilindi va bu tadbir orqali ii) nodavlat notijorat tashkilotlarini hududiy hokimlar boshchiligidagi hududiy kichik komissiyalar tarkibiga kiritildi; va iii) «Paxta Kampaniyasi» va «Human Rights Watch» (BRM 10.7 va 16.2) tavsiyalarini hisobga olgan holda Odam Savdosiga Qarshi siyosatini amalga oshirish bo'yicha Yo'l Xaritasi qabul qilindi. Bundan tashqari, 2020 yil avgustda Hukumat odam savdosiga qarshi kurash to'g'risidagi qonunni yangiladi, unda odam savdosining yangi ta'rif, profilaktika choralari, jinoiy javobgarlikka tortish tartiblari qayta ko'rib chiqildi va oxir-oqibat odam savdosi qurbonlari uchun milliy yo'nalish mexanizmi yaratildi. Shuningdek, qayta yozilayotgan Jinoyat Kodeksi ham bolalar va majburiy mehnat uchun jazolarni kuchaytiradi va yangi tug'ilgan chaqaloqlarni sotishni ham yangi jinoyat sifatida inobatga oladi. Milliy Komissiya hisobotiga ko'ra, «qat'iy profilaktika va tashkiliy choralar» natijasida odam savdosi bilan bog'liq jinoyatlar soni 22 foizga kamaydi.¹⁸³

Biroq, ushbu yutuqlarga qaramay, odam savdosi qurbonlarini aniqlash, jabrdiydalarni qo'llab-quvvatlash mexanizmlari, shuningdek tergov va prokuratura bilan bog'liq muammolar hali ham mavjud. Milliy Komissiyaning ma'lumotlariga ko'ra, 2019 yilda jinoiy ish qo'zg'atish uchun jami 710 ta berilgan murojatning atigi 94 tasi ishlatilgan. Bundan tashqari, jinoyatning yashirinligi va jabrlanuvchilarning umumiy uyatlanish tuyg'usi, ba'zilarning huquqni muhofaza qilish idoralariga xabar berishiga to'sqinlik qiladi, shuningdek, mavjud bo'lgan ma'lumotlar to'liq emasligi va OS jinoyatlarining to'liq ko'lami va mavjud tendentsiyalari vakili bo'lishiga ishora qilishi mumkin.

182 2019 yil oktyabr oyida O'zbekiston Orolni qutqarish xalqaro jamg'armasining (OQHJ-IFAS) Barqaror rivojlanish bo'yicha davlatlararo komissiyasi (ICSD) raisligini Turkmanistondan qabul qildi. Rais sifatida O'zbekiston 2030 yilgacha Markaziy Osiyoni barqaror rivojlantirish bo'yicha mintaqaviy ekologik dasturni (REP4SD CA) 2019 yil 24 oktyabrda Nukusda bo'lib o'tgan mintaqaviy yig'ilishda ICSD vakillari tomonidan ma'qullangan xalqaro miqyosdagi xalqaro dastur doirasida amalga oshirilishini muvofiqlashtiradi.

183 Manba: <http://www.senat.uz/ru/lists/view/1537>

AQSh Davlat Departamentining 2020 yilgi Odam Savdosi to'g'risidagi yillik Hisobotiga ko'ra, O'zbekiston ketma-ket uchinchi yil 2-Darajali Kuzatuvlar Ro'yxatida qolmoqda.¹⁸⁴ 2-Darajali mamlakat odam savdosini yo'q qilish bo'yicha minimal standartlarga to'liq javob bermaydigan, ammo buning uchun katta sa'y-harakatlarni amalga oshiradigan davlat sifatida belgilangan. Hisobotda, shuningdek, O'zbekiston hukumatiga odam savdosiga aloqador shaxslarni, shu jumladan majburiy mehnatni jalb qilish bilan shug'ullanadigan mansabdor shaxslarni tergov qilishni ko'paytirish va jinoyat javobgarlikka tortish tavsiya etilgan.

So'nggi yillarda O'zbekistonda xabar qilingan yangi psixoaktiv moddalar (YPM) va sintetik giyohvand moddalar soni ko'paymoqda.¹⁸⁵ YPM bozorining doirasi hozircha O'zbekiston uchun aniq emas, garchi kelajakda YPM savdosining ko'payishi xavfi mavjud bo'lsa ham. Yaqinda O'zbekiston ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlarda sintetik kannabinoidlarni suiiste'mol qilish va farmatsevtika vositalarini yoshlarning tibbiy bo'lmagan tarzda ishlatishi haqida xabarlar tarqaldi. YPM ishlatish gepatit C va OIV infeksiyasi xavfini oshiradi. YPM YPM topilish va tutilish hollari 2019 yil o'rtalarida 158 grammdan 2020 yilning shu davrida 1205 grammgacha o'sdi (+664 foiz). YPMni huquqni muhofaza qilish organlari tomonidan topilish va tutilish hollari, shuningdek YPM ning Internet-savdosi bo'yicha mustaqil tadqiqot natijalari (UNODC tomonidan qo'llab-quvvatlangan) ularning O'zbekistondagi noqonuniy bozorda mavjudligini tasdiqlaydi.¹⁸⁶

O'zbekistonning Afg'oniston bilan chegaradoshligi giyohvand moddalar savdosi, jinoyatchilik va radikal ekstremizmning imkoniyatlari va xavf-xatarlarini olib keladi. Shuningdek, O'zbekiston Afg'oniston bilan butun Markaziy Osiyo miqyosidagi hamkorlikni rivojlantirishda yetakchi rol o'ynadi. Bunga Afg'onistonning barqarorligi va rivojlanishiga yordam beradigan ijobiy hamkorlikdan tashqari, noqonuniy giyohvand moddalar, transmilliy jinoyatchilik va terrorizmning noqonuniy harakatini nazorat qilish bo'yicha hamkorlik kiradi (BRM 16.4). Masalan, Afg'onistonda afyun ishlab chiqarish 2019 yilda 6400 tonnani tashkil etdi, bu 2017 yilda 9000 tonnaga nisbatan 29 foizga kamdir.¹⁸⁷ Hozirgacha mamlakat ushbu xatarlarni yaxshi boshqarib kelmoqda, ammo chegara ochilishining kengayishiga qaytish orqali xatarlar ko'paymoqda.¹⁸⁸ Bundan tashqari, so'nggi yillarda Afg'onistonda metamfetaminning yashirin ishlab chiqarilishi haqida xabarlar bor.¹⁸⁹

Amfetamin tipidagi stimulyatorlarning topilishi va tutilishi (2018) bilan taqqoslaganda 2019 yilda u qariyb olti baravarga oshdi,¹⁹⁰ bu Afg'onistonda ATS savdosining o'sishi, shuningdek Afg'oniston bilan chegaradosh Markaziy Osiyo mamlakatlari, shu jumladan O'zbekiston orqali ATS kontrabandasining potentsial xavfini ko'rsatadi.

Mintaqaviy hamkorlikda yana bir qator ijobiy tendentsiyalar mavjud. Masalan, Qozog'iston Prezidenti O'zbekistonga tashrifi chog'ida 2020 yilgacha o'zaro tovar ayirboshlashni 5 milliard AQSh dollarigacha oshirishga va'da bergan edi, ammo pandemiya tufayli bu maqsad amalga oshirilmadi. Ikki mamlakat, shuningdek, har qanday davlat tomonidan berilgan viza bilan tashrif buyuruvchilarga boshqa davlatga ham tashrif buyurishlariga imkon berish uchun Ipak (Silk) vizasini joriy qildi. Shuningdek, O'zbekiston Prezidenti Dushanbega tashrifi chog'ida Tojikiston bilan 27 ta bitimni imzoladi, jumladan ikki mamlakat o'rtasida parvozlarni qayta boshlash, o'zaro vizasiz sayohat, Tojikistondan O'zbekistonga elektr energiyasi eksportini qayta tiklash va o'zbek gazining Tojikistonga eksporti shular qatorida. Jahon Bankining 2019 yilgi mamlakat iqtisodiy yangilanishiga ko'ra, ikki mamlakat o'rtasidagi o'zaro tovar ayirboshlash hajmi 2017 yildagi 238 million AQSh dollaridan 2018 yilda 389 million AQSh dollarigacha o'sgan. Shuningdek,

.....

- 184 Qarang: <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/06/2020-TIP-Report-Complete-062420-FINAL.pdf>
- 185 UNODC. 2017. Markaziy Osiyoda giyohvand moddalarning sintetik holatini baholash. https://www.unodc.org/documents/scientific/Central_Asia_November_2017_FINAL.pdf.
- 186 UNODC, DRUGSTAT, 2020. COVID-19 ning SHEMO da psixoaktiv moddalarni Internet-savdosiga ta'sirini o'rganish (rus tilida).
- 187 Ushbu hujjatda. Ishlab chiqarishning pasayishiga qurg'oqchilik sharoitlari va bozor narxlarining pasayishi sabab bo'ldi.
- 188 O'zbekistondagi giyohvand moddalarni musodara qilishining sababini hukumat Afg'onistondan olib kelinayotgan taqiqqa oid choralar kuchayishi bilan izohlaydi. Barcha turdagi jinoyatlar, shu jumladan giyohvand moddalar bilan bog'liq jinoyatlar ham kamaydi va odam savdosi bilan bog'liq ko'plab holatlar ham kamaydi. Manba: UNODCning O'zbekiston bo'yicha qisqacha bayoni 2020 yilgi UMT uchun tayyorlangan.
- 189 UNODC, 2020. World Drug Report 2020. <https://wdr.unodc.org/wdr2020/index.html>
- 190 CARICC tomonidan UNODCning Markaziy Osiyo bo'yicha mintaqaviy ofisiga berilgan ma'lumotlar.

O'zbekiston bir qator mintaqaviy tashkilotlarning, shu jumladan Shanxay Hamkorlik Tashkilotining a'zosi (BRM17.6).

Markaziy Osiyo Mintaqaviy Ekologik Markazi (MOMEM) ko'magi bilan energetika sohasidagi hamkorlik ham yaxshilandi. To'qqiz mamlakat energetika vazirlari 2019 yil sentyabr oyida Toshkentda bitim imzolashdi. Bu mintaqaning energetika bozorini tashkil etish, bu MOMEM -ga a'zo barcha mamlakatlarga elektr energiyasini toza, ishonchli va arzon narxlarda yetkazib berishdir. Turizmni rivojlantirish MOMEM doirasida hamkorlikning yana bir muhim yo'nalishi hisoblanadi.

Xuddi shu tarzda, O'zbekiston Qozog'istondagi Favqulodda vaziyatlar va tabiiy ofatlar xavfini kamaytirish Markazi tashabbusi bilan tashkil etilgan tabiiy ofatlar xavfini kamaytirish sohasida mintaqaviy muvofiqlashtirish va ma'lumot almashishda ishtirok etadi. 2020 yil sentyabr oyida O'zbekiston Markaziy Osiyoda BMTga a'zo davlatlarning COVID-19 bo'yicha mintaqaviy muloqotida ishtirok etdi; O'zbekiston har yili tabiiy ofatlarni boshqarish milliy agentliklari rahbarlarining mintaqaviy forumida ishtirok etadi; mamlakat tabiiy ofatlar xavfini kamaytirish bo'yicha mintaqaviy strategiyani ishlab chiqish bilan shug'ullanadi va mintaqaviy xavf profilini shakllantirishga hissa qo'shadi.¹⁹¹

Bir necha yillik mulohazalardan so'ng, O'zbekiston hozirgi kunda BMTning Markaziy Osiyo Mintaqaviy Hamkorlik bo'yicha Maxsus Dasturining (MHMD-SPECA) konstruktiv ishtirokchisi hisoblanadi. MHMD endi rivojlanishning yangi bosqichiga qadam qo'ymoqda, bu davrda O'zbekiston o'z hissasini qo'shishi kutilmoqda. Mamlakat

shuningdek, MHMD ning Barqaror Rivojlanish uchun Innovatsiyalar Strategiyasini Qabul qilishda boshqa Markaziy Osiyo mamlakatlari va Afg'onistonga qo'shildi. Ushbu Strategiya milliy va mintaqaviy barqaror rivojlanish muammolarini hal qilishda innovatsion echimlarni yaratish bo'yicha bilim almashish va hamkorlikni talab qiladi (BRM17.6). Shuningdek, O'zbekiston 2020 yilda qabul qilingan "COVID-19 Ta'sirini yo'qotishida ijtimoiy-iqtisodiy tiklanishni qo'llab-quvvatlash uchun mintaqaviy hamkorlikni kuchaytirish» bo'yicha Bishkek Deklaratsiyasini imzolagan.¹⁹²

2020 yil 11 dekabrda O'zbekiston kuzatuvchi maqomini tanlab, Evroosiyo Iqtisodiy Ittifoqiga (EII) qo'shildi. O'zbekiston savdo-sotiqdagi to'siqlarni va bar'yerlarni birgalikda olib tashlash va yangi bozorlarni shakllantirish, shuningdek, bandlik bilan bog'liq dolzarb masalalar yechimini topish va Ittifoq iqtisodiyotida malakali mutaxassislariga bo'lgan o'sib borayotgan talabni qondirish uchun Evropa Ittifoqiga a'zo bo'lish salohiyatidan foydalanishga umid qilmoqda. Kuzatuvchi maqomi O'zbekistonni Rossiya hukmronlik qiladigan Ittifoq tarkibiga kirishiga imkon berishi mumkin, shu bilan u birga faqat Ittifoqning amaldagi siyosiy manfaatlari va mamlakatning islohotlar kun tartibiga mos kelishuvlariga sodiq qolish uchun ko'proq moslashuvchanlikni saqlab qoladi.

Va nihoyat, JSTga a'zo bo'lish ham savdo orqali mintaqaviy integratsiya uchun qo'shimcha imkoniyatlarni taqdim etadi.

.....
191 <https://www.undrr.org/about-undrr-where-we-work/europe#CentralAsiaDRRInitiative>

192 Qarang: https://www.unescap.org/sites/default/files/Bishkek%20Declaration_ENG_0.pdf

9. BMTning qiyosiy ustunliklari

BMTning qiyosiy ustunligini xabardor qilishda ushbu UMT tashqi sheriklik so'rovidan va BMT tomonidan ichki o'zini o'zi baholashdan foydalangan.

Pandemiya oldidan BMTning rivojlanish maqsadlari va BRMLariga erishishda hukumatni va o'zbek jamiyatini qo'llab-quvvatlashda BMTning qiyosiy ustunligini aniqlash uchun sheriklik tadqiqotlari tashkil etildi (2019 yil oktyabr). 28 xalqaro tashkilotga (elchixonalar, XFI, XNNT va boshqalar) tarqatilgan so'rovnoma asosida o'tkazilgan so'rov natijalariga ko'ra, sheriklar BMTning O'zbekistondagi vakolatiga, salohiyatiga va quyidagi sohalarda harakat qilish uchun pozitsiyasiga ega ekanligini angelaydilar (yilda reytingning kamayish tartibi bo'yicha):

- (i) Sog'liq,
- (ii) Inson huquqlari va qonun ustuvorligi,
- (iii) Boshqaruv va davlat boshqaruvi,
- (iv) Gender tenglik,
- (v) Atrof muhit va iqlim o'zgarishi,
- (vi) Ta'lim va
- (vii) Ijtimoiy himoya.

Hamkorlar BMTning qiyosiy ustunligi borligiga ishonmagan sektorlarga quyidagilar kiradi:

- (i) Qishloq va suv ho'jaligi,
- (ii) Ma'lumotlar va statistika,
- (iii) Iqtisodiy islohotlar,
- (iv) Tirikchilik vositalari va
- (v) Energiya.

Shunisi e'tiborga loyiqki, BMTning o'zini o'zi baholashi va sheriklar reytingi bir necha yo'nalishlarda turlicha edi. Hamkorlar BMTni sog'liqni saqlash, atrof-muhit va iqlim o'zgarishi bo'yicha BMT bahosidan yuqori o'ringa qo'dilar va ularni ijtimoiy muhofaza qilish, ma'lumotlar va statistik ma'lumotlar, shuningdek, turmush sharoitlari bo'yicha quyi o'rinlarga qo'dilar. Bu BMTning keyingi ish oqimlari bilan aloqasi ko'rinmasligi bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

Pandemiyaga qaramay, sheriklar BMT inson huquqlari va qonun ustuvorligi, boshqaruv, gender, atrof-muhit va ta'lim sohasida harakat qilish vakolatiga ega - ammo yetarli imkoniyat

va mavqega ega emas - deb hisoblashadi. Hamkorlarning fikricha, BMT o'zining ichki imkoniyatlarini quyidagi sohalarda kuchaytirishi kerak (i) ma'lumotlar va statistika, (ii) atrof-muhit va iqlim o'zgarishi va (iii) energiya.

Pandemiya rivojlanib borayotganligi sababli, sheriklar BMT quyidagi sohalarda hali ham eng samarali hisoblanadi deb hisoblashadi:

- O'zbekistonni milliy BRM haqida hisobot berish va ularga erishish uchun qo'llab-quvvatlash;
- Rivojlanishning muhim muammolarini hal qilish uchun milliy va xalqaro sheriklarni taklif qilish;
- O'zbekistonni isloh qilish kun tartibini qo'llab-quvvatlashda o'zaro ustuvorliklar va imkoniyatlar bo'yicha strategik muloqotni ta'minlash;
- Xalqaro me'yorlar va standartlarning monitoringi va amalga oshirilishini qo'llab-quvvatlash va
- Xalqaro tajriba, texnik tajriba va yaxshi amaliyotga asoslangan xolis siyosat bo'yicha maslahatlar berish.

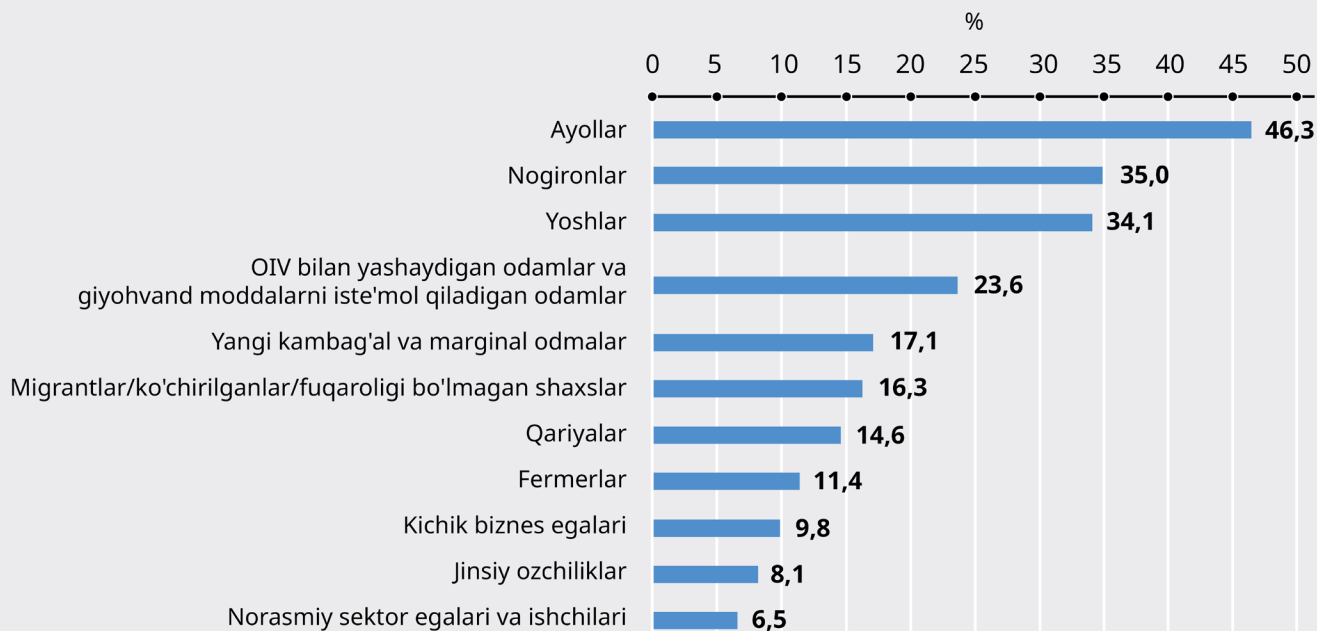
2021 yil yanvar oyida sheriklar uchun o'tkazilgan onlayn so'rovda respondentlar BMT oilasining O'zbekistonning doimiy rivojlanish muammolarini qo'llab-quvvatlashdagi roli va BMTning qiyosiy ustunliklari to'g'risida bir oz boshqacha fikr bildirishdi. Ularning javoblari quyida keltirilgan.

So'rovnomadagi ikkinchi savol, biroz boshqacha aytilganida, turli xil natijalarga erishdi.

Umuman olganda, sheriklar BMTning rolini sheriklar o'rtasida muvofiqlashtirilgan yondashuvni chaqiruvchi va yordamchi sifatida va halol vositachi sifatida ko'rishadi. COVID-19 tufayli bu rol o'zgarmadi. BMTning qiyosiy ustunligining asosiy tarkibiy qismlariga uning rivojlanishiga odamlarga yo'naltirilgan yondashuv, inson huquqlariga oid nozik masalalar bo'yicha muloqotni taklif qilish qobiliyati, global / mintaqaviy bilimlar va ilg'or tajribalarga kirish imkoniyati hamda BMT konvensiyalari va umumbashariy qadriyatlarining normativ vakolati va saqlanishi kiradi.

Rasm 14. Hamkorlarning so'rovi 1-savol

Sizningcha, COVID-19 inqirozi munosabati bilan BMT qaysi muammolarga yoki guruhlarga ko'proq e'tibor qaratishi kerak? (Uchtadan ko'p bo'lmaganini tanlang)

Rasm 15. Hamkorlarning so'rovi -2 savol

Sizningcha, COVID-19 inqirozi munosabati bilan BMT qaysi muammolarga yoki guruhlarga ko'proq e'tibor qaratishi kerak? (Uchtadan ko'p bo'lmaganini tanlang)

10. Xulosa va Tavsiyalar

Oldingi UMT uchun hukumat rasmiylari, asosiy vazirliklar, XFI, BMTning idoralararo natijalar guruhlar, XMT saylov okruglari (ya'ni kasaba uyushmalari uyushmasi va Savdo Palatasi va fuqarolik jamiyati kabi ko'plab guruhlar bilan keng konsultatsiyalar o'tkazildi. To'g'ridan-to'g'ri konsultatsiyalar chetlatilgan guruhlar, xususan yoshlar, ayollar va nogironlar va boshqa marginal guruhlar bilan o'tkazildi. Ushbu konsultatsiyalar mintaqaviy va milliy miqyosda davom etib, unda hozirgi kunda BMTning Barqaror Rivojlanish bo'yicha hamkorlik doirasiga (BRMHD-BRHD) kiritilgan asosiy muammolar va echimlar tinglandi. Ushbu yangilangan UMT uchun 2021 yil yanvar oyida BMT a'zolari va tashqi ishtirokchilar bilan qo'shimcha konsultatsiyalar o'tkazildi.

Oldingi UMT va ushbu yangilangan UMTdan uchta keng xulosa chiqarildi. Ular pandemiya sababli umuman o'zgarmadi.

1. Ko'plab diskriminatsiyalar, mahrumliklar, adolatsizliklar va haqoratlarni o'z ichiga olgan holda kengroq ta'riflangan istisno va tengsizliklar mamlakatni rivojlanishning milliy ustuvor yo'nalishlariga erishish va 2030 kun tartibini amalga oshirish yo'lidagi rivojlanishining asosiy muammolari hisoblanadi.
2. 2030 Dasturiga erishish milliy BRM-larni amalga oshirilayotgan islohotlar, milliy rivojlanish strategiyalari va tarmoq dasturlari bilan yanada kuchliroq integratsiyalashuvini, milliy koordinatsiya imkoniyatlarini kuchaytirishni talab qiladi.
3. Siyosat muvofiqligini ta'minlash, statistik nuqsonlarni bartaraf etish va ma'muriy va fuqarolik jamiyati imkoniyatlarini hal etish milliy belgilangan BRMlarga erishish yo'lida yanada rivojlanish uchun muhim omil bo'ladi.

10.1 BMT aralashuvi uchun mavzuli joylar

Quyida pandemiya qaramay o'zgarishsiz qoladigan uchta mavzuli sohalar muhokama qilinadi.

Shaffof, hisobdor va javob beradigan boshqaruv

To'rt keng yo'nalish BMTni qo'llab-quvvatlashning ustuvor yo'nalishi sifatida qaraladi:

1. HKOQ printsiplariga muvofiq xalqaro me'yorlar va standartlarga rioya qilish uchun qonun ustuvorligini, inson va mehnat huquqlarini mustahkamlash, sud islohoti va odil sudlovdan foydalanish imkoniyatlarini oshirish, xalqaro majburiyatlarni amalga oshirish va inson va mehnat huquqlari institutlarining salohiyatini oshirish.
2. Quyidagi choralar orqali Davlat boshqaruvini isloh qilish(i) hukumat vazirliklari va idoralarning funktsiyalarini ko'rib chiqish; (ii) ayollarning davlat xizmatlari va boshqaruvidagi ishtiroki va rolini kuchaytirish bilan birga, ulaning loyqliklariga asoslangan, professional, oshkora va hisobot beruvchi davlat xizmatini targ'ib qilish; (iii) korrupsiyaga qarshi kuchli choralarni ko'rib chiqish, shu jumladan elektron boshqaruv, davlat-xususiy sheriklik, xaridlarni isloh qilish va keraksiz qoidalarni olib tashlash; dalillarga asoslangan va jinsga asoslangan qarorlarni qabul qilishni kuchaytirish; va (iv) statistik va analitik salohiyatni oshirishni qo'llab-quvvatlash; va milliy rivojlanish ustuvor yo'nalishlarini samarali moliyalashtirishni ta'minlash.
3. Fuqarolik jamiyati va ommaviy axborot vositalarining so'z va ishtirok etish erkinligi, ishchilar va korxonalar uchun uyushma erkinligi, jamoaviy bitimlar tuzish huquqini va daromad va boyligni adolatli taqsimlash uchun mazmunli ijtimoiy muloqotni rivojlantirishga ko'maklashish.
4. BRMlarga erishishda milliy va mahalliy rivojlanish dasturlarini rejalashtirish va amalga oshirish uchun milliy mahalliy organlarning samarali ishlashi va o'z salohiyatini oshirishga sharoit yaratish.

Iqlim o'zgarishiga, tabiiy ofatlarga va resurslardan barqaror foydalanishga chidamlilik

Ushbu mavzu bo'yicha sa'y-harakatlarni talab qiladigan qiyin sohalar:

1. Iqlim o'zgarishini yumshatish va atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha harakatlar (i) atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiiy resurslarni yaxshiroq boshqarish; (ii) Orol Dengizi mintaqasida atrof-muhitning tanazzulga uchrashi va tirikchilikni tiklash; (iii) atrof-muhitga ta'sirni baholash protseduralarini xalqaro standartlarga muvofiqlashtirish; (iv) sektor siyosati, rejalari va dasturlarida atrof-muhitni strategik baholashni joriy etish; (v) atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishini sektor siyosati va dasturlarida joriy etish; (vi) iqlim o'zgarishi va atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha biznes bilan sheriklik aloqalarini o'rnatish.
2. Quyidagi choralar orqali iqlim o'zgarishiga moslashish va tabiiy ofatlar xavfini kamaytirishga tayyorlik (i) toshqinlar, sellar va jazirama to'lqinlar to'g'risida erta ogohlantirish tizimlarini ishga tushirish; (ii) 2015-2030 yillarda Tabiiy ofatlar xavfini kamaytirish bo'yicha Sendai asoslariga muvofiq tabiiy ofatlar xavfini kamaytirish strategiyasini ishlab chiqish va bardoshli jamoalarni barpo etish; va (iii) tabiiy ofatlar xavfini kamaytirish va ma'lumot almashish uchun mintaqaviy hamkorlikni rivojlantirish.
3. Quyidagi choralar orqali resurslardan barqaror foydalanish (i) suvdan foydalanish samaradorligini sezilarli darajada va o'lchov bilan yaxshilash; (ii) iqlimga bardoshli suvdan foydalanishni rag'batlantirish; (iii) suvni tejaydigan sug'orish texnikasini ilgari surishni kuchaytirish; (iv) xulq-atvorini o'zgartirishni rag'batlantirish uchun ifloslanish hollariga to'lovlar tizimini isloh qilish; (v) yoqilg'i narxlarini liberallashtirishni davom ettirish va qazilma yoqilg'iga subsidiyalarni ratsionalizatsiyalashga ko'maklashish; (vi) energiyadan foydalanish samaradorligini oshirish va qayta tiklanadigan energiya ishlab chiqarish va iste'molini rivojlantirish; (vii) havoning ifloslanishini kamaytirish uchun mavjud bo'lgan texnikani qo'llash; va (viii) ekologik boshqaruvni takomillashtirish.

Inson kapitali va barqaror hayot kechirish

Quyidagi inson kapitali o'lchovlari qarorlarni qabul qilishda jamoatchilik ishtirokini kuchaytirishni talab qiladi.

Inson kapitali uchun:

1. Sog'liqni saqlash sohasida, COVID-19 muammolaridan so'ng, barchaga sifatli va arzon tibbiy yordamni targ'ib qilishni davom etish; yuqumli va yuqumsiz kasalliklar, OIV va sil kasalligiga e'tibor qaratish; sog'lom turmush tarzini va soglom turmush tarzini targ'ib qilish; yuqori xarajatlarni kamaytirish uchun sog'liqni saqlash sohasidagi innovatsion moliyalashtirishni qo'llab-quvvatlash; va sog'liqni saqlash infratuzilmasini yaxshilash.
2. Ta'limda ta'lim sifatini va ta'lim natijalarini yaxshilash; maktabgacha va o'rta ta'limga e'tibor qaratish; va ayollarning oliy va texnik ta'limga qabul qilinishini birinchi o'ringa qo'yish.
3. Ijtimoiy himoyada, ijtimoiy himoya tizimida qamrov va samaradorlikni yaxshilash.
4. Munosib ishga ega bo'lishda, ayniqsa yoshlar va ayollar uchun munosib mehnat sharoitlarini rag'batlantirish va mavjud mehnat nazorati tizimlarini modernizatsiya qilish.

Aholining turmush tarzini ta'minlash uchun:

1. Mulk huquqlarining adolatli himoyasini ta'minlash, ortiqcha tartibga solish va tranzaksiyon xarajatlarni kamaytirish orqali biznes uchun qulay va bashorat qilinadigan huquqiy va siyosiy muhitni yaratish; davlat-xususiy sheriklik aloqalarini rivojlantirish va kommunal xizmatlar va davlat infratuzilmasi kabi sohalarda xususiy moliyalashtirishni joriy etish, shuningdek bozorlarga chiqish yo'lidagi to'siqlarni bartaraf etish. Bu, shuningdek, xorijiy investorlar va O'zbekiston Respublikasi o'rtasidagi nizolarda hakamlik qarorlarining to'liq bajarilishini ta'minlash, shu bilan investorlarning ishonchini oshirish zarurligiga ham tegishli bo'ladi.
2. ITOBY yoshlar, ayollar va nogiron kishilarga bozorga asoslangan ko'nikmalarni o'rgatish, ishchi kuchidagi ayollarning ishtirokini qo'llab-quvvatlash va yangi boshlang'ich yoshlarni rag'batlantirish orqali ularga e'tiborni qaratish.

3. Qishloq va shahar bo'shliqlarini bartaraf etish, shu jumladan doimiy migratsiya va ichki harakatchanlikni ta'minlash uchun yashash imkoniyati sifatida va migratsiya oldidan ko'nikmalar va yo'nalishlarni ta'minlash orqali qishloq aholisining turmush tarzini hal qilish.

10.2 Hamkorlik va o'zaro faoliyat sohalari

COVID-19 inqirozi «hech kimni ortda qoldirmaslik» ning tashkilotchilik printsiplari sifatida ahamiyatini ta'kidlaydi va bu tamoyil BMTning barcha sa'y-harakatlariga nisbatan qat'iy qo'llanilishi kerak. Buning uchun mamlakatda istisno va tengsizlikni, shu jumladan doimiy gender tengsizlikni kamaytirishga e'tibor qaratish zarur. HKOQ printsiplari ham yondashuv, ham maqsad sifatida ishlatilishi kerak. Bu qashshoqlikni keng ko'lamli, ko'p o'lchovli ta'rifini talab qiladi, bunda ko'p sonli kamsitishlar, mahrumliklar, adolatsizliklar va kamsitilishlarga e'tibor qaratiladi. Har qanday aralashuv HKOQ guruhlarini qamrab olishi kerak, bunda yoshlar, ayollar va nogironlarga alohida e'tibor beriladi.

BRM-larni milliy va mahalliy rivojlanish siyosati va dasturlariga hamda sektor siyosatiga joriy etish orqali BRM Dasturi hukumat islohotlariga yaxshiroq integratsiyalanishni talab qiladi. Rivojlanish bo'yicha sheriklar, shuningdek, milliy BRMlarning birlashishini tavsiya etishda faol boshlovchilar bo'lishlari mumkin.

Hukumat tarkibida statistik va dalillarga asoslangan siyosat ishlab chiqish salohiyatini yanada kuchaytirish zarur. Bunday talabga ajratilgan ma'lumotlarni to'plash, turli xil so'rovlar natijalarini baham ko'rish va aholi guruhlari bo'yicha siyosatning differentsial ta'sirini tahlil qilish imkoniyatlarini oshirishni o'z ichiga oladi. Statistik, atrof-muhit, sog'liqni saqlash, geomakonli, gidrometeorologik va boshqa tizimlar o'rtasida o'zaro ishlashga yo'naltirilgan tizimlarni elektron boshqaruv va zamonaviy raqamli texnologiyalardan foydalanadigan «Ochiq ma'lumotlar» tizimi orqali targ'ib qilish muhim ahamiyatga ega.

O'zbekiston xalqaro tajriba va yaxshi amaliyotdan foydalanishi orqali barqaror rivojlanishni amalga oshirish imkoniyatlarni oshirish uchun mamlakat hali ishtirokchi bo'lmagan xalqaro shartnomalarda qatnashishni bu harakatni rag'batlantirish kerak.

Hukumat inson huquqlari, gender tenglik va mehnat huquqlari bo'yicha majburiyatlarning

bajarilishini yaxshilashi uchun rag'batlantirilishi va qo'llab-quvvatlanishi kerak. Ushbu yondashuv katta axloqiy va huquqiy jozibaga ega va dolzarblikni talab qiladi.

Ta'sirchan ko'rinadigan rivojlanish masalalari atrofida munozaralarni o'tkazish uchun kuchlarni jalb qilish va institutlarning betaraflik bilan rivojlanishiga inklyuziv yondashuvlarni amalga oshirish va ilgari surish kerak.

BRMga erishishni tezlashtirish uchun biznes bilan sheriklikni, shu jumladan, BMTning Global Shartnomasi doirasida ham mustahkamlash kerak. BMT xususiy sektor faoliyatini 2030 yil Dasturiga moslashtirish uchun kuchli biznes misolini taqdim etishga tayyor.

Sub-mintaqaviy va transchegaraviy hamkorlikni, shu jumladan Afg'oniston bilan mavjud tashabbus va dasturlardan foydalangan holda, axborot almashinuviga ko'maklashish va parchalanishga yo'l qo'ymaslik kerak. Ushbu sohalarga transport koridorlari atrofidagi mahalliy iqtisodiy rivojlanish, yoshlar, iqlim o'zgarishi va tabiiy ofatlar xavfini boshqarish, chegara tinchligi va xavfsizligi kiradi.

Shu bilan bir qatorda, milliy va mahalliy darajada mamlakatda haqiqiy va samarali fuqarolik jamiyatining o'sib borayotgan o'sishini qo'llab-quvvatlash va oldinga surishga ehtiyoj katta. Buni demokratik va mustaqil ishchilar harakatini o'z ichiga olgan salohiyatni oshirish orqali amalga oshirish mumkin. Dalillarga asoslangan muloqot va targ'ibotni rivojlantirish uchun mustahkamlangan fuqarolik jamiyati zarur; shu qatori ishtirok etish va ijtimoiy javobgarlikni rivojlantirish; hukumat harakatlari, xarajatlari va dasturlarini kuzatib borish; va xizmat ko'rsatishning muqobil modellarini taklif qilish kerak.

Va nihoyat, bitta hukumat vazirligi bilan ishlaydigan ko'plab rivojlanish sheriklarining aqaloridan foydalanish uchun keng muvofiqlashtirish ishlari zarur. Bunday yondashuv takrorlanishni oldini olish va rivojlanish bo'yicha sheriklar o'rtasida birlashgan jabhani yaratish va xalqaro hamjamiyatning aniq va izchil xabarlarini ishlab chiqish uchun zarurdir. Iqtisodiy Kengash va BRM Muvofiqlashtiruvchi Kengashlaridan donorlarni muvofiqlashtirish uchun platformalar sifatida foydalanishlari mumkin. Shu munosabat bilan, masalan, Orol Dengizi va Farg'ona vodiysidagi mintaqaviy qo'shma dasturlardan ijtimoiy, iqtisodiy va ekologik rivojlanish kompleks yondashuvlarini namoyish etish uchun foydalanish mumkin.

Qo'shimcha-A. BMT konvensiyalariga va bitimlariga qo'shilish va tasdiqlash bo'yicha O'zbekistonning holati¹⁹³

BMT konvensiyasi nomi, bitimlari va boshqalar	Qisqacha ma'lumot	Holat	BMTning vakolatli organlari
1. "Nogironlar huquqlari to'g'risida"gi konvensiya (CRPD)	<p>Maqsadi va faoliyat sohasi: Konvensiya inson huquqlarini himoya qilish vositasi bo'lib, o'zining aniq ijtimoiy rivojlanish mezoniga egadir. Bunda, turli nogironligi bor shaxslar keng qamrab olinadi va barcha turdagi nogironligi bor shaxslar insoniy huquqlari va asosiy erkinliklaridan foydalana olishi kerakligini tasdiqlaydi. Nogironligi bor shaxslarning haq-huquqlari qanday taminlanayotganligiga aniqlik kiritadi va baho beradi, ularning huquqlarini samarali himoya qilinishi uchun qayerlarda o'zgartirishlar kiritilishi kerakligini, huquqlari poymol qilinayotgan holatlarni va zarur choralar ko'rilishi kerakligini aniqlaydi.</p> <p>Afzalliklari: Nogironlikning xayriya, tibbiy, ijtimoiy va inson huquqlari kabi 4 ta yondashuvi mavjud. Dastlabki uchta holatda, nogironligi bo'lgan shaxsga yordamga muhtoj va boshqalar qaramiga bo'lgan obyekt sifatida qaraladi. To'rtinchi yondashuvda esa, u huquq va majburiyatlarga ega bo'lgan subyekt sifatida ko'riladi. "Nogironlar huquqlari to'g'risidagi konvensiya"da inson huquqlariga asoslarga shunday yondashuv mavjud. Shu uchun ham konvensiyaning tasdiqlanishi katta ahamiyat kasb etadi. Konvensiya, nogironligi bo'lgan shaxslar uchun hayotning turli sohalarida faol ishtiroki ta'minlangan va bunga halaqit beradigan to'siqlarni zarur infratuzilmani (uskunalar, moslamalar, transport vositalari, yordamchi qurilmalar va boshqalar) yaratish orqali olib tashlaydigan inklyuziv jamiyatni yaratishni ko'zda tutadi.</p>	Konvensiya imzolangan va tasdiqlanishi kutilmoqda. Prezidentning 2017-yil 1-dekabrda qaroriga binoan, hukumat konvensiyani tasdiqlash yo'lida amaliy qadamlar tashlamoqda.	YuNISEF, BMTTD, BMT AJ, JSST, YuNESKO BMT Inson huquqlari bo'yicha oliy komissari boshqarmasi, BMT QOK

193 Jadval faqat kutlayotgan va yaqinda ratifikatsiya qilingan / imzolangan shartnomalar, bitimlar va bayonnomalarni o'z ichiga oladi. Tasdiqlangan hujjatlar belgilangan.

<p>2. Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risidagi xalqaro paktga (ICESCR) ixtiyoriy protokoli¹⁹⁴</p>	<p>Maqsadi va faoliyat sohasi: Bu iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risidagi xalqaro kelishuvning shikoyatlar va talablarni o'rnatadigan xalqaro bitimidir. Ushbu ixtiyoriy protokoli Pakt uchun shikoyatlarining individual mexanizmini o'rnatadi. Shikoyatchilar barcha ichki himoya vositalarini ishlatib bo'lgan bo'lishi kerak, anonim va mamlakat "Ixtiyoriy bayonnoma"ga qo'shilishidan avval ro'y bergan voqealarga oid shikoyatlarni qabul qilishga yo'l qo'yilmaydi.</p> <p>Qo'mita qaysidir tomondan ma'lumot so'rashi va tavsiyalar berishi mumkin. https://en.wikipedia.org/wiki/Optional_Protocol_to_the_International_Covenant_on_Economic_Social_and_Cultural_Rights - cite note-11</p> <p>Ushbu "Ixtiyoriy protokoli"ning kuchga kirishi uchun o'nta tasdiqlashdan o'tishi talab qilingan.</p> <p>2018-yil yanvar holatiga ko'ra, bayonnomada 45 ta imzolovchi va 23 ta ishtirokchi davlat bor edi. Malumot uchun, bayonnoma 2013-yil 5-maydan kuchga kirgan.</p> <p>Afzalliklari:</p> <p>Tomonlar Kelishuv bo'yicha o'z huquqlari buzilganligini da'vo qilayotgan shaxslar yoki guruhlarining shikoyatlarini ko'rib chiqish uchun Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar qo'mitasining vakolatini tan olishga kelishib olishadi. https://en.wikipedia.org/wiki/Optional_Protocol_to_the_International_Covenant_on_Economic_Social_and_Cultural_Rights - cite note-7</p>	<p>Tasdiqlanmagan.</p> <p>Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar bo'yicha qo'mita (CECSR) tasdiqlashni tavsiya etadi.</p>	<p>YuNISEF, BMTTD, BMT AJ, JSST, YUNESKO</p>
---	---	--	--

194 Shuningdek, Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar qo'mitasi tavsiya etgan. O'zbekistonning ikkinchi davriy ma'ruzasida yakuniy kuzatishlar, 28-b. // https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=E%2fc.12%2fUZB%2fCO%2f2&Lang=en

3.	<p>Barcha mehnat muhojirlari va ularning oila a'zolari huquqlarini himoya qilish to'g'risidagi xalqaro konvensiya¹⁹⁵</p>	<p>Maqsadi va faoliyat sohasi: Birlashgan Millatlar Tashkilotining ushbu konvensiyasi mehnat muhojirlarining huquqlarini himoya qilishga oid keng qamrovli xalqaro bitim hisoblanadi. Butun dunyo bo'ylab tobora muhim siyosat darajasiga aylanib borayotgan migratsiya va inson huquqlari o'rtasidagi bog'liqlikni yaqqol ko'rsatib beradi. Konvensiyaning ustuvor maqsadi mehnat muhojirlari va ularning oila a'zolarini himoya qilishdir. Muhojirlarning huquqlari poymol qilinmasligini va ularga faqat ishchi sifatida qaralmay, inson sifatida qadri va sha'ni himoya qilinishini ta'minlaydi. Konvensiya barcha muhojirlar minimal himoya darajasiga ega bo'lishi kerak degan g'oya asosida shakllanadi. Ushbu hujjat jinsi, irqi, rangi, dini, dini yoki e'tiqodi, siyosiy qarashlari, etnik yoki ijtimoiy kelib chiqishi, millati, yoshi, iqtisodiy holati, oilaviy holati va boshqa har qanday tafvutlarsiz barcha mehnat muhojirlari va ularning oila a'zolariga tegishlidir. Ushbu konvensiya mehnat muhojirlari va oila a'zolarining butun migratsiya jarayonida, jumladan, boshqa mamlakatga ketishga tayyorgarlik ko'rish, jo'nab ketish, tranzit va muhojirlikda yashash davri, mehnat faoliyati bilan shug'ullanishi va o'z yurtiga yoki doimiy istiqomat qilish manziliga qaytishida dasturulamal sifatida qo'llanadi.</p> <p>Afzaliklari:</p> <p>Konvensiya muhojirlar uchun yangi huquqlarni yaratmasa-da, ularga tub aholiniki kabi teng muomala qilinishini, bir xil mehnat sharoitlari va zarur holatlarda vaqtinchalik ishlash imkoniyatlari yaratilishini kafolatlaydi.</p>	Tasdiqlanmagan	CESCR qo'mitasi tasdiqlashni tavsiya etadi.	XMT, Migratsiya bo'yicha xalqaro tashkilot (MXT) BMTTD, BMT Inson huquqlari bo'yicha oliy komissari boshqarmasi
4.	<p>Barcha insonlarni majburan g'oyib bo'lishdan himoya qilish bo'yicha xalqaro konvensiya (ICPED)¹⁹⁶</p>	<p>Maqsadi va faoliyat sohasi: Maqsad insonlarning izsiz yo'q qilinishi va shunday tahdidlarning oldini olish, shu kabi jinoyatlar uchun muqarrar jazodan qutulib qolishga qarshi kurashish, har qanday shaxsning majburan izsiz yo'qolib qolmaslik huquqini himoya qilish, jabrlanuvchilarni odil sudlov va tovon undirish huquqlarini, va yo'qolgan shaxsning keyingi taqdiri to'g'risida haqiqatni bilish va shu maqsadda ma'lumotlarni qidirish, olish va tarqatish erkinligi huquqi bilan ta'minlash.</p>	Tasdiqlanmagan	CESCR va BHTK tasdiqlashni tavsiya etadi.	BMTTD, BMT NJQKB, BMT Inson huquqlari bo'yicha oliy komissari boshqarmasi

195 Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar qo'mitasi. O'zbekistonning ikkinchi davriy ma'ruzasi bo'yicha yakuniy kuzatishlar, 29-band // https://tbinternetnet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=E%2FC.12%2FUZB%2FCO%2F2&Lang=en; Bola Huquqlari Bo'yicha Qo'mita. Qo'mita oltmish uchinchi sessiyada qabul qilgan O'zbekistonning uchinchi va to'rtinchi davriy hisobotlari bo'yicha yakuniy kuzatishlar. 72-band (2013-yil 27-may - 14-iyun) // https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2FC%2FUZB%2FCO%2F3-4&Lang=en

196 Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar qo'mitasi. O'zbekistonning ikkinchi davriy ma'ruzasi bo'yicha yakuniy kuzatishlar, 29-band // https://tbinternetnet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=E%2FC.12%2FUZB%2FCO%2F2&Lang=en; Bola Huquqlari Bo'yicha Qo'mita. Qo'mita oltmish uchinchi sessiyada qabul qilgan O'zbekistonning uchinchi va to'rtinchi davriy hisobotlari bo'yicha yakuniy kuzatishlar. 72-band (2013-yil 27-may - 14-iyun) // https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2FC%2FUZB%2FCO%2F3-4&Lang=en

4.	<p>Ushbu konvensiya Birlashgan Millatlar Tashkilotining “Qiynoqlarga qarshi konvensiyasi” asosida ishlab chiqilgan. Majburiy izsiz yo'qolishning keng tarqalgan yoki muntazam ravishda qo'llanishi 6-moddada insoniyatga qarshi jinoyat sifatida batafsil ifodalangan.</p> <p>Ushbu konvensiyani a'zolar saylagan Izsiz yo'q qilinganlar masalalari bo'yicha qo'mita tartubga soladi. Tomonlar ushbu qo'mitaga qo'shilganlaridan so'ng ikki yil ichida amalga oshirilgan chora va tadbirlar yuzasidan hisobot berishi shart.</p> <p>Konvensiyada shikoyatlar bilan ishlash tizimi mavjud bo'lib, fuqarolar bedarak yo'qolgan shaxslarni topishda yordam so'rab murojaat qilishlari mumkin. Tomonlar ushbu tizimga istalgan vaqtda qo'shilishlari mumkin, ammo chiqishda oldindan yozma murojaat qilishlari lozim.</p> <p>Afzalliklari:</p> <p>Konvensiya shaxslarning izsiz, bedarak yo'qolish holatlarida xalqaro vakolati orqali aybdorlarning javobgarligini oshiradi. Shu bilan birga, shaxslarning majburiy yo'q qilinish holatlarini xalqaro qonunlarda jinoiy harakat deb ko'rsatib bunday holatlarga xalqaro taqiqni kuchaytiradi va bartaraf etadi.</p>		
5.	<p>Xotin-qizlarni kamsitishning barcha shakllarini tugatish to'g'risidagi konvensiyaga fakultativ bayonnoma CEDAW¹⁹⁷</p> <p>Maqsadi va faoliyat sohasi: Ushbu fakultativ protokolni ratifikatsiya qilish orqali davlat xotin-qizlarga nisbatan kamsitishni tugatish qo'mitasini o'z hududida konvensiyaga amal qilinishini kuzatuvchi organ sifatida tan oladi va o'z vakolati doirasida yakka shaxslar yoki guruhiardan tushadigan shikoyatlarni qabul qilish va ko'rib chiqish vakolatini beradi. Bayonnoma ikki bosqichni o'z ichiga oladi:</p> <p>(1) Yakka yoki bir guruh ayollarning, konvensiyaga binoan himoya qilinadigan huquqlarini buzilishi to'g'risidagi da'vo arizalarini qo'mitaga taqdim etish imkoniyatini berish va ular bilan aloqaga kirishish jarayoni. Bunday da'vo arizalarini qabul qilish va qo'mita ularni o'rganishi uchun protokolda bir qator mezonlar ko'zda tutilgan bo'lib, jumladan, ichki himoya vositalaridan to'liq foydalanib bo'lgan bo'lishi kerak.</p> <p>(2) Bayonnoma, shuningdek, qo'mita uchun ayollar huquqlarining qo'pol yoki muntazam ravishda buzilishi holatlari bo'yicha surishtiruvlarni boshlash huquqini beruvchi tergov tartibini yaratadi. Har ikki holatda ham davlatlar konvensiya va protokol ishtirokchisi bo'lishi shart.</p> <p>Bayonnomada davlatlarning ratifikatsiya yoki qo'shilishidan keyin belgilangan tergov jarayonini qabul qilmasliklarini e'lon qilish imkonini beradigan “rad etish to'g'risida”gi band mavjud.</p>	<p>Tasdiqlanmagan</p> <p>Xotin-qizlarga nisbatan kamsitishni tugatish qo'mitasi (CEDAW) tasdiqlashni tavsiya etadi.</p>	<p>BMT AJ (O'zbekistonning fakultativ protokolni tasdiqlashini targ'ib qilish), BMTTD</p>

197 Xotin-qizlarga nisbatan kamsitishni tugatish qo'mitasi. O'zbekistonning beshinchi davriy hisobotidagi yakuniy kuzatishlar. 37-band

		<p>Afzalliklari: Xotin-qizlarga nisbatan kamsitishni tugatish qo'mitasi 5-davriy ma'ruzasida O'zbekistonga ushbu konvensiyaning fakultativ protokolini ratifikatsiya qilishni tavsiya qildi.</p>		
6.	<p>XMTning uy xizmatchilari uchun munosib mehnat to'g'risidagi 189-konvensiyasi (2011 y)¹⁹⁸</p>	<p>Maqsadi va faoliyat sohasi: 189-konvensiya uy xizmatchilari uchun maxsus himoya taklif qiladi. U asosiy huquqlar va prinsiplarni bayon etadi va davlatlardan uy xizmatchiligini ham munosib mehnat shakliga aylantirish uchun bir qator choralar ko'rishni talab qiladi. Uy ishchilariga munosib mehnat sifatida berilgan asosiy huquqlar kunlik va haftalik (kamida 24 soat) dam olish, belgilangan eng kam ish haqi va yashash va dam olish joyini o'zi tanlash huquqidir. Shuningdek, xujjatni ratifikatsiya qiluvchi davlatlar zo'ravonlikdan himoya choralarini ko'rish va boshqa mehnat shakllarida bo'lgani kabi mos keladigan eng kam yosh chegarasini belgilashlari kerak. Bundan tashqari, ishchilar mehnat turi va shartlari (yozma ravishda) aniq ko'rsatilgan mehnat shartnomasini tuzish huquqiga egadir va xalqaro mehnat holatlarida esa qonuniy immigratsiya shartlarini bajarishlari kerak. Bundan tashqari, ular o'zlari ishlaydigan uyda yashash yoki ta'til paytida ham o'sha uyda qolishlari talab qilinmaydi.</p> <p>Afzalliklari: 189-konvensiya uy xizmatchilariga boshqa toifadagi ishchilar bilan bir qatorda minimal mehnat muhofazasini kafolatlaydi, shu bilan birga, sezilarli darajada moslashish imkonini yaratadi. Bu aholi zich joylashgan mamlakatlar uchun alohida ahamiyatga ega.</p>	<p>Tasdiqlanmagan</p> <p>Bola huquqlari bo'yicha qo'mita tasdiqlashni tavsiya etadi.</p>	XMT
7.	<p>Xalqaro mehnat standartlarini tatbiq etishga ko'maklashish uchun XMT konvensiyasining 144-uch tomonlama maslahatlashuvlari</p>	<p>Maqsadi va faoliyat sohasi: XMT uch tomonlamalik prinsipiga asoslanadi – hukumatlar, ish beruvchilar va ishchilar o'rtasidagi mehnat masalalari bilan bog'liq me'yorlar va siyosatni shakllantirishda muloqot va hamkorlik. Xalqaro mehnat standartlari Birlashgan Millatlar Tashkiloti tizimida faqatgina XMTga hos bo'lgan uch tomonlama tuzilma orqali yaratiladi va nazorat qilinadi. Standartlarning qabul qilinishidagi uch tomonlama yondashuv XMT barcha ta'sischilari keng qo'llab-quvvatlashini ta'minlaydi. XMT standartlariga muvofiq, uch tomonlamalik davlat darajasida ham muhim ahamiyatga ega. Doimiy uch tomonlama maslahatlashuvlar orqali hukumatlar XMT standartlarini ish beruvchilar va ishchilar o'rtasida shakllantirish, qo'llash va nazorat qilishni ta'minlashi mumkin.</p>		

198 Bola huquqlari bo'yicha qo'mita. Qo'mita oltinchi sessiyada qabul qilgan O'zbekistonning uchinchi va to'rtinchi davriy hisobotlari bo'yicha yakuniy kuzatishlar. 72-band (2013-yil 27-may - 14-iyun) // http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fCO%2fFUZB%2fCO%2f3-4&Lang=

7.	<p>Xalqaro mehnat standartlarini tatbiq etishga ko'maklashish uchun XMT konvensiyasining 144-uch tomonlama maslahatlashuvlari</p>	<p>XMTning uch tomonlama konsultatsiyalar bo'yicha standartlari samarali milliy uch tomonlama maslahatlashuvlari uchun asos yaratadi. Bunday yondashuv ijtimoiy sheriklar uchun yanada kengroq hamkorlik, xalqaro mehnat me'yorlariga tegishli masalalarda chuqurroq anglash va kengroq ishtirok etish, ijtimoiy-iqtisodiy boshqaruvni yaxshilash va ijtimoiy muloqot madaniyatini oshirish imkonini beradi.</p> <p>XMT uch tomonlama munosabatlarning muhimligi sababli 1976-yili (144-son) qabul qilingan "Uch tomonlama maslahatlashuvlar to'g'risi"dagi konvensiyasini (Xalqaro mehnat standartlari) rasmiylashtirish va amalga oshirishni ustuvor vazifa qilib qo'ydi.</p> <p>Afzalliklari:</p> <p>144-konvensiyani ratifikatsiya qilish va amalga oshirish hukumatlarga, ish beruvchilar va ishchilar tashkilotlariga xalqaro mehnat standartlari va umuman Xalqaro mehnat tashkiloti masalalari bo'yicha maslahatlashuv maydonini yaratadi. Shunday qilib, konvensiya uch tomonlama ishtirokchilar o'rtasida muloqot madaniyatini oshirib ular o'rtasida ishonchni shakllantiradi. Hukumat, ish beruvchilar va ishchilar tashkilotlari vakillari bilan samarali uch tomonlama maslahatlashuvga asoslangan ijtimoiy va mehnat siyosati qarorlarni chuqur anglagan holda qabul qilinishini ta'minlaydi va barcha manfaatdor tomonlarning majburiyatlari va daxldorliklarini oshiradi.</p> <p>XMT tadqiqotlari shuni ko'rsatdiki, yaxshi tashkil etilgan va samarali milliy ijtimoiy muloqot institutlariga ega davlatlar iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy inqiroz sharoitida yanada yaxshiroq muvaffaqiyat qozonmoqda. Bunday muassasalar, shuningdek, ishning kelajagini belgilaydigan uch tomonlama munozaralarda yordam beradi.</p>	2019-yil 13-avgustda tasdiqlangan	XMT
8.	<p>XMTning "Mehnatni tekshirish to'g'risida"gi 081- (sanoat sohasida) va 129- (qishloq xo'jaligida) konvensiyalari</p>	<p>Maqsadi va faoliyat sohasi:</p> <p>Mehnat inspektorlari profilaktika madaniyatini oshirishda va ularga rioya qilishni ta'minlashda turli xil vositalar va usullarni, jumladan, profilaktika tashabbuslari va ijro choralarini qo'llashadi. Sanksiyalar bilan bir qatorda xavf-xatarni baholash, yetakchilik madaniyati va ilg'or tajribani oshirish, mehnat xavfsizligi va sog'liqni saqlash bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirish, axborotni boshqarish va tegishli profilaktik chora va tadbirlarni chuqur anglash kerak.</p> <p>Shu munosabat bilan, mehnat inspeksiyasi barcha ish joylarida tatbiq etiladigan ish sharoitlari va ishchilarni himoya qilish bilan bog'liq huquqiy qoidalarni amalga oshiriladigan tizim sifatida tashkil etilishi kerak; mehnat inspeksiyasining samaradorligini oshirish uchun mamlakatning ma'muriy amaliyotiga mos keladigan usulda markaziy hokimiyat nazoratiga birlashtirilishi lozim;</p>	2019-yil 13-avgustda tasdiqlangan	XMT

	<p>Mehnatni tekshirish tizimi mehnat sharoitlari (ish vaqti, to'lanadigan haq, xavfsizlik, sog'liqni saqlash va farovonlik, bolalar va yoshlarni ish bilan ta'minlash va boshqa shu kabi masalalar) bo'yicha ta'lim va ijro funksiyalarini ta'minlashi va vakolatli organlarni amaldagi qonun hujjatlarida ko'zda tutilmagan har qanday kamchiliklar yoki suiiste'mol qilish holatlari yuzasidan ogohlantirishi kerak. Shu ma'noda, mehnat inspeksiyasining vakolatlariga mehnat xavfsizligi va ischilar salomatligi, turmush farovonligi, mehnatning umumiy shartlari va mehnatga munosib haq to'lash, ishga noqonuniy yollash bilan bog'liq mehnat munosabatlari va bandlikni oshirish, shunga ko'ra kasbga tayyorlash masalalari kiradi. Bu, shuningdek, pul o'tkazmalarining va boshqa ishchilarning kompensatsiya to'lovlari nazorati doirasidagi ijtimoiy ta'minot masalalariga ham tegishli bo'lishi kerak.</p> <p>Mehnatni inspeksiyalari tizimining samarali faoliyatiga boshqa davlat xizmatlari tashkilotlari va mehnatni muhofaza qilish bilan shug'ullanuvchi xususiy tashkilotlar, shuningdek, ish beruvchilar, ischilar va ularning tashkilotlari bilan samarali hamkorlik qilish orqali erishish mumkin.</p> <p>Afzalliklari:</p> <p>81- va 129-konvensiyalarni ratifikatsiya qilish hukumat va ijtimoiy hamkorlariga mehnat qonunlari va me'yoriy-huquqiy hujjatlariga rioya qilinishining samarali mexanizmini ishlab chiqish va amalga oshirish uchun zarur asos bo'la oladi. Bu ish sharoitlarini yaxshilash va sog'lom muhit va xavfsiz ish joylarini yaratish uchun zarurdir. Bu, jumladan, biznes va mahsuldorlikni oshirib, iqtisodiy rivojlanishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.</p>		
<p>9.</p> <p>P029 – "Majburiy mehnat to'g'risida"gi 029-konvensiyaning 2014-yilgi bayonnomasi</p>	<p>Maqsadi va faoliyat sohasi: "Majburiy mehnat to'g'risida"gi 029-konvensiyaga bayonnomasi (P029) XM Tning majburiy mehnatga oid standartlarini, xususan, 1930- va 1957-yillarda qabul qilingan 29- va 105-konvensiyalarni to'ldiradi va yangi davrga olib chiqadi. Bayonnomasi butun dunyo bo'ylab odam savdosi qurboni bo'lgan, qarzdorlikda saqlangan yoki qullik sharoitida ishlaydigan, o'z mamlakatlarida yoki chegara ortida ekspluatatsiya qilingan millionlab erkaklar, ayollar va bolalar majburiy mehnati kabi turli voqealar asosida shakllantirilgan.</p> <p>29-konvensiya bayonnomasi (P029) mamlakatlarga yuqoridagi kabi holat jabrdiydalarining huquqlarini himoya qilish, himoya vositalaridan foydalanish va jinoyatchilarni jazolash bo'yicha yangi strategiyalarni taklif qiladi. Shuningdek, u majburiy mehnat va odam savdosi o'rtasidagi bog'liqlikka e'tibor qaratadi.</p>	<p>2019-yil 16-sentabrda tasdiqlangan</p>	<p>XMT</p>

		<p>Afzalliklari: 29-konvensiya bayonnomasini (P029) ratifikatsiya qilish orqali O'zbekiston majburiy mehnatni butunlay yo'q qilish bo'yicha siyosiy majburiyatini qayta tasdiqlaydi. Bu amalga oshirilayotgan islohotlar haqqoniy ekanining kuchli belgisidir. Ushbu siyosiy majburiyatni zimmasiga olish, belgilangan standartni ratifikatsiya qilish va amalga oshirish O'zbekistonga xalqaro savdo bitimlariga (YeI, AQSh) a'zo bo'lish imkonini berib, iqtisodiy manfaat keltiradi.</p>		
10.	<p>"Bola huquqlari to'g'risida"gi konvensiyaning (BHTK) aloqalar jarayoniga oid fakultativ bayonnomasi¹⁹⁹</p>	<p>Maqsadi va faoliyat sohasi: Aloqa jarayoni bo'yicha BHTKning uchinchi fakultativ bayonnomasi (OP3 CRC) bola huquqlarining buzilishi bo'yicha xalqaro shikoyat arizalari tartibini belgilaydigan shartnoma bo'lib, quyidagilarni o'z ichiga oladi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiya (BHTK) • Bolalarning qurolli mojarolarda ishtirokiga taalluqli BHTKning fakultativ bayonnomasi (OPAC) • Bola savdosi, fohishabozligi va pornografiyasiga oid BHTKning fakultativ bayonnomasi (OPSC). <p>BHTKning uchinchi fakultativ bayonnomasi bolalarga huquqlarining buzilishiga qarshi kurashning ikkita yangi usulini taqdim etadi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Muloqot jarayoni, bunda bolalar agar ularning huquqlari buzilgan holatlar mahalliy sudlarda to'liq hal qilinmagan bo'lsa, BHTKning Bola huquqlari bo'yicha qo'mitasiga shikoyat qilishlari mumkin. • Bola huquqlarining qo'pol va muntazam ravishda buzilish holatlari bo'yicha tergov jarayoni. <p>Afzalliklari: Tomonlar kelishuv bo'yicha huquqlari buzilganligini da'vo qilayotgan shaxslar yoki guruhlarining shikoyatlarini ko'rib chiqish uchun Bola huquqlari bo'yicha qo'mitaning vakolatini tan olishga kelishib oladilar.</p>	<p>Tasdiqlanmagan</p> <p>Bola huquqlari bo'yicha qo'mita tasdiqlashni tavsifa etadi.</p>	YUINSEF

199 Bola huquqlari bo'yicha qo'mita. Qo'mita oltinchi uchinchi sessiyada qabul qilgan O'zbekistonning uchinchi va to'rtinchi davriy hisobotlari bo'yicha yakuniy kuzatishlar. 72-band (2013-yil 27-may - 14-iyun) // https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CR%2FC%2FuzB%2FCO%2f3-4&Lang=en

11.	<p>“Qiyonoqqa solish va qadr-qimmatni tahqirlovchi muomalada bo‘lish yoki jazolashning boshqa shafqatsiz, g‘ayriinsoniy turlariga qarshi konvensiya”ga fakultativ bayonnomasi</p> <p>Maqsadi va faoliyat sohasi: Fakultativ bayonnomaning maqsadi qiyonoqqa solish va qadr-qimmatni tahqirlovchi muomalada bo‘lish yoki jazolashning boshqa shafqatsiz, g‘ayriinsoniy turlarining oldini olish uchun mustaqil xalqaro va davlat organlari ozodlikdan mahrum qilganlarni muntazam borib ko‘rish va tashriflar tizimini yaratishdir. U Yevropada 1987-yildan beri mavjud bo‘lgan modellashtirilgan, hibsonalarni xalqaro tekshirish tizimini o‘rnatadi (Qiyonoqlarga qarshi qo‘mita).</p> <p>Ushbu protokolga binoan, O‘zbekiston qiyonoqqa solish va qadr-qimmatni tahqirlovchi muomalada bo‘lish yoki jazolashning boshqa shafqatsiz, g‘ayriinsoniy turlarini oldini olish uchun ichki miqyosda bir yoki bir necha joyiga borib o‘rganuvchi organlarni (bundan keyin “Milliy profilaktika mexanizmi” deb yuritiladi) tuzishi, tayinlashi yoki saqlab turishi kerak.</p> <p>Afzalliklari:</p> <p>Qiyonoqlarga qarshi konvensiyaga fakultativ bayonnomasi bo‘yicha ish-tirokchi davlatlar barcha qamoqda saqlash joylari va yopiq muhitda tekshiruvlar o‘tkazish uchun mustaqil “Milliy Profilaktika Mexanizmi”ni (MPM) yaratishga kelishib oladilar.</p> <p>MPMdan tashqari, ish-tirokchi davlatlar Birlashgan Millatlar Tashkilotining Qiyonoqlarga qarshi kichik qo‘mitasi hibsonalardagi halqaro tekshirishlarni o‘tkazishiga ruxsat beradilar. Qiyonoqlarga qarshi quyi qo‘mita davlatlar bilan maxfiy ravishda aloqa o‘rnatadi va ish-tirokchi davlatning roziligsiz hisobot va tavsiyalarni nashr eta olmaydi. Bundan tashqari, kichik qo‘mitaga ma‘lumot bergan shaxslarga nisbatan sanksiyalar yoki jazo qo‘llanilishi mumkin emas.</p>	Tasdiqlanmagan	BMTTD, BMT NJQKB, OHCHR
12	<p>Qochqinlar maqomiga oid 1951-yilgi konvensiya va uning 1967-yilgi bayonnomasi²⁰⁰</p> <p>Maqsadi va vazifasi: 1951-yilgi konvensiya kimlarga qochqin maqomi berilishini va qochqinlarga nisbatan bir qator minimal huquqiy standartlarni belgilaydi. Konvensiya, shuningdek, qochqinlar masalasi xalqaro ko‘lamini va unga yechim izlashda umumiy javobgarlik hissining muhimligini ta’kidlaydi va xalqaro hamjihatlik va hamkorlikni rivojlantirishga yordam beradi. Bugungi kunda xalqaro odatiy qonunning bir qismi bo‘lgan 33-moddada ta’kidlangan qaytarib yuborilmaslik prinsipi 1951-yildagi konvensiyaning asosi hisoblanadi. Ushbu prinsipga ko‘ra, qochqin o‘z hayoti yoki erkinligiga jiddiy tahdid soladigan mamlakatga qaytarilmasligi kerak. 1951-yilgi konvensiyaga 145 ta mamlakat, jumladan, O‘zbekistonga qo‘shni mamlakatlar ham qo‘shilgan.</p>	Tasdiqlanmagan	BMT QOK

200 Irqiy kamsitishni tugatish bo‘yicha qo‘mita, O‘zbekistonning sakkizinchi va to‘qqizinchi davriy qo‘shma maruzasi bo‘yicha yakuniy kuzatishlar, 21-bet // [https://tbinternet.ohchr.org/_](https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexter)

	<p>1967-yilgi bayonnoma 1951-yilgi konvensiyaning qo'llanishini kengaytiradi. 1967-yilgi bayonnomada 1951-yilgi konvensiyaga kiritilgan geografik va vaqt cheklovlari bekor qilindi. Ushbu cheklovlar dastlab Yevropada 1951-yil 1-yanvargacha ro'y bergan voqealar tufayli qochqinlarga aylangan shaxslarga nisbatan konvensiyaning qo'llanishini cheklab qo'ydi. Bayonnomani 146 ta mamlakat, jumladan, O'zbekistonning qo'shni mamlakatlari ham ratifikatsiya qilgan.</p> <p>Afzalliklari: Mamlakat 1951-yildagi konvensiyaga qo'shilganida:</p> <ul style="list-style-type: none"> • xalqaro hamjamiyat tan olgan huquqiy va gumanitar me'yorlarga muvofiq qochqinlarga muomala qilish majburiyatini oladi; • qochqinlarga xavfsizliklarini ta'minlash imkonini beradi; • qochqinlar masalalari bo'yicha davlatlar o'rtasida kelishmovchiliklarning oldini olishga yordam beradi; • qochqinlarga dushman ko'zi bilan qaramay, ularni boshpana bilan ta'minlashi tinch, gumanitar va qonuniy akt bo'lib, buni qochqinlarning o'z mamlakati ham qabul qilishi kerak; • qochqinlarni himoya qilish uchun hamkorlikni va umumiy javobgarlikni namoyish etadi; • BMTning Qochqinlar bo'yicha oliy komissariga qochqinlarni himoya qilish uchun xalqaro ko'makni safarbar etishga yordam beradi. <p>BMTning Qochqinlar bo'yicha oliy komissari O'zbekistonning 1951-yilgi konvensiyani UDSh / Inson huquqlari bo'yicha kengashning uchinchi siklida ratifikatsiya qilish to'g'risidagi tavsiyasini qabul qilishini qo'llab-quvvatlaydi. BMTning Qochqinlar bo'yicha oliy komissari O'zbekistonga tegishli milliy me'yoriy-huquqiy hujjatni ishlab chiqishda texnik yordam ko'rsatishga tayyor.</p>		
--	--	--	--

<p>13. "Fuqaroligi yo'q shaxslar maqomi to'g'risida"gi konvensiya²⁰¹</p>	<p>Maqsadi va vaziflari: 1954-yilgi konvensiya biror bir davlatning qonun hujjatlariga binoan mamlakat fuqarosi hisoblanmaydigan shaxslarga nisbatan "fuqaroligi bo'lmagan shaxs" tushunchasini shakllantiradi. Shuningdek, u fuqaroligi bo'lmagan shaxslarning ta'lim olish va ishlash kabi bir qator haq-huquqlarini belgilaydi. Shunisi muhimki, 1954-yilgi konvensiya fuqaroligi bo'lmagan insonlarning shaxsini aniqlash, sayohat hujjatlari hamda "Barqaror rivojlanish maqsadlari"ning 16.9-maqсадiga bevosita bog'liq bo'lgan ("2030-yilgacha, barchaga huquqiy identifikatsiyani, jumladan, tug'ilishni ro'yxatdan o'tkazish") ma'muriy yordam huquqini kafolatlaydi. 1954-yilgi konvensiyani 90 ta mamlakat, jumladan, Markaziy Osiyo mintaqasidan Turkmaniston va boshqa bir qator sobiq SSSR mamlakatlari (Ozarbayjon, Gruziya, Latviya, Litva, Moldova) ratifikatsiya qilgan.</p> <p>Afzalliklari:</p> <p>1954-yilgi konvensiya fuqaroligi bo'lmagan shaxslarga kamsitilmasdan barcha inson huquqlaridan foydalanishini kafolatlaydi. U fuqaroligi bo'lmagan shaxslarga xalqaro miqyosda tan olingan huquqiy maqomni berib, sayohat hujjatlari, shaxsiy guvohnomalar va boshqa huquqiy hujjatlarni taklif qiladi va fuqaroligi bo'lmagan shaxslarga bo'ladigan munosabatlarning umumiy, minimal asoslarini belgilaydi. Shu sababli 1954-yilgi konvensiyaga qo'shilish, davlatlarga inson huquqlari kafolatlanganligini ko'rsatish imkonini berib, shaxslarning himoyaga olinish huquqini taqdim qiladi va zarur hollarda fuqaroligi bo'lmagan shaxslarni himoya qilish bo'yicha tegishli choralarni ko'rish uchun davlatning xalqaro yordamini safarbar etadi.</p> <p>BMT QOK O'zbekistonning Inson huquqlari bo'yicha kengashning uchinchi siklida 1954-yilgi konvensiyani ratifikatsiya qilish bo'yicha tavsiasini qabul qilishini qo'llab-quvvatlaydi. BMT QOK O'zbekistonga tegishli milliy qonunni ishlab chiqishda texnik yordam ko'rsatishga tayyor.</p>	<p>Tasdiqlanmagan</p> <p>CERD qo'mitasi tasdiqlashni tavsiya etadi</p>	<p>BMT QOK, YUNISEF</p>
---	--	--	-------------------------

201 Committee on the Elimination of Racial Discrimination Concluding observations on the combined eighth and ninth periodic reports of Uzbekistan, p.20// https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexter- nal/Download.aspx?symbolno=CERD%2FCO%2FUZB%2FCO%2F8-9&Lang=en

<p>14. "Fuqarosizlikni kamaytirish to'g'risida"gi konvensiya²⁰²</p>	<p>Maqsadi va faoliyat sohasi: 1961-yilgi konvensiya fuqarosizlikning oldini olish va vaqt o'tishi bilan uni kamaytirib borishga qaratilgan. U har bir shaxsga biror millatga mansublik huquqini ta'minlash uchun xalqaro ramkani yaratadi. Undan tashqari, davlatlardan o'zlarining fuqarolik qonunlarida inson tug'ilishida va keyinchalik umri davomida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan fuqaroligini yo'qotishining oldini olish uchun xavfsizlik choralarini ko'rishini talab qiladi. Konvensiyaning eng muhim qoidasi, agar bolalar biror fuqarolikka ega bo'lmasa, ular qaysi mamlakatda tug'ilgan bo'lsalar, o'sha davlatning fuqaroligini olishi kerakligini belgilaydi (Barqaror rivojlanish maqsadlarining 16.9-maqsadiga ham tegishli). Shuningdek, biror shaxs fuqaroligini yo'qotganda yoki davlatidan voz kechganda, fuqarolik yo'qolishining oldini olish uchun ko'riladigan choralarni belgilaydi.</p> <p>1961-yilgi konvensiyani 71 ta davlat, jumladan, Markaziy Osiyo mintaqasidan Turkmaniston va boshqa bir qator sobiq SSSR mamlakatlari (Ozarbayjon, Gruziya, Latviya, Litva, Moldova) ratifikatsiya qilgan.</p> <p>Afzalliklari:</p> <p>Fuqaroligi bo'lmagan shaxslarni 1954-yilgi konvensiyaga binoan himoya qilish to muqim fuqarolikka ega bo'lish choralari aniqlanishiga qadar vaqtinchalik choralar sifatida ko'rilishi kerak. Tegishli fuqarolikni olish orqali fuqarosizlikni kamaytirish asosiy maqsad bo'lib qoladi. 1961-yilgi konvensiya davlatlarga fuqarosizlik holatlarining yuzaga kelishining oldini olish va hal qilish choralarini taqdim etadi.</p> <p>BMT QOK O'zbekistonning Inson huquqlari bo'yicha kengashning uchinchi siklida 1961-yilgi konvensiyani ratifikatsiya qilish bo'yicha tavsiyasini qabul qilishini qo'llab-quvvatlaydi. O'zbekistonda ko'p sonli fuqaroligi bo'lmagan aholi (kamida 80,000 kishi) istiqomat qilayotganini ta'kidlagan holda, BMT QOK O'zbekistonga tegishli milliy qonunchilik va fuqaroligi yo'qligini aniqlash tartiblarini ishlab chiqishda texnik yordam ko'rsatishga tayyor. O'zbekiston fuqarosizlik, fuqaroligi yo'q shaxslarning yangi holatlari paydo bo'lishining oldini olish va fuqaroligi bo'lmagan shaxslarni samarali aniqlash va himoya qilish kabi mavjud vaziyatlarni hal qilish orqali 2024-yilga qadar fuqarosizlikka barham berish bo'yicha global say-harakatlariga salmoqli hissa qo'shishi mumkin (#IBlong, fuqaroligi yo'qlikni tugatish bo'yicha global harakatlar rejasini: 2014-2024,</p>	<p>Tasdiqlanmagan</p> <p>CERD qo'mitasi tasdiqlashni tavsiya etadi.</p>	<p>BMT QOK, YUNISEF</p>
--	---	---	-----------------------------

202 Irtij Kamsitishni Tugatish Bo'yicha Qo'mita, O'zbekistonning sakkizinchi va to'qqizinchi davriy qo'shma maruzasi bo'yicha yakuniy kuzatishlar, p. 20 // [https://tbinternet.ohchr.org/_](https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexte)

	<p>http://www.unhcr.org/ibelong/), BMT QOK YUNISEF (barcha bolalarning tug'ilishini ro'yxatga olish bo'yicha) va OTOIHK (Fuqarolik holati dalolatnomalari va muhim statistika bo'yicha) bilan hamkorlikda Markaziy Osiyo hukumatlariga yordam berishga tayyor.</p>		
<p>15. "O'zlikni madaniy ifoda qilish shakllari xilma-xilligini himoya qilish va rag'batlantirish to'g'risida"gi konvensiyaning 2005-yilda qabul qilinishi xalqaro madaniy siyosat olamida muhim voqea bo'ldi. Ushbu tarixiy bitim orqali dunyo hamjamiyati rassomlar va madaniyat sohasi mutaxassislari ishlab chiqqan zamonaviy o'zlikni madaniy ifoda qilish shakllarining madaniy va iqtisodiy xususiyatlarini rasman tan oldi. Madaniy mahsulotlar va xizmatlarni yaratish, ishlab chiqarish, tarqatish va ulardan foydalanishni qo'llab-quvvatlovchi siyosiy chora-tadbirlarni ishlab chiqish va amalga tadbir etishda 2005-yilgi konvensiya ijodiy iqtisodiyotning markazidan o'rin egalladi.</p> <p>Ushbu konvensiya davlatlarning o'zlikni madaniy ifoda qilish shakllarining xilma-silligini milliy va xalqaro miqyosda himoya qilish va rag'batlantirishga qaratilgan suveren huquqini e'tirof etgan holda, hukumatlarga va fuqarolik jamiyatlariga paydo bo'layotgan muammolar uchun siyosiy yechimlarni topishda yordam beradi.</p> <p>Ushbu konvensiyaning maqsadlari: (a) o'zlikni madaniy ifoda qilish shakllarining xilma-xilligini himoya qilish va rag'batlantirish; (b) turfa madaniyatlarining gullab-yashnashi va o'zaro manfaatli munosabatda bo'lishlari uchun sharoitlar yaratish; c) madaniyatlararo hurmat va tinchlikni qo'llab-quvvatlash uchun dunyoda keng va muvozanatli madaniyatlar almashinuvini ta'minlash maqsadida ular o'rtasidagi mulqotni rag'batlantirish; (d) madaniyatlararo aloqalarni oshirish, xalqlar o'rtasida ko'prik bo'lib madaniy aloqalarni rivojlantirish; (e) xilma-xil o'zlikni madaniy ifoda qilish shakllariga o'zaro hurmatni va mahalliy, milliy hamda xalqaro darajada uning ahamiyatini anglashni targ'ib qilish; (f) barcha mamlakatlarga, ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlar uchun madaniyat va rivojlanish o'rtasidagi bog'liqlikning muhimligini yana bir bor ta'kidlash va o'zaro aloqaning haqiqiy qiymatini tan olishni ta'minlash uchun milliy va xalqaro miqyosda amalga oshirilayotgan tadbirlarni qo'llab-quvvatlash; (g) madaniy tadbirlar, buyumlar va xizmatlarning o'ziga xos xususiyatlarini qadriyat va farqlanish ma'nosi sifatida uning ahamiyatini tan olish; (h) davlatlarning o'z hududlarida madaniy iboratlarining xilma-xilligini himoya qilish va ilgari surish uchun zarur deb hisoblagan siyosiy chora-tadbirlarini qabul qilish va ularni amalga oshirishga bo'lgan suveren huquqlarini tasdiqlash; (i) xalqaro hamkorlik va hamjihatlikni</p>	<p>Konvensiya 2019-yil 15- noyabrda ratifikatsiya qilingan.</p>	<p>YUNESKO</p>	

	<p>hamkorlik ruhida, xususan, o'zlikni madaniy ifoda qilish shakllarning xilma-xilligini himoya qilish va rag'batlantirish uchun rivojlanayotgan mamlakatlarning imkoniyatlarini oshirish va mustahkamlash.</p> <p>Afzalliklari:</p> <p>Konvensiyani ratifikatsiya qilish davlat va nodavlat tashkilotlarining to'rtta asosiy yo'nalish bo'yicha hamkorligiga yordam beradi: madaniyatni boshqarishning barqaror tizimini qo'llab-quvvatlash; rassomlarning erkin faoliyati uchun sharoitlarni yaxshilash, jumladan, madaniy buyumlar va xizmatlarning muvozanatli oqimiga erishish hamda rassomlar va madaniyat sohasidagi mutaxassislarning harakatchanligini oshirish; madaniyatni barqaror rivojlantirish strategiyalari va qoliplarga solish hamda inson huquqlari va fundamental erkinligini ilgari surish. Ushbu to'rtta maqsad 2030-yilgacha Barqaror rivojlanish dasturi bilan chambarchas bog'liq.</p> <p>Bundan tashqari, ushbu konvensiya davlatlarning ichki madaniy tadbirlari, buyumlari va xizmatlarini yaratish, ishlab chiqarish, tarqatish va ulardan foydalanishni qo'llab-quvvatlashga va shu bilan bir vaqtda rivojlanayotgan mamlakatlarda dinamik madaniy sohalarning paydo bo'lishi uchun sharoit yaratish maqsadida xalqaro hamkorlikni rivojlantirish siyosatini ishlab chiqish va amalga oshirishga bo'lgan suveren huquqini tasdiqlovchi yagona qonuniy kuchga ega vositadir.</p>		
<p>16. "Rim statuti, Xalqaro jinoyat sudi va uning imtiyozlari va immunitetlari to'g'risida"gi bitim²⁰³</p>	<p>Maqsadi va faoliyat sohasi: Xalqaro jinoyat sudining Rim statuti (odatda Xalqaro jinoyat sudi statuti yoki Rim statuti deb ham yuritiladi) Xalqaro Jinoyat Sudini (XJS) yuzaga keltirgan bitim hisoblanadi. Shuningdek, nizom sudning vazifalarini, vakolatini va tuzilishini belgilaydi. Rim statutida to'rtta asosiy xalqaro jinoyat belgilangan: genosid, insoniyatga qarshi jinoyatlar, urush jinoyatlari va tajovuzkorlik jinoyati. Ushbu jinoyatlarning "da'vo muddati belgilanmaydi". https://en.wikipedia.org/wiki/Rome_Statute_of_the_International_Criminal_Court_-_cite_note-8</p>	<p>2008-yilda imzolangan. Tasdiqlanmagan</p>	<p>BMTTD, BMT NIQKB</p>

203 101.29 Xalqaro jinoyat sudining Rim statuti va "Xalqaro jinoyat sudining imtiyozlari va immunitetlari to'g'risida"gi bitimning ratifikatsiya qilinishi (Estoniya). Universal davriy hisobot bo'yicha ish guruhning bayonoti. O'rtiz to'qqizinchi sessiya' 2018-yil 10-28 sentabr. // Manba: [A/HRC/39/I](#)

	<p>Rim statutiga binoan, to'rtta asosiy xalqaro jinoyatni tergov qilish va jinoy javobgarlikka tortishni davlatlarning o'zi amalga "oshirmagan" yoki "oshira olmagan" holatlardagina buni XJS amalga oshirishi mumkin; sudning vakolati mahalliy sudlarning vakolatlariga qo'shimcha hisoblanadi. Sudlar faqatgina ishtirokchi davlat hududida yoki ishtirokchi davlat fuqarosi sodir etgan jinoyatlarga nisbatan vakolatga ega; ushbu qoidaga birgina istisno esa, agar Birlashgan Millatlar Tashkiloti Xavfsizlik Kengashi ruxsat bergan bo'lsa, XJS ham bu jinoyatlarga nisbatan vakolatga ega bo'lishi mumkin.</p> <p>Afzalliklari:</p> <p>Dunyo bo'ylab genosid jabrdiydalari, insoniyatga qarshi jinoyatlar va urush jinoyatlari adolat va tuzatishlarni talab qilmoqda. Xalqaro jinoyat sudini (XJS) va Rim statutini haqiqatan ham global miqyosda xalqaro adolatli sud tizimiga aylantirish orqali yuqoridagi kabi jinoyatlarda gumon qilingan shaxslarni butun dunyo bo'ylab sud oldida javobgarlikka tortish mumkin.</p>		
<p>17. "Harbiy va insoniyatga qarshi jinoyatlar uchun qonuniy cheklolarning qo'llanmasligi to'g'risida"gi konvensiya²⁰⁴</p>	<p>Maqsadi va faoliyat sohasi: "Harbiy va insoniyatga qarshi jinoyatlar uchun qonuniy cheklolarning qo'llanmasligi to'g'risida"gi konvensiya Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 1968-yil 26-noyabrda 2391-rezolyutsiyasi (XXIII) bilan qabul qilinib, imzolash, qabul qilish va tasdiqlash uchun ochiq deya e'lon qilingan. Uning VIII moddasi qoidalariga muvofiq, 1970-yil 11-noyabrda kuchga kirgan. Konvensiyani imzolagan hech bir davlat quyidagi holatlarga qonun bo'yicha cheklolarni qo'llanishi mumkin emasligini nazarda tutadi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 1945-yil 8-avgustdagi Nyurnberg xalqaro harbiy tribunaliining nizomida belgilab qo'yilgan harbiy jinoyatlar. • Nyurnberg xalqaro harbiy tribunaliining nizomida belgilab qo'yilganidek, urush yoki tinchlik davrida sodir etilgan insoniyatga qarshi jinoyatlar, qurolli hujum yoki ishg'ol bilan quvulish, aparteid siyosati natijasida g'ayriinsoniy harakatlar va genosid jinoyatlarining oldini olish va jazolash to'g'risidagi 1948-yilgi konvensiyada belgilangan genosid jinoyati. 	Tasdiqlanmagan	BMT NJQKB

204 "Harbiy jinoyatlar va insoniyatga qarshi jinoyatlar uchun qonuniy cheklolarni qo'llanmasligi to'g'risida"gi konvensiyani (Armaniston) ratifikatsiya qiling. O'ttiz to'qqizinchi sessiya, 2018-yil 10-28 sentabr. // Shu yerda mavjud: [A/HRC/39/I](#)

18.	<p>“Dengiz huquqlari bo'yicha konvensiya” (BMT DHBK) 1982</p> <p>Maqsadi va faoliyat sohasi: Konvensiya 25-moddada ko'rsatilgan quruqlikdagi davlatlarning huquq va majburiyatlarini to'liq ro'yxatga oladi va “Dengizga chiqish va undan foydalanish hamda tranzit tranzit erkinligi to'g'risida”gi X bo'lim esa to'raligicha ushbu davlatlarga bag'ishlangan. Konvensiya to'qqiz moddadan iborat bo'lib, ular quruqlikdagi davlatlarning huquq va majburiyatlarini batafsil tartibga soladi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bosh Assambleyasining 2000-yil 30-oktabrdagi 55/7-rezolyutsiyasida “Xalqaro huquq komissiyasi-82”ga a'zo davlatlar sonini ko'paytirish muhimligini ta'kidlangan edi. Garchi ratifikatsiya yorlig'ini olish yoki qo'shilish to'grisidagi hujjatlarni taqdim etish sur'ati sezilarli darajada pasayganligiga qaramay, 2000-yil hisobotining (A / 55/61) 2011-yil iyunda chop etilgan vaqtida, “Xalqaro huquq komissiyasi-82”ni ratifikatsiya qilgan davlatlar soni 162 tani tashkil etgan edi.</p> <p>Afzalliklari:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Xalqaro huquqiy hamkorlikdagi ishtirokni kengaytirish; 2. Xalqaro shartnomalar bazasini kengaytirish; 3. Dengizga kirishni ta'minlash uchun sa'y-harakatlarni boshqa VCGlarda birlashtirish; 4. Savdo salohiyatini oshirishga ko'maklashish; 5. Ikki tomonlama / mintaqalararo bitimlar tuzish uchun asos yaratish; 6. JSTga a'zo bo'lishning muhim sharti hisoblangan tranzit erkinligi <p>JSTning muhim huquqiy me'yorlaridan biri va bu GATTning 1994-yili qabul qilingan V moddasida mavjud. GATTning V moddasi (1994 y., “Tranzit erkinligi”) JSTga a'zo davlatlar hududi orqali xalqaro tranzit uchun qulay bo'lgan trassalar orqali tovarlar, kemalar va boshqa transport vositalarining tranzit o'tish erkinligini belgilaydi. Unda quyidagilar ko'zda tutilgan:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kemalarga bayrog'i, kelib chiqish joyi, jo'nash joyi, chorlaganda, safarga chiqishida yoki manzilida, tashiyotgan yuki yoki kemaning kimga tegishli ekanidan qat'i nazar, bir xil munosabatda bo'lish; • tranzit oqimining asossiz kechikishini yoki cheklanishini taqiqlash; • bojxona yig'imlarini va tranzit uchun belgilangan barcha tranzit yoki boshqa to'lovlarini taqiqlash (transport xarajatlari yoki tranzit bilan bog'liq ma'muriy xarajatlarga yoki ko'rsatilgan xizmatlar qiymati bundan mustasno); • barcha to'lovlar oqilona bo'lishi va transport sharoitini hisobga olishi kerak; • barcha to'lovlar, qoidalar va rasmiyatchiliklarga nisbatan eng ko'p qulaylik yaratish tartibi. 	
-----	--	--

19.	<p>7. "Barqaror rivojlanish maqsadlarining 14-moddasi quyidagicha tuzilgan: "Barqaror rivojlanish uchun okeanlar, dengizlar va dengiz resurslarini asrash va ulardan oqilona foydalanish". Ayniqsa, 14.7-maqsad diqqatga sazovordir, unga ko'ra, "2030-yilga qadar kichik rivojlanayotgan orol davlatlar (MOSTRAG) va eng kam rivojlangan mamlakatlar (LDC) uchun baliq zaxiralari, akvakultura va turizmni oqilona boshqarish orqali dengiz resurslaridan barqaror foydalanishning iqtisodiy foydalarini oshirish" maqsad qilingan. Ushbu tuzilmalar uzoq vaqtdan beri zarur bo'lgan kichik rivojlanayotgan orol davlatlar (MOSTRAG) va eng kam rivojlangan mamlakatlar (LDC) uchun eng katta iqtisodiy foyda keltiradigan sharoitlarni yaratishga yordam berish zarurligini ta'kidlaydi. Ayni strategiya dengiz resurslarini boshqarish tubdan isloh qilinishiga olib keladi va okeanlarning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishida muhim rolni ta'minlaydi.</p> <p>8. Dengizga chiqish huquqlarini himoya qilish uchun qo'shimcha vosita</p>		
<p>19.</p> <p>"O'simliklarni himoya qilish to'g'risida"gi xalqaro konvensiya</p>	<p>"O'simliklarni himoya qilish to'g'risida"gi xalqaro konvensiya (IPPC) "zararli o'simliklar va zararkunandalarning paydo bo'lishi va tarqalishining oldini olish va ularni nazorat qilish bo'yicha tegishli, umumiy va samarali choralarini ilgari surish uchun" o'simliklarni himoya qilish to'g'risidagi xalqaro bitimdir (IPPC, 1-bandI).</p> <p>IPPC vazifasi "oziq-ovqat xavfsizligi, biologik xilma-xillikni asrash va savdoni rivojlantirish uchun global o'simliklar zaxiralarini turli zararkunandalarning paydo bo'lishi va tarqalishidan himoya qilishda o'zaro hamkorlikni ta'minlash"dir (IPPC'ning strategik ramkasi, 2012 – 2019). Ushbu konvensiyani 183 ta davlat imzolagan.</p> <p>IPPC'ga a'zo tomonlarning o'zaro hamkorligi natijasida tashkil etilgan forum, rivojlanish standartlari, fitosanitariya tadbirlarini uyg'unlashtirish, salohiyatni rivojlantirish va amalga oshirish, huquqiy va siyosiy yo'riqnomalar, ichki zararkunandalarga qarshi kurashish hamda o'simliklar va o'simlik mahsulotlaridagi xalqaro savdo muammolarini hal qilish va tartibga solishda ma'lumot almashish uchun juda barqaror va ishonchli platformani yaratadi.</p> <p>IPPC'ga rioya qilishning afzalliklari</p> <ul style="list-style-type: none"> • O'simlik resurslarini global himoya qilish <p>O'simliklarning global manbalari (himoya choralarisiz) himoyalangan dunyo juda xavfli yoki cheklangan joyga aylanib qolardi (taqiq yoki juda ko'p chora-tadbirlar). IPPC uyg'unlashtirilgan fitosanitariya tadbirlarini ishlab chiqish va qo'llash uchun asos yaratadi va bu o'z navbatida shartnoma tuzgan tomonlarga fitosanitariya choralarini qo'llash orqali o'simlik resurslarini himoya qilish imkoniyatini beradi.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Xalqaro muvofiqlashtirish 	<p>Tasdiqlanmagan.</p> <p>Qat'iylilik</p> <p>IPPC'ga rioya qilganda, a'zo mamlakatlar konvensiyada batafsil ko'rsatilgan "Sanitariya va Fitosanitariya Tadbirlarini Qo'llash to'g'risida"gi majburiyat va huquqlarni qabul qiladi. Biroq konvensiya muvofiqlik mexanizmidan foydalanmaydi.</p> <p>IPPC'ga amal qilishda qo'shimcha moliyaviy majburiyatlar mavjud emas. Tashkilotga a'zo bo'lish oddiy jarayon bo'lib tashkilotga bo'ysunish haqidagi hujjatlarni FAO bosh direktoriga taqdim etishning o'zi kifoya.</p> <p>Hozirgacha, O'simliklar karantini davlat inspeksiyasi IPPC'ga kirishga ruxsat olish uchun Tashqi ishlar vazirligiga kerakli ma'lumotlarni taqdim etgan. O'zbekistonga qo'shilishning manfaatlari to'g'risida zaruriy asoslar / tushuntirish xati taqdim etilgan.</p> <p>Hozirga qadar hech qanday siljish kuzatilmadi.</p>	BMT FAO

Xalqaro standartlarning maqsadi xavfsiz xalqaro savdoni rivojlantirish uchun fitosanitariya tadbirlarini uyg'unlashtirishdir. Standartlarni belgilash jarayonida ishtirok etish qobiliyati va Xalqaro fitosanitariya choralarini standartlarining (ISPM) mavjudligi pudratchi tomonlarga fitosanitariya tadbirlari uchun global miqyosda uyg'unlashtirilgan xalqaro standartlarni belgilash va ulardan foydalanish va ushbu texnik choralarni texnik jihatdan asoslashga ehtiyoj sezmasdan amalga oshirish imkonini beradi. Shu bilan birga, ISPM o'simliklarning zararkunandalarga qarshi kurashish, zararkunandalar tahlili, zararkunandalarga qarshi kurashish va zararkunandalar tarqaladigan hududlar, zararkunandalarni tashxislash, fitosanitariya eksportini sertifikatlash va importni tartibga solish tizimlari kabi yirik fitosanitar tizimlarni sozlash va ulardan foydalanish haqida ma'lumot beradi.

- Xalqaro hamkorlik va imkoniyatlarni rivojlantirish IPPC'ning asosiy vazifalaridan biri "umumiy va samarali harakatni ta'minlash" bo'lib, unga yondashuvlarni uyg'unlashtirish, imkoniyatlarni yaratish va ma'lumot almashish harakatlari kiradi. Konvensiyada xalqaro hamkorlikni mustahkamlash uchun o'zining VIII va XX moddalarida belgilangan beshta asosiy yo'nalish mavjud: (i) o'simlik zararkunandalari haqida ma'lumot almashish; (ii) ekinlarni yetishtirishga jiddiy tahdid soluvchi zararkunandalarga qarshi kurash va xalqaro harakatlarni talab qiladigan favqulodda vaziyatlar bo'yicha maxsus kompaniyalarda ishtirok etish; (iii) zararkunandalar xavfini tahlil qilish uchun texnik va biologik ma'lumotlarni taqdim etishda hamkorlik qilish; (iv) ushbu Konvensiyani amalga oshirishga doir ma'lumotlar almashish uchun aloqa nuqtasini yaratish va (v) konvensiyani amalga oshirishga ko'maklashish maqsadida a'zo mamlakatlar, xususan, rivojlanayotgan davlatlarga texnik yordam ko'rsatishga ko'maklashish. Yuqorida ta'kidlanganidek, Konvensiya, Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi tashkiloti (FAO) yoki boshqa tashkilotlarning favqulodda vaziyatlar dasturlari imkoniyatlari, qonunchilikni qayta ko'rib chiqish va yangilash, texnik ekspertiza bilan taminlash, kelishmovchiliklarni hal qilishda yordam berish dasturlari orqali rivojlanayotgan mamlakatlarni o'simliklarni himoya qilish infratuzilmasini rivojlantirish uchun qo'llab-quvvatlaydi.

- Savdoni rivojlantirish va iqtisodiy rivojlanish Savdo mamlakatlar iqtisodiy farovonligining muhim omilidir. Xalqaro standartlarni joriy qilish orqali tomonlar o'zlarining fitosanitariya tizimlarini yaratadi, boshqaradi va mustahkamlaydi va yangi savdo imkoniyatlari paydo bo'lganda ulardan foydalanishga tayyorlanadi. Savdoni yengillashtirish iqtisodiyoti ko'pincha fitosanitar tizimga sarmoya kiritish zararkunandalar kirib kelishining oldini olish,

	<p>ichki savdo xavfsizligi va yangi bozorga kirish imkoniyatini olish ko'rinishida tikilgan sarmoyalarning qaytishi yoki xarajat/ foyda ssenariysi sifatida ko'riladi.</p> <p>IPPC bo'yicha majburiyatlar JT-SPS bitimiga mos keladi va uni to'ldiradi. Aksariyat yirik savdo hamkorlari va JT a'zolari IPPC'ning qatnashchilari hisoblanadi. IPPC'ga amal qilish hamkorlar uchun savdo-sotiq bo'yicha milliy fitosanitariya tizimlarining ishonchligini oshiradi. JT-SPS qo'mitasi bilan fitosanitariya hamjamiyati orqali o'zaro hamkorlik qilish uchun imkoniyatlar mavjud.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Aтроf muhitni muhofaza qilish IPPC asoslari, konvensiya, IPPC strategik asoslari, Fitosanitariya choralarining xalqaro standartlari (ISPMs) va Fitosanitariya choralari bo'yicha komissiya (CPM) tavsiyalari IPPC'ning atrof muhitni, o'rmonlarni va bioxilma-xillikni o'simlik zararkunandalardan himoya qilish uchun strategik maqsadiga xizmat qiladi (IPPC'ning strategik ramkasi, 2012 – 2019). O'simlik resurslarini himoya qilish atrof muhitni muhofaza qilish va bioxilma-xillikning yo'qolishini oldini olish bilan chambarchas bog'liq, chunki turli xil biomlar, yo'qolib ketish xavfi ostida bo'lgan (mahalliy va tijoriy) hududlar va o'rmonlar ko'pincha tabiiy floraning makoni hisoblanadi. • Oziq-ovqat xavfsizligi "Jahon oziq-ovqat xavfsizligiga barcha faol va sog'lom hayot uchun zarur bo'lgan oziq-ovqat ehtiyojlari va tanlovlarini qondirish uchun yetarli, xavfsiz va to'yimli oziq-ovqatdan jismaniy, ijtimoiy] va iqtisodiy imkoniyatga ega bo'lganda erishiladi." Eksportni sertifikatlash, importni tartibga solish va zararkunandalarga qarshi kurashning kuchaytirilgan milliy tartibga solish tizimlari oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashning asosi hisoblanadi. Birgalikda ISPM'lar import va eksport qiluvchi mamlakatlarga o'simlik resurslari va oziq-ovqat xavfsizligiga tahdid soluvchi zararkunandalarning paydo bo'lishini va tarqalishini oldini olishda muhim ko'rsatma beradi. 	
--	--	--

<p>20. "O'g'irlangan yoki noqonuniy olib chiqib ketilgan madaniy obyektlar to'g'risida"gi UNIDROIT konvensiyasi (1995-yil, Rim)</p>	<p>"O'g'irlangan yoki noqonuniy olib chiqib ketilgan madaniy obyektlar to'g'risida"gi UNIDROIT konvensiyasi (Rim, 1995) madaniy boyliklarni himoya qilish sohasidagi xalqaro bitimdir. U YuNESKOning "Madaniy boyliklarni noqonuniy ravishda olib kelish, olib ketish va ularga bo'lgan egalik huquqini o'ziga berishni man etish va oldini olishga qaratilgan chora-tadbirlar to'g'risida"gi 1970-yilgi konvensiyasining asosiy kamchiliklarini bartaraf etishga qaratilgan. UNIDROIT konvensiyasi xaridorning xulq-atvorini o'zgartirish, unga sotib olayotgan buyumining qonuniyligini tekshirish majburiyatini yuklash orqali madaniy boyliklarning noqonuniy aylanishiga qarshi kurashishga intiladi.</p> <p>Ushbu konvensiya quyidagi xalqaro xarakterga ega bo'lgan da'volarga nisbatan qo'llanadi:</p> <p>(a) o'g'irlangan madaniy obyektlarni tiklashda;</p> <p>(b) Ahdlashuvchi davlat hududidan eksport qilinishini tartibga soluvchi qonunlariga zid ravishda olib qo'yilgan madaniy obyektlarni ularning madaniy merosni himoya qilish maqsadida qaytarishda.</p> <p>Bundan tashqari, konvensiyaning maqsadi nafaqat muayyan miqdordagi tiklanish yoki qaytarilishlarni (ularni amalga oshirish nisbatan kam bo'ladi) sudlar orqali yoki xususiy kelishuv asosida amalga oshirish yoki ishga tushirish, balki san'at bozorida jirochilar va barcha xaridorlarning xulq-atvorini o'zgartirish orqali noqonuniy savdoni asta-sekin, ammo teran tarzda kamaytirish.</p> <p>Tasdiqlash: UNIDROIT konvensiyasi 1970-yilgi YuNESKO konvensiyasining (O'zbekiston ratifikatsiya qilgan) qoidalarini kengaytiradi, ularga madaniy obyektlarni restavratsiya qilish va qaytarish bo'yicha minimal huquqiy qoidalarni shakllantirish qo'shimchasi kiritiladi. U YuNESKO konvensiyasida bayon etilgan prinsiplarni qo'llash imkonini beradigan xususiy xalqaro huquq me'yorlari va xalqaro protseduralarni kafolatlaydi. Ikki konvensiya bir vaqtning o'zida bir-biri bilan mos va bir-birini to'ldiradi.</p>	<p>Tasdiqlanmagan Konvensiyani ratifikatsiya qilishni Madaniyat Vazirligi ko'rib chiqadi, ammo hozirga qadar ratifikatsiya qilish uchun hujjatlar topshirilmagan. YuNESKO ushbu Konvensiyani ratifikatsiya qilish tarafdori.</p>	<p>UNIDROIT / YuNESCO</p>
---	---	--	-------------------------------

21.	Parij bitimi	Parij bitimi Birlashgan Millatlar Tashkilotining iqlim o'zgarishi to'g'risidagi ramkali konvensiyasiga asoslanadi va global harorat ko'tarilishini bu asrda sanoatdan oldingi darajadan 2 daraja yuqoridan pastda ushlab turish va hatto harorat ko'tarilishini 1,5 darajagacha kamaytirish choralarini izlash orqali iqlim o'zgarishi tahdidiga nisbatan global munosabatni kuchaytirishga qaratilgan. Bundan tashqari, bitim mamlakatlarning iqlim o'zgarishi ta'siriga qarshi kurashish qobiliyatini kuchaytirishni maqsad qilgan.	2018-yil 9-noyabrda tasdiqlangan ²⁰⁵	BMTAMD, BMTTD
22.	"Ozon qatlamini buzuvchi moddalarga doir Montreal protokoli"ga Kigali tuzatishi	<p>Montreal protokoli kiritilgan Kigali tuzatishi Montreal protokoli bo'yicha fluorlevodorodlarni (HFK) parchalashga va shu orqali 2100-yilga borib 0,5 darajagacha global isishning oldini olishga yordam beradi va ozon qatlamini himoya qilishni davom ettiradi. HFK texnogen kimyoviy moddalar bo'lib, ular, asosan, konditsionerlar, sovutish va ko'pikli izolyatsiyalarda qo'llanadi va iqlim o'zgarishiga sabab bo'layotgan karbonat anhidriddan ming baravar ko'proq kuchli issiqxona gazlari hisoblanadi.</p> <p>Mamlakat Montreal protokoli bo'yicha o'z majburiyatlarini bajaradi. Bundan tashqari, iqlim o'zgarishiga salbiy ta'sirni kamaytirishga hissa qo'shgan holda, odamlarning sog'ligi va qishloq xo'jaligidagi zararli oqibatlarining oldi olinadi.</p>	Ratified on 9 November 2018 ²⁰⁵	UNEP, UNDP

205 https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtsdg_no=XXVII-7-d&chapter=27&clang=en

23.	<p>“Tamaki mahsulotlarining noqonuniy savdosiga barham berish to’g’risida” FCTCga (Tamaki nazorati to’g’risidagi ramkali konvensiya) bayonnoma</p>	<p>FCTC va Transchegaraviy ochiq suv oqimlari va xalqaro ko’llarni muhofaza qilish va ulardan foydalanish bo’yicha konvensiya ni O’zbekiston ratifikatsiya qilgan. O’zbekiston, shuningdek, “Xalqaro ochiq suv oqimlaridan kemalar qatnamaydigan turda foydalanish huquqi to’g’risida”gi konvensiyaning (Nyu-York) ham ishtirokchisidir. Bundan tashqari, “Xalqaro sog’liqni saqlash qoidalarini” tasdiqlangan. O’zbekiston ratifikatsiya qilgan inson huquqlariga oid boshqa barcha hujjatlar sog’liqni saqlashga va boshqa sog’liqni saqlashga oid (savdo, ijtimoiy masalalar, atrof muhit, transport va hk.) sohalariga ham ta’sir ko’rsatmoqda.</p>	Tasdiqlanmagan	JSST
24.	<p>1992-yilgi “Transchegaraviy ochiq suv oqimlari va xalqaro ko’llarni muhofaza qilish hamda foydalanish bo’yicha konvensiya”ga “Suv va sog’liq to’g’risida”gi bayonnoma</p>	<p>Sog’liqni saqlashga ijobiy ta’sir ko’rsatish uchun ratifikatsiya qilingan hujjatlardan kelib chiqadigan uchta masala quyidagi jarayon va sifatga bog’liq:</p> <ul style="list-style-type: none"> • xalqaro huquqning milliy siyosat va qonunlarga aylanishi; • ularni milliy qonunlar, strategiyalar, rejalar, dasturlar orqali qonunchilikni siyosat vositasi sifatida amalga oshirish va • amalga oshirishda milliy miqyosda va shu qatorda BMT sheriklari va donorlari bilan tarmoqlararo hamkorlik. <p>JSST doimiy ravishda Sog’liqni saqlash vazirligi bilan muhokamalarda xalqaro hujjatlar asosida qabul qilinadigan milliy qonunchilik dasturini ishlab chiqish va amalga oshirishda tegishli tartib va muzokaralarning muhimligini ta’kidlab, amaliyotdagi ilg’or tajribalarni (asosan, FCTC va IHR bilan bog’liq, ammo sog’liq uchun muhim ta’sir ko’rsatadigan barcha ratifikatsiya qilingan hujjatlar borasida) berib boradi. Bundan tashqari, JSST Sog’liqni saqlash vazirligiga taraqqiyot/ta’sirni o’lchash kerak bo’lgan ko’rsatkichlarni (monitoring va baholash ramkalarini, jumladan, javobgarlik ramkalarini) ishlab chiqish salohiyatini oshirishda o’zining texnik yordam ko’lamini kengaytiroqda.</p>	Tasdiqlanmagan	YuNISEF, JSST

25.	<p>“Biologik xilma-xillik to’g’risida”gi konvensiyaga (CBD) “Biologik xavfsizlik bo’yicha kartaxena bayonnomasi”</p>	<p>Maqsadi va faoliyat sohasi: CBD’ning Kartagena bayonnomasi zamonaviy biotexnologiya natijasida vujudga kelgan o’zgartirilgan tirik organizmlarni xavfsiz ishlatish, tashish va foydalanishni ta’minlashga qaratilgan xalqaro bitimdir.</p> <p>Afzalliklari: imkoniyatlarini rivojlantirish uchun Global ekologik fondan (Bayonnomaning moliyaviy mexanizmi) moliyaviy yordam olish huquqi; biologik xavfsizlikni tartibga soluvchi milliy tizimlarning jahon hamjamiyatida kengroq namoyon bo’lishi va ishonchiligi; LMO’larning (Genetik modifikatsiyalangan tirik organizm) transchegaraviy harakatini boshqarishda uyg’unlashtirilgan qoidalar, tartiblar va amaliyotlarga hissa qo’shish; hukumatlar uchun biologik xavfsizlikni kuchaytirish bo’yicha boshqa hukumatlar, xususiylar uchun fuqarolik jamiyati bilan hamkorlik qilish mexanizmlarini yengillashtirish va imkoniyatlar yaratish; tegishli texnologiyalar va ma’lumotlarni olish imkonini oshirish va doimiy ravishda axborot va tajriba almashinuvini ta’minlash; biologik xavfsizlik choralarini ko’rish orqali biologik xilma-xillikni saqlash va barqaror foydalanish tarafdorligini namoyish etish.</p>	Tasdiqlanmagan. Ekologiya va atrof muhitni muhofaza qilish davlat qo’mitasi ko’rib chiqmoqda	BMTTD
26.	<p>“Turg’un organik ifloslantiruvchi moddalar haqida”gi Stokgolm konvensiyasi</p>	<p>Maqsadi va faoliyat sohasi: insoniyat uchun ma’lum bo’lgan eng zaharli kimyoviy moddalarni ishlab chiqarishni va ishlatishni taqiqlash orqali inson salomatligi va atrof muhitni himoya qilishga qaratilgan.</p> <p>Afzalliklari: Konvensiya rivojlanayotgan va o’tish davri iqtisodiyotiga ega davlatlar uchun o’z majburiyatlarini bajarishga ko’maklashish maqsadida moslashuvchan texnik va moliyaviy yordam berish tizimini yaratadi. Garchi konvensiya yangi fond yaratmasa-da yoki aniq nazorat mezonlarini belgilamasa-da, rivojlangan davlatlar birgalikda yangi va qo’shimcha moliyaviy resurslarni taqdim etadi.</p> <p>Konvensiya, shuningdek, rivojlanayotgan va o’tish davri iqtisodiyotiga ega davlatlar o’z majburiyatlarini bajarishi uchun rivojlangan davlatlar texnik ko’mak va salohiyatni oshirish yordamini berishi kerakligini ta’kidlaydi.</p>	2019-yil 28-iyunda qo’shilgan, 2019-yil 26- sentabrda kuchga kirgan ²⁰⁶	JSST, BMTTD, BMTAMD

<p>27. "Atrof muhitni ranschegaraviy kontekstda baholash to'g'risida"gi konvensiya (Espo konvensiyasi)</p>	<p>Maqsadi va faoliyat sohasi: Ushbu konvensiya atrof muhitga transchegaraviy ta'sirni baholashning standartlashtirilgan jarayonini (AMTB) tashkil etish orqali taklif qilinayotgan faoliyatdan atrof muhitga sezilarli salbiy transchegaraviy ta'sirning oldini olish, kamaytirish va nazorat qilishni maqsad qilgan. Bu bilan atrof muhitga zararli faoliyatlarga oid muhim qoidaning ba'zi kamchiliklarini to'ldirishi mumkin bo'lgan protsessual tartibga solishning aniq ramkasini ko'rsatib beradi.</p> <p>Afzalliklari:</p> <p>Transchegaraviy AMTB, ta'sir ko'rsatuvchi mamlakatlarning manfaatdor tomonlarini ma'lumot berish va dizayndagi takomillashtirilgan o'zgarishlarga yetaklash kabi keltiradigan foydasi bilan jalb qiliadi va yana ko'plab AMTB'ning afzalliklarini taklif etadi:</p> <p>loyihaning asosiy ekologik muammolarini aniqlash va ularni amalga oshirishning ekologik oqibatlaridan xabardorlik; loyihaning dizaynini va yumshatuvchi yuqori standartlarini takomillashtirish; atrof muhitni muhofaza qilish, jumladan, loyihani qayta joylashtirish yoki qayta loyihalash orqali atrof muhitga ta'sirchan hududlarni chetlab o'tish; loyihaning muqobillarini (masalan, muqobil joylar yoki texnologiyalarni), uning atrof muhitga ta'sirini kamaytiradigan yumshatuvchi omillarni va kompensatsiya choralarini aniqlash. Takliflarni jamoatchilik, AMTB mutaxassislari, ishlab chiquvchi va boshqa manfaatdor tomonlar berishi mumkin; qilm o'zgarishiga moslashish imkoniyatlarini ko'rib chiqish:</p> <p>qaror qabul qilishni takomillashtirish orqali: yaxshiroq malumot yig'ish va obyektiv qarorlar qabul qilish; loyihaning kelgusida ishlashni boshqarish uchun qonuniy bitimlarni va shartlarni tayyorlashning takomillashgan asosi; hukumat qarorlarini qabul qilishda jamoatchilikning ishtiroki.</p> <p>umuman esa: umuman olganda' barqaror rivojlanishga ko'maklashish; uzoq istiqbolda samarali boshqaruvni targ'ib qilish, "demokratik boshqaruv va faol fuqarolik jamiyatining rivojlanishiga hissa qo'shishi mumkin bo'lgan muhim bilvosita imtiyozlar" (Almer & Koontz); hamjamiyat va ishlab chiqaruvchi o'rtasida o'zaro tushunishni targ'ib qilish; standartlarni ilgari surish; xalqaro hamkorlikni rivojlantirish, jumladan, xalqaro hamkorlikda atrof muhitning ahamiyati chuqurroq anglash va ziddiyatlarning oldini olish; yangi yondashuvlarni rag'batlantirish; ishlab chiqaruvchining ekologik ishonchligini oshirish.</p>	<p>Tasdiqlanmagan.</p> <p>Konvensiyani Ekologiya va atrof muhitni muhofaza qilish davlat qo'mitasi ko'rib chiqmoqda</p>	<p>BMT YEIK</p>
--	--	---	-----------------

<p>28. "Atrof muhitga oid masalalar bo'yicha qarorlarni qabul qilishda jamoatchilikning axborot olish imkoniyati, ishtiroki va odil sudlovga erishish imkoniyati to'g'risida"gi konvensiya (Orxus konvensiyasi)</p>	<p>Orxus konvensiyasi bugun yashab turgan har bir insonning va kelajak avlodlarning sog'ligi va farovonligiga mos keladigan muhitda yashash huquqini ta'minlaydi. Konvensiya barcha manfaatdor tomonlarning jalb qilinishi orqaligina barqaror rivojlanishga erishish mumkinligini belgilab beradi.</p> <p>Konvensiya mavzusi odamlar va hukumatlar o'rtasidagi munosabatlarning markazida turadi. Konvensiya nafaqat ekologik bitim, balki hukumatning hisobdorligi, shaffofligi va javobgarligi to'g'risidagi kelishuv hamdir. U jamoatchilikning huquqlarini ta'minlaydi hamda davlat hokimiyati organlariga va tomonlarga jamoatchilikning axborot olish imkoniyati, ishtiroki va odil sudlovga erishish borasidagi majburiyatlarni yuklaydi. Bundan tashqari, Orxus konvensiyasi jamoatchilikning xalqaro shartnomalarni amalga oshirishda va muzokatalarda ishtirok etishri uchun yangi jarayonini ham boshlamoqda.</p> <p>Afzalliklari:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Orxus konvensiyasi atrof muhit va rivojlanish bo'yicha Rio deklaratsiyasining 10-prinsipini kuchga kiritadigan yagona xalqaro huquqiy hujjatdir. Shuningdek, u hukumatlarni yashil iqtisodiyot dasturlarini amalga oshirishda jamoatchilikni faol jalb qilish uchun mustahkam va keng qamrovli asos va 2030-yilgacha barqaror rivojlanish kun tartibi bilan ta'minlaydi. - Konvensiya ishtirokchisi bo'lish mamlakatning fuqarolarga yo'naltirilgan va ekologik jihatdan sog'lom siyosatni ilgari surishdagi harakatlarga sezilarli hissa qo'shadi. - Konvensiyaga qo'shilish hukumatning qashshoqlik va tengsizlikka qarshi kurashish siyosatini qo'llab-quvvatlab, barcha fuqarolar, jumladan, jamiyatning eng kam ta'minlangan qatlamlari va qishloq xo'jaligi jamoalari o'z hayotlariga ta'sir etuvchi qarorlarda qatnashishi va natijada iqtisodiyotning turli tarmoqlaridan keladigan daromadlardan manfaat ko'rishlari uchun imkon beradi. - Shaffof, kelishuv asosida va qarorlarni birgalikda qabul qilishning tasdiqlanishi, uzoq muddatli iqtisodiy jihatdan gullab-yashnashi hamda ekologik va ijtimoiy barqarorlikka erishishi mumkin bo'lgan barqaror va xavfsiz jamiyat qurish tarafdori ekanligidan dalolat beradi. - O'zbekistonning Orxus konvensiyasiga qo'shilishi boshqa davlatlarga, jumladan, savdo va yordam bo'yicha hamkorlariga, shuningdek, xorijiy sarmoyadorlarga va xalqaro institutlarga hukumatning samarali boshqaruv va ekologik demokratiya tarafdori ekanini ko'rsatuvchi kuchli signal bo'ladi. Bundan tashqari, O'zbekiston muvaffaqiyatli tajribalarni o'rganish imkoniyatiga, hududiy va mintaqaviy tadbirlarda qatnashish hamda salohiyatni oshirish va hamkorlik uchun keng imkoniyatlarga ega bo'ladi. 	<p>Tasdiqlanmagan</p>	<p>BMT YEIK</p>
---	---	-----------------------	-----------------

<p>29. "Havoning uzoq masofali transchegaraviy ifloslanishi to'grisida"gi konvensiya (Havo konvensiyasi)</p>	<p>Maqsadi va faoliyat sohasi: BMTYEIKning Havo konvensiyasi havoning ifloslanishi bilan keng mintaqaviy miqyosda shug'ullanadigan birinchi xalqaro bitimidir. Bu kelishuv BMTYEIKga a'zo davlatlar o'rtasida havoning mintaqadagi ifloslanishini va uzoq masofali transchegaraviy ifloslanishini bosqichma-bosqich kamaytirish va oldini olish bo'yicha muvaffaqiyatli ishlamoqda. Havo konvensiyasi havo ifloslanishiga qarshi kurash bo'yicha xalqaro hamkorlikni rivojlantirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi va havoning ifloslanishini sog'liq va atrof muhitga ta'sirini oldini olish va kamaytirishga qaratilgan chora-tadbirlarni qo'llab-quvvatlaydi. Konvensiya, atmosferaning ifloslanishiga qarshi kurashish uchun tomonlar chiqaradigan chiqindilarni kamaytirish va konvensiya bayonnomalarida belgilangan maqsadlarga erishish va sektorlar kesimidagi maxsus chora-tadbirlarni amalga oshirish orqali fan va siyosatni birlashtirish uchun platforma taqdim etadi. Havo konvensiyasi emissiya, o'lchash va modellashtirish ma'lumotlariga, shuningdek, atmosfera havosining ifloslanishini ekotizimlarga, sog'liqqa, ekinlarga va materiallarga ta'siri to'g'risidagi ma'lumotlarni olish imkonini beradi. Konvensiya hukumatlarga: oltinugurt dioksidi, azot oksidi, uchuvchi organik birikmalar, ammiak, turg'un organik ifloslantiruvchi moddalar, og'ir metallar va zararli moddalar, jumladan, qora uglerod kabi havoni ifloslantiruvchi moddalarni qanday zararsizlantirish va yengillashtirish bo'yicha yordam beradi.</p> <p>Afzalliklari:</p> <p>Konvensiya va uning bayonnomalari ishtirokchisi bo'lishning ma'lum manfaatlari sifatida eng yaxshi amaliyot va tajribadan, eng yaxshi mavjud texnologiyalar va ma'lumotlardan foydalanish, mintaqaviy tashabbuslarda ishtirok etish va salohiyatni oshirish imkoniyatlari kabi afzalliklari bor. Konvensiya va uning bayonnomalari talablarini bajarish bir qator afzalliklar olib keladi. Aholi salomatligini yaxshilash va suv (ichimlik suvi), tabiiy yashash joylari va tuproq kabi atrof muhitning turli xil elementlari sifatining yaxshilanishi atmosferani ifloslanishini kamaytirishning asosiy afzalliklari hisoblanadi. Atrof muhitning va sog'liqni saqlash sharoitlarining holati aholining davlat boshqaruvidan mamnun bo'lishiga ta'sir qiluvchi muhim omillardir. Atrof muhitning yaxshilanishi va turmush darajaning yuksalishi turizmning rivojlanishiga yordam beradi. Yangi, zamonaviy va kam ifloslantiruvchi texnologiyalarni o'zlashtirish va qo'llash ushbu sohani xalqaro bozorlarda raqobatbardosh va mamlakatni investorlar uchun yanada jozibador qiladigan omillardir.</p>	<p>Tasdiqlanmagan</p>	<p>BMT YEIK</p>
--	--	-----------------------	-----------------

30.	"Sanoat avariyaalarining transchegaraviy ta'siri to'g'risida"gi konvensiya	<p>Maqsadi va faoliyat sohasi: Konvensiya sanoat avariyaalarining oldini olish, ularning sodir bo'lish holatlarini va xavfini kamaytirish va oqibatlarini yengillatish orqali odamlarni va atrof muhitni baxtsiz hodisalardan himoya qilishga qaratilgan. A'zo mamlakatlar o'rtasidagi, sanoat avariyaalaridan avval, hodisa vaqtida va undan keyingi faol xalqaro hamkorlikni qo'llab-quvvatlaydi.</p> <p>Afzalliklari:</p> <p>Konvensiya sanoatdagi avariyaalar, ayniqsa, transchegaraviy ta'sirga ega bo'lgan hodisalarning oldini olish, ularga tayyor turish va qanday harakatlanish choralari ko'rish uchun huquqiy va institutsional bazani ishlab chiqish bo'yicha ko'rsatmalarni beradi. Konvensiya mahalliy va mamlakatlararo sanoat xavfsizligi va mahalliy, milliy va mintaqaviy darajada tabiiy ofatlar xavfini kamaytirish masalalari bo'yicha hamkorlikni yo'lga qo'yish va mustahkamlash uchun platformani taqdim etadi.</p>	Tasdiqlanmagan	BMT YEIK
31.	BMTning "Transmilliy uyushgan jinoyatchilikka qarshi Konvensiyasi"ni to'ldiruvchi "Migrantlarning quruqlik, dengiz va havo orqali noqonuniy olib kiritilishiga qarshi bayonnomasi", Nyu-York, 2000-yil 15-noyabr	<p>Bayonnomaga tobora ortib borayotgan muammo, muhojirlarga katta xavf tug'diruvchi va huquqbuzarlar uchun katta foyda keltiradigan muhojirlarni noqonuniy olib kiradigan uyushgan jinoyat guruhlarga qarshi kurashni nazarda tutadi. Bayonnomaning muhim yutuqi shundaki, muhojirlarni noqonuniy olib kirishning ta'rifi birinchi marta global xalqaro hujjatda ishlab chiqilgan va kelishilgan. Bayonnomaga muhojirlarni noqonuniy olib kirishning oldini olish va unga qarshi kurashishga, shuningdek ishtirokchi davlatlar o'rtasida hamkorlikni rivojlantirish, shu bilan bir paytda, noqonuniy olib kirilayotgan muhojirlarning huquqlarini himoya qilish va tez-tez uchraydigan kontrabanda jarayoni ularni ekspluatatsiya qilinishining oldini olishga qaratilgan.</p>	2001-yil 28-iyunda imzolangan Tasdiqlanmagan	BMT NIQKB
32.	BMTning "Transmilliy uyushgan jinoyatchilikka qarshi konvensiyasi"ni to'ldiruvchi "O'qotar qurollar, ularning tarkibiy qismlari hamda o'q-dorilarini noqonuniy ishlab chiqarilishi va savdosiga qarshi bayonnomasi", Nyu-York, 2001-yil 31-may.	<p>Global darajada qabul qilingan qurol-yarog' to'g'risidagi birinchi qonuniy hujjat bo'lgan ushbu bayonnomaning maqsadi a'zo mamlakatlar o'rtasidagi o'qotar qurollar, ularning tarkibiy qismlari hamda o'q-dorilarini noqonuniy ishlab chiqarilishi va savdosiga qarshi hamkorlikni rivojlantirish va mustahkamlashdir. Bayonnomani ratifikatsiya qilish bilan davlatlar jinoyatchilikka qarshi kurash borasidagi ichki huquqiy-normativ hujjatlarida bir qator chora-tadbirlarni qabul qilishlari va uchta me'yoriy qoidani amalga tatbiq etishlari kerak bo'ladi: birinchi bayonnomaga talablari va tasniflari asosida o'qotar qurollarning noqonuniy ishlab chiqarilishi va savdosi bilan aloqador jinoyat huquqbuzarliklarni sodir etish bilan bog'liq; ikkinchi o'qotar qurollarning qonuniy ishlab chiqarilishi va savdosini ta'minlash maqsadida davlat ruxsatnomalari yoki litsenziyalash tizimiga taaluqli va uchinchi o'qotar qurollarni markalash va harakatini kuzatishga taaluqli.</p>	Tasdiqlanmagan	BMT NIQKB

33.	2010-yilgi "Xalqaro fuqaro aviatsiyasiga nisbatan noqonuniy harakatlarga qarshi kurash to'g'risida"gi konvensiya	O'lim, jarohat yoki shikast yetkazish uchun qurol sifatida fuqarolik samolyotlaridan foydalanish harakatlarini jinoyat deb biladi; biologik, kimyoviy va yadroviy (BCN) qurollar yoki shunga o'xshash moddalardan o'lim, jarohat yetkazish yoki shikastlash maqsadida fuqarolik aviatsiyasidan foydalanish yoki fuqarolik samolyotlariga hujum qilish uchun shunday moddalardan foydalanish harakatlarini jinoyat deb biladi; BCN qurollari yoki ularga aloqador materiallarni noqonuniy olib o'tish harakatlarini jinoyat deb biladi; aeronavigatsiya vositalariga kiberhujum jinoyat hisoblanadi; jinoyat sodir etishga tahdid qilishning o'zi, agar dalillari keltirilsa, jinoyat hisoblanishi mumkin. Jinoyat sodir etishda fitna yoki uning ekvivalenti jazolanadi.	Tasdiqlanmagan	Fuqaro aviatsiyasi xalqaro tashkiloti (IKAO)
34.	"Havo kemalarini noqonuniy egallashga qarshi kurash to'g'risida"gi konvensiyaga 2010-yilgi qo'shimcha bayonnoma	Havo kemalarini o'g'irlashning turli shakllariga zamonaviy texnologik vositalar orqali olib qochish haqidagi qo'shimchani kiritish orqali "Havo kemalarini noqonuniy egallashga qarshi kurash to'g'risida"gi konvensiyani to'ldiradi. Jinoyat sodir etish uchun tahdid yoki fitna bilan bog'liq Pekin konvensiyasining qoidalarini o'z ichiga oladi.	Tasdiqlanmagan	Fuqaro aviatsiyasi xalqaro tashkiloti (IKAO)
35.	"Havo kemalari bortida sodir etiladigan jinoyatlar va boshqa ayrim harakatlarga qarshi kurash to'g'risida"gi konvensiyaga o'zgartirish kiritish to'g'risidagi 2014-yilgi bayonnoma	Bayonnoma havo kemasi bortida sodir etiladigan huquqbuzarliklar va xatti-harakatlar ustidan yurisdiksiyani havo kemasini ro'yxatga olgan davlatdan operator davlatiga (bu yerda jinoyatni shu mamlakatda istiqomat qiluvchi yoki faoliyat yurutuvchi ekipajsiz ijaraga olingan havo kemasida sodir etgan bo'lsa) va qo'nish davlatiga qadar (agar havo kemasining so'nggi uchish joyi yoki qo'nish manzili o'sha davlat hududida bo'lsa va havo kemasi shu mamlakatga bortida joniatchilar bilan qo'nishi kutilayotgan bo'lsa) kengaytiradi. Ro'yxatga olgan davlat, operator tomon yoki qo'nish davlati bitta jinoyat yoki harakat ustidan boshqa davlatlar ham tergov, jinoyat ish yoki sud muhokamasini o'tkazayotganidan xabardor bo'lsa, ushbu davlat boshqa davlatlar bilan harakatlarini muvofiqlashtirish maqsadida maslahatlashadi.	Tasdiqlanmagan	Fuqaro aviatsiyasi xalqaro tashkiloti (IKAO)
36.	"Dengiz kemachiligi xavfsizligiga tahdid soluvchi g'ayriqonuniy aktlarga qarshi kurash to'g'risida"gi konvensiyaga 2005-yilgi bayonnoma	Terrorchilik harakatini amalga oshirishda kemadan vosita sifatida foydalanishni jinoyat deb hisoblaydi; kema bortida turli xildagi materiallarni o'lim, jiddiy jarohat yoki shikast yetkazish maqsadida terrorchilik harakatini sodir etish uchun ishlatilishi mumkinligini bilgan holda tashishni jinoyat deb hisoblaydi; kema terrorchilik harakatini amalga oshirgan shaxslarni tashishni jinoyat deb biladi va konvensiyaga binoan jinoyat sodir etilganlikda gumon qilingan kemaga chiqishni boshqarish tartibini joriy etadi.	Tasdiqlanmagan	Fuqaro aviatsiyasi xalqaro tashkiloti (IKAO)

37.	<p>“Kontinental shelfda joylashgan statsionar platformalar xavfsizligiga tahdid soluvchi g'ayriqonuniy aktlarga qarshi kurash to'g'risida”gi konvensiyaga 1988-yilgi bayonnoma</p>	<p>Xalqaro aviatsiyaga qarshi o'rnatilgan rejimlarga o'xshash kontinental shelfdagi statsionar platformalarga qarshi harakatlarga nisbatan qo'llanadigan huquqiy rejimni shakllantiradi.</p>	Tasdiqlanmagan	BMT NJQKB
38.	<p>“Kontinental shelfda joylashgan statsionar platformalar xavfsizligiga tahdid soluvchi g'ayriqonuniy aktlarga qarshi kurash to'g'risida”gi konvensiya bayonnomasiga 2005-yilgi bayonnoma</p>	<p>“Dengiz kemachiligi xavfsizligiga tahdid soluvchi g'ayriqonuniy aktlarga qarshi kurash to'g'risida”gi konvensiyaga kiritilgan o'zgarishlarni qit'a shelfida joylashgan statsionar platformalar kontekstiga moslashtiradi.</p>	Tasdiqlanmagan	BMT NJQKB

Qo'shimcha B. Barqaror rivojlanish maqsadlari va inson huquqlari

Inson huquqlari bo'yicha xalqaro hujjatlar ro'yxati:	
1948	Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi (IHUD)
1965	Irqiyl kamsitishning barcha shakllarini tugatish to'g'risidagi xalqaro konvensiya (CERD)
1966	Fuqaroviy va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt (ICCPR)
1966	Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt (ICESCR)
1979	Ayollarga nisbatan kamsitishlarning barcha shakllariga barham berish to'g'risidagi xalqaro konvensiya (CEDAW)
1984	Qiynoqlarga solish va qadr-qimmatni tahqirlovchi muomalada bo'lish yoki jazolashning boshqa shafqatsiz, g'ayriinsoniy turlariga qarshi konvensiya (CAT)
1986	Rivojlanish huquqi to'g'risidagi deklaratsiya (UNDRTD)
1989	Bola huquqlari to'g'risida konvensiya (BHTK)
1990	Barcha mehnat muhojirlari va ularning oila a'zolari huquqlarini himoya qilish to'g'risidagi xalqaro konvensiya (CMW)
1993	Ayollarga nisbatan zo'rvonlikni tugatish to'g'risidagi deklaratsiya (DEVAW)
2000	Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyaga bolalarning qurolli mojarolarda ishtirokiga taalluqli fakultativ bayonnoma (OP-1)
XMTning inson huquqlari bo'yicha asosiy konvensiyalari	
1930	Majburiy mehnat to'g'risidagi konvensiya, 1930 (29-son)
1948	Uyushish va konvensiya tashkil etish huquqini himoya qilish, 1948 (87-son)
1949	Kollektiv muzokaralarni tashkillashtirish va o'tkazish huquqi, 1949 (98-son)
1951	Teng haq to'lash to'g'risidagi konvensiya, 1951 (100-son)
1957	Majburiy mehnat to'g'risidagi konvensiyani bekor qilish, 1957 (105-son)
1958	Mehnat va mashg'ulotlar sohasidagi kamsitishlarga qarshi kurash to'g'risidagi konvensiya, 1958 (111-son)
1973	Minimal yosh to'g'risidagi konvensiya, 1973 (183-son)
1999	Bolalar mehnatidan foydalanishning eng yomon shakllariga qarshi kurash to'g'risidagi konvensiya, 1999 (182-son)
2014	Majburiy mehnat to'g'risidagi konvensiyaga 2014-yil bayonnomasi, 1930.

Barqaror rivojlanish maqsadlari	Tegishli Inson Huquqlari
 <p>1 NO POVERTY</p>	<p>Qashshoqlikning barcha shakllariga barham berish Maqsadlar: o'ta qashshoqlikni tugatish; ijtimoiy himoya choralarini amalga oshirish; erkaklar va ayollarning iqtisodiy resurslardan teng foydalanishini ta'minlash.</p>
 <p>2 ZERO HUNGER</p>	<p>Ochlikni tugatish, oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash va oziqlanishni yaxshilash hamda qishloq xo'jaligining barqaror rivojlanishiga ko'maklashish Maqsadlar ochlik va to'yib ovqatlanmaslikka barham berish; qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini, barqaror va sifatli oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarishni takomillashtirish; savdodagi nomutabosibliklarni bartaraf etish va oziq-ovqat tovarlari bozorlarining ishlashini ta'minlashni o'z ichiga oladi.</p>
 <p>3 GOOD HEALTH AND WELL-BEING</p>	<p>Sog'lom turmush tarzini ta'minlash va barcha yoshdagi kishilarning farovonligiga ko'maklashish Targets include reducing maternal mortality; ending preventable child deaths; ending or reducing AIDS other diseases; universal health coverage, affordable essential medicines, sexual and reproductive health care; vaccine research, and reproductive health care; vaccine research, and access to medicines.</p>
 <p>4 QUALITY EDUCATION</p>	<p>Barchani qamrab oluvchi, teng huquqli hamda sifatli ta'limni ta'minlash va barcha uchun uzluksiz ta'lim olish imkoniyatini kengaytirish Targets include universal access to free, quality pre- primary, primary and secondary education; improving vocational skills; equal access to education; expanding education facilities, scholarships, and training of teachers.</p>

	<p>Gender tengligini ta'minlash, barcha ayol va qiz bolalarning huquq va imkoniyatlarini kengaytirish</p> <p>Maqsadlar ayollar va qizlarga nisbatan kamsitish va zo'rvonlikka barham berish; ish haqi to'lanmaydigan g'amxo'rlik va uy ishlarini qadrlash; barcha sohada ayollarning to'liq ishtirokini ta'minlash; reproduktiv salomatlik xizmatidan foydalanish imkoniyati va ayollarning iqtisodiy resurslardan teng foydalanish imkoniyatlarini o'z ichiga oladi.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ayollarga nisbatan kamsitishning barcha shakllariga barham berish [CEDAW 1-5 moddalar] va qiz bolalarga [BHTK 2-modda], xususan, siyosiy va ijtimoiy hayotga (7-modda), iqtisodiy va ijtimoiy hayotga (11-, 13-moddalar) va oilaviy munosabatlarga (16-modda) oid qonunchilikda, XMTning 100- va 111-konvensiyalari] • Bolalarning soni va tug'ilishlar oraliq'ini tanlash huquqi [CEDAW 12-, 16(1)(e)-moddalar; BHTK 24(2)(f)-modda] • Onalar va bolalar uchun maxsus himoya [ICESCR 10 modda, XMTning 183-konvensiyasi – tasdiqlanmagan] • Ayollar va qizlarga nisbatan zo'rvonlikka barham berish [CEDAW 1- 6-moddalar; DEVAW 1-4-moddalar; BHTK 24(3)-, 35-moddalar] • Oddiy va qulay mehnat sharoitlariga ega bo'lish huquq [ICESCR 7-modda; CEDAW 11-modda, XMT konvensiyasiga aloqador]
	<p>Barcha uchun xavfsiz suv zaxiralari va sanitariya vositalaridan foydalanish imkoniyatini ta'minlash</p> <p>Maqsadlar hamma uchun xavfsiz va arzon ichimlik suvi, sanitariya va gigiyena vositalaridan umumiy va teng ravishda foydalanishni ta'minlash; ifloslanishni kamaytirish; suvdan foydalanish samaradorligini oshirish; suv va kanalizatsiya xizmatlarini birgalikda boshqarishni ta'rig'ib qilishni o'z ichiga oladi.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Xavfsiz ichimlik suvi va sanitariya huquqi [ICESCR 11-modda] • Sog'liqni saqlash huquqi [IHUD 25-modda; ICESCR 12-modda] • Qishloq ayollari uchun suv va sanitariyadan teng foydalanish imkoniyati [CEDAW 14(2)(h)-modda]
	<p>Barcha uchun energiyaning arzon, ishonchli, barqaror va zamonaviy manbalaridan foydalanish imkoniyatini ta'minlash</p> <p>Maqsadlar arzon, ishonchli va zamonaviy energiya xizmatlaridan foydalanish imkoniyatini ta'minlashni o'z ichiga oladi.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Munosib turmush darajasiga ega bo'lish huquqi [ICESCR 11-modda] • Ilmiy taraqqiyotning afzalliklaridan foydalanish va uni qo'llash [IHUD 27-modda; ICESCR 15(1)(b)-modda]
	<p>Keng qamrovli va barqaror iqtisodiy o'sish hamda barcha uchun bandlik va munosib mehnat qilish imkoniyatlarini ta'minlashga ko'maklashish</p> <p>Barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash; iste'mol va ishlab chiqarishda resurslar samaradorligini oshirish; barcha uchun bandlik va munosib mehnat qilish imkoniyatlarini ta'minlash; bolalar mehnati, majburiy mehnat va odam savdosiga barham berish; mehnat huquqlarini, jumladan, mehnat muhojirlarining huquqlarini himoya qilish; va moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish kabi maqsadlarni ko'zda tutadi.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Mehnat qilish va oddiy va qulay mehnat sharoitlariga ega bo'lish huquqi [IHUD 23-modda; ICESCR 6-, 7-, 10-moddalar; CRPD 27-modda; XMTning inson huquqlari bo'yicha asosiy konvensiyalari va boshqa barcha tegishli konvensiyalar] • Qullik, majburiy mehnat va odam savdosining taqiqlanishi [IHUD 4-modda; ICCPR 8-modda; CEDAW 6-modda; BHTK 34-36-moddalar; XMTning 29-konvensiyasi va uning 2014-yilgi bayonnomasi va 105-konvensiyasi] • Mehnat qilishda ayollarning teng huquqliligi [CEDAW 11-modda; XMTning 100- va 111-konvensiyalari] • Bolalar mehnatini taqiqlash [BHTK 32-modda; XMTning 182- konvensiyasi] • Migrant ishchilarning teng mehnat huquqlari [Migrant ishchilar qo'mitasi (CMW) 25-modda, XMTning 97- va 143-konvensiyalari]

 <p>9 INDUSTRY, INNOVATION AND INFRASTRUCTURE</p>	<p>Mustahkam infratuzilma yaratish, keng sanoatlashgan va innovatsiyalar bilan boyitilgan tizim joriy etilishiga ko'maklashish</p> <p>Maqsadlar: arzon va sifatli infratuzilmadan teng foydalanish imkoniyati; sanoatlashtirish orqali bandlikni ta'minlash; moliyaviy xizmatlar va bozorlarga kirish; innovatsiyalar va texnologiyalar transferi va AKTdan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ilmiy taraqqiyotning afzalliklaridan foydalanish va uni qo'llash [IHUD 27-modda; ICESCR 15(1)(b)-modda] • Axborot olish huquqi [IHUD 19-modda; ICCPR 19(2)-modda] • Zarur uy-joy, jumladan, yer va resurslarga ega bo'lish huquqi [IHUD 25-modda; ICESCR 11-modda] • Ayollarning moliyaviy kredit va qishloq infratuzilmasiga nisbatan teng huquqliligi [CEDAW 13(b)- va 14(2)-moddalar]
 <p>10 REDUCED INEQUALITIES</p>	<p>Mamlakatlara va ichki tengsizlik darajasini qisqartirish</p> <p>Maqsadlar: aholining quyi 40 foiz qatlamining YaIMdagi ulushini oshirish; ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy integratsiyani rivojlantirish; imkoniyatlar va yutuqlarga ega bo'lishdagi tengsizlikni kamaytirish; barchani ijtimoiy himoya bilan ta'minlash; iqtisodiy qarorlar qabul qilishda ishtirok etishni ta'minlash; migratsiyani osonlashtirish va migrantlarning pul o'tkazmalaridagi tranzaksiyon xarajatlarni kamaytirish.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Tenglik va kamsitilmasilik huquqi [IHUD 2-modda; ICESCR 2(2)-modda; ICCPR 2(1)-modda, 26; CERD 2(2)-modda; CEDAW 2-modda; BHTK 2-modda; CRPD 5-modda; CMW 7-modda; DRTD 8(1)-modda; XMTning 100- va 111 -konvensiyalari] • Jamoat ishlarida ishtirok etish huquqi [IHUD 21-modda; ICCPR 25-modda; CEDAW 7-modda; Irqiy kamsitishni tugatish to'g'risidagi xalqaro konvensiya (ICERD) 5-modda; CRPD 29-modda; DRTD 8(2)-modda] • Ijtimoiy himoya huquqi [IHUD 22-modda; ICESCR 9-10-moddalar; CRPD 28-modda, XMTning 102-konvensiyasi - tasdiqlanmagan] • Xalqaro migratsiyaga sharoit yaratish [CMW 64-modda, XMTning 97- va 143-konvensiyalari - tasdiqlanmagan] • Migrantlarning o'z daromadlari va jamg'armalarini o'tkazish huquqi [CMW 47(1)-modda, XMTning 97- va 143- konvensiyalari - tasdiqlanmagan]
 <p>11 SUSTAINABLE CITIES AND COMMUNITIES</p>	<p>Shahar va aholi yashash joylarining ochiqligi, xavfsizligi, mustahkamligi va ekologik barqarorligini ta'minlash</p> <p>Maqsadlar barchaga uy-joy qilish, jamoat transporti va umumiy xizmatlardan foydalanish imkoniyatini ta'minlash; aholi turar-joy punktlarini loyihalashtirishda ishtirok etish; madaniy va tabiiy merosni muhofaza qilish; va tabiiy ofatlarga bardoshlilikni kuchaytirishni o'z ichiga oladi.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Zarur uy-joy, jumladan, yer va resurslarga ega bo'lish huquqi [IHUD 25-modda; ICESCR 11-modda] • Madaniy hayotda ishtirok etish huquqi [IHUD 25-modda; ICESCR 15-modda; ICERD 5-, 7-moddalar; CRPD 30-modda; BHTK 31-modda] • Transport, imkoniyatlar va xizmatlardan, nogironlarning foydalana olishi [CRPD 9(1)-modda], bolalarga [BHTK 23-modda], va qishloq ayollari [CEDAW 14(2)-modda] • Tabiiy ofatlardan himoyalash [CRPD 11-modda]
 <p>12 RESPONSIBLE CONSUMPTION AND PRODUCTION</p>	<p>Oqilona iste'mol qilish va ishlab chiqarish modellari o'tishni ta'minlash</p> <p>Maqsadlar tabiiy resurslarni samarali boshqarish va ulardan oqilona foydalanish; chiqindilarni boshqarishni takomillashtirish; samarali davlat xaridlarini rivojlantirish; axborot olish imkonini ta'minlash; barqaror rivojlanish uchun imkoniyatlarni yaratishni o'z ichiga oladi.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Sog'liqni saqlash huquqi, jumladan, xavfsiz, toza, sog'lom va barqaror atrof muhitga bo'lgan huquq [IHUD 25(1) modda; ICESCR 12-modda] • To'yib ovqatlanish huquqi va toza ichimlik suvi huquqi [IHUD 25(1)-modda; ICESCR 11-modda] • Barcha xalqlarning o'z tabiiy boyliklarini erkin tasarruf etish huquqi [ICCPR, ICESCR 1(2)-modda]

	<p>Iqlim o'zgarishi va uning oqibatlariga qarshi kurashish bo'yicha tezkor choralar ko'rish Maqsadlar: iqlim o'zgarishi va tabiiy ofatlarga chidamlilikni kuchaytirish va moslashish, marginalashgan jamoalarni ham qamrab olish; Yashil iqlim jamg'armasini joriy etish.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Sog'liqli saqlash huquqi, jumladan, xavfsiz, toza, sog'lom va barqaror atrof muhitga bo'lgan huquq [IHUD 25(1)-modda; ICESCR 12-modda; BHTK 24-modda; CEDAW 12-modda; CMW 28-modda] • To'yib ovqatlanish huquqi va toza ichimlik suvi huquqi [IHUD 25(1)-modda; ICESCR 11-modda] • Barcha xalqlarning o'z tabiiy boyliklarini erkin tasarruf etish huquqi [ICCPR, ICESCR 1(2)-modda]
	<p>Barqaror taraqqiyot yo'lida okeanlar, dengizlar va dengiz zaxiralarini asrash va ulardan oqilona foydalanish. Maqsadlar dengiz ifloslanishini kamaytirish; dengiz ekotizimi, qirg'oq bo'yi mintaqalari va baliq zaxiralarini asrash; mayda baliqchilarga bozorga kirish imkonini ta'minlash; dengiz biologik xilma-xilligini himoya qilishni o'z ichiga oladi.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Sog'liqli saqlash huquqi, jumladan, xavfsiz, toza, sog'lom va barqaror atrof muhitga bo'lgan huquq [IHUD 25(1) modda; ICESCR 12-modda; BHTK 24-modda; CEDAW 12-modda; CMW 28-modda] • To'yib ovqatlanish huquqi va toza ichimlik suvi huquqi [IHUD 25(1)-modda; ICESCR 11-modda] • Barcha xalqlarning o'z tabiiy boyliklarini erkin tasarruf etish huquqi [ICCPR, ICESCR 1(2)-modda]
	<p>O'rmonlardan oqilona foydalanish, cho'llashishga qarshi kurashish, yer tanazzuli holatlariga chek qo'yish va yer unumdorligini qayta tiklash hamda biologik xilma-xillikning yo'qolib ketish xavfini bartaraf etish Maqsadlar toza suv, tog ekotizimi va o'rmonlarni barqaror boshqarish; cho'llashishga qarshi kurash; biologik xilma-xillikning yo'qolib ketish xavfini bartaraf etish; brakonerlik va qo'riqlanadigan turlarning noqonuniy savdosiga qarshi kurashni o'z ichiga oladi.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Sog'liqli saqlash huquqi, jumladan, xavfsiz, toza, sog'lom va barqaror atrof muhitga bo'lgan huquq [IHUD 25(1) modda; ICESCR 12-modda; BHTK 24-modda; CEDAW 12-modda; CMW 28-modda] • To'yib ovqatlanish huquqi va toza ichimlik suvi huquqi [IHUD 25(1)-modda; ICESCR 11-modda] • Barcha xalqlarning o'z tabiiy boyliklarini erkin tasarruf etish huquqi [ICCPR, ICESCR 1(2)-modda]
	<p>Barqaror rivojlanish manfaatlarini yo'lida tinchliksevar va ochiq jamiyatlar qurilishiga ko'maklashish, barcha uchun odil sudlov imkoniyatidan foydalanishni ta'minlash va barcha darajalarda samarali, hisobdor va keng ishtirokka asoslangan muassasalarni tashkil etish Zo'ravonlikning barcha shakllarini kamaytirishni; bolalarga nisbatan zo'ravonlik va odam savdosiga chek qo'yish; barcha uchun birdek qonun ustuvorligini va adolatli sudlov tizimini joriy etish; noqonuniy pul va qurol aylanmasini, korrupsiya va poraxo'rligni kamaytirish; samarali faoliyat yurituvchi muassasalarni rivojlantirish; har qanday darajadagi qarorlarni qabul qilishda ishtiroki etishni ta'minlash; barchani qonuniy shaxsini tasdiqlash huquqi kabi maqsadlarni o'z ichiga oladi.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Insonning yashash, erkinlik va shaxsiy daxlsizlik huquqi [IHUD 3-modda; ICCPR 6(1), 9(1)-moddalar; ICPEP 1-modda] qiynoqlardan holi bo'lishni o'z ichiga oladi [IHUD 5-modda; ICCPR 7-modda; CAT 2-modda; BHTK 37(a)-modda] • Bolalarni shafqatsizlik va zo'ravonlikning, yoki ekspluatatsiya qilinishning barcha shakllaridan himoya qilish [BHTK 19-, 37(a)-moddalar, jumladan, odam savdosiga oid (BHTK 34-36-moddalar; BHTK-OP1), XMTning 138- va 182-konvensiyalari] • Odil sudlov va tegishli tartibga erishish huquqi [IHUD 8-, 10-moddalar; ICCPR 2(3), 14-15-moddalar; CEDAW 2(c)-modda] • huquq subyekti sifatida tan olinish huquqi [IHUD 6-modda; ICCPR 16-modda; CRPD 12-modda] • Jamoat ishlarida ishtirok etish huquqi [IHUD 21-modda; ICCPR 25-modda] • Axborot olish huquqi [IHUD 19-modda; ICCPR 19(1)-modda]

17 PARTNERSHIPS
FOR THE GOALS

Barqaror rivojlanish manfaatlari yo'lida global hamkorlikni faollashtirish
Ichki va xalqaro resurslarni mustahkamlash;
qarz barqarorligi; texnologiyalarni olib
kelish va imkoniyatlarni oshirish; savdoni
rivojlantirish; siyosat va institutsional
muvofiqlikni kuchaytirish; mamlakatlarning
siyosiy sohasini hurmat qilish; ko'p
tomonlama sheriklikni rivojlantirish;
taraqqiyot va ajratilgan ma'lumotlar uchun
o'lchovlar kabi maqsadlarni o'z ichiga oladi.

- Barcha xalqlarning o'z taqdirini o'zi belgilash huquqi [ICCPR, ICESCR 1(1)-modda; DRtD 1(1)-modda]
- Barcha xalqlarning rivojlanish va xalqaro hamkorlik huquqi [IHUD 28-modda; ICESCR 2(1)-modda; BHTK 4-modda; CRPD 32(1)-modda; DRtD 3-5-modda]
- Ilmiy taraqqiyot va undan foydalanishning afzalliklaridan, jumladan, ilmiy sohadagi xalqaro hamkorlikdan foydalanish huquqi [IHUD 27(1)-modda; ICESCR 15(1)-modda]
- Maxfiylik huquqi [IHUD 12-modda; ICCPR 17-modda], statistik ma'lumotlarni to'plash va ulardan foydalanishda inson huquqlari va axloqiy prinsiplarni hurmat qilish [CRPD 31(1)-modda]

Qo‘shimcha-C. Hech kim e‘tibordan chetda qolmaydi – zaif guruhlarini aniqlash

Zaiflikning sabablari	Aholi huruhi	Ko‘rinishlari	Sabablari	Qaysi BRM / Inson huquqlariga ta’siri bo‘ladi	Qanday chora ko‘rish kerak	Asosiy vazifani bajaruvchilar
Kamsitish quyidagilarga asoslangan bo‘ladi:						
jinsi	Ayollar, LGBTI, OIV bilan kasallangan ayollar, besoqolbozlar	Zo‘ravonlik, kamsitish, hibsga olish, jinsga yoki jinsiy o‘ziga xoslik / oriyentatsiyaga asoslangan stigma Ijtimoiy himoya (OIV bilan yashaydigan ayollar, LGBTI) Giyohvand moddalarni iste‘mol qiladigan ayol sheriklar, jumladan, narkotiklarni ykol qiluvchilar Tabiiy ofatlarga nisbatan gender zaiflik	<u>Bevosita sabablari:</u> OIV bilan kasallangan ayollar, besoqolbozlar va LGBTI uchun imkoniyatlar, parvarish va qo‘llab-quvvatlashning yetishmasligi <u>Asosiy sabablari:</u> Xalqaro me‘yorlar va standartlarga mos kelmaydigan kamsituvchi qonunlar va siyosat jinsiy o‘ziga xoslik / oriyentatsiya asosida erkaklar o‘rtasidagi konsensual jinsiy aloqani qonuniylashtirishdan bosh tortish, o‘zboshimchalik bilan hibsga olish / saqlash besoqolbozlar yordam so‘rashi uchun huquqiy to‘siqlar Qonunlarning ijro va monitoringidagi zaiflik Huquqni muhofaza qiluvchi organlarning jazodan qutulib qolishi va javobgarlik hissining yo‘qligi <u>Tub sabablari:</u> Patriarxal munosabat, ayollarning jamiyatdagi roli to‘g‘risidagi stereotiplar, ayollar huquqlarini oilaviy qadriyatlar va munosabatlardagi jinsiy o‘ziga xoslik va oriyentatsiyaga bog‘lash.	1.3 5.1 5.2 5.3 5.c 8 16 10.2 10.3	Kamsituvchi qonunlarni bekor qilish, “Universal davriy hisobot” tavsiyalarini qabul qilish, kamsitilgan guruhlarining targ‘ibot ishlarini rag‘batlantirish, Jinoyat kodeksining 120-moddasini bekor qilish, xavfsiz joylarni ta‘minlash, kvotalar va tasdiqlovchi harakatlar joriy etish, kamsituvchi ijtimoiy me‘yorlar va amaliyotlarga qarshi kurashish Xabardor qilish, institutlarni kuchaytirish va faollashtirish, qonunlarning yaxshiroq bajarilishini ta‘minlash Genderni asoslangan zo‘ravonlikning oldini olish, gender tenglik strategiyasi va yondashuvlarini targ‘ib qilish Ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash va munosib hayot kechirish tizimini yaratish Ayollar va erkaklar uchun AT kabi qulay texnologiyalardan foydalanish orqali teng iqtisodiy huquq va imkoniyatlarni yaratish.	O‘zbekiston Xotin-qizlar qo‘mitasi O‘zbekiston Respublikasining Gender tengligi bo‘yicha komissiyasi Senatning Xotin-qizlar va gender masalalari qo‘mitasi Qonunchilik palatasi huzuridagi Ayollar va oila masalalari bo‘yicha komissiya

Yoshi	Yolg'iz yashovchi keksa erkaklar va ayollar	Ijtimoiy yolg'izlik, qashshoqlik, ruhiy qo'llab-quvvatlashning yetishmasligi, stigma va kamsitish	<u>Bevosita sabablari:</u> Iqtisodiy xavfsizlik, ijtimoiy himoya, ijtimoiy mehnat, qariyalar uyylari, jamoa bo'lib yashashning yetishmasligi <u>Asosiy sabablari:</u> Siyosiy, huquqiy va institutsional bazaning yetishmasligi <u>Tub sabablari:</u> Yoshlarning ko'chib ketishi, qadriyatlarining o'zgarishi	1.1 1.2 3.0	Keksalarni ijtimoiy himoya qilishni kuchaytirish, kasbiy ijtimoiy ishlarni rivojlantirish	Sog'liqni saqlash vazirligi Moliya vazirligi
	Parvarish markazlaridagi bolalar, ota-ona qaramog'isiz qolgan bolalar, muassasalardagi bolalar, yetimlar, maktabga qamrab olinmagan bolalar, alohida etiborga muhtoj bolalar (ruhiy zo'riqish), qonun bilan ziddiyatdagi bolalar, bolalar mehnati, OIV bilan yashayotgan bolalar, uydagi zo'ravonlik jabrdiyatlari, odam savdosi va jinsiy ekspluatatsiya jabrdiyatlari bo'lgan bolalar Ta'lim, ish joyi va o'qitishga jalb qilinmagan (TJJOJQ) yoshlar, xavf ostida bo'lgan yoshlar, OIV bilan kasallangan va og'rikan yoshlar, giyohvand	Jismoniy jazo, zo'ravonlik va ekspluatatsiyaning boshqa shakllari, beparvolik (jumladan, ota-onalar), yolg'izlik, bolalar orasida yuqori darajada o'z joniga qasd qilish Jamoatchilik nazoratining samarali mexanizmlari yo'qligi Oilalardagi 75 foiz bolalar nogiron yoki kam ta'minlangan Radikalizatsiya, psixologik va ruhiy salomatlik masalalari, depressiya, zo'ravonlik, yolg'izlik	<u>Bevosita sabablari:</u> Xavf ostidagi bolalar uchun parvarish va ijtimoiy-psixologik yordam vositalaridan foydalanish imkoniyati yetishmasligi. <u>Asosiy sabablari</u> Xavf ostida bo'lgan bolalarni parvarish markazlariga yuborishning eskirgan modeli Xavf va stress ostida bo'lgan bolalar uchun professional yordam ko'rsatilmaydi Vasiylik va vasiylik to'g'risidagi 2014-yilgi qonun jismoniy jazoni aniq taqitlamaydi, hanuzgacha kunlik tibbiy yordam markazlarida, muqobil parvarish markazlarida davom etmoqda. <u>Tub sabablar:</u> Qashshoqlik, ijtimoiy munosabat <u>Bevosita sabablari:</u> Ta'lim olish yoki kasb-hunar ta'limi imkoniyatlarining va iqtisodiy imkoniyatlar yo'qligi	1.1 1.2 4.2 4.5 4.a 4.4 4.5 BRM 5, 8 8.6	Psixologik-ijtimoiy yordamni kuchaytirish, bolalarni vasiylik uylariga yuborish so'nggi chora bo'lishi kerak, "Oilaviy zo'ravonlikka qarshi kurash to'g'risida"gi qonunga har qanday sharoitda jismoniy jazo berishning oldini olish uchun barcha o'zgartirishlarni kiritish Yoshlar klublari orqali sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish; Yoshga ko'ra jinsiy ta'lim; Maktab darajasida tibbiy maslahatlar berish; Giyohvand moddalarni iste'mol qilish; xabardorlik; ishga joylashish uchun ko'nikmalarni mashq qilish; oilaviy ko'nikmalarga o'rgatish; Ijtimoiy axborot vositalaridan (kiberhavsizlik / kibergiyena) mas'uliyatli foydalanishni targ'ib qilish; ko'ngillilik faoliyatini rivojlantirish.	Ta'lim vazirligi Ichki ishlar vazirligi Adliya vazirligi Bosh prokuror OITSGa qarshi kurashish respublika markazi Sog'liqni saqlash vazirligi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi Iqtisodiyot vazirligi Ichki ishlar vazirligi Xalq ta'limi vazirligi Sog'liqni saqlash vazirligi

	<p>moddalarni iistermol qiladigan yoshlar, fohishalik bilan shug'illanuvchilar, odam savdosi jabrdiydasiga aylangan yoshlar, mehribonlik uylari yoki axloq tuzatish joylaridagi yoshlar, qonun bilan ziddiyatdagi yoshlar, mehnat uchun ekspluatatsiya qilingan yoshlar, zo'ravonlik jabrdiydalari bo'lgan yoshlar, muhojir yoshlar va ularning kimligi sababli noma'lum bo'lgan yoshlar, lo'li yoshlari</p>		<p>Ijtimoiy himoyaning yoki psixos-ijtimoiy yordamning kamligi</p> <p><u>Asosiy sabablar:</u> Yoshlar uchun olib borilayotgan siyosatning, huquqiy va institutsional asoslarning kamligi va samarasizligi. Fuqarolik muhitining yo'qligi, xabardorlikning yetishmasligi Reabilitatsiya va qayta integratsiya tizimining yo'qligi (qonun bilan ziddiyatdagilar uchun)</p> <p><u>Tub sabablar:</u> Ijtimoiy munosabatlar, yoshlik haqida tushuncha, qaror qabul qilishda qatnashmaslik, kamsitish, ota-ona qaramog'ining yo'qligi</p>		
<p>Nogironlik</p>	<p>Nogironlar, nogiron ayollar, nogiron ayollar va zo'ravonlik jabrdiydalari,</p> <p>Nogironligi bor bolalar va ularning ota-onalari</p>	<p>Cheklangan harakatchanlik, stigmatizatsiya (aqliy nogironlar uchun yomonroq), bandlik darajasining pastligi, siyosat va boshqaruvda kam ishtirok etish;</p> <p>Tabiiy ofatlarga qarshi zaiflikning kuchayishi</p> <p>Yaxshi yashash uchun cheklangan imkoniyat</p>	<p><u>Bevosita sabablari:</u> Jamoat joylariga kirishning yetishmasligi, infratuzilmaning yetarli emasligi, parvarishlash va qo'llab-quvvatlash, nogironlik bilan bog'liq yuqori xarajatlar.</p> <p><u>Asosiy sabablar:</u> Mehnatga layoqatning pastligi, parvarishlashga uy sharoitida yondashish, ijtimoiy himoyaning kamligi, malakali ijtimoiy xodimlarning yetishmasligi. Samarasiz siyosat muhiti.</p> <p><u>Tub sabablari:</u> Ijtimoiy munosabatlar, stereotiplar, stigma, nogironlikka tibbiy yondashuv</p>	<p>1.4 3.0 3.3 5.5</p>	<p>Sog'liqni saqlash vazirligi Xalq ta'limi vazirligi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi Nogironlar tashkilotlari</p> <p>CRPD va tegishli fakultativ bayonnomani ratifikatsiya qilish, nogironlar to'g'risidagi milliy qonunlarni qabul qilish, nogironlarni qo'llab-quvvatlash choralarni amalga oshirish, qobiliyat va mehnat bilan bandlikni oshirish, binolar va transportdan foydalanishni imkoniyatlarini yaxshilash, nogironlar uchun ishlaydigan NNTlarni qo'llab-quvvatlash, nogiron bolalarning ota-onalariga maslahatlar berish, inklyuziv ta'lim (ajratilmagan), Nogironligi bor shaxslarni ish bilan ta'minlaydigan sifatli va tezkor yordam vositalarini moliyaviy rag'batlantirish, nogironlik darajasini tasdiqlash bo'yicha ko'rsatma; Qaror qabul qilishda nogironligi bor shaxslar bilan bevosita hamkorlik qilish.</p>

OIV holati	OIV yuqtirgan shaxslar, OIV bilan kasallangan shaxslar	Stigmatizatsiya va kamsitish. Bandalik darajasining pastligi, ijtimoiy himoyadan foydalanish imkoniyatining yo'qligi Besoqolbozlar, fohishalik bilan shug'ullanuvchilarni ushlab turish. (jinyatchilikka qarshi kurash qonuniga binoan). Zararni kamaytirish va giyohvandlikka qaramlikni davolashning keng qamrab olinmagani	<u>Bevosita sabablari:</u> OIVning oldini olish va davolash muassalaridan yetarli darajada foydalanish imkoniyati. antiretrovirus terapiyasidan, ayniqsa, muhojir erkaklarning foydalana olishi. <u>Asosiy sabablari:</u> Tegishli bilimning yetishmasligi, ijtimoiy himoya kabi OIV ta'sirini kamaytirish strategiyalarining yo'qligi, OIVning samarali tarqalishiga to'sqinlik qiladigan qonunlarning yo'qligi <u>Tub sabablari:</u> Ijtimoiy munosabatlar, stereotiplar, kamsitish, stigma, to'g'ri targ'ibotning yetarli emasligi	1.3 3.3	Tabiiy ofatlar xavfni kamaytirish bo'yicha kompleks yondashuvni, masalan, erta ogohlantirish tizimlarini ta'minlab berish Profilaktika va parvarish xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish, tezkor diagnostika strategiyalarini ishlab chiqish, bemorlarga markazlashtirilgan davolash va qo'llab-quvvatlash strategiyalarini joriy etish. OIVga qarshi samarali choralarini ko'rishga to'sqinlik qiladigan qonunlarni bekor qilish, besoqolbozlar, fohishalik bilan shug'ullanuvchilarni stigmatizatsiyaga olib keladigan qonuniy to'siqlarni olib tashlash. OIV bilan kasallangan va OITSga chalingan odamlarga ijtimoiy himoya xizmatlarini taqdim etish, ularga qarshi kurashning asosiy uslubini sifatida stigmani kamaytirish va tegishli umumiy bilim va tushunchani oshirish, antiretrovirus terapiyasiga ko'proq erkaklarni qamrab olish	Sog'liqni saqlash vazirligi OITSga qarshi kurashish respublika markazi
HUDUDI:						
Zaif ekologiya / joylashuv	Atrof muhitning yomonlashishi Orol dengizi atrofidagi qishloq jamoatlariga ta'sir ko'rsatdi Surxondatyo (uzoqligi sababli)	Daromad va samaradorlikning pasayishi, turmush darajasining pastligi, sog'liqdagi jiddiy muammolar	<u>Bevosita sabablari:</u> Eskirgan yerlar, sug'orish suvining taqchilligi, sho'rlanish, tuproqning kimyoviy o'g'itlar va zararkunandalarga qarshi vositalar bilan jiddiy zararlantirish, suvni isrof qiluvchi samarasiz sug'orish tizimi. Ifloslangan suv. <u>Asosiy sabablari:</u> Iqlim tiklanishini qo'llovchi qonun va dasturlarning yetishmasligi. <u>Tub sabablari:</u> Paxta yetishtirish uchun tabiiy resurslardan ortiqcha foydalanish	13.1 13.2 13.3 15.1 15.2 15.3	Iqlimga chidamli qishloq xo'jaligini va chorvachilik tizimini rivojlantirish, eskirgan va samarasiz sug'orish amaliyotini bartaraf etish, yordamga muhtoj fermerlarga to'g'ridan-to'g'ri daromadlarni o'tkazib berish.	Iqtisodiyot vazirligi Sog'liqni saqlash vazirligi Moliya vazirligi Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi Orolni qutqarish xalqaro jamg'armasi Qishloq va suv xo'jaligi vazirligi

ZAI FLIK/KUTILMAGAN ZARBALAR:						
Tabiiy ofatlar	Farg'ona vodiysidagi aholi (va mamlakatning sharqiy qismi, Toshkent)	Xavfsizlikning ta'minlanmaganligini his qilish; sarmoya jalb qilishga to'siqlar	Bevosita sabablari: Odamlar, mulk, infratuzilma va atrof muhitga zarar yetkazishi mumkin bo'lgan xavflarga yuqori darajada ta'sirchanlik <u>Asosiy sabablari:</u> Tabiiy ofatlarga tayyor turish va xavflarni kamaytirish siyosatini amalga oshirish uchun imkoniyatlarning yetishmasligi; bilim va xabardorlikning yetishmasligi; texnologiyalarning yetishmasligi (masalan, binolarning zilzilaga bardoshiini tekshirish uchun); iqlim o'zgarishlariga moslasha olmaslik <u>Tub sabablari:</u> Odamlarning loqaydligi, iste'foga chiqish hissi	11.5	Seysmik va iqlimiy xavflarni boshqarish uchun mahalliy imkoniyat va barqarorlikni oshirish; Xavf to'g'risida ma'lumot to'plash va tahlil qilish tizimlarini takomillashtirish; Erta ogohlantirish va ob-havo prognozlarini modernizatsiya qilish; Suv taqchilligi va qurg'oqchilikka moslashishni oshirish; Qurilish kodeklarini o'zgartirish; Markaziy hokimiyat bilan ma'lumotlar bazasining omborini yaratish; Yig'ilgan ma'lumotlarni tarqatish. Sektor dasturlarida asosiy tabiiy ofatlar xavfini kamaytirishni (DRR) targ'ib qilish.	Favqulodda vaziyatlar vazirligi
Iqtisodiy zarbalar	Sog'ligi uchun o'ta ko'p xarajat qiluvchi qashshoqlar, mehnat muhojirlari va oilalar	Inflyatsiyaning barqaror emasligi (elektr energiyasi, suv, oziq-ovqat narxlari); Daromadlarning pasayishi; Ish o'rinlarini yo'qotish; Sog'liqni saqlash uchun kutilmagan katta xarajatlilar	Bevosita sabablari: Ish o'rinlarini yo'qotish, Sog'liqni saqlash uchun kutilmagan katta xarajatlilar <u>Asosiy sabablari:</u> Tashqi omillar (masalan, mamlakatlardagi iqtisodiy pasayish); Migrantlarning qaytishi; Tarkibiy islohotlar; Mehnat bozorini isloh qilish; Davlat korxonalarini xususiy lashtirish (ishdan bo'shatishlar); Ijtimoiy himoya va sog'liqni saqlashni moliyalashtirishning yetishmasligi <u>Tub sabablari:</u> Jahon narxlarining o'zgarishiga sezgir bo'lgan tovarlar eksportiga asoslangan iqtisodiyot; sog'liqni saqlash tizimining regressiv tizimi; bandlikning yetishmasligi	1.5 2.1 2.2	Ijtimoiy himoya; Daromadlarni o'tkazish; sog'liqni saqlashni moliyalashtirish; Mehnat bozorida faol dasturlar (ALMP); migrantlar uchun migratsiyadan oldingi yo'l-yo'riq ko'rsatilishi; ko'nikmalarni oshirish	Iqtisodiyot vazirligi, Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi

BOSHQARUV:

Qonunlar, siyosat va institutlarning ta'siri	Ayollar, LGBTI, Majburiy mehnat, Zo'rlik bilan ko'chirilgan shaxslar, milliy va etnik ozchiliklar	Jinsiy yoki jinsiy o'ziga hoslik / oriyentatsiyaga asoslangan zo'ravonlik Ijtimoiy himoyadan chetlatish (LGBTI) Ishtirokning yetishmasligi Majburiy mehnat tufayli ish va o'qishdan chetlashish	<u>Bevosita sabablari:</u> Bevosita manbalarning yo'qligi. Qo'llab-quvvatlash tizimiga kirish huquqining yo'q. <u>Asosiy sabablari:</u> Ayollar huquqlarini oila kodeksi bilan bog'laydigan progressiv qonunlar va siyosatning yo'qligi. Huquqni muhofaza qiluvchi organlarning jazodan qutulib qolishi. <u>Tub sabablari:</u> Ijtimoiy munosabatlar, bilim va tushunchalarning yetishmasligi, stereotiplar, stigma.	5.1 5.2 5.3 5.c	Gender adolati yo'lidagi to'siqlarni olib tashlash (qonunlarga o'zgartirishlar kiritish, himoya qilishni ta'minlash, fuqarolik muhiti va boshqalar)	Adliya vazirligi Ichki ishlar vazirligi Bosh prokuror
Fuqarolik holati dalolatnomalari qayd etish	Fuqarolik holati qayd qilinmagan shaxslar, fuqaroligi bo'lmagan shaxslar, qochoqlar, millati aniqlanmagan shaxslar Lo'fillar	Politsiyaning shafqatsizligidan aziyat chekish, ijtimoiy xizmatlardan mahrum bo'lish, ijtimoiy himoya, meros, mehnat qilish uchun cheklangan erkinlik	<u>Bevosita sabablari:</u> Huquqiy hujjatlarning yo'qligi. <u>Asosiy sabablari:</u> Ma'muriy imkoniyat, fuqaroligi bo'lmagan shaxslarga nisbatan korrupsiyaga loqaydlik <u>Tub sabablari:</u> Noqonuniylik, erishish qiyin, shakllangan madaniy omillar (to'fillar);	16.9	Fuqarolik holati dalolatnomalarini tuzish, ro'yxatga olinganlik haqidagi guvohnomalarini taqdim etish.	Ichki ishlar vazirligi
Taqib qilish	Siyosiy raqiblar, jurnalistlar, hibsdan saqlanayotgan diniy rahbarlar, qamoqda saqlanayotgan ayollar	Uyushish va fikr bildirish erkinligining yo'qligi	<u>Bevosita sabablari:</u> Inson huquqlari bo'yicha mustaqil va samarali mexanizmlar va sud tizimining yo'qligi; jiro etuvchi organlar ustidan nazorat yo'qligi; huquqni muhofaza qiluvchi organlarning jazodan qutulib qolishi. <u>Asosiy sabablari:</u> Bitimlarning tasdiqlanmasligi; xalqaro tekshiruvdan nafatlanish; imkoniyatlarning yetishmasligi;	16.3 16.6 16.10	Inson huquqlari himoyachilariga ishlashi uchun ruxsat berish; Sud hokimiyatining mustaqilligini ta'minlash; Universal davriy hisobot tavsiyalariga rioya qilish	Ichki ishlar vazirligi Bosh prokuror

Noqonuniylik / Stigma	Giyohvand moddalarni iste'mol qiluvchilar, jinsiy aloqa bilan shugullanuvchilar, OIV bilan kasallanganlar, besoqolbozlar Qamoqxona aholisi va ozod qilingan mahbuslar	Stigmatizatsiya, kam-sitish, aholi bandlik darajasining pastligi, ijtimoiy himoyadan yetarli darajada foydalana olmaslik, giyohvand moddalarni ukol qilish yoki turli yo'llar bilan iste'mol qiluvchilar uchun profilaktika, davolash va parvarish qilish xizmatlarining sifatisizligi va imkoniyatlarining cheklanganligi	odamlarning adolatga bo'lgan talabi sustligi <u>Tub sabablari:</u> Avvalgi repressiv rejim asoratlari; o'zgacha fikrga nisbatan murosasizlik	3.5	Profilaktika, davolash va parvarish bo'yicha sifatli xizmatdan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish. Ushbu guruhlarni qamrab olish uchun ijtimoiy himoyani kengaytirish.	Ichki ishlar vazirligi Sog'liqni saqlash vazirligi OITSga qarshi kurashish respublika markazi
-----------------------	--	--	--	-----	--	---

IJTIMOIY- IQTISODIY HOLAT:

Ish bilan ta'minlash	Ishsiz yoshlar, norasmiy band bo'lgan ayollar, milliy va etnik ozchiliklar	Radikalizatsiya; Zo'ravon ijtimoiy xatti-harakatlar; yolg'iz ajralib qolishlik	<u>Bevosita sabablari:</u> Ish o'rinlarining yetishmasligi; Oliy ma'lumot, kasbiy tayyorgarlik, ko'nikmalarning yetishmasligi; Tadbiqchilikning yo'qligi; <u>Asosiy sabablari:</u> Iqtisodiy pasayish; YaIMning sust o'sishi; ishsizlarga ijtimoiy himoyaning yetishmasligi <u>Tub sabablari:</u> Ishsizlar soni o'sishi; kapital talab qiladigan iqtisodiyot	8.6	Aniq harakatlarga yo'naltirilgan yoshlar siyosatini shakllantirish va o'qimayotgan va ishlamayotgan yoshlar sonini qisqartirib borish; Qobiliyatlarni shakllantirish va kasbiy ta'limni rivojlantirish; Xususiy sektor bilan birgalikda o'quv dasturini tuzish; Xavfsiz migratsiyani targ'ib qilish Yoshlar, jumladan, ayollarni ish bilan ta'minlash imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan faol mehnat bozori siyosatini takomillashtirish; Analitik funksiyalarni, ko'nikmalarga bo'lgan ehtiyojni va kasblarni prognozlashni kuchaytiradigan mehnat bozori to'g'risida axborot tizimini ishlab chiqish	Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi Oliy va o'rta-maxsus ta'lim vazirligi
----------------------	--	--	--	-----	--	--

Qashshoqlik	O'ta qashshoqlikdagi odamlar, lo'lilar	Nochorlik, yolg'iz ajralib qolish	<p><u>Bevosita sabablari:</u> Ishsizlik; ijtimoiy himoya qamrovining samarasizligi</p> <p><u>Asosiy sabablari:</u> Qashshoqlikdan chiqish uchun ta'limiy ma'lumot yoki ko'nikmalarning yetishmasligi; raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlarining yetarli emasligi; hududiy ajralib qolish; shaxs sifatidagi huquqning ta'minlanmaganligi; iqlim va atrof muhit omillari</p> <p><u>Tub sabablari:</u> Ishsizlarning sonining o'sishi</p>	1.1 1.2 11.1	Jamoat ishlari; Daromadlarni to'g'ridan-to'g'ri ko'chirib berish; Ijtimoiy xizmatlardan bepul foydalanish; boshpanasizlarning ehtiyojlarini tahlil qilish va maqsadli yordamni joriy etish	Iqtisodiyot vazirligi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi
Erkin harakatlanish	Migrantlar, Tabiiy ofat tufayli turar joyidan ajralganlar	Huquqiy himoyaning samarasizligi, iqtisodiy pasayishlarga nisbatan zaiflik, zo'ravonlik, kamsitish, narigi mamlakatlardagi psixosjtimoiy muammolar, radikal unsurlar ekspluatatsiyasi	<p><u>Bevosita sabablari:</u> O'zga mamlakatlardagi iqtisodiy pasayish tufayli muhojirlarning qaytishga majbur bo'lishi; Tibbiy, huquqiy va ijtimoiy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarining yetarli emasligi. Zo'ravonlik yoki kamsitish holatlari.</p> <p><u>Asosiy sabablari:</u> samarasiz mehnat va migratsiya siyosati; ketish oldi migratsiya ma'lumotlarning cheklanganligi; muhojirlar monitoringining samarasizligi; tabiiy ofatlar xavfini kamaytirishga oid siyosat va dasturlarga qo'shilish</p> <p><u>Tub sabablari:</u> Uy sharoitida ishga kirish imkoniyatining cheklanganligi; tabiiy ofatlariga bardoshli infratuzilma va yashash imkonining yo'qligi</p>		Mobil aholi guruhlariga psixosjtimoiy yordam ko'lamini kengaytirish, ijtimoiy himoya xizmatlarini ko'rsatish, mobil aholining inson huquqlarini himoya qilish bo'yicha mintaqaviy hamkorlikni rivojlantirish; Turar joylarga ta'sirni kamaytirish uchun chidamlilikni oshirish choralari ko'rish	Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi

Qo'shimcha-D. Ko'p o'lchovli xatarlar, xavf omillari va sodir bo'lishi mumkin bo'lgan ta'sirni baholash

	Xavf omillari	Baholash / Tahliil qilish	Ta'siri	Ehtimoli
1.	Siyosiy barqarorlik	<p>2016 yilda Prezident Karimov vafotidan so'ng, o'tish davri oson kechdi. Amaldagi Prezident boshqaruv va iqtisodiyotni isloh qilish uchun ko'plab qadamlarni qo'ydi. Ba'zi bir davrlarda islohotlarga qarshilik ko'rsatilmog'ida, ammo umumiy islohotlar kun tartibini qo'llab-quvvatlagan holda, qarshiliklar ovozsiz qolmoqda.²⁰⁷ Turmush tarzi narxi oshib bormoqda, bu ba'zi ijtimoiy noroziliklarni keltirib chiqarishi mumkin, ammo siyosiy beqarorlikning manbai emas. Katta idoralardagi korrupsiya odamlar va hokimiyat o'rtasida ishonchsizlikni keltirib chiqarishi va amalga oshmagan intilishlar zo'ravonlikka aylanishi mumkin.</p> <p>Ta'sir qilingan BRMLar: 16, 17 Ta'sir qilingan aholi guruhlari: yoshlar, inson huquqlari himoyachilari, fuqarolik jamiyati, siyosiy muxoliflar.</p>	Yuqori	Past
2.	Demokratik Makon / Fuqarolik Jamiyatning ovozi va uning ishtiroki	<p>Amalga oshirilayotgan islohotlarga qaramay, umumiy demokratik makon cheklangan bo'lib qolmoqda. Bundan tashqari, Nodavlat Notijorat Tashkilotlari, Yoshlar va boshqa guruhlar o'z muammolarini bildirish uchun cheklangan platformalarga ega. Sud Mustaqilligi bo'yicha Maxsus Ma'ruzachiga yordam bergan fuqarolik jamiyati faollari hukumat tomonidan ta'qib qilindi.²⁰⁸ LGBTI fuqarolik jamiyati juda cheklangan bo'lib qolmoqda. Ba'zi yaxshilanishlarga qaramay, tanqidchilar, faollar, ommaviy axborot vositalari va bloggerlar muntazam ravishda nishonga olingan/kuzatilmog'ida. Demokratiya hali to'liq iliz otman va o'zgarish xavfi doimo mavjud. Hukumat an'anaviy ravishda ijtimoiy safarbarlik, norozilik va namoyishlarni boshqarish uchun jihazlanmagan va bu hodisalarga haddan tashqari ta'sir ko'rsatishi mumkin. Freedom House hali ham 2020 yilda mamlakatni «Erkin emas» deb e'lon qilgan.²⁰⁹</p> <p>Ta'sir qilingan BRMLar: 16, 17 Ta'sir qilingan aholi guruhlari: yoshlar, inson huquqlari himoyachilari, nodavlat tashkilotlar, ommaviy axborot vositalari, bloggerlar, ilmiy doiralar, siyosiy muxoliflar.</p>	Yuqori	O'rta
3.	Ijtimoiy birdamlik, gender tengligi va kamsitilmaslik	<p>Ijtimoiy hamjihatlikning asosiy xavflari ayollar, LGBTI va nogiron kishilarga nisbatan xurofot va kamsitishlarni o'z ichiga oladi; oiladagi zo'ravonlik; va boshqa masalalar qatorida ITOBY (42 foiz) yoshlarning ulushi yuqori. Hukumatning bu sohadagi say-harakatlari tahsinga loyiq bo'lsa-da, etnik ozchiliklarga nisbatan kamsitishlar davom etmoqda (masalan, lulilar), shuningdek, Suriyadan qaytib kelgan o'zbek jangchilarining oilalariga nisbatan jamoatchilik darajasida dustona aloqada bo'lmaslik hollari ham mavjud.</p>	O'rta	Yuqori

207 Jahon banki. 2020. O'zbekiston fuqarolarini tinglash

208 BMTning sud va advokatlar mustaqilligi bo'yicha maxsus ma'ruzachisining O'zbekistonga rasmiy tashrfi bo'yicha dastlabki kuzatuvlar, 2019 yil 19-25 sentyabr

209 Freedom House. 2020. <https://freedomhouse.org/country/uzbekistan/freedom-world/2020>

		<p>Ta'sir qilingan BRMLar: 1, 5, 10, 17 Ta'sir qilingan aholi guruhlari: yoshlar, ayollar, etnik, lingvistik va jinsiy ozchiliklar, fuqarolik jamiyati.</p>	O'rta	Past
4.	Mintaqaviy va global ta'sirlar	<p>Mamlakat noqonuniy giyohvand moddalar va odam savdosi, terrorizmni jilovlash va chegaralash tinchlik va barqarorlikni ta'minlash bo'yicha samarali choralarini ko'rmog'ida. Biroq terroristik guruhlarining tahdidi saqlanib qolmoqda. Afg'onistonda ko'knor etishtirish ko'paygan va bu O'zbekiston uchun giyohvand moddalar tranziti yo'li sifatida xavf bo'lib qolishi mumkin. Mamlakatning qo'shni davlatlar bilan munosabatlari yaxshilanganligini ko'rsatdi, bu esa suv va energiya almashinuvi kelishuvlari bilan bog'liq muammolarni hal qilishi mumkin. Qo'shni davlatlar bilan chegaralar tinch.</p> <p>Ta'sir qilingan BRMLar: 16, 17 Ta'sirlangan aholi guruhlari: chegaradosh aholi punktlari, radikalizatsiya xavfi ostida bo'lgan yoshlar, migrantlar</p>	O'rta	Past
5.	Ichki xavfsizlik	<p>Ichki xavfsizlik uchun xavf minimaldir. Davlat mamlakatda terrorizmning oldini olishda muvaffaqiyat qozondi. Mamlakatda kuchli razvedka tarmog'i mavjud. Suriyadan qaytib kelgan o'zbek jangchilari va ularning oilalari reabilitatsiya qilinmoqda, bunda mahalliy qarshiliklar bo'lgan ko'rinadi, ammo hukumat vaziyatni kuzatmoqda. Yoshlarni radikalashtirish, shu jumladan diniy amaliyotga cheklovlar qo'yilishi tahdid solmoqda. 2018 yilgi Global Terrorism Index O'zbekistonni 0,010 ball bilan (terrorizmning juda past ta'siri) 134/138 mamlakatlar qatoriga kiritdi).²¹⁰</p> <p>Ta'sir qilingan BRMLar: 16, 17 Ta'sir qilingan aholi guruhlari: yoshlar, migrantlar.</p>	Past	Past
6.	Adolat va qonun ustuvorligi	<p>Ba'zi sud islohotlariga qaramay sud mustaqilligi haligacha hal etilmagan.²¹¹ Prokuratura jazolash rolini oshirib bormoqda. Oqlovlar kamdan-kam uchraydi. Advokatlarining mavjudligi cheklangan va siyosiy jihatdan nozik ishlarni ko'rib chiqayotganlarning ba'zilar ta'qib qilinayotgani haqida xabarlar mavjud.²¹² Xabarlar ko'ra, keyinroq dalil sifatida ishlab chiqarilgan iqrar bo'lish uchun kuch ishlatish davom etmoqda. Yaqinda uy egalari uy-joy qurilishi loyihasi bo'yicha ogohlantirishsiz yoki tegishli kompensatsiyasiz qonuniy choralarsiz evakuatsiya qilish inson huquqlarini qo'pol ravishda buzilishiga olib keldi va ziddiyatlarni keltirib chiqarishi mumkin edi. Odamlarning sud tizimiga ishonchi pastligicha qolmoqda. Sud-huquq islohotlari davom etmoqda, ammo natijalarni hali joylarda ko'rinmayapti.</p> <p>Ta'sir qilingan BRMLar: 16, 17 Ta'sir qilingan aholi guruhlari: barcha inson huquqi faollari, huquq himoyachilari, fuqarolik jamiyati</p>	Yuqori	Yuqori

210 Global Terrorism Index. 2020. <https://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2020/11/GTI-2020-web-1.pdf>

211 BM'Tning sud va advokatlar mustaqilligi bo'yicha maxsus ma'ruzachisining O'zbekistonga rasmiy tashrifi bo'yicha dastlabki kuzatuvlar, 2019 yil 19-25 sentyabr

212 Qarang: <A/HRC/44/47/Add.1>

7.	Iqtisodiy barqarorlik	<p>2020 yil oxiri va 2021 yil boshlariga kelib O'zbekistonda iqtisodiy tiklanishning dastlabki belgilari paydo bo'ldi. Hokimiyat 2020 yil uchun YaIM o'sishini 1-1,5 foizga yetishini prognoz qilgan, bu 2020 yil 4-choragidagi prognozlardan yuqori, ishsizlik darajasi 2020 yil oxiriga kelib 10 foizga tushib, 2020 yil iyul oyidagi 15 foizdan pasaygan.</p> <p>Mamlakat COVID-19 pandemiyasidan chiqib, islohot yo'lida davom etar ekan, xatarlar hali ham sezilarli.²¹³ Narxlarning ko'tarilishi va fiskal defitsit, savdo-sotiqning pasayishi, norasmiy ish bilan band bo'lganlarning ulushi va ijtimoiy himoyadagi bo'shliqlar mamlakatni xavf-xatarlarga duchor qiladi. O'sishning pasayishi ijtimoiy xizmatlarga sarflanadigan fiskal maydonni cheklashi mumkin. Islohotlar demografik o'zgarishlarga mos kelmasligi xavfi bor va yoshlarning umidlari yuqori. Ular o'zlari uchun to'g'ridan-to'g'ri foyda ko'rmasliklari mumkin va islohotlarni o'zina odamlar uchun mo'ljallangan deb qabul qiladilar va bu hol shu bilan tengsizlikni yanada kuchaytirishi mumkin (mintaqalar va odamlar guruhlar o'rtasida).</p> <p>Ta'sir qilingan BRMLar: 1,8,9,10, 17 Ta'sir qilingan aholi guruhlari: qashshoqlik darajasidan past odamlar, yoshlar, huquq himoyachilari, fuqarolik jamiyati.</p>	Yuqori	O'rta
8.	Infratuzilma va ijtimoiy xizmatlardan foydalanish	<p>Infratuzilmadan foydalanish bo'yicha mintaqaviy nomutanosibliklar mavjud. Sog'liqni saqlash, ta'lim va ijtimoiy himoyadan foydalanishning asosiy imkoniyatlari COVID-19 tomonidan jiddiy ta'sirga duchor bo'ldi va inqirozdan keyingi choralar ko'rilmasa ular zudlik bilan xavf tug'dirmaydi, lekin yashirin xavfni anglatadi. Sug'orish infratuzilmasi eskirgan va suvdan foydalanish samaradorligiga va shu sababli qishloq xo'jaligi mahsulotlariga ta'sir qilishi mumkin.</p> <p>Ta'sir qilingan BRMLar: 4, 6, 7, 9, 11, 17 Ta'sir qilingan aholi guruhlari: chekka hududlarda yashovchilar</p>	O'rta	O'rta
9.	Odamlarni ko'chirish va migratsiya	<p>Ekologik bosim tufayli Orol Dengizi atrofidan odamlarning boshqa joylarga sezilarli darajada ko'chib o'tishlari kuzatildi. O'zbekiston ish bilan ta'minlash uchun migratsiya manbasi hisoblanadi. Qozog'iston va Rossiyadagi pasayish xorijdagi ish joylariga va pul o'tkazmalariga salbiy ta'sir ko'rsatdi. Shuningdek, O'zbekiston ayollarning noqonuniy savdosi uchun manba mamlakatdir. Ko'chib ketgan migrantlarning yashash va ishlash sharoitlari to'g'risida juda kam narsa ma'lum. Katta miqdordagi raqamlarni hisobga olgan holda, bu katta xavf tug'diradi.</p> <p>Ta'sir qilingan BRMLar: 1, 8, 10, 16, 17 Ta'sirlangan aholi guruhlari: migrantlar, Orol Dengizi tufaili zarar ko'rgan aholi, yoshlar</p>	Yuqori	O'rta

213 Amaliy makroiqtisodiy kontekst bo'yicha 4.1 va 6-bo'limlarda yuqoridagi bahsga qarang.

10.	Xalq salomatligi	<p>COVID-19 pandemiyasi rivojlanishni buzadigan asosiy kuchga ega bo'lishi mumkinligini ko'rsatdi. Pandemiya pasayib, emlash kampaniyalari boshlanganda, hali ham ommaviy yuqtirish to'liqini, ayniqsa virusning yangi va yuqumli variantlari paydo bo'lishi xavfi mavjud.</p> <p>O'zbekiston mintaqada OIV epidemiyasi eng ko'p o'sayotgan uchinchi mamlakat, hanzugacha OIV epidemiyasi oshib ketmoqda. Bashoratli raqam - 54000. Ularning 44 foizini ayollar tashkil etadi. 2019 yilda 4185 ta yangi OIV kasalligi qayd etildi. OIV bilan kasallangan yangi holatlarning deyarli 73 foizi jinsiy yo'l bilan yuqadi. O'tgan yillar ma'lumotlariga nisbatan jinsiy yo'l bilan yuqish ko'paymoqda (2011 yilda - 45,9 foiz, 2015 yilda - 67,6 foiz). Jinsiy ishchilar (3,2 foiz), "Erkaklar orasida jinsiy aloqalar (MSM) (3,7 foiz) va (venaga narkotiklar ishlatuvchi (IDU) (5,1 foiz) kabi yuqori xavfli guruhlar orasida OIVning keng tarqalishi yuqori. Antiretrovirus terapiya (ART)ning umumiy qamrovi pastligicha qolmoqda (60 foiz).</p> <p>O'zbekiston dunyodagi 30 KDR (MDR) tubdan sil kasalligi bilan kasallangan mamlakatlar qatoriga kiradi. Professional ijtimoiy-psixologik yordamning etishmasligi o'spirinlar orasida ko'p o'z joniga qasd qilishlarga olib keladi. (NIZ (NCD) bo'yicha kasallik o'limi 79 foizni tashkil qiladi va uning iqtisodiy qiymati YaIMning 4,7 foizini tashkil qiladi. Yuqumli kasalliklar qaytishi va gepatit xavfi yuqori. Sog'liqni saqlash sohasini moliyalashtirish strategiyasi sog'liqni saqlash xarajatlarini oshirishi mumkin.</p> <p>Ta'sir qilingan BRMLar: 3, 17 Ta'sir qilingan aholi guruhlari: butun aholi, ayniqsa keksalar, ayollar, ko'plab kasalliklarga chalingan odamlar</p>	Yuqori	O'rta
11.	Oziq-ovqat xavfsizligi, oziq-ovqat ta'minoti, qishloq xo'jaligi va er masalalari	<p>Mamlakatda mavjud bo'lgan cheklangan qishloq xo'jaligi erlari degradatsiyaga uchrashga moyil. Suvni ortiqcha sarf qilish hollari ko'p uchraydi. Yaylovlarni boshqarish barqaror emas. Iqlim o'zgarishiga moslashish yomon va aholining ko'payishi bilan mamlakat oziq-ovqat tanqisligiga duch kelishi mumkin. Oziq-ovqat sifati yana bir xavf omilidir.</p> <p>Ta'sir qilingan BRMLar: 2, 15, 17 Ta'sir qilingan aholi guruhlari: Oziq-ovqat xavfsizligi va to'yib ovqatlanmagan aholi, yosh bolalar, ayollar (ayniqsa, anemiya bilan)</p>	O'rta	O'rta
12.	Atrof muhit va iqlim	<p>Mamlakat iqlim o'zgarishiga va shu bilan bog'liq haroratning ko'tarilishiga va ob-havoning keskin hodisalari, masalan, muzli ko'llarning yorilishi va qurg'oqchilikka duch kelishga moyil. Tabiiy resurslarning tanazzulga uchrashi va tarqalishi va ofatlarning ko'payishi, shu jumladan zilzilalar, toshqinlar, va qurg'oqchiliklar katta xavf tug'diradi. Uran chiqindilari ham atrof-muhitning ifloslanish xavfini keltirib chiqaradi.</p> <p>Ta'sir qilingan BRMLar: 12, 13, 15, 17 Ta'sirlangan aholi guruhlari: Tabiiy ofat xavfi bo'lgan joylarda, uran chiqindilarining joylashgan joylariga yaqin joylarda yashovchi odamlar [Orol dengizi, Farg'ona vodiysi, mamlakat sharqi, shu jumladan Toshkent shahri]</p>	Yuqori	O'rta

UNITED NATIONS
UZBEKISTAN

Birlashgan Millatlar Tashkiloti
Yangilangan Umumiy Mamlakat Tahlili:

O'zbekiston

Mart, 2021 yil

uzbekistan.un.org